

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**DİYÂRBEKİRLİ SA'İD PAŞA-MİR'ÂTÜ'L-İBER 5. CİLT
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

Fatma TAŞ
18915004

Danışman
Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**DİYÂRBEKİRLİ SA'İD PAŞA-MİR'ÂTÜ'L-İBER 5. CİLT
(İNCELEME-METİN-DİZİN)**

Fatma TAŞ
18915004

Danışman
Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Mir’âtü’l-İber (5.Cilt)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

..../..../2020

Fatma TAŞ

ÖN SÖZ

Geçmişteki olayları günümüze aktaran en önemli eserlerin başında tarih kitapları gelmektedir. Bu eserler geçmişteki birçok olay hakkında bizlere önemli bilgiler vermekle beraber geçmişten geleceğe bir köprü vazifesi görmektedir. 19.Yüzyılda dünya tarihini konu edinen Diyarbakırlı Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber adlı dokuz ciltlik eseri dünya tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Tarihin yaralandığı ilimlerle ilgili bilgi veren eser ayrıca tarihin aşamaları inceleyip önemli bilgiler sunmaktadır.

Eser dokuz ciltten oluşmakla beraber eserin beşinci cildi tez çalışmasında incelenmektedir. Beşinci cildin muhtevasında Kainât'ın Efendisi Hazreti Muhammed'in hayatı hakkında kapsamlı bilgi verilmektedir. Peygamber Efendimiz yeryüzüne gelmeden önce dünyanın bir matem yerine benzetildiği ve gelişi ile bu matem son bulup dünyanın aydınlığa kavuştuğu anlatılır. Yeryüzüne gelen muazzam şahsiyetin sahibi Peygamber Efendimiz İslam'ı dünyaya anlatmak için üstlendiği bu zorlu yolda tek başına yola çıktıktan sonra arkasına binleri alarak herkesin takdirini kazanmıştır. Tüm dünya Peygamber Efendimizin yeryüzüne anlatmaya çalıştığı bu doğru yolda ona inanıp onu anlamaya çalışmalıdır. Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber adlı dokuz ciltlik eserinin beşinci cildi Peygamber Efendimiz'in hayatını öğrenmemize vesile olan önemli eserdir. Eser aynı zamanda İslâmiyet'in ortaya çıkışıyla meydana gelen tarihi olaylar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Siyer, sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'in 63 yıllık hayatını ve peygamberlik mücadelesini bütün yönleriyle ele alan ilim dalı ve bu alanda yazılan eserlere denir. Darîr'in, Tercüme-i Siyer-i Nebî adlı eseri 790'da (1388) Kahire'de tamamlanan manzum-mensur karışık eser Türk edebiyatında en eski siyer kitabıdır. Siyer sahasındaki Resûlullah'ın hayat ve şahsiyetine dair özel konuları kapsayan çalışmalardır. Mir'âtü'l-İber'in beşinci cildi Peygamber Efendimizin hayatı ve İslam tarihine dair bilgi vermektedir. Eserin beşinci cildi Peygamberimizin siyeridir.

Mirât'ül-İber adlı eseri incelememde benden yardımını esirgemeyip, çalışmamı hazırlarken bana her daim yol gösteren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ'a teşekkürü borç bilirim. Tezin çeşitli aşamalarında destek aldığım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN'a, yüksek lisans yapmam konusunda her daim rehberliğini esirgemeyen Dr. Muhammet Felat AKTAN'a ve Gül Esra ALPKAYA'ya teşekkür ederim.

Fatma TAŞ

Diyarbakır 2020

ÖZET

Diyarbakır'da yetişen meşhur ilim adamlarından biri olan Sa'id Paşa, sanatkâr bir aileye mensup olup, kâtiplik, mutasarrıflık gibi değişik devlet hizmetlerinde bulunan önemli bir şahsiyettir. Sa'id Paşa resmi görev dışında tarihçi bir kimliğe sahip olmakla birlikte şiir ve belagat alanında yazdığı eserlerle öne çıkmıştır.

19. yüzyılda dünya tarihini konu edinen Diyarbakırlı Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber adlı dokuz ciltlik eseri dünya tarihi mahiyetinde bir eserdir. Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber adlı eseri, bir dünya tarihi olmasının yanı sıra Anadolu medeniyeti, İslam medeniyeti ve yerel bölge ile ilgili bilgiler vermektedir.

Bu çalışma Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber adlı eserinin beşinci cildini kapsamakta ve beşinci cildin konusu olan Peygamber Efendimizin hayatı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Anahtar Sözcükler

Sa'id Paşa, Mir'âtü'l-İber, Tarih, İnceleme, Metin.

ABSTRACT

Sa'id Pasha, one of the famous scientists who grew up in Diyarbakır, belongs to an artist family and is an important person in different government services such as clerk and mutasarrıflık. Although Sa'id Pasha has a historian identity other than official duty, he has come to the fore with his works in poetry and eloquence.

The five-volume work *Mir'âtü'l-İber* by Diyarbakırlı Sa'id Pasha, which focused on world history in the 19th century, is a work of world history. Sa'id Pasha's work titled *Mir'âtü'l-Iberi* provides information about Anatolian civilization, Islamic civilization and the local region as well as being a world history.

This study covers the fifth volume of Sa'id Pasha's *Mir'âtü'l-Iberian* and gives important information about the life of our Prophet, who is the subject of the fifth volume.

Keywords

Sa'id Pasha, *Mir'âtü'l-Iberian*, History, Examination, Text.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SA‘İD PAŞA’NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1.HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	6
2.2.ESERLERİ.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

MİR’ÂTÜ’L-İBER

2.1. BEŞİNCİ CİLT.....	14
2.2.DİL VE ÜSLUP	15
2.3.MUHTEVA	17
2.3.1.Mukaddime.....	18
2.3.2.Mir’âtü’l-İber 5. Cildin Muhtevası.....	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

SONUÇ	238
KAYNAKÇA	240
DİZİN	242

KISALTMALAR

<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>C</i>	Cilt
<i>Doç.</i>	Doçent
<i>Dr.</i>	Doktor
<i>Hiz.</i>	Hazreti
<i>haz.</i>	Hazırlayan
<i>Prof.</i>	Profesör
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S</i>	Sayı
<i>vb.</i>	Ve benzeri

GİRİŞ

Tarih ilmi, toplumların başından geçen olayları yer ve zaman göstererek anlatan birbirleriyle ilişkilerini ele alan bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adıdır.

Geçmişteki olayları kayıt altına alarak geleceğe taşıyan tarihi eserler tarih yazıcılığının önemini ortaya koymaktadır. Klasik Türk Edebiyatının ilk tarih yazımı örnekleri; menâkıbnâme, gazavatnâme ve destan türündedir.

Türk edebiyat tarihinin daha ileriki zamanlarda zirveye ulaşacağını gösteren ve kurucu bir devrin vasıflarına sahip olan 13. yüzyıl edebiyat tarihimiz açısından zengin bir dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde Türkler Anadolu'ya gelerek burayı feth etmiş ve buraya göç etmişlerdir. Anadolu'da bir Türk hakimiyeti başlamıştır. Anadolu'nun zenginlik ve güzellikleri ile kaynaşan Türkler burada yüzyıllarca devam edecek olan bir edebiyatın temelini ortaya koymuşlardır.

13. yüzyılda Anadolu'ya yerleşen Türk halkı edebiyat dilinde Türkçe olmasıyla beraber birçok edebî eser vermişlerdir. Böylelikle kendi dilleriyle yaşattıkları Türk edebiyatını daha zengin bir forma koyarak ileriki zamana taşımışlardır. 13. yüzyılda yaşayan Anadolu Selçukluları ve Anadolu beyliklerinin tarihini anlatan iki önemli eser bulunmaktadır. Bu önemli eserler Battalnâme ve Danişmendnâme'dir. Eserlerde anlatılan Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinin tarihi anlatılarak eserlerde geçen olaylar Osmanlı Devletinin kuruluşuna getirilmiştir. Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Anadolu'da daha çok Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı görülmektedir. Danişmendnâme ve Battalnâme Türkçe yazılmıştır. Bu iki eser aynı zamanda Anadolu'da Türkçe tarih yazıcılığını başlatmaları sebebiyle önemlidir.

Eflâkî, Menâkıbü'l-ârifin adlı kitabını iki defa kaleme almıştır. Şeyhi Ârif Çelebi'nin emri üzerine 718'de (1318) başladığı eserin ilk redaksiyonunu bir yıl içinde bitirmiş ve onu Menâkıbü'l-ârifin ve Merâtibü'l-kâşifin diye adlandırmıştır. Bir taslak niteliğinde olan bu çalışmasını derlediği yeni malzeme ile genişleterek 754'te (1353) tamamlamış ve bu defa kitaba Menâkıbü'l-ârifin adını vermiştir. Eflâkî, ismini belirtmeden Risâle-i Ferîdûn Sipehsâlâr'dan başka Sultan Veled'in; Velednâme, Rebabnâme, İntihânâme ve Ma'ârif'i, Bahâeddin Veled'in Ma'ârif'i, Şems-i Tebrîzî'nin Makâlât'ı ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin; Fîhi mâ fîh ve Mektûbât'ını kaynak olarak kullanmıştır. Bir girişle on bölümden (fasıl) ibaret olan bu ikinci redaksiyonda ilk dokuz bölüm sırasıyla Mevlânâ'nın babası Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled'in, Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin, Şems-i Tebrîzî'nin, Selâhaddîn-i Zerkûb'un, Hüsâmeddin Çelebi'nin, Sultan Veled'in, Ârif Çelebi'nin ve Şemseddin Emîr Âbid'in hal tercümelerine ayrılmış, onuncu bölüm Mevlânâ ve etrafındakilerin çocukları ile tarikat şecerelerinen tahsis edilmiştir. Büyük bir kısmı derleme niteliğinde olmasına rağmen Menâkıbü'l-ârifin'de Mevlânâ ve etrafındakiler hakkında olduğu kadar Anadolu'nun o dönemdeki tarihî, dinî, içtimaî ve iktisadî durumuna dair çok önemli bilgilerin verildiği görülmektedir. Ayrıca eserde bölgenin mimarlık tarihi, halıcılık, mûsiki sanatları hakkında oldukça ilgi çekici kayıtlara rastlanmaktadır. Kitapta derleme bilgilerin yanında müellifin bizzat görerek veya duyarak elde ettiği bilgiler de bulunmaktadır. Eser, dönemin tasavvufî âdâb ve merasimlerini yansıtması açısından da özel bir öneme sahiptir.¹

16. yüzyılda kaleme alınan Gelibolulu Mustafa Ali'nin Künhü'l-Ahbâr adlı eseri Osmanlı tarih yazıcılığında önemli bir yere sahiptir. Eser bin sayfa ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yaratılıştan Hz. Muhammed'e kadar olan tarihe, ikinci bölüm Emevî ve Abbâsîler dönemine, üçüncü bölüm Türk ve Moğol hânedanlarının tarihine, dördüncü bölüm Osmanlı tarihine dair bilgi vermektedir. Birinci bölüm Hz. Âdem'den Hz. Yûsuf'a kadar olan peygamberler ve hânedanlar

¹ Tahsin Yazıcı, "Menâkıbü'l-ârifin", **İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı**, 2004, C.29, s.114- 115.

tarihini; ikinci bölüm Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberler tarihini üçüncü bölüm Emevî ve Abbâsîler dahil pek çok Müslümân hânedanın tarihini; dördüncü bölüm başlangıçtan Eğri seferine kadar olan Osmanlı devleti tarihini kapsamaktadır.

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu varlığını devam ettirmekte ve edebiyat yükselişine devam etmektedir. Bu asırda da hükümdarlar edebiyata önem vermekte yalnız bir önceki dönemle ölçülebilecek şiirler görülmemektedir. 17. Yüzyılın önemli tarihçilerinden olan Kâtip Çelebi “Fezleke” adlı eserini yazarken Osmanlı tarihini anlatmıştır. Eser de dönemle ilgili birçok bilgi veren Kâtip Çelebi diğer önemli tarihçiler gibi geçmişten bugüne ışık tutan değerli tarihçilerdendir. Giriş kısmında belirttiği gibi müellif, Arapça Fezleketü't-tevârîh'in mufassal tercümesi ve zeyli olan bu eserini ana dili Türkçe olan Osmanlı halkının anlaması için, 1653 yılından itibaren gördüklerini de ilâve ederek tafsil ve icmal arası bir tarzda yazmıştır. Son kısımları hariç orijinal bir kaynak olmaktan ziyade ciddi bir derleme olan Fezleke daha önce yazılmış eserlerden faydalanılarak meydana getirilmiştir. Kâtip Çelebi, Türkçe Fezleke'yi kaleme alırken bazı kaynaklarını açıkça belirtmiş, bazılarını da imâ etmiştir. Bu arada bir kısmının adını hiç vermemiştir. Adını verdiği tarihçiler Hasan Beyzâde Ahmet, Peçuylu İbrâhim, Mehmet Edirnevî, Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, Cerrahzâde Mehmed, Hüseyin Tûgî ve Pîrîpaşazâde Hüseyin'dir. Buna karşılık I. Ahmet devri için faydalandığı Sâfî Mustafa Efendi'nin Zübdetü't-tevârîh'i ile biyografik kayıtlar için kullandığı Atâî'nin Zeyl-i Şekâik'inden bahsetmemektedir. Kâtip Çelebi yaşadığı devrin olaylarını anlatırken yer yer görüp işittiklerini tespit ederek düşünce ve görüşlerini de ekleyip eserine orijinal bir nitelik kazandırmıştır.²

19. yüzyılda bilimsel tarih metotları kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönem Osmanlı tarihçiliğinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir taraftan klasik Osmanlı geleneğine bağlı olarak eserler verilmeye devam edilmiş, diğer taraftan yeni türler ve denemeler ortaya konulmuştur.

² Bekir Kütükoğlu, “Fezleke”, **İslam Ansiklopedisi Vakfı**, 1995, C.12, s. 541-542.

19. yüzyılda ilmi tarihçilik geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri hiç şüphesiz Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ahmet Cevdet Paşa çok yönlü ve birikimli bir ilim adamıdır. Hukukçu, siyasetçi, eğitimci ve ıslahatçı evsafı haiz olmakla birlikte onun en çok temerküz eden vasfı tarihçiliğidir. Cevdet Paşa, tarihi belgeleri yorumlama ve değerlendirme bakımından, modern tarihçiliğin önderliğini yapmıştır. Cevdet Paşa, belgelerin yorumunu yaptığı gibi, bunlardan bazılarını eserinin sonuna tam metin olarak koymuştur. Cevdet Paşa, devlet belgelerini gördüğünden hatt-ı hümayûn, ferman, hüküm, berat, tayin, azil ile ilgili belgelerin kapsamını tam olarak öğrenip, bunları değerlendirmek imkânını bulmuştur. Bunları değerlendirirken de, kendisinden önce yazılmış olan Dünya ve Osmanlı tarihçilerinin eserlerinden de yararlanmış ancak bunların sadece isimlerini zikretmekle yetinmiştir.³ 19. yüzyılda tarih yazıcılığı kendine özgü metotlarla yeniden teşekkül ettiği için Ahmet Cevdet Paşa'nın eserinde yeni metotlarla kaleme alınan önemli eserlerden biridir.

19. yüzyılın önemli tarih kitaplarından biride Sa'id Paşa'nın Mir'âtü'l-İber iber adlı eseridir. Eser dokuz ciltten oluşan umumi bir tarih kitabıdır. Eserin birinci cildinde mukaddime bölümünden sonra yeryüzünün yaratılışı, Hz Âdem'den Hz. İsa'ya kadar büyük peygamberlerin hayat Asya Kıtası, Mezopotamya, Bâbil, Asur, Farslar, Pişdadiyan, Med, Sasaniyan devletleri Eski Farsların medeniyet ve mezhepleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci cilde Hind, Çin, Suriye, Fenike, İsrailoğulları, Tataristan, Türkistan coğrafyası, Küçük Asya ve Arab yarımadası anlatılır. Üçüncü ciltte Afrika ve Avrupa kıtaları dördüncü ciltte Bizans imparatorluğu, Rumlar, İspanya, Almanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, felsefe tarihi beşinci ciltte Hz. Muhammed'in doğumundan başlayarak hayatı anlatılmakta altıncı bölümde ise Hazreti Ömer'in halifeliği dönemine dair bilgi verilmekte yedinci bölümde Emeviler dönemi ve halifelerin hayatı ve Irâk coğrafyası anlatılmakta sekizinci ciltte Cizre, Diyarbakır, Musul, Fars, Horasan, Selçuklular, Isfahan coğrafyası ve tarihi anlatılmakta dokuzuncu ciltte Cürcan, Mazenderan, Kirman,

³ Edip Uzunald, "19. Yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmet Cevdet Paşa", **Türk Tarih Eğitim Dergisi**, C.2, S.2, s.113.

Fars, Azerbeycan, Afganistan, Gazne, Türkistan, Harezmi, Mâverâü'n-nehr'in tarihi anlatılmaktadır.

Mir'âtü'l-İber adlı eserin beşinci cildi çalışmamız kapsamında tanıtılmaktadır. Eserin içeriği Hazreti Muhammed'in doğumundan itibaren hayatını kapsadığı için eser aynı zamanda Peygamber Efendimizin siyeridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SA'İD PAŞA'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1.HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Divan Efendisi-zâde Diyarbakırlı Süleyman Nazif Efendi'nin oğlu Mehmed Sa'id Paşa, 1832'de (h. 1248) Diyarbakır'da doğmuş, henüz bir yaşındayken babasını kaybetmiş ve yetim olarak büyümüştür.⁴

“Seyyid Nesîmî, İsmail Fâmî, Mehmed Emîrî, Hâmî, İbrahim Cehdî, Süleyman Nazif Efendi gibi birkaç nesil şair ve sanatkâr yetiştirmiş bir aileye mensup olan⁵” Sa'id Paşa, Servet-i Fünûn dönemi ünlü şair ve yazarlarından Süleyman Nazif ve şair Faik Ali Ozansoy'un da babasıdır.⁶

Sa'id Paşa, Maraş'ta bulunduğu sırada ikliminin kendisine uygun olmadığını belirten bir doktor raporuyla Musul mutasarrıflığına tayinini istediye de Babiâlîce bu istek kabul olunduğu sırada hasımı Mahmûd Nedîm Paşa sadrazam olur ve onu görevden azleder. Diyarbakır'a döner. *“Maraş'ın ab ü havası ve lâsiyyema şiddeti bürudeti ile imtizac edemediğinden bir tabib raporu abzü takdim etmiş ve terfî rütbe ve sınıf ile Musul mutasarrıflığına tayini Babialice takarrür eylemişdi. Arza gideceği sırada Mahmud Nedim Paşa sadrazam olur ve derhal Haleb valisine "Maraş mutasarrıfı Sa'id Paşanın arızai vücudiyesi hasebiyle vuku bulan istifası bilkabul yerine Münib Paşa tayin edilmiştir. Mealinde bir telgrafnime çeker. Netice*

⁴ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, C. 3, yy, 1507, s.1608.

⁵ Kenan Erdoğan, **Diyarbakırlı Sa'id Paşa Dîvânı**, Manisa, 2003, s.16.

⁶ Bkz. Kenan Akyüz, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, 2.b., Doğu Matbaası, Ankara, 1958, s. 361, 385.

pederimin 1180 kuruşluk bir maaşdan mahrumiyetle bimaş ve nevmid Diyaribekir'e avdeti oldu".⁷

Bu olaydan üç ay sonra 6500 kuruş maaşla Mardin mutasarrıflığına ve daha sonra Muş mutasarrıflığına tayin olundu. 1878 de istifa edip Diyarbakır döndü. Bu istifasından sonra Dersim ıslahatına memur olan Ali Şefik Bey'in ve bir ay sonra Cizre ıslahına memur Müşir İzzet Paşanın muavinliğine tayin olundu. Bu memuriyet, dört ay sonra son bulduğundan Siirt sonra 1879 da ikinci defa Mardin mutasarrıflığına tayin olundu. Mardin mutasarrıflığı görevinde iken aynı şehirde vefat etmiştir.⁸

Diyarbakır'ın bilgili âlimlerinden İslami eğitim almış ve öğrenciler etiştirmiş, Mardin'de görev yaparken Ahmet Hilmi Efendi'den matematik dersi almış, Diyarbakır'da bir papazdan Fransız eğitimi alarak Fransızcadan Türkçeye çeviri yapacak kadar bu dili geliştirmiştir. *"Medarisi islâmiyedeki ulûmı mürettebeyi Diyarbekir'in en muktedir ulemasından tederrüs ederek icazet almış ve vermiş idi. İlk defa Mardin mutasarrıfı bulunduğu zaman oradaki Kasımpadişah medresesi müderrisi Ahmed Hilmi Efendiye ulûmı riyaziye talim etmiştir. 1283 de Diyarbekir'de bir papazdan Fransızca taallümüne başlayarak bu lisan ile yazılmış asardan meal istihrac edebilecek derecede mümarese ve vûkuf hasıl etmiştir."*⁹

Sa'id Paşa, memuriyet hayatında muktedir ve dürüst bir idareci olarak dikkat çekmiştir. Resmi görevleri dışında edebiyat, tarih ve matematikle meşgul olmuştur. Başlıca eserleri: Mir'âtü'l-İber, Mir'ât-ı Sıhhat, Hülâsa-i Mantık, Tabsıratü'l-İnsân, Nuhbetü'l-Emsâl, Mîzânü'l-Edeb, Divançe-i Eş'âr, İlm-i Hesâb, Encümen-i Şu'arâ ve Diyârbekir Tarihi'dir.

Sa'id Paşa'ya göre; münşi, hatîb ve şâirin seçtiği manaya yakışan sözlerin tasarrufu, birbirine benzer incinin bir ipliğe dizilmesi gibidir. "Kelâmda sanâyi'-i lafziyye ihtiyâr idenlere göre elfâz-ı müferrede ipliğe dizilmiş ve bir birine karışmış

⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s.1582

⁸ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s.1583.

⁹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s.1585.

olan muhtelifü'l-eşkâl incü gibidir. İncüyi ipliğe dizenler birbirine uygun olanları ayırub tanzîm iderler. İncünün 'ıkd manzûmunda küpe gerdanlık kol bağı gibi çok şey yapılabilir. Bunların her birisine mahsûs bir hey'et vardır ki diğerine yakışmaz. Münşî hatîb ve şâ'irin intihâb idecekleri ma'ânâyâ yakışacak elfâzın tasarrufı da böyledir.”¹⁰

Faik Reşâd Eslâf'ta Sa'id Paşa'nın ömrünü asla boş geçirmeyip memuriyet vazifesinden geriye kalan zamanlarını daha çok tarih ve edebiyata dair yazılmış eserleri tetkik edip bazen tercüme ve telif eserler yazarak zaman geçirdiğini, önemli faziletlerinden biri de öğrenmenin zamanı ve mekânı olmadığına kanaat getirip yaşının ve durumunun müsadessizliğine bakmayarak yeni ilimlerden de üretmeye çalışması olduğunu ve bu çalışmalarında dolayı kendisine döneminin ibni Sinâ'sı denilmesini hak ettiğini ifade etmektedir: *“Bu zât-ı fâzıl müddet-i 'ömrini asla boş geçirmeyerek vezâ'if-i mu'ayyene-i me'mûriyyetini ifâ etdikden sonra kalan zamânlarını en çok târih ve edebiyata müte'allık mü'ellifât-ı kabûle tetebbu' ve mütâla'asıyla ba'zen te'lif ü terceme ile imrar ederdi. Cümle-i fezâ'ilinden biri de meslek-i kudemadan perverde bir zât olduğu halde fikri pek müteyakkız ve bir insân için mu'ayyen devr-i tahsil ve ta'allüm olmadığına kâni' bulunduğundan sinn ü hâlinin müsâ'adesizliğine bakmayarak fûnûn-ı cedideden dahı istihsâl-i ma'lûmata çalışması idi... Hâsılı merhum zamânımızın ibni Sinâ'sı itlâkına şâyân bir merd-i fâzıl olarak salâh u istikâmet gibi meziyyât ile de tahlise-i zât u sıfât etmiş bir nâdire-i devrân olmasıyla gaybûbet-i edebiyesi hakîkaten zâyi'ât-ı 'azimedendir”.*¹¹

Mezarı Mardin'de olup kitabesinde oğlu Süleyman Nazif'in şu kıt'ası yer almaktadır:

Açdı dağ-ı ebedî sîneye hicrân-ı peder

Ağlatır derd-i fırakı beni tâ kabre kadar

¹⁰ Saliha Aydoğan, Sa'id Paşa Mîzânü'l -Edeb, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.466-467.

¹¹T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Faik Reşad, Eslâf, Haz. Emrah Aydemir-Fatih Özer, 2019, [https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64564,eslafpdf.pdf?0\(08.05.2020\)](https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64564,eslafpdf.pdf?0(08.05.2020))

İstemezdim ki kazılsın gurbet ilde kabrin

Neyleyim böyle imiş hükm-i kazâ emr-i kader¹²

Süleyman Nazif babasının vefatında da yalnız 14 lirası olduğu için atını ve bazı eşyasını satarak cenazesinin kaldırıldığını ifade eder. “...Yalnız on dört lirası vardı. Rükûbuna mahsus ester ile bazı eşyasını satarak cenazesini bunların esmaniyle kaldırdık ve aileye maaş-ı kanunî tahsis edilinceye kadar borç harç geçindik”¹³

2.2.ESERLERİ

Sa’id Paşa, memuriyet hayatında muktedir ve dürüst bir idareci olarak dikkat çekmiştir. Resmi görevleri dışında edebiyat, tarih ve matematikle meşgul olmuştur. Başlıca eserleri: Mir’âtü'l-İber, Mir'at-ı Sıhhat, Hülâsa-i Mantık, Tabsiratü'l-İnsan, Nuhbetü'l-Emsal, Mizanü'l-Edeb, Divânçe-i Eş'ar, ilm-i Hesab, Encümen-i Şu'ara ve Diyârbekir Tarihi'dir.

2.1.Divân-Dîvânçe-i Eş'âr: Sa’id Paşa hayattayken basılan bu eser, bazı harflerde gazel bulunmaması sebebiyle mürettep sayılamayacak bir divandır. Diyarbakırlı Sa’id Paşa’nın Dîvân’ı eski yazılı matbû nüsha ve yeni harflerle basılmış nüsha olmak üzere iki defa neşredilmiştir. Bunun evvelinde dîvânın yazma bir nüshası ile farklı defterlerde kayıtlı muhtelif şiir örnekleri de bulunmaktadır. Bu yazma dîvân 27 varaktır. Diyarbakırlı Sa’id Paşa Dîvânı, toplam 1387 beyitten oluşan bir eserdir. Sa’id Paşa, ilk basıldığında matbû dîvânını hacminden dolayı “Dîvânçe-yi Eş'âr” diye adlandırmıştır. Dîvân, 2004 yılında Manisa’da Kenan Erdoğan tarafından çalışılmıştır.¹⁴

¹² Kenan Erdoğan, “Klasik Mi'râciyyelerden Farklı Bir Mi'râciyye: Sa’id Paşa Ve Mi'râciyyesi”, **A.Ü Tûrkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.12, s.166.

¹³ İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, s.1585.

¹⁴ Kenan Erdoğan, **Diyarbakırlı Sa’id Paşa Dîvânı**, Manisa, 2004.

2.2.Diyârbekir Târîhi: Diyârbekir Sâl-nâmesi'nin ikinci kısmını teşkil eden 144 sayfalık bölümdür.¹⁵ Sa'id Paşa bu eserde başlangıçtan Osmanlı fethine kadar Diyarbakır tarihçesini özetlemiştir.

2.3.Mizânü'l-Edeb: Mizânü'l Edeb 1888'de 384 sayfa olarak basılmıştır. Eserin girişinde "Fesâhat ve Belâgat" bahisleri üzerinde durulmuştur. "Heveskârânı İnşâyâ İhtarât" başlığı altında, genç şair ve yazarlara birtakım tavsiyelerde bulunulur. Eserin üçüncü bölümü gibi düşünülen kısmı "Eş'ara Dair Mülâhâzat" başlığını taşır. Bu bölümde, Sa'id Paşa tarafından, eski şiirimizin gerçekte uyuşmadığı ve sosyal hayattan uzaklaştığı şeklinde bir eleştiri geliştirildiği görülür. Eserin son bölümü olarak "Udebâ-yı Cedidemizin Âsâr-ı Müntehâbalarından Bir Numûne" başlığının düşünüldüğünü görmekteyiz. Ancak eserde böyle bir bölüm bulunmamaktadır.¹⁶

2.4.Mir'âtü'l-İber: Diyarbakırlı Sa'id Paşa tarafından kaleme alınan Mir'âtü'l-iber, XIX. asırda kaleme alınmış dünya tarihi mahiyetinde bir eserdir. İnsanlığın yaratılışından itibaren tarihsel gelişimi; coğrafya, kültür, medeniyet ve tarihî hâdiseler etrafında ele alır. Dokuz ciltten oluşan Mir'âtü'l-İber, İstanbul'da Karabet ve Kasbar Matbaasında basılmıştır.

2.5.İlm-i Hesâb: Matematik ilmine dair bir eserdir. 1288/1871 yılında İstanbul İbret Matbaası'ndan yayımlanmıştır.

2.6.Tabsiratü'l-İnsân: Ahlâkadan bir eserdir. Ahmed Necib tarafından neşredilmiştir. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1289 [1872] ve Mahmudbey Matbaası, İstanbul, İstanbul, 1307[1891].

¹⁵"Sa'id Mehmed Paşa (Diyarbakırlı)" **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, C.7, s.430.

¹⁶ Vedat Yeşilçiçek, Edebiyatımızda "Nazariyat Tartışmaları" ve Mizanü'l Edeb Adlı Eserin Bu Tartışmadaki Yeri ve Önemi, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.2, s.120.

2.7.Mir'ât-i Sıhhat: 1809-1897'de yaşamış olan Dr. Antonin Bassout'un eserinin Mehmet Zeki ile tercümesidir. 1287/1870 Diyârbekir Vîlâyet Matbaası'nda yayımlanmış.

2.8.Hulâsa-i Mantık: Mantık ilmine dair hacim bakımından küçük fakat içerik bakımından zengin bir kitaptır. Hulâsa-i Mantık 1315 yılında İstanbul Asır Matbaası tarafından Rüştîye Kısmı için Osmanlıca olarak basılmıştır. Eserin bir başka basımı da 1310 yılında İstanbul Âlem Matbaası tarafından gerçekleştirilmiştir. Eserde kullanmış olduğu dil her ne kadar günümüz Türkçesi bakımında ağır gelse de mantık konularını anlatımı bakımından değerlendirildiğinde kavramları yerli yerinde kullandığı görülmektedir.

Kavramları bu şekilde tutarlı ve yerli yerinde kullanmış olmasından dolayı konuların anlaşılması noktasında oldukça kolaylık sağlamaktadır.¹⁷

2.9.Encümen-i Şu'arâ (Mecmû'a-i Müntehebât): Dîvân şairlerinden seçme beyit ve şiirleri içeren bir mecmuadır.

2.10.Nuhbetü'l-Emsâl: Nuhbetü'l-Emsâl, Ahmed El-Meydânî'nin meşhur eseri Mecmau'l-Emsâl'in muhtasar tercümesidir. Sa'id Paşa'nın kendi ifadesine göre Mecmau'l-Emsâl'deki mesel, fıkra ve beyitlerin en latîf olanlarını seçmiş, özellikle ıstılahlardan kaçınarak tercüme etmiştir. Nuhbetü'l-Emsâli ihtiva ettiği meseller, şiir parçaları, etimolojik kelime tahlilleri açısından teorik dil ve edebiyat çalışmaları için kaynak bir eser hüviyeti taşımaktadır. Eser Diyârbekir'de Vîlâyet Matbaası'nda basılmıştır. (1289/1872)

2.11.Kasîde-i Nûniyye Tercümesi: Gazneliler devri şair ve yazarlarından Feth el-Bustî'nin ahlâkî öğütler içeren '*Unvânu'l-hikem* adlı Arapça bir kasidesinin ilk 45 beyitlik kısmının manzum çevirisidir. Sa'id Paşa'nı vefatından sonra oğlu

¹⁷ Şerefettin Adsoy, "Sa'id Paşa ve Hulâsa-i Mantık Adlı Eseri", *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar*" *Dergisi*, C.7, S.2(14), s.331.

Süleyman Nazif tarafından, kısa bir mukaddime ile Mahfil dergisinde yayınlanmıştır.¹⁸

¹⁸ Mehmet Atalay, Ebû'l-Feth el-Bustî'nin Kasîde-i Nûniyye'sinin, Diyarbakırlı Sa'id Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Manzum Tercümesi, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.27, s.146-147.

İKİNCİ BÖLÜM

MİR'ÂTÜ'L-İBER

Sa'id Paşa'nın Mir'âtül-İber adlı dokuz ciltlik eseri umûmi bir tarih kitabıdır. Dokuz cildi basılmıştır. İstanbul'da Karabet ve Kasbar Matbaasında basılmıştır. Onuncu cilt yazma olduğu için İstanbul Müze Kütüphanesindedir. Sa'id Paşa'nın, Mir'âtü'l-İber'inin dokuz cildinin muhtevası şu şekildedir:

1.Cilt: Mukaddime bölümünden sonra eser iki ayrı bölüm olarak hazırlanmıştır ilk bölümde yeryüzünün yaratışı, cinler ve şeytan ayrıca Hazreti Âdem ve Hazreti Havvâ ve oğulları, Hazreti Âdem'den Hazreti İsâ'ya kadar ki diğer peygamberler hakkında da bilgi verilmektedir. İkinci bölümde ise Asya kıtası, Mezopotamya, Babil coğrafyası ve tarihi Asur devleti ve tarihi, Med ve Sâsâni devletleri, Eski Farsların mezhepleri hakkında kapsamlı bilgi verilmektedir.

2.Cilt: Hind coğrafyası, tarihi ve mezhebi, Çin coğrafyası, tarihi ve mezhebi, Suriye coğrafyası, Fenikeliler, Tataristan, Türkistan coğrafyası, Hunlar, Haykaniye coğrafyası ve devleti, Asya coğrafyası, Kapadokya devleti, Frigya devleti, Pontus devleti, Arap coğrafyası, Yemen coğrafyası ve Yemen'de Habeş hükümeti, Mekke ve Medine coğrafyası ikinci ciltte üzerinde durulan konulardır. Arapların gelirleri, özellikleri belâgat ve diyânetleri hakkında bilgi verilmektedir.

3.Cilt: Afrika coğrafyası, Mısır coğrafyası ve tarihi, eski Mısır medeniyetleri, Habeş ve Habeşliler, Cezayir devleti, Avrupa coğrafyası, Yunan coğrafyası, Etne cumhuriyeti ve Makedonya tarihi, Büyük İskender tarihi ve İtalya coğrafyası anlatılmaktadır. Üçüncü cilt iki yüz elli iki sayfadan oluşmaktadır. Eserin bu cildinde Afrika ve Avrupa ülkeleri hakkında bilgi verilir.

4.Cilt: Dördüncü ciltte Bizans imparatorluğu ve tarihi, Doğu Rum imparatorluğu, İspanya coğrafyası ve tarihi, Cermanya (Almanya), Fransa devleti,

Hollanda, Belçika, İsviçre, Danimarka, Britanya coğrafyası, İskoçya, İrlanda, Avrupa'ya hicret eden eski kavimler, felsefe tarihi üzerinde durulur.

5.Cilt: Beşinci cilt 357 sayfadan oluşan hacimli bir eserdir. Eser mukaddime bölümünden sonra on dört fasıldan oluşur. Eserin bu cildinde Hazreti Muhammedin doğumundan itibaren başlayarak hayatı anlatılmaktadır.

6.Cilt: Hazreti Ömer'in halifeliği zamanında yaşanan olaylar hakkında bilgi verilir. Ayrıca bu ciltte Yermük vakası, Sıffin vakası Hazreti Osmân'ın halifelik dönemi, Kıbrıs'ın fethi, Mu'aviye'nin muhalefeti ve Hazreti Âli'nin şehadeti anlatılır.

7.Cilt: Devlet-i Emeviye tarihi, Yezid bin Mu'aviye, Devlet-i Abbâsiye tarihi, Arap ile Irâk coğrafyası ve tarihi, Basra tarihi, Kûfe tarihi, Hazreti Hasan'ın hilafeti, Mu'aviyenin hilafeti terk etmesi konuları bu ciltte üzerinde durulan konulardır.

8.Cilt: Cezire tarihi ile başlayan ciltte, Diyarbakır tarihi ve , Mardin tarihi, Diyarbakır ve Mardin'de hükümet eden Artukya devleti, Urfa tarihi, Fürs memleketi, Horosan memleketi ve Horosan hükümetinin tarihi, Irâk memleketi, Acem memleketi ve tarihi, Isfahan, Irâk ve Acem'de Selçuklu devleti, İsmailiyye hükümeti tarihi konuları üzerinde durulmaktadır.

9.Cilt: Taberistan coğrafyası ve tarihi, Taberistan'da Bavendiye hükümetinin birinci tabakası, Cürcan, Mazenderan, Kirman, Fars, Azerbeycan, Afganistan, Gazne, Türkistan, Harezmi, Mâverâü'n-nehr'in tarihi hakkında bilgi verilmektedir.

2.1. BEŞİNCİ CİLT

Mir'âtü'l-İber'in beşinci cildinde bir Mukaddime ve Lâhika-i Mukaddime olmak üzere iki bölüm vardır. Eserin ilk mükaddimesi Hazreti İsmâ'il'in soyundan büyük bir milletin doğacağı ve Hazreti Muhammed'in, Hazreti İsmâ'il'in soyundan

geldiğine dair bilgi verilmektedir. Lâhika-i Mukaddime bölümünde Hazreti Ebû Bekir'in, Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Irâk, Şâm ve Yemen topraklarına İslâmiyet'i yaymak için gösterdiği gayret anlatılmıştır. Mukaddime bölümünden ilk bölümde Hazreti Muhammed'in doğumundan vafatına kadar gerçekleşen olaylar on dört ayrı fasılda anlatılmaktadır. İkinci bölümde Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Hazreti Ebû Bekir'in halifeliği dönemi bu dönemde yapılan savaşlar ve İslâm topraklarının nasıl geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlatılmaktadır.

2.2.DİL VE ÜSLUP

Eserin dili konuya bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte çok sade bir dille yazıldığı söylenemez.

“Müşârün-ileyh ashâb-ı kirâmdandır. Tebâşir-i sabahü'l hayr İslâm'ın intişârı sırasında kalbini nûr-ı imân istilâ etmiş iken mensûb olduğu Müzn Kabilesi kendisini İslâm'dan men'ediyor idi. Üzerinde yalnız bir bicâd (Kesâ gılbız) olduğu hâlde her şeyi terk ile firâr ve Medine'ye azîmet eyledi. Huzûr ile müşerref olmazdan o yolda kesesi ikiye münşak olmakla bir parçasını izâr ve diğerini [209]ittihâz ile üzerine alıp meclis-i Nebevî'ye geldiğinde mebnî (Zü'l-Bicâdeyn) telkib olunmuştu.”¹⁹

Eser, Hazreti Muhammed'in hayatını anlattığı için sûre ve âyetlerde kullanılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحِرُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ²⁰

“Yâ eyyühellezine amenû in câ'eküm fâsikun bi-nebe'in fetebeyyenu.”²¹

¹⁹ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.208-209.

²⁰ Hucurât Sûresi, âyet 6: “Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.”

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَآثُورًا وَهُمْ فَاسِقُونَ²²

“Velâ tusalli ‘alâ ehadin minhum mâte ebeden velâ tekum ‘alâ kabrih innehum keferû billâhi verasûlihi vemâtû vehum fâsikûn”²³

Sa’id Paşa, Hazreti Muhammed’in hayatına dair bilgiler verdiği beşinci ciltte olayları akışına göre düzenli olarak verilip her konu ayrı başlıklar altında anlatılmıştır. Bazı başlıklarda detaylı bilgiler verilirken bazılarında cümleler kısa tutulup konunun detayına inmeden anlatılmıştır.

Beşinci cilt iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmın içeriğinde Hazreti Muhammed’in hayatı hakkında bilgi verilirken ikinci kısımda Hazreti Muhammed’in vefatından sonra Hazreti Ebû Bekir’in halifeliği dönemiyle ilgili bilgi verilmektedir. Yazar birinci kısımda bazı şahıs isimleriyle ilgili kısaca bilgi verip ikinci kısımda daha detaylı bilgi vereceğini ayrıca belirtmektedir.

“Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretlerinin keyfiyyet-i vefâtları mebhâsı mahsusunda ve Üsâme’nin gazâsı hilâfet-i siddikiyye faslında tafsil ve beyân olunacaktır inşallah te’âlâ”²⁴.

“Ashâb-ı müşârûn-ileyhim Hazerâtından lâzım el-zikr olan zevât-ı kirâmın intikâl-i Nebvî’den sonra olan hidmât-ı meyrûreleri bundan sonra sırası ve münâsebeti ile zikr olunacaktır inşallah te’âlâ.”²⁵

²¹ Said Paşa, **Mir’âtü’l-İber**, s.197.

²² Tevbe Sûresi, âyet 84: “Ve onlardan biri ölürse kesin olarak namazını kılma ve mezarının başında durma. Şüphe yok ki onlar Allâh’a ve Peygamberine kafir oldular ve buyruktan çıkmış kötü kişi olarak öldüler.”

²³ Said Paşa, **Mir’âtü’l-İber**, s.225.

²⁴ Said Paşa, **Mir’âtü’l-İber**, s.451.

2.3.MUHTEVA

Mir'âtü'l-İber'in beşinci cildi bir tanıtım yazısıyla başlamaktadır. Bu tanıtım yazısında besmele ve Hazreti Muhammed'e övgüler vardır. Hazreti Muhammed'in doğumundan vefatına kadar hayatı hakkında bilgi verileceği belirtilmiştir.

“Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Nahmedullâhi alâ âlâihi ve efdale ve nusalliyeye alâ Nebiyyihi Muhammedin ve âlihi.

Âlem-i adâlet ve mes'adetin neyyir-i nâşirü'l-envârı ve umûm teba'a-i mülûkânelerinin nûr-ı uyûn-ı âsayış ü iftîhârı olan velî-ni'met-i bî-minnetimiz Şehinşâh-ı azîm ve zıllullâh-i fî'l-âlem padişâhımız Es-Sultân ibnü's-Sultân “El-Gazî Abdulhamîd Hân-i Sâni” eyyedellâh hilâfetehü ilâ-inkizâ'id-deverân Efendimiz Hazretleri'nin icrâ'ât-ı meşkûre-i hilâfet-penâhîlerinden neş'et ve ma'ârif-i milliye vü medeniyemizi tezyîd için taraf taraf neşr-i envâr-ı kudsiyyet eden te'sirât-ı hikmet-i ayât-ı celîle [3]icâbât-ı hayriyesinden ma'dûd olmak üzere Mir'âtü'l-İber nâmıyla tahrîrine devâm etmekde olduğum târîh-i umûmînin kurûn-ı ulâ vakâyı'ını hâvî birinci kitâbı bundan mukaddem tab' olunmuş idi.

Târîh-i mezkûrun kurûn-ı vustâyı şâmil iş bu ikinci kitâbının dahı senâ-i mehâsin vâye-i Hazreti Şehriyârî'de neşrine mübâşeret olundu. Rabbimiz te'âlâ ve takaddes Hazretleri cümlemize ni'met-i uz mâyî Rabb-i vedûd olan mübârek ve mes'ûd zât-ı merâhim ayât-ı şehinşâhîyi kıyâm-ı kıyâmete kadar taht-ı âlî-baht-ı saltanatta temâdî-i ömr-i şevketle müstedâm ve zıll-ı zalîl-i ma'delet-fermânlarını ale'l-umûm teba'a-i sâdikaları müfârikında ber-devâm buyursun âmin bi-hürmeti'n-nebiyyi'l-emîn.”²⁶

²⁵ Said Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, s.300.

²⁶ Said Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, s. 2-3.

2.3.1.Mukaddime

Sa'id Paşa eserin mukaddime bölümünde Hazreti İbrâhim'in oğlu İsmâ'il'in soyundan büyük bir milletin ortaya çıkacağı bilgisini vermektedir. Hazreti Muhammed'in soyu Hazreti İsmâ'il'in soyundan geldiği söylenmektedir. Hazreti İsmâ'il'in eşi ve çocukları ile ilgili bilgi verildikten sonra Müslümânların kutsal mâbedi olan Kâbe'nin anahtarının Hazreti İbrâhim den sonra Hazreti İsmâ'il'e, Hazreti İsmâ'il'den oğullarına geçip daha sonra Hazreti Muhammed'inde içinde bulunduğu Kureyş Kabîlesi'ne geçtiği bilgisi verilir. Eserin ilk 22 sayfası mukaddime bölümünden oluşur.

2.3.2.Mir'âtü'l-İber 5. Cildin Muhtevası

1.Birinci Fasil (Vilâdet-i Hazreti Peygamberîden Meb'ası Âlîlerine Kadar Cereyân Eden Vakâyi' – Mevlid-i Kerîm-i Nebevî ve Delâ'il-i Nübüvvet – Rezâ'-ı Nebevî – Kefâlet – İzdivâc-ı Nebevî – Ta'mir-i Kâ'be)

Birinci fasılda, Hazreti Muhammed'in doğumuna dair bilgiler verilmiştir. Hazreti Muhammed, Rebiü'l-evvel ayının on ikinci gecesini Pazar günü doğmuş, doğumu itibariyle çeşitli hadiseler vuku bulmuştur. Kâ'be'de bulunun putlar baş aşağı düşmüş, Mecûsîlerin âteşleri sönmüş ve Kısra sarayının on dört burcu yıkılmıştır.

Hazreti Muhammed'i annesi Amine onu yalnızca üç gün emzirip süt anneye vermiş. Hazreti Muhammed'in süt annesi Halime binti Abdullah'tır.

Annesinin vefatıyla Peygamberimize altı yaşına kadar dedesi Abdülmuttalib bakmıştır. Dedesinin vefatıyla amcası Ebû Tâlib'in yanında kalmıştır.

Hazreti Muhammed, yirmi beş yaşında Hazreti Hatice ile evlenmiştir. Peygamberimizin bu evlilikten ilk olarak Kâsım adında bir oğlu daha sonra Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma adında kızları doğmuştur.

Kâ'be'nin tamiri tamamlandıktan sonra en önemli simgesi olan Hacerü'l-Esved taşının yerine konulacağı sırada kabileler arasında anlaşmazlık olmuştur. Mekke ahalisi tarafından dürüst ve adil olarak bilinen Hazreti Muhammed, Hacerü'l-

Esved taşını bir bez parçasının ortasına koymuş ve her kabileden birinin bezi tutmasını buyurmuştur. Taşı mübarek elleriyle yerine koyup tartışmaya son vermiştir.

2.İkinci Fasil (Meb'as u İbtidâ-i Nüzûl-i Vahy – Sâbıkîn-ı İslâm – Da'vet-i Aleniyye – Müşrikinin Müslimîne İzâları – Müslimînin Habeş'e Hicretleri – İslâm-ı Hamza ve Ömer – Kat'a-i Rahm – Vefât-ı Ebî Tâlib ve Hatice ve Tezvic-i Â'îşe ve Sevde – Mi'râc ve Farziyyet Salâvat-ı Hams – Sefer-i Ta'if ve Mebde-i İslâm – Ensâr ve Bi'at-ı Akâbeyi Ulâ Saniye ve Salise)

Hazreti Muhammed'e kırk yaşındayken, Cebrail aleyhisselâm tarafından ilk vahy getirilmiştir.

İlk Müslümân olan kişi Hazreti Hatice'dir. Daha sonra Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Âlî'den ilk olarak kimin Müslümân olduğu belirsizdir.

Hazreti Muhammed kendisine gelen vahy üzerine herkesi İslâm'a davet etmiştir. Bu davet üzerine Kureyşliler Hazreti Muhammed ile alay etmişler, Hazreti Muhammed'e düşmanca davranıp Müslümânlara eziyet etmişlerdir. Hazreti Muhammed, Müslümânların yaşadığı eziyetler karşısında Mekke'den, Medine'ye hicret etmiştir.

Hicretten sonra Müslümân olan kişiler: Es'ad bin Zûrâre, Mu'az bin Hâris, Zekvân bin Abdikays, Ubede bin Sâmit, Yezîd bin Sa'lebe, Abbâs bin Ubâde, Ebü'l-Heysem bin Teyyihân, Uveyym bin Sâ'ide'dir.

Hazreti Muhammed'in Peygamber olduğunu kabul etmek istemeyen Ebû Cehil adında bir müşrik Hazreti Muhammed hakkında kötü sözler sarf etmiştir. Hazreti Muhammed'in amcası Hazreti Hamza bu duruma sinirlenip Ebû Cehil'i dövmüş ve yaşanan bu olaydan sonra İslâmiyet'i kabul etmiştir.

Hazreti Muhammed, Mekke'den Medine'ye hicretten ettikten sonra bir gece Cebrail aleyhisselâm ile göğe yükselmiştir. Peygamberimizin göğe yükselişinin

Recep ayında ve bazı rivayetlere göre Rebiü'l-evvel ayında olduğu söylenir. Hazreti Muhammed'in göğe yükselişi ile namaz farz kılınmıştır.

Ta'if, Sakîf Kabîlesi'nin merkezi idi. Hazreti Muhammed, Ta'if'e gidip burada bulunan herkesi İslâm'a davet etmiştir. Fakat Ta'if halkı İslâm'ı kabul etmemiş ve Hazreti Muhammed'e kötü sözler söylemişlerdir.

3.Üçüncü Fasl (Hicret – Binâ-i Mescid-i Şerîf ve Zifaf-ı Â'îşe- Muvâhât-ı Beyne'l-Müslimîn)

Müslümânlar, Muharrem ve Safer aylarında Mekke'den Medine'ye hicret etmişlerdi. Hazreti Muhammed, Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Âlî ile birlikte Medine'de kalmıştır. Hazreti Muhamme herkesin itimadını kazandığı için “Muhammedü'l-Emin” ismiyle çağrılırdı. Kureyşliler onun bu dürüstlüğüne güvenip eşyalarını ona emanet ederlerdi. Müslümânlar Medine'ye hicret edince Peygamber Efendimiz yola çıkmadan önce kendisine emanet edilen eşyaları Hazreti Âlî'ye verip kendi yatağında yatmasını buyurup oradan ayrılmıştır. Hazreti Muhammed'in evi kuşatıldığında Kureyşliler karşılarında Hazreti Âlî'yi görmüşlerdi. Hazreti Muhammed'in yerini sormuşlardı fakat Hazreti Âlî bilmediğini söyleyip onları geri göndermiştir. Hazreti Muhammed, Hazreti Ebû Bekir ile beraber üç gün Sevr mağarasında kalmıştır. Hazreti Muhammed'i öldürmek isteyenler mağaranın önüne geldiklerinde mağaranın ağzının örümcek ağıyla kapalı olduğunu ve bir güvercinin yuva yaptığını görüp geri dönmüşlerdi. Hazreti Muhammed, Medine'ye geldiği zaman Ebû Eyyüp Ensârî Hazretlerinin evinde misafir olmuştur.

Hazreti Muhammed, devesi Nâka'nın Medine'de çöktüğü ilk arsayı on altına alıp orada Mescid-i Şerîf ve ehl-i beyt için binalar inşa etmiştir. Mescid-i Şerîf'in inşası yedi ay sürmüş, Hazreti Muhammed bu süre içinde Ebû Eyyüp Hazretlerinin evinde kalmıştır.

Hicretten sekiz ay sonra Hazreti Muhammed ve Hazreti Â'îşe evlenmiştir.

4.Dördüncü Fasl (Tahvîl-i Kible ve Farziyyet-i Sıyâm u Zekât ve Meşrû'iyet-i Ezân – Emr-i cihât – Gazve-i Bedrû'l-Kübrâ – Gazve-i Benî Kaynukâ')

ve Gazve-i Sevîk ve Gazve-i Karkaratü'l-Küdr – Tezvîc-i Âlî ve Fâtıma – Vücûb-ı Salavât İd-i Adhâ ve Fevt-i Ümeyye bin Ebî's-Salt)

Hicretten on sekiz ay sonra Müslümânlar, Bilâl-i Habeşî'nin okuduğu ilk ezanla bir araya gelmiş ve Kâ'be-i Muazzama'ya dönerek namaz kılmışlardır.

Hazreti Muhammed kavmini İsam'a davet etmiş fakat kavmi emrine icabet etmemiştir. Bunun üzerine Hazreti Muhammed'e, Cenab-ı Hak tarafından gaza emri verilmiştir. Ramazân-ı Şerîf'in on ikinci günü Hazreti Muhammed üç yüz neferle Kureyş'e gitmiştir. Kureyş'e yakın bir bölge olan Bedir'de İslâm ordusu ve Kureyş ordusu arasında yapılan muharebe Müslümânların zaferiyle son bulmuştur.

Kureyş'in ileri gelenlerinden Ebû Süfyân, Müslümânlar'ın Bedir'de Kureyşlilere karşı kazandıkları zaferi duyunca hırsından Müslümânlara ait kervanlara saldırma cesareti göstermiştir. Bu olayı duyan Hazreti Muhammed, iki yüz askerle Ebû Süfyân'nın peşinden gitmiş fakat Ebû Süfyân ve beraberindekiler kaçmıştır. Kaçarken yanlarında “sevîk” denilen kavrulmuş buğdayların torbalarını bırakmışlardır. Hazreti Muhammed ve mücahitler bu torbaları alıp Mervine'ye dönmüştür. Bu gazaya “Sevîk Gazası” denilmiştir.

Benî Kaynukâ Yahûdi taifesi bir Müslümânı katletmiştir. Bunun üzerine Hazreti Muhammed ve mücahitleri Yahûdiler'e ait kaleyi kuşatmıştır. Yahûdiler, Hazreti Muhammed'ten af dilemiş, Hazreti Muhammed onların katledilmelerine müsaade etmeyerek Şâm'a sürgün edilmelerini buyurmuştur.

Karkaratü'l-Küdr, Mekke yolunda bulunan bir suyun ismidir. Bu mahalde Benî Selîm ve Benî Gatâfan Kabîleleri bulunmaktaydı. Hazreti Muhammed ve ashâbı bu kabilelerin çıkardığı huzursuzluğu önlemek için savaşılmaya gitmiştir. Her iki kabilede Hazreti Muhammed ve ashâbıyla karşılaşma cesareti gösterememiş ve firar etmişlerdir.

5.Beşinci Fasil (Katl-ı Ka'b bin El-Eşref Ebî Hakik ve Seriyye-i Zeyd bin Hârise ve Vilâdet-i Hasan Radiyallâhu Anh – Gazve-i Uhud – Gazve-i Hamrâu'l-

Esed ve – Ba‘ise’l-Recî‘ ve Bi’r Mu‘avene – Nikâh-ı Zeyneb binti Huzeyme ve Hafsa binti Ömer bin El-Hattâb)

Ka’b bin El-Eşref, Tayy Kabîlesi’ndendir. Bedir gazasında ölenler için mersiyeler yazıp, Kureyşliler’i Hazreti Muhammed ve Müslümânlara karşı kışkırtma girişiminde bulunmuştur. Evs Kabîlesi’nden Muhammed bin Seleme, Ka’b’ın Hazreti Muhammed ve Müslümânlar aleyhindeki sözlerine dayanamayıp onu katletmiştir.

Bedir gazasından sonra Kureyşliler kervanları için Şâm yolu kullanmak yerine Irâk yolunu kullanmaya karar vermişlerdir. Zira İslâm ordusunun kervanlarına saldıracakları endişesi içindedirler. Ebû Süfyân, Saffân bin Ümeyye’nin mallarının içinde olduğu bir kervan önderliğinde Fırât bin Hayyân’ın bulunduğu tüccar kafilesinin Irâk yolunu kullanacağı haberi Hazreti Muhammed’e ulaşmıştır. Zeyd bin Hârise önderliğinde İslâm ordusu yola çıkıp Fırât bin Hayyân’ı ve kervanda bulunan ganimetleri ele geçirip Medine’ye dönmüştür.

Kureyşliler, Bedir’de Müslümânlara karşı uğradıkları hezimetin acısını unutmayıp ilk fırsatta Müslümânlardan intikam almak için hazırlık yapmaktaydılar. Bedir’deki muharebede Müslümânlardan korkan Kureyşliler büyük bir ordu hazırlamıştır. Uhud dağının yakınında bulunan Ayneyn tepesi yakınlarına gelip karargâh kurmuşlardır. Hazreti Muhammed durumdan haberdar olmuş ve bin kişilik bir ordu hazırlamıştır. Müslümânların sayısı Kureyş ordusunda bulunan askerin üçte biri kadardır. Uhud gazasında Hazreti Muhammed’in amcası Hazreti Hamza ve yetmiş mücahit şehit olmuştur. Uhud gazası Müslümânların mağlubiyetiyle son bulmuştur.

Uhud vakasında Kureyş ordusu Mekke’ye giderken ordunun başında bulunan İkrime bin Ebî Cehil, Müslümânları yok etmek için harp meydanına geri dönme emri vermiştir. Hazreti Muhammed bu durumu öğrenince mücahitlerle beraber Kureyş ordusuyla muharebe için geri dönmüştür. Müslümânlar, Hamraü’l-Esed adındaki mahale geldiklerinde Kureyş ordusu, Müslümânların üzerlerine geldiklerini görüp, süratle Mekke’ye geri dönmüştür.

Uhud gazasından sonra Hazreti Muhammed, Zeyneb binti Huzeyme ile evlenmiştir. Bu evlilikten kısa süre sonra Zeyneb vefat etmiştir. Hazreti Muhammed daha sonra Hazreti Ömer'in kızı Hafsa ile evlenmiştir.

6.Altıncı Fasil (Gazve-i Benî Nadîr, Gazve-i Zâtü'r-Rikâ, Gazve-i Bedrû'l-Sâniye, Vilâdet-i Hüseyin Radıyallâhu Anh)

Medine yakınlarında bir mahalde bulunan Benî Nadîr Kabîlesi, İslâm aleyhinde konuşmuştur. Bu haberi alan Hazreti Muhammed yanına aldığı askerlerle gidip Benî Nadîr Kabîlesi'nin bulunduğu kaleyi kuşatmış, Benî Nadîr Kabîlesi mağlubiyetleri karşısında çaresiz kalıp, kaleden ayrılmak için mücadele istemiştir. Hazret Muhammed kabile halkının yanlarına alabilecekleri eşyalarıyla birlikte Şâm'a gitmelerine müsaade etmiştir.

Rebiü'l-evvel ayında Hazreti Muhammed'in önderliğinde İslâm ordusu Gatafân Kabîlesi ile muharebe için Medine'den ayrılmıştır. Zâtü'r-Rikâ denilen mahale geldiklerinde İslâm ordusu ve Gatafân Kabîlesi karşı karşıya gelmiştir. Kabile halkı İslâm ordusu karşısında savaşma cesareti gösteremediği için savaş vuku bulmadan Müslümânlar Medine'ye geri dönmüştür.

Uhud vakasından sonra Ebû Süfyân, Müslümânlardan öç almak için yanına aldığı askerlerle Medine'ye gitmiştir. Hazreti Muhammed bu durumdan haberdar olunca büyük bir ordu hazırlayıp yola çıkmıştır. Ebû Süfyân, İslâm askerinin çokluğunu duymuş ve savaşma cesareti göstermeden kaçmıştır. Hazreti Muhammed'e, Ebû Süfyân'ın kaçtığı haberi verilince İslâm ordusu Medine'ye geri dönmüştür.

7.Yedinci Fasil (Gazve-i Dûmetü'l-Cendel, Gazve-i Hendek, Gazve-i Benî Kureyza, Gazve-i Gâbe)

Dûmetü'l-Cendel, Medine'ye yakın bir mesafede bulunan kalenin ismidir. Birkaç Arap kabilesi bir araya gelip Dûmetü'l-Cendel'de toplanmıştır. Kalenin güzergahında bulunduğu yollardan geçenleri rahatsız edip, onlara zulm etmişlerdi. Hazreti Muhammed durumdan haberdar olmuş ve İslâm ordusuyla birlikte kalenin

bulunduğu yere gelmiştir. Düşman, İslâm ordusunun üzerlerine geleceği haberini duyup kaçmıştır. İslâm ordusu, Dûmetü'l-Cendel'e geldiğinde düşmanın kaçtığını duyup Medine'ye geri dönmüştür.

Hendek gazvesi Şevval ayında vuku bulan ve on beş gün süren bir gazvedir. Mekkeli müşrikler Müslümânlardan intikam almak için büyük bir ordu hazırlayıp Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Hazreti Muhammed, durumdan haberdar olunca üç bin askerin bulunduğu büyük bir ordu hazırlamıştır. Selmân-ı Fârisî, Hazreti Muhammed'e müdafada bulunmak için hendek kazma önerisinde bulunmuştur. Selmân-ı Fârisî'nin önerisiyle Medine'nin etrafına hendekler kazılmıştır. Hendeklerle karşılaşan düşman ordusu beklenmedik bu durum karşısından şaşırmıştır. Düşman ordusu hendek gazasında bozguna uğramış ve perişan olmuştur. Bu gazada Müslümânlar beş şehit vermiş ve düşman ordusundan dört kişi ölmüştür.

Benî Kureyza Yahûdileri, Hendek gazasından sonra Mekkeli müşriklerle gizli antlaşmalar yapmışlar ve Müslümânlar aleyhinde konuşmuşlardır. Cebrail aleyhisselâm Benî Kureyza Kabîlesi ile muharebe için Allah tarafından getirdiği emri Hazreti Muhammed'e bildirmiştir. Hazreti Muhammed üç bin mücahitle gidip Benî Kureyza Kabîlesi'nin bulunduğu kaleyi kuşatmıştır. Kuşatma on beş gün sürmüş ve Benî Kureyza Kabîlesi teslim olmuştur.

Benî Gatafân Kabîlesi reisi, Müslümân bir çobanı katledip develerine el koymuştur. Hazreti Muhammed durumu öğrenince mücahitlerle birlikte Gâbe denilen mahale gelip develeri bizzat almıştır. Benî Gatafân Kabîlesi'nin reisi Hazreti Muhammed ve mücahitlerle karşılaşma cesareti gösteremeyip firar etmiştir.

8.Sekizinci Fasal (Gazve-i Benî El-Mustalik, Umretü'l-Hudeybiye ve Keyfiyyetü's-Sulh)

Huzâ'a ve Benî El-Mustalik Kabîleleri birkaç Arap kabilesinide bir araya toplayarak Medine'ye, Müslümânların muharebe etmek için hazırlık yapmışlardı. Bu durumu öğrenen Hazreti Muhammed ve mücahitleri gaza için yola çıkmıştır. Müreysi denilen mahale geldiklerinde düşman ordusunu perişan edip, malları ve kadınlarıyla beraber Medine'ye geri dönmüşlerdir. Düşman ordusunun başında

bulunan Hâris'in kızı Cüveyriye'de götürülen kadınlar arasındaydı. Hazreti Muhammed, Cüveyriye'yi azâd edip evlenmiştir.

Hazreti Muhammed, Hudeybiye antlaşmasından önce ashabıyla Kâ'be'yi tavaf ettiğini rüyada görmüştür. Rühayı ashabına anlatmış ve Beytullah'ı ziyaret edeceklerini söylemiştir. Bu rüyadan kısa bir süre sonra Hazreti Muhammed ve ashabı Kâ'be'yi ziyaret için Mekke'ye gitmişlerdir. Amaçları yalnızca Kâ'yi tavaf etmek olduğu için yanlarına herhangi bir savaş aleti almamışlardı. Hazreti Muhammed, Hazreti Osmân'ı elçi olarak Mekke'ye gönderip savaşmak için değil yalnızca Kâ'be'yi ziyaret etmek için geldiklerini söylemesini buyurmuştur. Kısa süre sonra Hazreti Osmân'ın şehit edildiği haberi duyulmuş, Hazreti Muhammed bu haber üzerine savaş kararı almıştır. Mekkeliler savaş kararını duyunca Süheyl bin Amr'ı elçi olarak gönderip, Müslümânlarla antlaşma yapmayı kabul etmişlerdir. Bu antlaşmaya göre Müslümânlar Kâ'be'yi ziyaret edebilecek, Kureyşliler, Medine'ye sığınıp Müslümân olmak istediklerinde iade edileceklerdi. Hudeybiye antlaşması Müslümânlar ve Mekkeli müşrikler arasında imzalanan ilk barış antlaşmasıdır.

9.Dokuzuncu Fasil (Gazve-i Hayber Vesâ'ir Fütûhât, Mülûge Mektublar ve Süferâ-i İrsâli, Umretü'l-Kazâ, Gazve-i Hayber ve Feth-i Fedek ve Vâdî'l-Kurâ ve Belde-i Teymâ)

Hudeybiye antlaşmasından sonra Hazreti Muhammed ashabıyla Medine'ye dönmüştür. Hicretin yedinci senesi Muharrem ayında Hazreti Mühammed önderliğinde İslâm ordusu Hayber'i fethetmek için yola çıkmıştır. Hazreti Muhammed çektiği baş ağrısı sebebiyle bu gazaya katılamamıştır. Hazreti Âlî, yanındaki askerle kaleyi ele geçirip kalenin sahibi Merhab'ın miğferini kılıcıyla ikiye bölüp başını kesmiştir. Kalede bulunan halkın kaleden ayrılmasına izin verilmiştir.

Hudeybiye antlaşması gereği Müslümânlar Kâ'be'yi tavaf edebilecekleri için Mekke'ye gitmişlerdir. Hazreti Muhammed ve yanında bulunan iki bin Müslümân Zi'l-Ka'de ayında Mekke'ye ulaşmıştır. Kaza umrelerini yerine getirip Medine'ye dönmüşlerdir.

Hayber'in fethinden sonra Medine yakınlarında bulunan Fedek köyü İslâmiyet'i kabul etmiş arazi ve bahçelerinin hasılatı Hazreti Muhammed'e verilmiştir.

Vâdî'l-Kurâ, Müslümânlar tarafından fethedilmiş ve burada bulunan ganimetler mücahitler arasında paylaştırılmıştır.

Medine ve Şâm arasında bulunan Teymâ beldesinde bulunan halk kendi istekleri doğrultusunda İslâmiyet'i kabul etmiştir.

10.Onuncu Fasil (Hâlid bin El-Velîd ve Amr bin El-Âs'ın ve Osmân bin Talha'nın İslâm'ı, Gazve-i Mûte, Nakz-ı Sulh ve Feth-i Mekke, Hâlid bin El-Velîd'in Benî Cezîme'ye Ba'si, Gazve-i Huneyn, Hisâr-ı Tâ'if, Ba'zı Vekâyî)

Hâlid bin El-Velîd, Osmân bin Talha ve Amr bin El-Âs, Medine'ye gelip Hazreti Muhammed'in huzurunda İslâmiyet'i kabul etmişlerdir.

Hazreti Muhammed, büyük devletlerin hükümdarlarını elçi ve mektuplar vasıtasıyla İslâm'a davet etmiştir. Hazreti Muhammed, Hâris bin Umeyr'i; Bizans Kayserinin Şâm valilerinden olan Şürahbil bin Amrû'l-Gassanî'ye elçi olarak göndermiştir. Şürahbil, Hazreti Hâlid'in Hazreti Muhammed'in elçisi olduğunu öğrenince, onu acımasızca şehit etmiştir. Hazreti Muhammed bu durumdan haberdar olmuş ve çok üzölmüştür. Büyük bir ordu hazırlayıp Mûte'de bulunan Şürahbil ile muharebe için yola çıkmıştır. İslâm ordusunun kumandanı Zeyd bin Hârîse'dir. Zeyd muharebe başlayınca şehit olmuş ve yerine Cafer bin Ebû Tâlib geçmiştir. Cafer'de şehit olunca yerine Abdullah bin Revahâ geçmiştir. Abdullah'ın vefatından mücahitler düşman karşısında dağılmıştır. Hâlid bin El-Velîd'i kumandan olarak seçen İslâm ordusu yeniden bir araya gelerek düşmanın üzerine yürümüştür. Hâlid bin El-Velîd kumandasındaki İslâm ordusu düşmanı bozguna uğratmıştır. Hazreti Hâlid bu zaferden sonra Medine'ye dönmüştür.

Hudeybiye antlaşmasından sonra Huzâ'a Kabîlesi, İslâmiyet'i kabul edip Müslümân olmuş Benî Bekir Kabîlesi, Kureyşlilerle birlikte putlara tapmaya devam etmiştir. Benî Bekir Kabîlesi ve Kureyş'den İkrime bin Ebî Cehil, Safvân bin

Ümeyye ve Süheyl bin Amr, Huzâ'a Kabîlesinden yirmi kişiyi katletmiştir. Hazreti Muhammed bu hadiseyi duymuş ve Mekke'ye gitmek üzere büyük bir ordu hazırlamıştır. Ethem bin Gâffârî'yi Medine'de halife olarak bırakıp Ramazan ayının ikinci günü Medine'den ayrılmıştır. Mekke yakınlarına gelen İslâm ordusunu gören Kureys'in liderlerinden Ebû Süfyân karşılaştığı manzara karşısında korkmuş ve Müslümânların neden geldiğini öğrenmek için yanlarına gitmiştir. Hazreti Muhammed'in huzuruna gelmiştir. Hazreti Muhammed; Ebû Süfyân'a silahını bırakıp onun evine sığınanlara dokunulmayacağını söylemiştir. Ebû Süfyân, Mekke'ye dönüp Hazreti Muhammed'in sözlerini söylemiş ve İslâm ordusu karşısında kendilerinde savaştıkları güç bulamayan Mekkeliler evlerine kapanmıştır. İslâm ordusu savaş olmadan Mekke'ye girmiştir. Hazreti Muhammed Kâ'be'yi tavaf ettikten sonra Kâ'be'nin içinde bulunan üç yüz altmış putun kırılması için emir vermiştir. Böylelikle Kâ'be putlardan arındırılmıştır.

Hazreti Muhammed, Hâlid bin El-Velîd'i Cezîme Kabîlesini İslâm'a davet etmek için göndermiş, Hazreti Hâlid kabile halkını dine davet etmiştir. Bu kabile Hazreti Hâlid'in amcası Fâkih'i öldürmüştür. Hazreti Hâlid amcasının öcünü almak için Ensara ve yanında bulunan Benî Selîm Kabîlesine Cezime halkını öldürme emri vermiştir. Ensar verilen bu emri yerine getirmemiştir. Fakat Benî Selîm Hazreti Hâlid'in emrini yerine getirmiştir. Hazreti Muhammed durumu öğrenince Hazreti Hâlid'e bu davranışından dolayı kızmıştır.

Mekke'nin fethinden sonra Kureys'in birçoğu Müslümân olmuştur. Havazin ve Sakif Kabîleleri İslâmiyet'i kabul etmemiştir. Hazreti Muhammed'e ve Müslümânlara karşı düşmanlıklarıyla bilinmekteydiler. Bu iki kabile güçlerine güvenerek yirmi bin kişilik ordu hazırlayıp Mekke'yi Müslümânlardan almak için Mekke yakınlarına gelip karargâh kurmuşlardır. Hazreti Muhammed, Havazin ve Sakif Kabîlelerinin İslâm topraklarına saldırmak için bir araya geldiklerini haber almıştır. Bu iki kabileyi harekeye geçmeden üzerlerine gitmek için hazırlık yapılmıştır. İslâm ordusu on iki bin kişiden oluşmaktaydı. İslâm ordusunda bulunanlar sayılarına güvenmekte ve savaşı kazanacaklarına kesin gözüyle bakmaktaydılar. Fakat İslâm ordusunun öncü birlikleri düşmanın okları karşısında geri çekilmiştir. Mücahitlerin geri çekilmesiyle İslâm ordusu yavaş yavaş dağılmaya

başlamıştır. Hazreti Muhammed'in cesaret verici sözleriyle ordu yeniden savaşma cesareti göstermiştir. Huneyn muharebesinde Havazin ve Sakif Kabîlelerini bozguna uğramıştır. Bu iki kabileden geriye kalanlar Taif'e sığınmıştır. Hazreti Muhammed muharebede kesin bir sonuç almak için Taif üzerine yürüme emri vermiştir. Taif'e gelen İslâm ordusu kalenin çevresini kuşatmıştır. Taif kalesinin surlarından içeri girmek mümkün olmadığından, Selmân-ı Fârisî Hazretlerinin önerisiyle kale duvarlarını yıkmak için mancınıklar hazırlanmıştır. Fakat düşman âteşten kızdırılmış demirlerle duvardan içeriye girmeye çalışan Müslümânları şehit etmiştir. Taif'in kuşatması yirmi gün sürmüştür. Hazreti Muhammed Taif'i fethetmenin nasip olmayacağını anlamış ve kuşatmayı kaldırmıştır. İslâm ordusu Mekke'ye geri dönmüştür.

11.On Birinci Fasl (Bi'at-ı Uyeyne ve Velîd, Seriyeye-i Kutbe ve Dahhâk ve Ba'si Alkame ve Ba'si Âlî bin Ebî Tâlib ve İslâm-ı Ka'b bin Züheyr, Vüfûd, Gazve-i Tebük ve Seriyeye-i Hâlid bin El-Velîd ve Mevt-i Abdullah bin Zülbicâdeyn ve Hedm-i Mescid-i Dırâr, Kıssa-i Ka'b bin Mâlik, İslâm-ı Sakîf ve Hedm-i El-Lât, Kitâb-ı Rü'esâ-yı Himyer, Vefât-ı Necâşî ve Ümmü Gülsüm ve Vefât-ı Abdullah bin Ebî bin Selûl, Hacc-ı Ebî Bekir Es-Sıddık Radıyallâhu Anh)

Hazreti Muhammed, Benî Ka'b Kabîlesi'nin zekatını toplamak için Bîşr bin Süfyân'ı göndermiştir. Bîşr, kabile halkından zekatlarını toplamış, Benî Ka'b Kabîlesini'nin zekat verdiğini gören Benî Temîm Kabîlesi kendi mallarını asla Müslümânlara zekat olarak verneyeceklerini söylemişlerdir. Bîşr, Benî Temîm'in bu konuşmasına şahit olmuş ve Mekke'ye döndüğünde Hazreti Muhammed'e durumu anlatmıştır. Hazreti Muhammed, Uyeyne bin Hısn El-Fezârî'yi kumandan olarak tayin edip emrine elli atlı verdikten sonra Benî Temîm Kabîlesi ile muharebe için göndermiştir. Uyeyne, Benî Temîm'e kaşı zafer kazanmış erkeklerini, kadınlarını ve hayvanlarını toplayıp Mekke'ye getirmiştir. Benî Temîm'in reisleri Utârid bin Hâcib, Hattâb bin Hâbis, Kays bin Âsım, Amr bin El-Hitâm, Hazreti Muhammed'in huzuruna gelip kendilerinin şiir söyleme usta olduklarını söylemişlerdir. Hazreti Muhammed, şairlerinin en güzel şiirlerini söylemesini buyurmuştur. Utârid bin Hâcib en güzel şiirini söylemiştir. Hazreti Muhammed, Utârid'in şiirine karşı Kays bin Şemmâs'a şiir söylemesini buyurmuştur. Müslümân şairler Benî Temîm şairlerine

karşı ne kadar maharetli olduklarını göstermişlerdir. Benî Temîm şairlerinden Akra' Müslümân şairlerin şiirlerinin güzelliği duyunca İslâmiyet'i kabul etmiştir. Akra', Benî Temîm Kabîlesi'nden İslâmiyet'i ilk kabul eden ilk kişidir.

Hazreti Muhammed, Velîd bin Ukbe'yi Benî Mustalik Kabîlesi'nin zekatlarını toplamak için görevlendirmiştir. Velîd, kabilenin bulunduğu yere geldiğinde kabile halkından çekinip Medine'ye geri dönmüştür. Benî Mustalik Kabîlesi, Hazreti Muhammed'in elçisinin geldikten sonra geri döndüğünü işitmişlerdir. Hazreti Muhammed'in huzuruna gidip kendilerinin gelen elçi için hazırlık yaptıklarını yalnız elçinin gelmeden geri döndüğünü söylemişlerdir. Hazreti Muhammed, Velîd bin Ukbe'yi yanına çağırıp yarım kalan görevini yerine getirmesini emir buyurmuştur. Velîd, Benî Mustalik Kabîlesinin bulunduğu yere gittiğinde çok güzel karşılanmış ve zekatlarını topladıktan sonra geri dönmüştür. Hazreti Muhammed'in huzuruna geldiğinde kabile halkı tarafından çok güzel karşılandığını söylemiştir.

Hazreti Muhammed, Kutbe bin Âmir'in yanına yirmi asker verip Hişâm Kabîlesi'ni uyarmak için görevlendirmiştir. Kabile halkı silahlanıp Kutbe bin Âmir'e saldırmışlardır. Kutbe'nin yanında yer alan askerlerin birçoğu şehit olmuştur. Hişâm Kabîlesin'den de birçok kişi ölmüştür. Kutbe bin Âmir muharebe sonunda Hişâm Kabîlesi'ne ait koyun ve develeri alıp Mekke'ye dönmüştür. Getirilen hayvanlar muharebede savaşılan askerler arasında paylaştırılmıştır.

Hazreti Muhammed, Dahhâk bin Süfyân'ı Benî Kilâb Kabîlesi'ni İslâm davet etmek için görevlendirmiştir. Kabile halkı İslâmiyet'i kabul etmemiş ve gelen Müslümânlarla saldırma cesareti göstermiştir. Dahhâk bin Süfyân kabile halkını hezimete uğratmış ve ganimetlerine el koymuştur. Mekke'ye dönen Dahhâk durumu Hazreti Muhammed'e anlatmıştır. Hazreti Muhammed bu kabile için beddua etmiştir.

Hazreti Muhammed'in emriyle Alkame bin Mücezziz, Cidde halkına saldırma girişiminde bulunan Habeşliler'i uyarmak için görevlendirilmiştir. Alkame kumandasındaki üç yüz kişilik orduyu gören Habeşliler, Müslümânların karşısına çıkma cesareti gösteremeyip kaçmıştır.

Hazreti Muhammed, Âlî bin Ebû Tâlib'i Tayy Kabîlesi'nin taptığı putları yıkmak üzere görevlendirmiştir. Hazreti Âlî, Ensardan yüz elli kişiyle birlikte gidip bu putları yıkmıştır. Dönerken kabile halkının ganimetlerini ve kadınlarını da yanında götürmüştür. Kadınlar arasında kabile reisi Adî bin Hâtem'in eşide bulunmaktaydı. Hazreti Muhammed'in emriyle Adî'nin eşi serbest bırakılmıştır. Adî eşinin serbest bırakılması üzerine İslâmiyet'i kabul etmiştir.

Ka'b bin Züheyr'in kardeşi Büceyr İslâmiyet'i kabul etmiştir. Ka 'b'a bir mektup gönderip kendisinin Müslümân olmasını istemiştir. Ka'b mektubu okumuş ve kalbindeki kasvetin yerine merhametin geldiğini hissetmiştir. Medine'ye gelip Hazreti Muhammedin huzuruna çıkıp bir kaside okumuştur. Hazreti Muhammed kasideyi çok beğenmiş ve Ka'b'a hırkasını hediye etmiştir.

Rum devleti, Şâm vilayetinde büyük bir ordu toplayıp Müslümânlara saldırmak için hazırlanmaktaydılar. Hazreti Muhammed durumdan haberdar olmuş otuz bin kişilik İslâm ordusu hazırlanmıştır. İslâm ordusu Tebük'e vardığında, Rûm imparatoru Hirakl savaşma için gelmediklerini söyleyip geri çekilmiştir. İslâm ordusu Tebük gazasında kendi topraklarını koruyabilecek güçte olduklarını tün dünyaya göstermiştir. İslâm ordusu savaşmadan Medine'ye geri dönmüştür.

Hâlid bin El-Velîd, Hazreti Muhammed'in emri üzerine Dûmetü'l-Cendel'e gitmiştir. Hazreti Hâlid kabile reisi Ükeydir'in yanına gitmiş ve İslâmiyete davet etmiştir. Ükeydir İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hazreti Hâlid'e develer, kısraklar ve ganimetler hediye olarak vermiş ve kendisi de Hazreti Hâlid'le beraber Medine'ye gitmiştir. Bazı kaynaklar Ükeydir'in Hristiyan olarak bazıları Müslümân olarak vefat ettiğini söylemektedir.

Abdullah bin Zü'l-Bicâdeyn, Tebük gazasından önce Hazreti Muhammed'in yanına gidip şehit olmak istediğini ve bunun için kendisine dua etmesini istemiştir. Hazreti Muhammed kendisine dua etmiş fakat Abdullah kendisinin istediği duanın bu olmadığını söyleyip üzölmüştür. Hazreti Muhammed, Abdullah'a dönüp kendisinin bir sinek ısırığından kaynaklanan hastalıkla vefat edeceğini ve yine şehit sayılacağını söylemiştir. Tebük gazasında Abdullah bir sinek ısırığı sonucu âteşlenip şehit olmuştur. Cenazesi bizzat Hazreti Muhammed tarafından kabre indirilmiştir.

Benî Ganem Kabîlesi, Hazreti Muhammed'e ve Müslümânlara karşı düşmanlıkları ile bilinmekteydiler. Kabile halkından birkaç kişi bir araya gelip Mescid-i Dırâr adını verdikleri bir mescid inşa etmişlerdir. Tebük gazası sırasında Hazreti Muhammed'i namaz kılmak için mescidlerine davet etmişler, Hazreti Muhammed, Tebük gazvesinden dönerken namaz kılmak için geleceğini söylemiştir. Hazreti Muhammed münafıkların maksatlarından haberdar olunca; Mâlik bin Duşşüm, Ma'n bin Adî, Âmir bin El-Seken ve Hazreti Hamza'nın katili Vahşî Mescid-i Dırâr'ı yıkmak üzere görevlendirmiştir.

Hazreti Muhammed, Hâlid bin El-Velîd ve Mugire bin Şu'be'yi, Lât puthanesini yıkmak için görevlendirmiştir. Lât puthanesinin yıkımı esnasında münafıklar göz yaşları içinde durumu seyretmişlerdir. Putların yıkımından sonra taptıkları taşların ne kadar boş olduğunu anlamışlardır.

Hazreti Muhammed ve ashabı Medine'ye hicret ettiğinde Habeş meliki Necâşî İslâmiyet'i kabul edip, Hazreti Muhammed'e karşı derin bir muhabbet beslediğini söylemiştir. Recep ayında vefat eden Necâşî'nin cenaze namazı Hazreti Muhammed tarafından kılınmıştır.

Hazreti Muhammed'in kızı Ümmü Gülsüm Hazretleri, Utbe bin Ebî Leheb ile evlenmiştir. Utbe İslâmiyet'i kabul etmemiş ve Ümmü Gülsüm'e eziyet etmiştir. Ümmü Gülsüm, Hazreti Muhammed'in Medine'ye hicretinde yanında gitmiş ve Medine'de Osmân bin Affân ile evlenmiştir. Ümmü Gülsüm vefat ettiği zaman Esmâ binti Umeys, Safiye binti Abdülmuttalib ve Ümmü Atiyye tarafından yıkayıp cenaze namazından sonra Ebû Talha tarafından kabre indirilmiştir.

12.On İkinci Fasil (Kudûm-i Adî, Ba'si Ebû Mûsâ ve Mu'âz, Ba'si Hâlid ve Âlî ve Cerîr Ebû Ubeyde, Mevt-i Bâdân, Kıssa-i Bedil ve Temîm Ed-Dârî, Vefât-ı İbrâhim, Kûsûf-ı Şems, Tulû'ı Cibrîl, Kudûm-ı Fîrûz, Haccetü'l-Vedâ')

Kudûm-i Adî, meşhur Hâtem-i Tayî'nin oğludur. Hicretin on ikinci senesinde Medine'ye gelerek İslâmı kabul etmiştir.

Ebû Mûsâ ve Mu'âz bin Cebel, Hazreti Muhammed'in veda haccından sonra Yemen'e gitmek üzere görevlendirilmişlerdir. Mu'âz bin Cebel, Yemen'de dört ay kalıp orada bulunan halka Kur'an-ı Kerîm'i öğretip, İslâmiyet'i anlatmıştır. Bir gece uykusunda Hazreti Muhammed'in vefat ettiğine dair bir ses işitip kahrolmuştur. Ertesi gün Medine'ye gitmek üzere yola çıkmıştır. Yolda Hazreti Ammâr ile karşılaşmış ve Hazreti Muhammed'in vefat ettiğini öğrenmiştir. Mu'âz bu haber üzerine derin bir keder içinde Medine'ye dönmüştür.

Hazreti Hâlid, Necrân'da yaşayan Abdülmedân Kabîlesi'ni İslâmiyete davet için görevlendirilmiştir. Kabile halkı İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hazreti Hâlid orada bulunan halka Kur'an-ı Kerîm öğretmiştir.

Hazreti Muhammed, Âlî bin Ebî Tâlib'i Yemen halkına İslâmiyet'i anlatmak üzere görevlendirmiştir. Yemen halkı Hazreti Âlî ve yanında bulunan Müslümânların üzerine ok atmaya başlamışlardır. Hazreti Âlî sabır gösterip Yemen halkını ikinci kez İslâmiyet'e davet etmiştir. Yemen halkı bu daveti kabul edip Müslümân olmuşlardır.

Hazreti Ömer'in halifeliği döneminde Cerâr bin Abdullah, Yemen'in reislerinden olan Zülkela'ı İslâmiyet'e davet için gönderilmiştir. Zülkela' daveti kabul edip sekiz bin kölesiyle Hazreti Ömer'in huzuruna gelmiştir. Hazreti Ömer'in huzurunda dört bin kölesini azâd etmiştir. Hazreti Ömer geriye kalan kölelerinin de azad etmesini söylemiş fakat Zülkela' düşünmek için süre istemiştir. Daha sonra tüm kölelerini azad etmiştir.

Ömer bin Âs'ın kölesi Bedil bin Mâriye, Temîm Ed-Dârî ve Adî bin Bedâ namlarında iki Hıristiyan ile Şâm'a gitmiştir. Bedîl yolda hastalanıp vefat etmiştir. Vefat etmeden önce yanında bulunan Temîm ve Âdî'ye eşyalarıyla birlikte bir vasiyetnâme vermiştir. Temîm ve Âdî eşyalarla vasiyetnâmeyi Bedil'in veresesine teslim etmişlerdir. Verese vasiyetnâmeyi okuduktan sonra eşyaların içinde gümüş bir kassenin olmadığını fark edip durumu Hazreti Muhammed'e anlatmıştır. Hazreti Muhammed, Temîm ve Âdî'ye gümüş kassenin nerede olduğunu sorduğunda bilmediklerini söylemişlerdir. Mekke'de birinin elinde kase ortaya çıkmış, Hazreti Muhammed kaseyi kimden aldığını sorduğunda Temîm ve Âdî'den aldığını

söylemiştir. Temîm ve Âdî emanete ihanet etmiş ve Hazreti Muhammed'in huzurunda yalan ifade verdikleri için her ikisi hain olarak anılmıştır.

Hazreti Muhammed'in oğlu Hazreti İbrâhim henüz on sekiz aylık iken vefat etmiştir. Hazreti İbrâhim'in vefatından sonra güneş tutulması gerçekleşmiştir. Halk güneşin Hazreti İbrâhim için tutulduğunu söylemiştir. Hazreti Muhammed bunu duyunca şöyle buyurmuştur: *“Şems ve kamer âyetullahîden bir râyet olmakla hiçbir kimsenin mevt-i ve hayâtı için tutulmazlar.”*²⁷

Hazreti Muhammed ashabıyla mecliste oturup sohbet ederken yanına beyaz elbise giymiş, çehresi zarif bir kişi gelmiştir. Ashabı daha önce görmedikleri bu zatın kim olduğunu sorduklarında Hazreti Muhammed: *“Gördüğünüz zât Cibrîl idi. Size dininizi ta'lim için geldi”*²⁸ buyurmuştur.

Hicretin on ikinci yılında Hazreti Muhammed on iki bin ashabıyla birlikte veda haccını gerçekleştirmiştir. Hazreti Muhammed'in veda haccında Hazreti Cebrâil'de yanında bulunmuştur. Cebrâil aleyhisselâm: *“Resûl-i Ekrem Hazretleriyle beraber Beyt-i Şerîf'e girdim. Rüküne vusûllerinde istilâm ve üç def'a hervele ve dört def'a meşy buyurduktan sonra makâmı İbrâhim'i maslâ ittihâz buyurup orada iki rek'at namâz kıldıklarında bir rek'atda (Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn) ve ikinci rek'atda (Kulhu vallahu ehad) sûre-i şerifesini okudular”*²⁹ buyurmuştur. Hazreti Muhammed veda haccında hutbe-i şerifi okumuştur. Hazreti Muhammed ashabına *“Ben ahkâm ve mesâ'il-i dinîden size her ne lâzım ise tamâmıyla tebliğ etdim. Size lâzım olan şeyler içinizde terk ettikten sonra gaybûbet edeceğim Allâh'ın kitabına itisâm ettiğiniz hâlde benim dünyâdan gidişimden size zarar gelmez”*³⁰ buyurmuştur. Ashabıda kendisine şehadet getirip kendisine inandıklarını hep bir ağızdan

²⁷ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.239.

²⁸ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.240.

²⁹ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.241.

³⁰ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.244.

söylemiştir. Hazreti Muahmmmed veda haccını tamamladıktan sonra Medine'ye dönmüştür.

13.On Üçüncü Fasl (Kudûm-i Veft-i Neh'a ve İstiğfârü'n-Nebî ve Seriyye-i Üsâme, Esved Ansî'nin Zuhûr-ı ve Katli ve Müseylimetü'l-Kezzâb ve Secâh ve Tuleyha'nın Zuhûrları, İntikâl-ı Nebevî, Bi'at-ı Ebî Bekir Es-Sıddık, Hazreti Peygamberin Gusûl ü Tekfin ve Tedfini ve Mirâs u Terk-i Nebevî)

Neh'a Kabîlesi hicretin on birinci senesinde Hazreti Muhammed'in huzuruna gelip İslâm'ı kabul etmiştir.

Üsâme bin Zeyd, Hazreti Muhammed tarafından Cerf'e gitmek üzere görevlendirilmiştir. Ashab-ı kirâm, Üsâme'yi kumandan olarak kabul etmemektedirler. Bu duruma üzülen Hazreti Muhammed ashabına Üsâme'nin babası Zeyd bin Hârise'yi, Rûm gazasına tayin ettiğinde yine kumandan olarak kabul etmediklerini hatırlatmıştır. Fakat Zeyd görevini layıkıyla yapıp geri dönmüştür. Şimdi Üsâme'nin de babası gibi görevini layıkıyla yapacağını buyurmuştur. Üsâme, Cerf'e gitmek üzere hazırlık yaparken Ümmü Eymen gelip Hazreti Muhammed'in vefat ettiği haberini vermiştir. Üsâme bu haber üzerine Medine kalmış, Hazreti Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Cerf'e gitmiştir.

Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Esved Ansî peygamberlik davasına kalkışmıştır. Hazreti Muhammed'in Yemen'e vali olarak atadığı Bâdân'ın vefat ettiğini duyan Esved Ansî kendisine engel olacak birinin kalmadığını düşünüp Yemen havalisine peygamber olduğunu söylemiştir. Fîrûz Deylemî, Medine'den Yemen'e gelip, Fars diyarından gelen Dâdûye adında bir Müslümân ile birlikte Esved'in uykuda boğazını kesip öldürmüştür.

Yemâme bölgesinde yaşayan Benî Hanîfe Kabîlesi'nin reisi Müseylime peygamber olduğunu söylemiştir. Müseylime'nin Peygamberlik davasına kalkıştığını duyan Secâh'da peygamber olduğunu söylemiştir. Müseylime ve Secâh yalancı peygamberlik davasında bulunmakla kalmayıp evlenmişlerdir. Hazreti Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Müseylime, Hazreti Hâlid tarafından katledilmiş ve Secâh İslâm'ı kabul ettiği için affedilmiştir.

Benî Esed Kabîlesi'nden Tuleyha bin Huveylid peygamber davasına kalkışan son kişidir. Kabîlesiyle Hazreti Muhammed'in huzuruna gelip İslâm'ı kabul ettikten sonra peygamber olduğunu iddia etmiştir. Dırâr bin Esved radiyallâhu anh katli için görevlendirilmiştir.

Hazreti Muhammed, vefat etmeden önce şiddetli bir baş ağrısı çekmekteydi. Son veda hutbesini ashabına okurken kendinden önceki Peygamberlerin nasıl ümmeti içinde bâkî kalmadıysa kendisinin de öyle kalmayacağını buyurup hücre-i saadetlerine gitmiştir. Peygamber Efendimizin baş ağrısı şiddetlenmiştir. Başını Hazreti Â'îşe'nin dizleri üzerine koyduktan sonra vefat etmiştir. Vefat ettiği zaman ashabı derin bir kedere boğulmuş, feryad ve figanları Mekke'nin dört bir tarafında duyulmuştur. Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Müslümânlar Hazreti Ebû Bekir'e bi'at etmişlerdir.

Resûl-i Kibriya Efendimizi hücre-i saadetlerinde Hazreti Abbâs, Hazreti Âlî, Ebû Süfyan bin Hâris ve Usâme bin Zeyd yıkamıştır. Kefenlendikten sonra Hazreti Â'îşe'nin evinde yattığı döşegün altına defnedilmiştir.

14.On Dördüncü Fasl (Hazreti Peygamberin Şemâ'il-i Şerife ve Hulk-ı Kerîmleri, Rûfekâ ve Hirâs-ı Nebvî ve Evlâd u Zevcâtı, Hadme u Mevâlî ve Mevliyât-ı Nebvî, Ümerâ ve Süferâ ve Küttâb ve Kuzat ve Mü'ezzin ve Şu'arâ-i Peygamberî, Hayl ü Devâb ve Esliha-i Nebvî, Siyâb ve Eşyası, Ashâb-ı Kirâmı)

Peygamber Efendimiz orta boylu, teni esmer ve yüzü parlaktı. Mübarek elleri ve ayakları kalın, saçları düz, dişleri inci gibiydi. Her zaman Cenab-ı Hakk'a zikir eder ve ashabına güzel ahlakıyla örnek olmuştur. Elbiselerini kendi diker, yerde oturup koyunun sütünü kendi eliyle sağmıştır. Hurma ve arpa ekmeği yiyip, bazen açlığa tahammül edebilmek için karnının üzerine taş bağlamıştır.

Hazreti Muhammed'in en yakın dostları: *Ebû Bekir Es-Sıddık, Ömer, Osmân, Âlî, Ca'fer, Abûzer, Mikdâd, Selmân-ı Fârisî, Huzeyfe, ibni Mes'ûd, Ammâr bin*

Yâsir, mü'ezzin Bilâl bin Rebâh Habeşî³¹ idi. Gazalarda yanında bulunanlar ashabının isimleri: Seyyidü'l-Evs, Sa'd bin Mu'âz, Zekvân bin Abdikays, Muhammed bin Müslime, Zübeyr bin El-Avvâm, Ubâde bin Beşir, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Ebû Eyüb Ensârî, Bilâl-i Habeşî, Ebû Bekir Es-Sıddık, Mugire bin Şu'be³²dir.

Mü'ezzin Bilâl bin Rebâh-ı Habeşî, Hazreti Ebî Bekir'in mevlîsi Sa'd ve Necâşî'nin yeğeni Zü-Mihmer, Bekir bin Şeddâh El-Leysî, Aşdah bin Şerîk, Ebû Es-Semh İyâd Ebû Zer Ğıfârî, Nu'aym bin Rebî'a Ebû El-Hamrâ, Hilâl bin El-Hâris, Salebe bin Abdurrahman El-Ensârî, Cezü bin El-Hal³³ Hazreti Muhammed'in hizmetinde bulunmuşdurlar.

Hazreti Muhammed'in gazalarda görevlendirdiği kumandanlarının isimleri: Bâdân bin Sâ mân, Hâlid bin Sa'id, Ziyâd bin Lebîd, Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Mu'âz bin Cebel, Ebû Süfyân bin Harb, Bezîd bin Ebî Süfyân, Attab bin Esîd, Âli bin Ebî Tâlib, Amr bin El-Âs, Ebû Bekir Es-Sıddık³⁴ idi. Elçilerinin isimleri: : Amr bin Ümeyye Ed-Damrî, Dıhye bin Halife, Abdullah bin Huzâfe Es-Sehmî, Hâtib bin Ebî Belte'a El-Hamî, Şücâ' bin Veheb El-Esedî, Sâlit bin Amr El-Âmrî, Amr bin El-Âs, Alâ El-Hadramî, Ümeyye El-Mahzûmî, Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Mu'âz bin Cebel, Âlî bin Ebî Tâlib, Cerîr bin Abdullah El-Becelî, Ferre bin Amr El-Cüzâmi, Uyeyne bin Hısn El-Fezârî, Ka'b bin Mâlik, Abbas bin Bişr, Râfi' bin Mekîs, Dahhâk bin Süfyân, Bişr bin Süfyân, Abdullah bin Ettebe³⁵ idi. Katiplerinin isimleri: Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık, Hazreti Ömer, Hazreti Osmân, Hazreti Âlî, Zübeyr bin El-Avvâm, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Muhammed bin Müslime, Erkâm bin Ebü'l-Erkâm, Abdullah bin Zeyd bin Abdürabih, Alâ bin Ukbe, Mugire bin Şu'be, Sehîl, Âmir bin Fûheyre, Ebî bin Ka'b, Sâbit bin Kays, Hantale bin Er-Rebiü'l-Esedî, Zeyd bin Sâbit bin Ed-Dahhâk, Ebû Süfyân Sahr bin Harb, Mu'âviye bin Ebî Süfyân, Yezîd bin Ebî Süfyân, Şürâhbil bin Hasene, Alâ bin El-Hadramî, Hâlid bin El-Velîd, Amr bin El-Âs, Abdullah bin Revâha, Sa'id bin El-Âs, Huzeyfe bin El-Yamân, Huveytâb bin Abdülazî El-Âmirî,

³¹ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.283.

³² Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.283-284.

³³ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.287.

³⁴ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.289.

³⁵ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.290-291.

Hüseyin bin Numeyr, Abdullah bin Sa'd bin Ebû Serh, Ebû Seleme bin Abdülesed, Hâtib bin Amr bin Hanzala ³⁶dır.

Müezzinlerinin isimleri: Bilâl bin Rebâh bin Habeşî, Amr bin Ümmü Gülsüm, Sa'd bin Â'iz ve Ebû Mahzûre'dir.

Şairlerinin isimleri: *Ka'b bin Mâlik, Abdullah bin Revâha, Hüseyin bin Sâbit, Âmir bin El-Ekvâ* ³⁷dır.

Hazreti Muhammed'in dokuz adet kılıcı, yedi zırh, üç mızrak, altı yay, üç süngü ve üçde kalkanı kullandığı silah aletleridir.

Birkaç adet gömleği, bir hırkası, iki siyah çizmesi bir gümüş yüzüğü, ağaçtan bir tarağı ve birkaç önemli eşyası vardır.

İkinci Kitâbın İkinci Kısımının Muhtevası

Birinci Fasl

1. Bakiyye-i Vekâyi'

Resûl-i Ekrem Efendimiz, vefat etmeden önce Üsâme'yi, İbniyye halkıyla muharebe için Cerf'e gitmek üzere görevlendirmiştir. Lakin Peygamber Efendimiz vefat ettiği için Üsâme bu gidişini ertelemiştir. Hazreti Ebû Bekir, Peygamberimizin vefatıyla görevini yerine getiremeyen Üsâme'nin Cerfe gitmesini emretmiştir. Üsâme, İbniyye halkına karşı muharebeyi kazanıp, elde ettiği ganimetlerle Medine'ye geri dönmüştür.

³⁶ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.291.

³⁷ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.293.

2. Ehl-i Mekke'nin Hali

Peygamber Efendimiz vefat edince Müslümânlar derin bir keder içine düşmüşlerdir. Süheyl bin Amr, Mekke halkına seslenerek *“Ey ehl-i Mekke. İslâmca cümleden sonraya kalıp sâbıkîn-i İslâm-ı şerifini gayb ettiğimize irtidâdca cümleden ileriye gitmek denâ'etini nasıl kabûl ediyorsunuz. Allâh'dan korkunuz. Hak te'âlâ Hazretleri Peygamber âlî-şânı vâsitâ-i sâdikasıyla kollarına ihbâr buyurduğu vechile şu din-i mübin pek âlîdir. Gaflete uyupta bulunduğunuz tarîk müstakimden şaşmayınız. Kazandığınız şeref-i İslâm'ı muhâfaza ediniz”*³⁸ demiştir. Süheyl Mekke halkına Cenab-ı Hakk'a sığınmaları ve kabul ettikleri İslâmiyet'in gereğini yapmalarını nasihat etmiştir.

3. Etrâf-ı Medine'nin Ahvâli

Hazreti Ebû Bekir'in halifeliğini kabul etmek istemeyen birkaç Arap kabilesi bir araya gelip Medine yakınlarına gelmiştir. Hazreti Ebû Bekir bu durumdan rahatsız olup Âlî bin Ebî Tâlib, Zübeyr, Talha ve Abdullah bin Mes'ûd'u Medine'ye gelen yolların güvenliğini sağlamak üzere görevlendirmiştir. Medine'ye saldırma cesareti gösterenler karşılarında İslâm muhafızları görüp kaçmıştır. Kaçarken yanlarına Müslümânlara ait develeride almışlardır. Hazreti Ebû Bekir bu hadise üzerine Irâk'ın Bağdat şehrine gitmiştir. Oraya kaçan düşmanları idam edip ellerindeki hayvanlarıyla ganimetlerine el koyup Medine'ye dönmüştür.

4. Yemen Havalisindeki Mürtedin

Hazreti Muhammed'in vefatından sonra Esved Ansî peygamber olduğunu söylemiş ve Fîrûz Deylemî ile Dâdûye onu katletmiştir. Esved Ansî'nin peygamberliğine inananlar ölüm haberini duyduklarında İslâm aleyhinde düşmanlık etmeye başlamışlardır. Kays bin Mekşûh yalan söyleyip Fîrûz ile Dâdûye'nin idam edildiğini duyurmuş ve asker ordusu hazırlayıp San'â'yı istila etmiştir. Kays, Fîrûz

³⁸ Sa'id Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, C.5, s.306-307.

ve Dâdûye'yi gerçekten öldürmek için bir plan yapmıştır. Bir yemek ziyafetine ikisininide davet etmiştir. Yemeğe Dâdûye ilk önce gelmiş ve öldürülmüştür. Fîrûz bu haberi aldığıında Havlen adında bir dağa kaçmış ve Hazreti Ebû Bekir'in durumdan haberdar olmasını sağlamıştır. Hazreti Ebû Bekir, Fîrûz'un yardımına büyük bir ordu göndermiştir. Düşman mağlup edilip, San'â düşmandan geri alınmıştır. Yemen halkı İslâmiyet'i yeniden kabul edip, içinde bulundukları zulüm ve kötülükten kurtulmuştur.

5. Tuleyha bin Hüveylid'in Ahvâli

Tuleyha bin Hüveylid, Hazreti Muhammed'in huzuruna gelip İslâmiyet'i kabul etmiş, daha sonra kendisinin peygamber olduğunu söyleme cesareti göstermiştir. Hazreti Muhammed tarafından Dırâr bin Ezver Hazretleri Tuleyha'yı katletmek üzere görevlendirilmiş ve kısa süre sonra Hazreti Muhammed vefat etmiştir. Hazreti Ebû Bekir halife olunca Gatafân Kabîlesi zekattan muaf olmak istediklerini halifeye bildirmişlerdir. Hazreti Ebû Bekir isteklerine red cevabını verdiğinde kabile halkı İslâm aleyhinde büyük bir ordu hazırlamaya başlamıştır. Bu ordunun içinde Tuleyha ve taraftarlarıda bulunmaktadır. Hazreti Ebû Bekir, Hâlid bin El-Velîd Hazretlerini İslâm ordusuna kumandan tayin edip düşman üzerine göndermiştir. Tuleyha, İslâm ordusunun gücü karşısında korkup Şâm'a firar etmiştir. Hazreti Ömer'in halifeliği döneminde Medine'ye gelen Tuleyha, Hazreti Ömer'in huzuruna çıkıp yeniden İslâm'ı kabul etmiş ve Şâm halkıyla yapılan muharebelerde yer almıştır.

6. Hevâzin ve Benî Selîm ve Benî Âmir'in Halleri

Kurra bin Hübeyre, Ka' b ve Alkame bin Alâ, Hazreti Muhammed'in vefat ettiği haberini aldıklarında İslâmiyet'i reddetip, kendi kabileleri olan Âmir Kabîlesi'ne katılmışlardır. Hazreti Ebû Bekir bu durumdan haber olunca Ka'ka' bin Ömer'i kumandan tayin edip Âmir Kabîlesi ile muharebe için görevlendirmiştir. Muharebe son bulduğunda Alkame İslâm'ı yeniden kabul etmiş ve Kurra kaçmıştır. Kurra kaçarken Umman'dan gelen Amr bin El-Âs ile karşılaşp Amr'a zekat vermek zorunda olmadıklarını söylemiştir. Amr bu düşümü Hazreti Ebû Bekir'e anlatmıştır. Hazreti Ebû Bekir, Hicâz halkının İslâmiyete inanmaktan vazgeçmeleri üzerine

Hazreti Hâlid'i burada bulunan Gatafân ve Esed Kabîleleriyle muharebe için görevlendirmiştir. Her iki kabile muharebe sonunda mağlup olunca Hicâz halkı İslâmiyet'i yeniden kabul etmiştir.

7. Benî Temîm ve Secâh

Hazreti Muhammed vefat ettikten sonra Secâh binti Hâris peygamber olduğunu söylemiş ve birçok kabile halkı kendisine tabi olmuştur. Secâh ve onun yanında yer alan kabileler İslâmiyet'e son verme düşüncesi ile yola çıkmışlar lakin kabileler arasında anlaşmazlık olmuştur. Anlaşmazlık sonucunda kabileler arasındaki birlik bozulmuş ve Secâh yalnız kalmıştır. Secâh yalnız kalınca Tağlîb Kabîlesi'nin yanına sığınmış ve Müslümân olmuştur.

8. Mâlik bin Nüveyre'nin Kıssası

Mâlik Bin Nüveyre, Hazreti Muhammed'in emriyle bazı kabilelerin sadakalarını toplamak üzere görevlendirilmiştir. Mâlik sadaka develerini topladıktan sonra Hazreti Muhammed'in vefat ettiği haberini almış ve develerini kendi dostlarına dağıtmıştır. Hazreti Ebû Bekir bu durumdan haberdar olmuş ve Hâlid bin El-Velîd'i, Mâlik'i cezalandırmak için göndermiştir. Hazreti Hâlid, Mâlik'i öldürüp eşi Ümmü Gülsüm ile evlenmiştir. Hazreti Hâlid geri döndüğünde Hazreti Ömer tarafından azarlanmış, zira başkasının nikâhında bulunan kadınla evlenmesinin uygun olmadığı söylenmiştir. Hazreti Hâlid durumu bizzat Hazreti Ebû Bekir'e anlatmış ve Hazreti Ebû Bekir nikâh için tövbe etmesini buyurmuştur.

9. Müseylimetü'l-Kezzâb ve Yemâme

Hazreti Ebû Bekir'in emriyle Hâlid bin El-Velîd Hazretleri, peygamber olduğunu söyleyen Müseylime ve ona inanan Hanîfe Kabilesi'yle muharebe için gönderilmiştir. Muharebede Hanîfe Kabilesi'nden on yedi asker öldürülmüş ve Hazreti Hâlid kabile halkının kadınları ve çocuklarını esir etmiştir. Kabile halkı Hazreti Hâlid'e yalvarıp, af dilemiş ve İslâmiyet'i kabul etmiştir. Hazreti Hamza'nın katili Vahşî, Hazreti Hamza'yı öldürdüğü için büyük bir ızdırap çekmektedir. Müseylime'yi öldürüp dünyayı kötü bir insandan kurtarma ve sevap kazanma düşüncesiyle Müseylimeyi öldürmüştür.

10. Kur'ân-ı Kerîm'in Cem' ve Tahriri

Kur'ân-ı Kerîm'i birçok sahabe ezberlemiş bazı âyet ve sûreler deriler üzerine yazılmıştır. Muharebelerde Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyen sahabeler şehit olunca muhafaza etmek için bir araya getirme mecburiyeti doğmuştur. Hazreti Ömer'in halifeliği döneminde deri üzerine yazılan Kur'ân-ı Kerîm toplanıp, Hazreti Osmân'ın halifeliği döneminde yazıya geçirilmiştir.

11. Hâtem ve Ehl-i Bahreyn Havâlisinin Ahvâli

Hazreti Muhammed vefat ettikten sonra Bahreyn halkı *"Muhammed Peygamber olsa idi vefât etmez idi"*³⁹ deyip İslâmı reddetmişlerdir. Hazreti Ebû Bekir, Alâ bin Hadramî'yi Bahreyn'e gitmek üzere görevlendirmiştir. Alâ bin Hadramî, Bahreyn'de İslâm'a karşı düşman olanları ağır bir hezimete uğratmış kadınlarını, çocuklarını ve mallarını almıştır. Bahreyn halkı bu durum karşısında yeniden İslâm'ı kabul etmiştir.

12. Umman ve Mehre'nin Ahvâli

Lekât bin Mâlik adında bir kişi, hükümdar olan Celindîn'i ve oğullarını Umman'dan kovmuş ve ülkeyi hakimiyeti altına almıştır. Celindîn, Hazreti Ebû Bekir'i durumdan haberdar etmiş ve Hazreti Ebû Bekir, Huzeyfe bin Mahsın'ı Celindîn'e yardım etmek üzere görevlendirmiştir. İslâm ordusunun gücü karşısında düşman askeri mağlup olmuş ve düşmana ait ganimetler ele geçirilmiştir.

13. Fütüh-i Irâk

Hazreti Ebû Bekir, Hâlid bin El-Velîd Hazretleri'ni, Yemâme gazasından zaferle dönünce Irâk'a gitmek üzere görevlendirmiştir. Hâlid bin El-Velîd Hazretleri on bin askerle Irâk'a gitmiştir. Hâlid bin El-Velîd ve İslâm ordusunun düşmanlara karşı gösterdiği mücadelenin sonunda Irâk toprakları İslâm devletinin topraklarına katılmıştır.

³⁹ Said Paşa, **Mir'âtü'l-İber**, s.329.

14. Fütüh-i Şâm

Hazreti Ebû Beki, Hâlid bin Sa'îd'i Şâm'a gitmek üzere görevlendirmiştir. Hazreti Ebû Bekir, Hâlid'e yardım etmeleri için İkrime bin Ebî Cehil ve Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh Hazretlerini görevlendirmiştir. İslâm ordusunun gösterdiği gayret ve mücadelenin sonunda Şâm fethedilmiş, Rûm ordusuna ve onlara destek veren kabilelere karşı büyük bir zafer kazanılmıştır.

15. Ecnâdeyn Vakası

Hâlid bin El-Velîd, Ecnâdeyn'de bulunan Rûm askerleriyle savaşmak için üç bin askerle Yermük'e gitmiştir. Düşman ordusundaki asker sayı doksan bindi. Hazreti Hâlid komutasındaki İslâm ordusu elli bin düşman askerini öldürmüştür. İslâm ordusunun üstünlüğü karşısında düşman askeri perişan olmuştur.

16. Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretlerinin Vefatı

Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretleri hicretin on üçüncü senesinde, altmış iki yaşında vefat etmiştir. Halifeliğinin süresi iki sene, iki ay ve on gündür. Vasiyeti üzerine mübarek vücudu Esmâ binti Umeys tarafından yıkanmıştır. Cenaze namâzını Ömer bin El-Hattâb Hazretleri kıldırması ve Abdurrahman, Ömer bin El-Hattâb, Osmân bin Affân ve Talha bin Abdullah Hazretleri kabire koymuşlardır.

METİN OKUNURKEN DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

1. Eserdeki yazıların takibinde kolaylık sağlamak için metindeki sayfa numaraları [] içinde gösterilmiştir.
2. Metnin içinde geçen âyet ve hâdislerin anlamları dipnotta verilmiştir.
3. Metinde silinme ya da yırtılma vb. nedenlerle eksik olan kelimeler [] içinde gösterilmektedir.
4. Farsçada kelimelerde ön ve son ekler (-ber, -be, -zi, -ez, -der vs.) kısa çizgi kullanılarak yazılmıştır.
5. Arapça harf-i cerler (fî, min, bi, li, ‘ala vb.) ile ek konumundaki ibareler kısa çizgiyle kelimeye bağlanmıştır.
6. Metin yeni yazıyı aktarılırken çeviriyazı (transkripsiyon) sistemi kullanılmamıştır.
7. Uzun vokaller (â, î, û) belirtilmiştir; ayn ve hemze konsonantları ise (‘), (’) işaretleri ile gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

MİR'ÂTÜ'L- İBER

Mufasssal Târih-i Umûmî

Mü'ellifi

Diyârbekirli Sa'îd Paşa

Beşinci Cild

Sâhib ve Nâşiri

Asr Kütüphanesi Sâhibi Gergor

Ma'ârif Nezâret Celîlesinin Ruhsatıyla

Der-sa'adet

İSTANBUL

(Karaber ve Kasbar) Matba'ası – Bâb-ı Ali Caddesinde Numero 25

1304

[2] Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Nahmedullâhi alâ âlâihi ve efdale ve nusalliye alâ Nebiyyihi Muhammedin ve âlihi.

Âlem-i adâlet ve mes'adetin neyyir-i nâşirü'l-envârı ve umûm teba'a-i mülûkânelerinin nûr-ı uyûn-ı âsayış ü iftîhârı olan velî-ni'met-i bî-minnetimiz Şehinşâh-ı azîm ve zıllullâh-i fî'l-âlem padişâhımız Es-Sultân ibnû's-Sultân "El-Gazî Abdulhamîd Hân-i Sâni" eyyedellâh hilâfeteHu ilâ-inkizâ'id-deverân Efendimiz Hazretleri'nin icrâ'ât-ı meşkûre-i hilâfet-penâhîlerinden neş'et ve ma'ârif-i milliye vü medeniyyemizi tezyîd için taraf taraf neşr-i envâr-ı kudsiyyet eden te'sirât-ı hikmet-i ayât-ı celîle [3]icâbât-ı hayriyesinden ma'dûd olmak üzre Mir'âtü'l-İber nâmıyla tahrîrine devâm etmekde olduĒum târîh-i umûmînin kurûn-ı ûlâ vakâyı'ını hâvî birinci kitâbı bundan mukaddem tab' olunmuş idi.

Târîh-i mezkûrun kurûn-ı vustâyı şâmil iş bu ikinci kitâbının dahı senâ-i mehâsin vâye-i Hazreti Şehriyârî'de neşrine mübâşeret olundu. Rabbimiz te'âlâ ve takaddes Hazretleri cümlemize ni'met-i uz mâyı Rabb-i vedûd olan mübârek ve mes'ûd zât-ı merâhim ayât-ı şehinşâhîyi kıyâm-ı kıyâmete kadar taht-ı âlî-baht-ı saltanatda temâdî-i ömr-i şevketle müstedâm ve zıll-ı zalîl-i ma'delet-fermânlarını ale'l-umûm teba'a-i sâdikaları müfârıkında ber-devâm buyursun âmin bi-hürmeti'n-nebiyyi'l-emîn.

[4] İkinci Kitâb

Kurûn-ı vustâ tevârih-i umûmiyesini hâvidir

Mukaddime

Amûd-i neseb-i âlî-i Nebevî Benî İsmâ'îl silsile-i celîlesinde bulunduğundan bu silsile-i azîmede vâki' kabâilin ve kezâlik amûd-ı mezkûrede bulunan evlâd-ı Mudar'ın sûret-i teselsül ve inşî'âbları işbu kitâb-ı sanînin ibtidâsında beyân olunacağı birinci kitâbda mûnderic-i aksâm-ı erba'anın elli dördüncü ve yetmişinci mebhaslerinde işâret olunmuş idi.

Hicreti Nebevîyye'den (2518) sene mukaddem Ebû'l-enbiyâ Hazreti İbrâhim aleyhi's-selâm Efendimiz bâ-vahy-i İlâhî ferzend-i mûkerremleri İsmâ'îl aleyhi's-selâm Hazretlerini vâlideleri Hacer'le beraber Mekke-i Mûkerreme'ye götürüp İsmâ'îl aleyhi's-selâm orada büyüdükte Cürhüm Kabîlesi'nden Hira binti Sa'd bin Avf'ı tezevvüc etmişti. Hazreti İbrâhim ziyâret [5]için Mekke'ye azîmetle Hazreti İsmâ'îl'i orada hazır bulamadığından mezbûreye “Zevcine söyle atebesini tağyîr etsin” buyurmakla zevce-i mezbûre teblîğ eyledikde İsmâ'îl aleyhi's-selâm valîd-i mâcidlerinin murâd-ı âlîlerini anlayıp Harâbî bi't-tatlîk merkûmenin karındaşı kızı Mâme binti Mûhelhil bin Avf'ı ve bundan sonra Seyde bint El-Hâris bin Muzâz bin Amr bin Cürhüm'i nikâh eylemiştir.

Hazreti İsmâ'îl'in Seyde'den on iki veled-i zükûri dünyâya gelmiştir ki bunlardan Kaydâr amûd-ı neseb-i Nebevî'de vâki' ve nûr-ı şerif-i nübüvveti nâkildir. Bahs-i mahsûsunda dahi zikri sebkât eylediği üzere İsmâ'îl aleyhi's-selâm ibtidâ-i İbrânî lisânıyla tekellüm ederken Mekke-i Mûkerreme'de tevattundan sonra Cürhüm Kabîlesi'nden ahz eylediği lisân-ı Arabî ile tekellüm eylediklerinden evlâdına Arab-ı müsta'ribe denildi.

Hazreti İbrâhim aleyhi's-selâm necl-i âlîlerî Hazreti İsmâ'îl'in tekessür-i nesli hakkında du'â etmekle evlâdından bir büyük millet zuhûr edeceğini ve neslinden diyâr-ı Arab'da Hâtemü'l-Mürselin Hazretleri'nin âlem-i şuhûdi teşrîf buyuracağını kütüb-i semâviyye haber vermişti. Mefhar-i Enâm aleyhi's-salâtu ve's-

selâm Efendimiz nâkıl-i nûr-ı nübüvvet-i olan Kaydâr bin İsmâ'îl aleyhi's-selâm neslinden şeref-efzâ-yı sâha-i şühûd oldular. [6]Amûd-ı neseb-i Peygamberîde bulunan zevât ahfâd-ı İsmâ'îl'den Adnan'a kadar aded ve esâmîce ihtilâfdan sâlim olup mazbûtiyetleri vech-i âtî üzeredir.

Muhammed bin Abdullâh bin Abdülmuttalib bin Hâşim bin Abdimenâf bin Kusayy bin Hekîm bin Mürre bin Ka'b bin Lüey bin Gâlib bin Fihri bin Mâlik bin Nadr bin Kinâne bin Hüzeyme bin Müdrike bin İlyâs bin Nizar bin Mudar bin Adnân.

Adnân'dan Hazreti İsmâ'îl aleyhi's-selâma kadar neseb-i kerîmede bulunan zevât-ı nisâb-ı meşhûr Dağfel rivâyeten Kitâbü'l-Egânî'de vech-i atî üzere mazbûtdur.

Adnân bin Uded bin Amik bin Şâcib bin Nâbit bin Sa'lebe bin Aniz bin Seric bin Muhallim bin El-Avâm bin El-Muhtemel bin Râ'ime bin El-Akyân bin Ule bin Şehdûd bin Ed-Darb bin Ayfer bin İbrâhim bin İsmâ'îl bin Zerrin bin Avec bin El-Mut'am bin Et-Tamah bin El-Kasver bin Atûd bin Da'da' bin Mahmûd bin Er-Ra'id bin Bedvân bin İmâme bin Devs bin Hasîn bin El-Nizâl bin El-Ğamir bin Mahşer bin Ma'zer bin Sayfî bin Nâbit bin Kaydâr bin İsmâ'îl bin İbrâhim bin âleyhime's-selâm.

Zevât-ı müşârün-ileyhin her birisinden butûn-ı kesîre münşâ'ib olmuş ve Âdem aleyhi's-selâmdan vâlid-i mâcid-i Peygamberî Abdullah [7]bin Abdülmuttalib'e gelinceye değin ecdâd-ı kirâm-ı risâlet-penâhîden her birisinin nâsiyesindeki nûr-ı mübîn-i Muhammedî babadan oğula intikâl ede ede sâhib-i hakîkîsi bulunan Fahrü'l-Enbiyâ ve Sultânü'l-Asfiya aleyhi eşrefü's-salavât ve ezkâ't-tahiyyât Efendimizin cebîn-i behîn-i tâbnâklarında takarrür etmiştir.

Vilayet-i Mekke-i Mükerreme ve sidânet-i Kâ'be-i Mu'azzama Hazreti İsmâ'îl'den sonra ferzend-i ercümendî Kaydâr'a ve Kaydâr'dan sonra oğlu Nâbit'e müntakil olmuş iken vefâtında sidânet-i Beyt-i Şerîf ebnâ-i Cürhüm'den Muzâz bin Ömer bin Sa'de ve ba'dehu Hars bin Amr'a intikâl ederek Hares'in vefâtında Mekke-i Mükerreme'nin velâyeti evlâdı İsmâ'îl'e ve Beyt-i Şerîf'in velâyetî ahvâlî

bulunan Benî Cürhüm'e intikâl etmiş ise de Benî Cürhüm'ün mu'ahharen Beyt-i Şerîf'de bir takım harekât-ı gayr-ı lâıykaya tasaddî eyledikleri sırada sebâdan müteferrik olan Benî Huzâ'a'nın oralara vürûdlarıyla aralarında nev cehile münaza'lar vukû' bulduğu ve bilâhare vilâyet-i Mekke ve sidânet-ı Kâ'be Benî Huzâ'a yedlerinde kalıp sonra nasûretle Kabîle-i Necîbe-i Kureys'e intikâl eylediği birinci kitâbda ikinci kısmın altmış yedinci mebhasında tafsîl olunmuş ve kezalik amûd-ı neseb-i kerîmede bulunan Nizâr bin Ma'd bin Adnân'ın evlâd-ı erba'asından Eyâd ve Rebi'a ve Enmâr'dan [8]teşâ'ub eden butûn kısm-ı mezkûrede tafsîl edilmiş olduğundan evlâd-ı mezkûreden nâkil-i nûr-ı nübüvvet olan Mudar bin Nizâr'dan müteşâ'ib butûn şu mebhasda ta'dâd olunacak ve amûd-ı neseb-i kerîmede bulunan zevât-ı kirâmdan her birisinin isimleri ikişer kavs içinde yazılacaktır.

(Mudar) bin Nizârdan münşâ'ib-i butûn-ı Benî Adnân'ın şu'ub-u sâ'iresinden ziyâdedir. Mudar'ın birisi İlyâs diğeri Kays Aylân nâmında iki oğlu ma'rûfdur. İlyâs'ın Benî Kuzâ'a'dan Hındif nâm hâtunu nikâh eylediğinden ondan mütevellid ve müteşâ'ib butûn Hındif'e tesbit olunur. Binâ'en-alâ zâlik Benî Mudar iki fahz-ı azîmi cem' eder ki birisi Hındif diğeri Kays Aylân'dır.

Kays'ın; Ka'b, Amr, Sa'd, Hafsa nâmlarıyla dört oğlu var idi. Amr'ın Fehm ve Advân nâmlarındaki oğullarından Benî Amr ve Benî Advân batınları müteşâ'ib oldu. İkisinden de teşâ'ub eden butûn pek çokdur. Benî Advân ibtidâ Necid havâlisini menâzil ittihâz etmişler idi. Sonra Ta'if havâlisine müntakıl oldular. Benî Fehm'in mesken-i dâ'imîleri Necid arâzisi idi. Benî Fehm'den zuhûr eden benî Turud batını pek mütesa'iddir. Şâ'ir-i meşhûr Aşa Benî Turûd'a nisbet olunur [9]Sa'd bin Kays'dan Ganî, Bâhile, Gatafân, Mürre kabâ'ili inşî'âb eyledi. Meşâhîr-i üdebâ-yı Arab'dan Asma'î Bâhile kabilesinden olup Asma'î ecdâdından birisinin ismi olmakla ona nisbetle ma'rufdur. Kendisinin asıl ismi Abdûlmelik bin Âlî'dir.

Benî Gatafân bin Sa'd kesîrû's-şu'ûb olup butûn-ı müteferri'sinin münâzili Necid ile onu velî eden Vadi'l-Kura ve Tayy tağları idi. Fütühât-ı İslâmiyye esnâsında müteferrik ve oralara Tayy kabâ'ili müstevlî oldular. Benî Gatafân butûnundan Benî Eşca' bin Reys bin Gatafân'ın meskenleri Yesrîb (Medine)

havâlisidir ki ashâb-ı kirâmdan Ma'kıl bin Sinân radiyallâhu anh bunların seyyidleri idi.

Abbâs bin Bağîd bin Reys bin Gatafân'dan Kays ve oğlu Züheyr seyyid-i kabîle olup Dâhis ve Gabrâ muhârebelerinin sâhibidir. Ashâb-ı kirâmdan Huzeyfe bin El-Yemânî radiyallâhu anh ile şua'râ-yı sitte-i câhiliyyeden Hatî'e, Benî Abbâs'dan dır.

Zübyân bin Bağîd'den Mürre, Sa'lebe nâmlarıyla üç butûnı inşî'âb etmiştir. Fezâra, Adî, Sa'd, Şemh, Mâzin, Zâlim nâmlarıyla beş butûn-ı hâvîdir. Bedir bin Adî zamân-ı câhiliyyette Gatafân re'îsi idi. Dahis ve Gabra'nın yarışları [10]için öndül bırakan budur ki keyfiyyeti mebhâs mahsûsunda zikir olundu. Bedir'in evladından Ubeyyine bin Hısn bin Huzeyfe Medine-i Müvere'yi yağma için hücum eden Arablar'ın kumandanı idi. Fahr-i Âlem sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz merkûm Ubeyyine'ye ahmak'ül-mutâ' tesmiye buyurmuşlardır. Sahâbi-i meşhûr Semûre bin Cündeb radiyallâhu anh Benî Fezâra'dandır.

Hafsa bin Kays'dan iki büyük batın münşâ'ab oldu ki birisi Benî Selîm diğeri Hevâzin'dir. İkisinden de teşâ'ub eden butûn pek çoktur. Ömer bin El-Hattâb radiyullahu anh Efendimizin zamân-ı hilâfet-i âliyyelerinde Basra şehrini binâ eden sahâbi-i meşhûr Utbe bin Gazvân Hevâzin butûnunda ma'dud Benî Mâzin Kabîlesi'ndendir.

Amûd-ı neseb-i Nebevî'de vaki' (İlyâs) bin Mudar'ın: Müdrike, Tâbiha, Kame'a nâmlarıyla mevsûm üç oğlu ma'rufdur. Bunların anası zikr olunduğu üzere Benî Kuzâ'a'dan Hındif nâm hatûn olduğundan hepsine butûn-ı Hındif denilmiştir.

Kame'a'nın butûnundan Eslem ve Huzâ'a Kabîleleri teşâ'ub eyledi. Din-i İsmâ'îl alehi's-selâmı tağyîr ile Arabları [11]ibâdet-i evsâna da'vet eden Amr bin Âmir bin Lihi, Benî Kame'a butûnuna mensûb olup Huzâ'a'nın ceddidir. Benî Kame'a Kureyş'in halîfeleri olmakla Hudeybiye senesinde ahd-i risalet-penâhiye dahil olmuş iken sonra nakz-ı ahd eylediler. Alâ rivâyetin Huzâ'a Kabîlesi Yemen'de teferruk ve havâlî-i Hicâziye'ye azîmet eden Benî Hâris bin Amr, Muzayka takımındandır.

Tâbiha bin İlyas'dan müteşa'ib olan butûn pek çokdur. Meşhûrları Zaba, Ribâb, Müzebne, Temîm kabâ'ilidir. Temîm'in ahvâtı olmak üzere hayli butûn-ı sığâr dahi vardır ki sufe-i muhârib o butûn-ı sığardan ma'dûddurlar. Benî Temîm bin Mürre bin Ad bin Tâbiha'nın menzilleri Necid ve Basra Yemâme havâllerinde idi. Kûfe'den arz-ı azîbe kadar münteşir olmuş oldukları halde sonra münkarız oldular.

Amûd-ı neseb-i Nebevî'de vaki' (Müdrîke) bin İlyas'ın Hüzeyme ve Hüzeyl nâmlarında iki oğlu ma'rûfdur. Bunlardan butûn-ı kesîre teşâ'ub etmiş ve ashâb-ı kirâmdan Abdullah bin Mes'ûd radiyullahu anh Benî Hezil'den ma'dûd bulunmuştur.

Amûd-ı mes'ûd-ı mezkûrda vâki' (Hüzeyme) bin Müdrîke'nin Kinâne, Hûn, Esed nâmlarında üç oğlu ma'rûfdur. Adal Kabîlesi Adal bin Alihûn bin Hüzeyme ve Deyş Kabîlesi [12]Deyş bin Hûne, Kâhile ve Dudân ves'air ba'zı kabâ'il Esed'e mensûblardır.

Amûd-ı neseb-i kerîmde bulunan (Kinâne) bin Hüzeyme'nin Nadr, Milkân, Abdimenât, Amr, Âmir, Mâlik namlarıyla mevsûm altı oğlu ma'rûfdur. Benî Milkân Milkân'dan ve Benî Gıfâr, Benî Bekir, Benî Delîl, Benî Leys, Benî Hâris, Benî Müdlic, Benî Damra butûnu Abdimenât'dan Amrî diye meşhûr Kabîle-i Amr'dan Âmirîler Âmir'den Benî Firâs, Mâlik'den teferru' eyledi. Ahâbiş demekle meşhûr kabîlede Benî Kinâne butûnundandır.

Amûd-ı neseb-i Peygamberîde vâki' (Nadr) Kinâne'nin yalnız Mâlik nâmında bir oğlu ma'rûftur. Ba'zı müverrihîn Nadr'a Kureyş'e itlâk eylediler. Lâkin asahhî atîde beyân olunacağı vechile Kureyş, Benî Fehr'dir.

Amûd-ı neseb-i Nebevîde vaki' (Mâlik) bin Nadr'ın dahi yalnız Fihri namında bir oğlu ma'rûfdur.

(Fihri) bin Mâlik amûd-ı neseb-i Nebevîde vâki' olup evladına Kureyş itlâk olunmuştur. Müverrihîn Kureyş'e itlakında vücûh beyân eylediler. En doğrusu evlad-ı Fihri'den ve ecdâd-ı Peygamberîden Kusayy bin Hekim Beyt-i Şerîf'in [13]vilâyete mazhar olduk da Benî Fihri'nin cümlesini Harem-i Şerîf'in havline cem' etmiş ve

“Kureyş” lafzı cem’ ma’nâsına müsta’mil olduğundan ondan sonra Benî Fihri’e Kureyş denilmiştir. Binâ’en-aleyh Kureyş, Fihri’e itlâk olunmayıp Benî Fihri’e itlâk olunur. Fihri’in Gâlib, Muhârib, Hâris nâmlarıyla mevsûm üç oğlu ma’rûfdur. Muhârib’den Benî Muhârib Hâris’den, Benî Hallac şu’ûbu teferru’ eyledi. Aşere-i mübeşşereden Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh radiyallâhu anh Benî Hallac’dan dır.

Amûd-ı neseb-i kerîmde bulunan (Gâlib) bin Fihri’in Lüey ve Teymü’l-Edrem nâmlarında iki oğlu olup Teym’den Benî Edrem Kabîlesi müteşâ’ab oldu.

(Lüey) bin Gâlib amûd-ı neseb-i Nebvî’dedir. Müşârün-ileyhin Ka’b, Sa’d, Hüzeyme, Hâris, Âmir, Esâme nâmlarında altı oğlu olmakla yalnız Hâris’den şu’ûb teferru’ etmemiştir. Hazreti Âli radiyallâhu anh Efendimizin katl eylediği meşhur Farisü’l Arab Amr bin Abdu Duâ’mir’in evladındır.

Amûd-ı neseb-i kerîmde vâki’ (Ka’b) bin Lüey’nin Mürre, Husays, Adî nâmlarıyla mevsûm üç oğlu var idi. Benî Cemh ve Benî Sehm Kabîleleri Husays ve Benî Adî Kabîlesi Adî sülâlesindendir. Hazreti Ömer bin El-Hattâb ve Sa’id [14]bin Zeyd Benî Adî’den Amr bin El-Âs, Benî Sehm’den ve zât-ı âlî Peygamberiye adâvet-i şedîdesi olan Ümeyye bin Halef ile karındaşı Übey bin Halef Benî Cemh’dendirler. (Mürre) bin Ka’b amûd-ı neseb-i âlî Peygamberîdedir. Hekîm, Yakaza ve Teym nâmlarında üç oğlu ma’rûfdur. Teym’den; Benî Teym ve Yukaza’dan; Benî Mahzûm Kabîleleri münşâ’ib olmakla Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık ve Talha radiyallâhu anhümâ Teym’den ve Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu anh ile Ebû Cehil; Benî Mahzûm’dandırılar.

(Hekîm) bin Mürre amûd-ı neseb-i Nebvî’dedir. Hekîm’in Kusayy ve Zühre nâmlarında iki oğlu var idi. Vâlîde-i Mâcîde-i risalet-penâhî Amine binti Vehb ile Abdurrahman bin Avf radiyallâh anh Zühre’nin neslindendirler.

Amûd-ı neseb-i kerîmde vâki’ (Kusayy) bin Hekîm’in Abdimenâf Abdüddâr, Abdüluzzâ nâmlarında üç oğlu dünyaya geldi. Seyyidü’n- Nisâ Hazreti Haticetü’l-Kübrâ radiyallâhu anhâ ve Zübeyr bin El-Avvâm radiyallâhu anh Abdüluzzâ sülâlesindendir. Zât-ı Hazreti Peygamberîye adâvet-i şedîde ile mecbûl

iken yevm-i Bedir'de esîr edildikten sonra katl olunan Nadr bin Hâris Abdüddâr evlâdındandır.

Kâ'be-i Şerîfe'nin miftâhı Nâbit zamanına değin evlâd-ı [15]İsmâ'îl'de iken Nâbit'den sonra Cürhüm ve ondan Kusayy zamanına gelinceye değin Huzâ'a Kabîlesi yedlerinde idi. Kusayy bir takrîb ile kabîle-i mezkûreye mensûb Ebû Gabşân yedinden almakla ondan sonra sidânet-i Kâ'be Kureyş Kabîlesi'nde kaldı. Kusayy, Benî Fihri Kabîlesi'ni evdiye ve cibâlden havl Harem-i Şerîf'e cem' etmekle kabîle-i mezkûre tesmiye olunduğu yukarıda mezkûrdur.

(Abdimenâf) bin Kusayy amûd-ı neseb-i Peygamberîdedir. Müşârün-ileyhin Hâşim, Abdişems, Muttalib, Nevfel nâmlarında mevsûm dört oğlu var idi. Hazreti Osmân ile Mu'âviye, ibni Ebî Süfyân, Sa'id bin El-Âs, Ukba ibni Ebî Mu'ayt, Utbe ibni Rebîa', Abdişems'in oğlu Ümeyye evlâdındırlar. Bunlara Benî Ümeyye ıtlâk olunur. Atebe zât-ı âlî Nebvî'ye şiddet-i adâvetle me'lûf idi. Yevm-i Bedir'de maktûl oldu. Mu'âviye'nin anası Hind bunun kızıdır. İmâm Şâfi' rahmetullah Muttalib'in sülâlesindendir.

(Hâşim) bin Abdimenâf amûd-ı mes'ûd-ı neseb-i Peygamberîdedir. Abdülmuttalib'den başka oğlu yoktur. Kabîle-i Necibe-i Kureyş'in en güzidesi Benî Hâşim'dir.

(Abdülmuttalib) bin Hâşim cedd-i emced-i Hazreti risâlet-penâhîdir. [16]Asıl ismi Şeybe'dir. Abdülmuttalib tesmiyesinin sebebi cild-i sânde de tafsîl olunmuştur. Müşârün-ileyhin Abdullah, Hamza, Abbâs, Ebû Tâlib, Gaydâk, Hacl, Abdülkâbe, Mukavvim, Zübeyr, Dırâr, Kusem nâmlarında on iki oğlu var idi. Kusem çocuk iken vefât eyledi.

(Abdullah) bin Abdülmuttalib vâlid-i mâcid-i Hazreti Peygamberîdir. Velâdet ekâsir-i Fûrs'den Nûşirevân'ın yirmi dördüncü sene-i hükümetindedir. Abdullâh pederleri sâ'ir evlâdından ziyâde sever idi. Zahîre iştirâ etmek için kendisini Yesrîb'e gönderdikte orada vefât etmiştir. Hîn-i vefâtında Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri henüz meşîme-i mâderde idiler.

Kabîle-i Necîbe-i Kureyş'den devr-i İslâm'a kadar Mekke-i Mükەرreme'de siyâdet-i Arab ve sidânet-i Beyt-i Şerîf umûrunu ifâ eden zevâtın hulâsa-i vakâyi'-i târîhiyyeleri birinci kitapdan ikinci kısmın altmış yedinci mebhasında zikr olunmuşdur.

Lâhike-i mukaddime

Kureyş'in Mekke'de istikrâr ve kabâ'il-i Mudar Hicâz ve Şâm ve Irâk ve Cezîre-i Mâbeynü'n-Nehreyn havâlilerine intişâr eyledikde[17]kabâ'il-i münteşirenin tesâdüf etmiş oldukları ihtiyâcâtı izâle ve te'ayyüşlerini istihsâl için geşt ü güzâr eyledikleri havâlide vâki' bilâda ta'arruzdan hâli olmuyorlar idi. Bunların tecâvüzlerini men' için o vakit dünyânın en büyük devletleri olan tebâbi'a-i Yemen ve Rûm ve Fûrs hükümetleri taraflarından suğûr ve hudûda her vakit kuvve-i askeriyye isti'mâl olunur idi. Ma'mâfih bi'l-umûm kabâ'il-i Arab'ın tahsîl-i inzibâtları için yine kendilerinin hükümdârları istihdâmına lüzum gördüğünden Necid ve Hicâz havâlisindeki kabâ'il ve aşâ'irin emr-i inzibâtları maksadıyla Yemen hükümeti tarafından Benî Kinde ve Irâk ve Cezîre-i Mâbeynü'n-Nehreyn çöllerindeki kabâ'ilin def' mazeretleri için Fûrs devleti cânibinden El-Münzir ve Berrü'sh-Şâm, Arab havâlisindeki kabâ'ilinin idâre-i inzibâtiyesi için Rûm devleti tarafından Ğusâsane denilen Ali Cefne hükümetleri te'sis olunmuş idi.

Lâkin gerek kabâ'il-i Mudar ve gerek sâ'ir-i kabâ'il-i Arab kat'-ı erhâm u bağı ve fesâda devâm ile her türlü fenâlığı irtikâb ederler ve asnâm ve ahcâra ibâdetle ibâdet-i Hâlık'dan i'râzda bulunurlar idi.

Arablar bir taraftan yek diğerlerinin hukûkuna ve me'mûrlara [18]tecâvüzle devletleri aleyhlerinden kuvve-i askeriyye isti'mâline mecbûr eyledikleri gibi bir taraftan dahi Rûm ve Fûrs devletleri birbirleriyle harıl harıl muhârebeler etmekte ve Cezîretü'l-Arab havâlisi gerek aşâ'ir kabâ'ilin ve gerek Habeş'in muhâcemât ü muhârebâtına tesâdüfle kendi hallerinde yaşamayı arzu iden ahâlî ve re'âya her cihette ıztrab-ı azîme hedef olup her kabîlenin kavîleri za'iflerini yemekte idiler. Cezîre-i Mâbeynü'n-Nehreyn kıt'ası ise arâzisindeki kabiliyyet ve mevâki'ndeki esbâb-ı servet cihetiyle ezmine-i kadîme devletlerinin matmah-ı enzârı olmakla o kıt'ayı derdest etmek için Asûr, Bâbil, Mâd, Eşkâniyân, Sâsâniyân devletleriyle

Yunanî ve Rûmanîlerin sihâm-ı hırs u arzûlarına hedef olmuş ve her devlet tarafından istilâsına kıyâm olunmuş idüğünden kıt'a-i mezkûre ile merbûtat-i kadîmesine mâlik olmak için düvel-i kadîme askerlerinin enhâr-ı carîye gibi o havâlide kanları akıyor idi.

Fürsler ve Rumlar beynlerinde nice asırlardan beri Cezîre ve Berrü'ş-Şâm ve Asya-yı Suğrâ havâlilerinde imtidâd eden muhârebelerden dolayı havâli-i merkûme arâzisinde bir seylâbe-i dehşet akıp çağlamakda ve şu seylâbın şiddeti arâzî-i [19]mezkûrenin tâbî' olduğu büldân ve memâliği temelden yıkıp gitmekde idi. Rûm devleti din-i nasrâniyyeti kabûl etdikden sonra Asya kıt'ası eczâsından Rûmlar yedlerindeki bilâdın ekseriyesinde tevsî' eden nasraniyyet kıt'a-i mezkûrenin Fürs yedlerindeki eczâsında yayılmış ve Fürs devleti ise Mecûsî mezhebinde bulunmuş olduğu halde şu devlete tabî' ahâlinin nasrâniyyete gösterdikleri fart-ı muhabbet haklarında metbû'larının mezâlimini teşdîd ve Rûm ve Fürs devletleri beynlerinde buğz ve münâfereti teşdîd ediyor idi.

Rûmların mütemâdiyen memâlik-i Fürs'a ve Fürslerin lâ-yenkâtı' memalik-i Rûm'a tecâvüzle zuhûra getirdikleri musâdemeler nice hâneleri aşiyâne-i bûm u gurâb etdi.

Şu ahvâl-i dehşet-efzâ-şedâyedini bir derece-i tahammül-fersâya vardırması ve her kabîlesi bir sanemi ma'bûd ittihâz iden Arablar'ın bir bahane ile yek diğerini mahv eder derecede vukû'a getirdikleri uzun uzun muhârebeler Cezîretü'l-Arab ve Berrü'ş-Şâm ve Cezîre-i Mâbeynü'n-Nehreyn dâ'irelerini hun-âbe-i mezâlimle döner bir asiyâba döndürmüş idi.

Her yerden ziyâde o hallerin hükm yürüttüğü ve ıslâhını ukûl-i beşeriyyenin imkâna takrîb edemediği Cezîretü'l-Arab [20]dâ'iresi iken o dâ'irede vâki' havâlî Hicâzîye'den şa'sa' a-pâş-ı aktar-ı cihân olan mihr-i münir-i İslâmiyyet mülûk-i mu'asırının çeşm-i mutalla'larını kamaşdırıp şevket-i İslâmiyyeden tevellûd edecek netice-i ulyâya her noktadan karîb'ül vukû' nazarıyla bakmaya başladılar. Fürs devleti memâlikinde bulunan Hristiyanların metbû'larından görmekde oldukları mezâlim tâkat- fersâ Rûm devletinin açtığı muhârebelerle zâ'il olamıyor idi. Rûmların, Fürslerle vukû' bulan muhârebelerinde kazandıkları muzafferiyetler

tesâdüf eyledikleri mağlubiyetlere mukâbil olmadığını ve haklarında metbû'larının şiddetinden başka bir fâ'ide göstermediğini Hristiyânların hepsi görüyor idi.

Şu halleri memâlikî Fûrs'deki Hristiyânları libas-ı emmiyyet ve asâyîşden arî bir sûretde bulundurup cümlesi ta'zibât-ı mütevâliye ile yaşamakda iken taraf-ı Hakk'dan rahmete'n-lil-âlemîn olmak üzere ba's buyurulan Seyyidü'l-Mürselin aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz Hazretlerinin i'lân buyurdıkları şeri'at-ı mutahhara adâletin derece-i kasvâsında olduğu umûma tasdîk etdirmiş küre-i arzda bulunan bi'l-cümle Hristiyânlara şâmil olmak üzere ihsân buyurulan ahd-nâmelerinden hükümet-i mukaddese-i İslâmiyye'nin adâlet-i mücesseme itlâkına şâyân olduğunda hiç [21]birisinin şüphesi kalmamış olduğundan memâlik-i Fûrs'de bulunan Hristiyânların o da'ire-i adâlete duhûl ile Mecûsî taifesinden ma'dûd mülûk-ı Fûrs'ın boyunduruğu altından çıkmayı arzu eylediler. Binâ'en-aleyh taraf-ı eşref-i risâlet-penâhîye meb'us mahsûs irsâliyle himâye-i İslâmiyye isti'dasına teşebbüs eylediler. Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu te'âlâ anh Efendimizin hilâfet-i celîleleri esnasında şu isti'da üzerine havâlî-i Irâkîye'ye askeri sevk olunmuş olduğu Hristiyân müverrihlerden bir zâtın hicretten sonra kaleme aldığı bir kitapda münderiçdir ki şu kitap el-yevm Diyarbekir Keldânî Kilisesi'nde mahfûzdur.

İşte devr-i İslâm'ın mebd-i dünyânın zikr olunduğu üzere pek karışık bir zamânına tesâdüf etmiş ve taraf taraf hükm yürütmekte olan vakâyi'-i mazarra-i mütemâdiye sırasında kabâ'il Arapça hasâis-i tabî'ye hükmünü almış olan avâid-i fâsidenin hüsn-i hâl ve salâha tebdil-i ukûl-ı beşeriyyenin muhâlâtıdan add edeceği bir dereceye varmış iken hükümet-i İslâmiyye ve şeri'at mutahhara-i Muhammedîye sayesinde sür'at-ı fevkalâde ile kâbil-i ıslâh olduğu ve tevârih-i İslâmiyyenin ne mertebe ehemmiyet-i azîmeyi hâ'iz bulunduğu vakâyi'-i âtîden ma'lûm olacaktır.

[22]Kitabımızın münderecâtı hakkında sıhhat-ı ifâde ve tedkikât-i lâzimece de inşallâhu te'âlâ her türlü dikkat ve i'tinayı iltizâm edeceğiz.

İş bu ikinci kitabın hâvî olduğu vakâyi'nin taksimi:

Kitab-ı mezkûr dört kısmı şâmil olup birinci kısmı Fahr-i Âlem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretlerinin zamân-ı sa'adetleri vakâyi'ini ikinci,

kısmı hulefâ-yı râşidîn radiyallâhu anhüm Hazretlerinin tevârihini üçüncü kısmı kurûn-ı vustâda teşekkül etmiş olan düvel-i İslâmiyye tevârihini, dördüncü kısmı düvel-i gayr-i müslimînin kurûn-ı vustâyı tevârihini müştemildir.

[23]Birinci Kısım

Seyyid-i Mevcûdat Aleyh-i Efdalü't-tahiyyât Efendimizin Zamân-ı Sa'âdet Nişân-ı Risâlet-penâhîleri Vakâyi'

Birinci Fasl

Vilâdet-i Hazreti Peygamberîden Meb'ası Âlîlerine Kadar Cereyân Eden Vakâyi' – Mevlid-i Kerîm-i Nebevî ve Delâ'il-i Nübüvvet – Rezâ'-ı Nebevî – Kefâlet – İzdivâc-ı Nebevî – Ta'mir-i Kâ'be

Nebî-i zîşân ve Peygamber-i ahirü'z-zaman Muhammed bin Abdullah sallallâhü te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri Amine binti Vehb'in rahminden âmul-i filde vâki' şühûr-ı Arabiyye'den Rebiü'l-evvel'in on ikinci ve şühûr-ı Rûmî'yeden Nisânın birinci Pazartesi günü aliyyü'l-seher mükerreremen ve mahtûnen teşrîf-i âlem şühûd ve neyyir-i âzam vücûdlarıyla kâ'inatı münevver ve mes'ud buyurdular. Vilâdet-i bâ-sa'âdetleri fil vakâ'sından elli gün mürûrunda idi ki takarrüb vilâdetleri asâr-ı kudsîyesinde olmak üzere kiblegâh-ı ümmet-i merhûmeleri olan Kâ'be-i Şerîfe'yi hedm için hücum Mekke'ye hücum eden Habeş ta'ifesi birinci [24]kitabdan ikinci kısmın (59)ıncı mebhasında tafsîl olunduğu üzere kahr-ı İlâhî ile muzmahil olmuşlardır.

Leyle-i vilâdetde zuhûr iden delâ'il-i nübüvvet çokdur ba'zılarını zikr edelim.

O gecenin sabâhı Kâ'be'deki putların yüzleri üstüne yere düşmüş oldukları görüldü. Meşhur Eyvân-ı Kısra'nın on dört şerefesi sarsıldı. Bin yıldan beri Fars vilâyetinde vâki' İstahr-Âbâd şehrinde yanmakda olan Mecûsiler'in âteşleri söndü. Sâve gölü yere geçti. Semâve deresindeki sular bi'l-âks taşı verdi. Fûrs kadısı Mübedân bir takım develer Arab atlarını yederek Dicle'yi ubûr ile Irâk-ı Acem'e dağıldıklarını o gece rüyâda gördü. Bu rüyâda Nûşirevân'a bâliğ oldukda mu'birler

“Arab tarafından bir büyük hâdis e zuhûr edecekdir” diye ta’bîr etdiler. Gerek rüyâda gerek alâmetler Fûrs beynende hayli ehemmiyet gösterdiginden Nûşirevân’ın talebi üzerine Hîre meliki Nu’mân bin Münzir’in gönderdiği Abdülmesîh su’al için diyâr-ı Şâm’da bulunan kâhin meşhûr Satîh’in yanına gönderdiler. Abdülmesîh gitdikde Satîh’i maraz-ı mevt ile meşkûl bulup selâmına cevâp alamadı. Satîh’i ikâz için ba’zı ebyât mü’essir inşâd eyledikde Satîh gözünü açıp (Abdülmesîh [25]alâ cemel-i meşîh-i inni ila Satîh’i vekadâ fî-aleddarîh. Baseke mülki Sâsân-i li-irticâlisi’l-eyvân ve hamûden-nîr-i inne ve rû’yâ el-mevbidân re’yi eblen sa’âben takvidahilen Arâben. Kat kata’at decelte ve inteşarat fî-bilâdihâ. Yâ Abdülmesîh izâ ekseret iltilâveh ve zahara sâhibü’l-harâveh ve hamdet nâr-ı Fârisî ve fâzvâdi’s-semâveh ve gadâd bi-hayret-i sâveh. Feleyse’ş-Şâm li’s-Satîh Şâmen Yemlik minhum mülûki ve mülûkât alâ adediş’şerafât ve kulle mâ hevâtât) ya’ni “Abdülmesîh serî’ü’s-seyr deve üzerinde Satîh’e geldi. Satîh ise ölüm halindedir. Eyvânın sarsılmasını âteşin sönmesini ve biraz develer Arab atlarını yederek Dicle’yi geçip Belâdin’e dağıldıklarına dâ’ir mübed onun gördüğü rüyânın ta’bîrini sormak için Sâsân padişâhı seni gönderdi. Ey Abdülmesîh o vakit ki okumak çoğala, herâve sahibi zuhûr eyleye. Fars’ın âteşi söne, Semâve deresi taş a, Save gölü yere geç e Şâm artık Satîh için Şâm olamaz. Sarsılan şerefelerin adedince Sâsânilerin on dört melik ve meliğ e pâdişah olacak ve her ne gelecek ise gelecekdir” söyledi. Abdülmuttalib müdâyene avdetle Satîh’in sözlerini Nûşirevân’a teblîğ eyledik de “On dört pâdişâhın gelip gitmesi çok zamâna muhtâcdır” diyerek Nûşirevân rüyâya [26]vesâ’ir vukû’âta ehemmiyet vermedi. Nûşirevân’dan sonra gelen ekâsire ise az vakitte birbirini velî ederek mihr-i münir-i İslâmiyet’in leme’ânıyla Sâsâniler’in tâlî’leri burc-ı şerefden hâbit ve devletleri zirve-i istiklâlden mevki’i inkırâza sâkıt oldu.

Rezâ’-ı Nebevî

Zât-ı âlî risâlet-penâhî Efendimizi vilâdetletlerinden üç gün sonraya kadar vâlîde-i muhteremleri Amine ve ba’dehu Ebû Leheb’in câriyesi Suveybe irzâ’ eyledi. Mertebe-i sâniyede murzi’aları Benî Sa’d Kabîlesi’nden, Hâris’in zevcesi Halime binti Abdullah’dır.

Hazreti Peygamber henüz tıfl-ı şîr-hâr iken Benî Sa'd Kabîlesi'nden bir tâkım sût anaları Mekke'ye gelmekde her birisi birinin çocuğunu emzirmek için götürdüğü sırada o Hazretide Halime götürmüş idi. Halime'nin memesinde kendi oğlunu emzirmeye kifâyet edecek derecede bile sût yok idi. Fahr-i Âlem Efendimizi emzirmeye başlamasıyla beraber memelerinde sûtde pek ziyâde kesret geldi. Hânelerinden zuhûr eden feyz ve bereket ise sâ'irlerinin mağbutu olacak bir dereceye vardı. Dört yaşına kadar Halime [27]o Hazreti yanından ayırmayıp inşikak-ı sadr gibi ara sıra müşâhede olunan hârkul'âde hâller üzerine hâris u vehme zâhib olduğundan Mekke'ye götürüp vâlide-i mâcidelerine teslîm etmiştir.

Kefâlet

Hazreti Peygamber altı yaşına vardıkta vâlideleri vefât eylediğinden cedd-i âlîleri Abdülmuttalib'in ve sekiz yaşına yetiştiğinde Abdülmuttalib dahi fevt olmakla amm-i mükerremeleri Ebû Tâlib'in ağış-ı kefâletine alındı. On üç yaşında iken Ebû Tâlib ticaretle Şâm'a müteveccihen yola çıkarak o Hazretide beraber götürüyor idi. A'mâl-ı Şâm'dan Basra nâm belde civârında bir savma'a karşısına nüzûl etdiler. Şu savma'a Bahîrâ (1) nâmiyla mevsûm bir râhib-i İsevî [28]münzevî ve orada çokdan beri kurumuş bir ağaç mevcûd idi. Bahîrâ, Ebû Tâlib'le gelen kârbâna bakarken başları üzerinde daimâ bir bulut parçasının kârbân ile beraber hareket ettiğini ve yanında nüzûllerini müte'âkib zikr olunan kuru ağacın yeşil yaprak verdiğini görmekle tahkikât-ı ilmiyesine ve keşfiyât-ı sâ'ireye dikkatle Hazreti Peygamberi görüp Hâtemü'l-Enbiyâ olduğunu istidlâl eylediğinden Ebû Tâlib'e şu çocuğun şâmı pek büyükdür. Şâm'daki Yahûdiler görürler ise hakkında ihânet ederler. Şâm'a götürmeksiniz i'âde etmelisin. Dediği cihetle Ebû Tâlib, Şâm'a gitmeyerek oradan Mekke'ye avdet eyledi. Fahr-i Âlem Efendimiz sinn-i sabâveti geçirip sinn-i şebâba [29]vardıklarında sıdk u emânetle iştiyhârından nâşi Kureyş içinde Muhammedü'l-Emîn diye yâd olundu.

İzdivâc-ı Nebevî

Kabîle-i Kureyş'den Hüveylid bin Esed bin Abdüluzza'nın kerîme-i muhteremeleri Seyyidetü'n- Nisâ'Hazretleri Haticetü'l-Kübrâ radiyallâhu te'âlâ anhâ sâhibe-i servet u yesâr olup ticâretle me'lûfe idi. Hazreti Peygamber'in şâyâ'i sıdk u

emaneti Mekke'ye doldurmuş olduğundan o Hazreti gulâmi Meysere'ye terfikan Şâm ticaretine gönderdi. Avdetlerinde Meysere zât-ı âlî Nebevîden gördüğü havârik-ı ade ve ahvâli haseneyi müşârün-ileyhaya nakl etmekle Hazreti Hatice'nin rağbeti üzerine akd-ı cem'iyetle nikâhları icrâ olunmuştur. O sırada Resûl-i Kibriyâ aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz yirmi beş ve Hazreti Hatice radiyallâhu anha kırk yaşında idi.

Meb'as-ı Nebevî'de cümleden evvel Haticetü'l-Kübrâ Hazretleri imân eylemiştir. Hazreti Peygamber'in Hatice'den ibtidâ Kâsım nâmında bir necl-i âlîleri dünyaya gelmiştir. Sinn-i şerif-i Nebevî otuza vardıkda kerime-i mükerremeleri Zeyneb ve otuz üç yaşında Rukiye ve ba'dehu Ümmü Gülsüm Hazreti tevellüd eylediler. Bidâyet-i meb'asda Hazreti Fâtma tevellüd eyledi.

[30]Ta'mir-i Kâbe-i Mu'azzama

Kureyş, Kâ'be-i Şerîfe'nin tecdîd-i ve ta'mirine ittifâk u mübâşeret edip binâ-i Hacerü'l-Esved'in vaz' olunacağı mahale yetişdikde her kabîle "Hacerü'l-Esved'i biz vaz' edeceğiz" diyerek birbirleriyle münâza'aya başladılar. Nihâyetü'l-emr-i zât-ı âlî Peygamberînin verecekleri karara râzı olduklarından o Hazreti Hacerü'l-Esved'i bir parça bez içinde vaz' ile her kabîleden intihâb olunan birer şahsa bezin bir ucundan tutdurup yukarı kaldırdı. Ve yed-i mübarekleriyle yerine vaz' eyledi.

Meb'as-ı Nebevî'ye kadar zuhûr iden delâ'il nübüvvetü câmi' ahbâr pek çokdur. Ulemâ kirâm bu ahbâr-ı celileyi hâvi keteb-i kesire te'lif etmişlerdir. Kitabımızda o bahisleri tamamıyla câmi' olacak derecede ve vus'at olmadığından yazamadık.

[31] İkinci fasıl

Meb'as-ı Nebvî'den Hicret-i Alîyyelerine Kadar Cereyân Eden Vekâyî'

Meb'as u İbtidâ-i Nüzûl-i Vahy – Sâbıkîn-ı İslâm – Da'vet-i Aleniyye – Müşrikinin Müslimîne İzâları – Müslimînin Habeş'e Hicretleri – İslâm-ı Hamza ve Ömer – Kat'a-i Rahm – Vefât-ı Ebî Tâlib ve Hatice ve Tezvic-i Â'îşe ve Sevde – Mi'râc ve Farziyyet Salâvat-ı Hams – Sefer-i Ta'îf ve Mebde-i İslâm – Ensâr ve Bi'at-ı Akâbeyi Ulâ Saniye ve Salise

Meb'as ve İbtidâ-i Nüzûl-i Vahy

Hâtemü'l-Enbiyâ-ı aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz Hazretleri kırk yaşında iken hil'at-i mukaddese-i nübüvvetle müşerref oldular. Mebde-i nübüvvetden altı mâha kadar her vakit rû'yayı sâdika müşâhede buyuruyorlar idi. Şu evkât-ı mes'ude zarfında mübârek kalb-i tâbnâk-ı âlîlerini ihâta eden envâr-ı tecelliyâtın teşkil eylediği dâ'ire-i nûraniyye civâr-ı kudsiyyet medârlarına ağıâr u mâsivâyı kabul etdiremedi. Binâ'en-alâ zalik meyil-i âlî Nebvîleri âlem-i vahdete ve da'ima halvete ta'alluk eylediğinden cebel-i Hirâ'da vâki' gâr-ı sa'âdet karara giderek orada ma'bûduna ibâdet eylemekte idi. Sahife-i kudret-i ezelîyyede [32]mazbût olan menşûr azamet nüşûr-ı vahy-i kerîmin ol pâdişâh-ı kişver-i levlâke bidâyet teblîği Rebû'l-evvel'in sekizinci Pazartesi gününe musâdif oldu.

Hazreti Cibrîl-i Emîn hâmil-i vahy-i mübin oldukları halde huzûr-ı risâlet-penâhiye gelip (Yâ Muhammed ente Resûlullah)⁴⁰ diyerek feth-i bâb-ı musâhebet eyledi. Habîb-i Hudâ musâdif olduğu dehşet-i azîmeden nâşi dizleri üzerine düşüp boyun çenberinin köşeleri tiril tiril titremeğe başladı. Şu hâli müte'âkıben Hatice'nin yanına ric'atle üzerini örtürüp kalbini istilâ eden rev' ve dehşet zâ'il olduktan sonra câzibe-i kudsiyyenin cezbine etbâ ile vasat-ı cebele azîmet buyurdular. Cibrîl-i Emîn yine huzûr-ı âlîlerine gelip (Yâ Muhammed ente Resûlallah) söylemekle nümâyân

⁴⁰ “Yâ Muhammed sen Allâh'ın resûlüsün”.

olan mehâbet kendilerini dağdan aşağı atmağa kasd etdirecek bir dereceye kadar takrîb eyledi. Hazreti Cibrîl-i Emîn (Yâ Muhammet inâ Cibrîl ve ente Resûlallah ikrâ')⁴¹ diye hitâb etdi. Resûl-i Ekrem vahy-i ilâhî'nin uruk u a'sâbına kadar i'tâ eylediği te'sir-i ma'nevî le müte'essir oldukları halde hitâb-ı Cibrîl'e mukâbeleten (Femâ ikrâ')⁴² buyurdular. Cibrîl-i Emîn o Hazreti ağuşuna basıp bir vechile sıkıldılar ki tâb u tâkatı kesildi. Şu mu'amele [33]üç def'a tekerrür etdiğinden sonra emin-i vahy-i Hudâ feth-i menşur kibriyâ ederek (İkrâ' bismi rabbikellezi halek haleke'l insâne min alek ikrâ' ve rebbüke'l ekrem ellezi âleme bil-kalem alleme'l insâne mâlem ya'lem)⁴³ âyet-i kerîmesi sahife-i hâfızalarına sebt etdiler. Şu âyet-i kerîme ma'ârifî müştamil olduğundan mazmûn-ı münîfi nübüvvetdir.

Zuhûr-ı vahy-i İlahî'nin mebde-i pek mehâbetli olduğundan cism-i hümâyûnlarından gül suyu gibi terler tekâtur eyledi. Şu hali ile hâne-i Hatice'ye gelip (zemmelûni) buyurdular. Üzerini örttükdün ve biraz teneffüsten sonra Hazreti Hatice'ye ahbâr-ı keyfiyyet buyurmakla müşarûn-ileyhâ o Hazreti ammizâdeleri Varaka (1)⁴⁴ bin Nevfel'in yanına götürdü. Resûl-i Ekrem Efendimiz vak'ayı bî-takrîr eyledi. Varaka: "Yâ Muhammed sana gelen nâmus-ı ekber der ki Mûsâ bin İmran'â gelir idi. Kavmin seni Mekke'den çıkardıkları vakit keşke hayâtda olaydım" söyledi. Hazreti Peygamber: "Kavmim beni Mekke'den mi çıkaracaktır?" buyurdularında Varaka: "Evet çıkaracaktır". "Hiçbir zâta nübüvvet [34]verilmedi ki kavminden ona düşmânlar zuhûr etmedi. Eğer risâletin izhâr-ı zamânına yetişmiş olsa idim sana büyük mu'âvenet eder idim" cevâbını vermiştir.

Havsale-i tahammül ve isti'dad-ı âlîlerini tevsi' için bundan sonra üç sene müddet-i vahy-i İlâhînin arkası kesildi.

⁴¹ "Ya Muhammed ben Cebrail'im sen Allâh'ın Resûlüsün. Oku!"

⁴² "Ne okuyayım".

⁴³ Alak Sûresi, 1-5 âyet: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! İnsanı bir kan pıhtısından yarattı! Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti".

⁴⁴ (1)Varaka zamân-ı câhiliyette tenassür edip İncil'i İbrâni'den Arabî'ye tercüme etmiş idi. Kendisi o sırada bir pir-i fânî olup zamân-ı da'vetden mukaddem vefât eylemiştir.

Vilâdet-i celîlelerinin kırk üçüncü senesi ahırında bir gün âsumandan bir nidâ işitip yukarı baktık da gözüne Cibrîl-i Emîn görünmekle dehşetinden lerzenâk olduğu halde Hatice'nin yanına varıp üstüne siyâb örttürdü. Cibrîl-i Emîn (Yâ eyyühel müdessir kum fe enzir ve Rabbeke fe kebbir ve siyâbeke fe tahhir verrucze fehcur)⁴⁵ âyet-i kerîmesiyle nâzil oldu. Bu âyetin mazmûnu risâlet olmakla o vakitten intikâllerine kadar birde vahyin arkası kesilmedi.

Sabıkîn-i İslâm

Akib-i risâletde cümleden mukaddem İslâmiyet'le teşerrüf eden Hazreti Hatice'dir. Ondan sonra Ebû Bekir Es-Sıddık ve Âlî El-Murtezâ Hazerâtından hangi birinin İslâmiyet'i mukaddem [35]olduğu ihtilâflıdır. Hazreti Âlî ol vakit dokuz yaşında idi(3)⁴⁶

Ebü'l-Fidâ'nın Sâhibü's-Sire'den rivâyetine nazaren Hazreti Âlî'den sonra Resûl-i Ekrem Efendimizin kölesi Zeyd bin Hâris ba'dehu Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretleri İslâm ile müşerref oldular.

İslâmiyetde müşârün-ileyhim Hazerâtını ta'kip eden zevât-ı kirâm Osmân bin Affân, Abdurrahman bin Avf, Talha bin Ubeydullah Hazerâtıdır ki hepsi Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretlerinin delâlet-i alîyyelerinin huzûr-ı âlî Nebevî'ye gelerek İslâm ile müşerref oldular. Radıyallâhu te'âlâ anhüm.

Müşârün-ileyhim Hazerâtından sonra Ebû Ubeyde Âmir bin Abdullah bin El-Cerrâh, Ubeyde bin El-Hâris, Sa'îd bin Zeyd, Abdullah bin Mes'ûd, Ammâr bin Yâsir, Habbâb bin El-Eret, Bilâl-i Habeşî, Süheyb-i Rûmî, Ömer bin El-Hattâb'ın hemşiresi ve Sa'îd bin Zeyd'in zevcesi Fâtıma, Ammâr bin Yâsir'in vâlidesi Sümeyye ile sa'ir [36]ba'z zevât-ı İslâmiyet'de sâbıkîn-i müşârün-ileyhimi ta'kip eylediler. Sonra halk takım takım dâ'ire-i İslâmiyet'e duhûle başlamışlardır.

⁴⁵ Müdessir Sûresi, âyet 1-5: "Ey örtünüp bürünen (Peygamber). Kalk da uyar. Sadece rabbini büyüklüğünü dile getir. Elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur."

⁴⁶ (3)Kable'l-risâle-i Kureyş'e isâbet eden muzâyaka esnâsında Ebû Tâlib'in kesret-i ayâlinden nâşi muzâyakasını tahfif için Hazreti Peygamber ile amm-ileri Abbâs oğullarından ba'zılarının kendi idârelerine tevdi'ni tâlep eylediler. Ebû Tâlib'in muvâfakatıyla Hazret Âlî'yi zât-ı risâlet-penâh ve Ca'ferî Hazreti Abbâs götürmekle hîn-i bi'setde Hazreti Âlî nezd-i Nebevîde idi.

Davet-i Alenîyye

Evâ'il-i nübüvetde emr-i da'vet suret-i alenîde cârî değil idi. Vilâdetin kırk dördüncü senesi (Fasde' bimâ tü'mer)⁴⁷ âyet-i kerîmesi nâzil olmakla Hazreti Peygamber mecâmi'-i Kureyş'de cümleyi alenî din-i İslâma da'vet buyurdular. Asnâmı seb edinceye değin Kureyş o Hazrete eziyet ve cefâda bulunmayıp ondan sonra aleyhinde her birisi bir adâvet-i mücessime kesildi.

Müte'ayyinân Kureyş, Ebû Tâlib'e müracâ'atla "Yâ karındaşın oğlunu putlarımıza ta'rizden men' yâhût bize teslim edeceksin" diye ısrar eylediler. Ebû Tâlib hüsn-i sûretle ısrarlarına müdâfa'a gösterdi.

Müşrikinin İzâ ve İstihzâları

Ashâb-ı Kirâm'ın ve husûsîyle işret sâhibi olmayan [37]za'afânın tesâdüf eyledikleri ta'zibât ve tahkirât tahammül olunamayacak derecede idi.

Ümeyye bin Halef kölesi Bilâl bin Rebâh El-Habeşî'yi temmuzun sıcak günlerinde güneşe karşı yere atdırıp göğsü üzerine bir büyük taş koydurdu. Yâ Muhammed'i tekfir, yâhût vefât edinceye kadar şu hâl ile ta'zib olunması mu'ziblerine emr eylediğinden Hazreti Ebû Bekir, Bilâl'i bir köle ile bil-mübâdele tahlîs ve azâd eyledi.

Ammâr bin Yâsir'in pederi Yâsir'i şiddet-i şems'e karşı ikâme ve ta'zib eylediklerinden Yâsir şu azâb içinde vefât etdi.

Bu acı üzerine Yâsir'in zevcesi Sümeyye, Ebû Cehilî kelimât-ı mugallize ile lisâna almakla Ebû Cehil elindeki harbe ile Sümeyye'yi öldürdü.

Habbâb bin El-Eret'i tutdurup güneşin şiddetinde ta'zib ile beraber âteşde kızdırılmış taşları vücuduna yapıştırdılar.

⁴⁷ Hicr Sûresi, âyet 94: "Emrolunduğun şeyi açıkça söyle".

Ümeyye bin Halef ihtidâ eden Safvân bin Ümeyye'nin kölesini ta'zib ile ayaklarına ip taktırıp sıcak taşlar üzerinde sürükletirdi. Ve ölüm derecesine götürmüşler [38]iken Hazreti Ebû Bekir akçasıyla Abdülsafvân'ı iştirâ ve azâd eyledi.

Pek çoğuna böyle ta'zib icrâsında bulunmuşdur ki ba'zıları himmet-i ashâb ile kurtulmuş ve ma'zib olanlardan köle ve câriye takımlarına Hazreti Ebû Bekir radiyallâhu anh parasıyla alıp azât etmiştir.

Bu ta'zibât ile beraber müşrikînin bir takımında müslümîn haklarında dürlü dürlü istihzâ ile hakâretler gösteriyorlar idi. Müstehzîlerden birisi Hazreti Peygamber'in amm-isi Ebû Leheb diğeri Ebû Leheb'in zevcesi Ümmü Cemîle binti Ebî Süfyân idi. Bunların Hâk âl-î risâlet-penâhîde gösterdikleri hakâretler üzerine (Tebbet yedâ Ebû Leheb) sûre-i kerîmesi nâzil olup Ümmü Cemîle (Hammâlete'l-hatab) nâmını aldı. Verdikleri emir üzerine oğulları Atebe ve Atîbe taht nikâhlarında bulunan kerîmât-ı Nebvî'den Rukiye ve Ümmü Gülsüm Hazretini tatlîk eylediler.

Ebû Leheb civârında bulunan bâb-ı sa'adet mâb-ı Peygamberîye her vakit mülevvesatî'l-kâside tahkîrde bulunur idi. Hatta bir gün amm-i Nebvî Hamza bin Abdülmuttalib bir mu'âmeleye [39]rast geldiginden mülevvesâtı bâb-ı Nebvî önünden kaldırıp Ebû Leheb'in başına ve sakalına atmıştır.

Hazreti Peygamberin dayısı oğlu Esved bin Abdiyağus fukara-i müslimîni gördükçe “Bunlar yeryüzünün padişâhlarıdır. Kisrâ'nın melikine vâris olacaktır” söyler Resûl-i Ekrem'e rast geldikçe “Yâ Muhammed bugün gökden bir haber yokmu” diye istihzâ eder idi.(1)⁴⁸

⁴⁸ (1) Müstehzi-i merkûm bir gün bad-ı semûma tesâdüfle yüzünü gömer gibi siyah olup hânesine gitdikde ehl-i tanımadığından kendisini tard etmekle çöllerde hayretle gezerken susuz helâk olmuşdur.

Ebû Cehil: “Yâ Muhammed bizim İlâhımızı söver ise bizde kendisinin İlâhını söveriz” demekle (Velâ tesübbüllezine yed’üne min dunillah feyesubbullehe adven bi-gayri ilm)⁴⁹ âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

Halef’in oğulları Ümeyye ve Ebî ellerine birer kemik alıp “Yâ Muhammed rabbın bunları mı diriltecek” diyorlar idi.

Esved bin El-Muttalib ashâb-ı kirâmı gördükçe “Hele yeryüzünün pâdişâhlarına hele künûz-ı Kayser ve Kisrâ’nın gâliblerine bakınız” der idi. İşte bugünü hakâretler ve istizâlar hadd ü hesâbı geçdi.

[40]Müslimînin Habeş’e Hicretleri

Ahvâl-i mezkûre üzerine vilâdet-i Nebevî’nin kırk beşinci senesi bir takım ehl-i İslâm ruhsat-ı Nebevî ile arz-ı Habeş’e hicret Ashame en-Necâşî’ye ilticâ eylediler. Hazreti Osmân ile zevcesi muhteremleri Rukiye binti El-Nebî, Zübeyr bin El-Avvâm, Osmân bin Maz’un, Abdullah bin Mes’ûd, Abdurrahman bin Avf radiyallâhu anhüm Hazerâtı şu muhâcirin içinde idiler.

Hicretlerinden sonra Mekke’de müslümîn ile hazele-i müşrikîn aralarında musâlaha vukû’una dâ’ir bir şâyi’a zuhûr eylediğinden avdet etdiler ise de şâyi’ânın bî-esas olduğunu görüp yine geriye döndüler.

Muhâcirin Habeş’de iken Amr bin El-Âs ile Abdullâh bin Rebî’a, Kureyş cânibinden muhâcirîn müşarûn-ileyhimin kendilerine teslimiyetlerini Necâşî’den istetmesi için gönderilmiş oldukları halde maksadlarına nâ’il olmaksızın avdet etmişlerdir.

Müslimîn haklarında o cihetle ta’zibât ve tahkirât-ı irtikâb [41]edenlerin kimisi min tarafillah birer beliye ile duçâr-ı ibtilâ kimisi gazve-i Bedir’de maktûlen âzim dâr-ı cezâ oldular. Çoğu Müslümân olmakla İslâmiyet’lerinden sonra “Niçin

⁴⁹ Enam Sûresi, âyet 108: “Allâh’tan başka yalvarıp yakardıklarına tapdıklarına sövmeyin; sonra onlar da haddi aşar, bilgisizlik ederek Allâh’a sövmesinler”.

Sâbıkîn-i İslâm'dan olmadık” diye te’essüflerinden dil-hûn u mübtelâyı dâğ-ı derûn olmuşlardır.

İslâm Hamza ve Ömer Radıyallâhu Anhümâ

İslâm Hamza

Vilâdet-i bâ-sa’adetin kırk altıncı senesinde bir gün Seyyid-i Kâ’inât aleyh-i efdâlü’s-salavât Efendimiz Hazretleri safâda otururken Ümmet-i Muhammed’in fir’avnı Ebû Cehil la’in oradan geçiyor idi. O Hazreti seb ile rencide ettiğini amm-i Ekrem-i Nebevî Hazreti Hamza işitdikde mecma’ı Kureys’e giderek Ebû Cehil’i yakalamasıyla beraber kemiklerini kırıncaya kadar dövdü. Ebû Cehil dayak yedikçe kendisini kurtarmak isteyenlere “Aman dokunmayınız Hamza gazabını teskin etmez ise bu hiddetle giderek Müslümân olur” söylüyor idi. Hazreti Hamza ise Ebû Cehil’e dâğ-ber-dâğ olmak üzere orada kelime-i şahâdet-i tertîl ile şeref-i İslâmiyet’i hâ’iz oldu.

[42] İslâm Ömer El-Fârûk

Hazreti Ömer hemşireleri Fâtıma’nın İslâmiyet’ini işittikde gazabından pür âteş olarak hâne-i Fâtıma’ya azîmetle müşârün-ileyhâyı vücudundan kanlar akıncaya kadar darb eyledi. O aralık gözüne bir sahife iliştiğinden sahifeyi alıp besmele-i şerifeyi ve ba’dehu (Yusebbihu lillahi ma fis semavati ve ma fil ard)⁵⁰ sûre-i kerîmesini okumakla (Amenû billah-i ve resûlih) âyet-i kerimesine yetişdikde câzibe-i İslâmiyet zamirini öyle cezb etdi ki vücudunu istî’ab eden gazab u hiddet su içine düşmüş âteşpâre gibi sönüp zâ’il oldu. O sa’atde kelime-i şehâdet-i bi’t-tertîl şeref-i İslâm ile müşerref olduğundan geldiği vakit korkularından gizlenmiş olan Fâtıma’nın zevci Sa’îd bin Zeyd ile ta’lim-i kırâ’at için orada bulunan Habbâb bin Eret gizlendikleri yerden çıkıp savt-ı bülend ile tekbîr eylediler. Müşârün-ileyhimânın delâletleriyle Hazreti Ömer huzûr-ı Hazreti Peygamberîye giderek tecdîd-i İslâm etmekle hazır olan ehl-i İslâm’ın tekbir-i sadâları Mekke’yi doldurdu.

⁵⁰ Tegabun Sûresi, âyet 1: “Göklerde ve yerde olan her şey Allâh’ı tesbih eder.”

Hamza ve Ömer radiyallâhu anhümâ Hazerâtının İslâmiyetleri müşrikinin müslimîn haklarında olan tecâvüzlerini bir dereceye kadar taklîl etmiştir.

[43]Katî'a-i rahm

Hazreti Hamza ve Ömer radiyallâhu anhümânın İslâmiyetleri ve Habeş'e giden muhâcirînin orada mazhar-ı hürmet ve riâyet olmaları müşrikînin gayz u gazablarını artırdığından vilâdetin kırk yedinci senesi zât-ı âlî-i risâlet-penâhiyî i'dâm-ı efkâr fâsidesini iltizâm eylediler. Bu tasvirât-ı faside Benû Abdülmuttalib ve Benû Hâşim'in mesmu'ları oldukda dahil dâ'ire-i İslâm olanlar gayret-i diyânet ve olmayanlar hamîyyet-i kırâbet sebebiyle o Hazreti sıyânet için ittifâk eylediklerinden Benû Nevfel ve Benû Abdişems tâkımları Hazreti Muhammed kendilerine teslîm olunmadıkça Benî Hâşim ile münâkeha ve mübâya'a ve muhâlatada bulunmak üzere beynlerinde ahd ü misâkı hâvi bir sahife yazıp şu sahifeyi derûn-ı Kâ'beye ta'lik etdiler.

Varaka-i mezkûreye ağaç kurdu musallat olup derûnunda ki yazının lafza-i celâlden mâ'adasını ekl ü mahv eyledi. Hişâm bin Amr El-Âmirî, Zühre bin Ümeyye El- Mahzûmî, Mut'im bin Adî bin Nevfel, Ebû El-Necrâ bin Hişâm, Zem'a bin Esved o varakayı yırtmak ve hazle-i Kureyş'in sed etdikleri bâb-ı [44]rahm ve münâsebeti açmak üzere bi'l-ittifâk-ı mecma' Kureyş'e giderek ısrar ve Ebû Cehil izhâr-ı inâd u istikbâr ederken Ebû Tâlib oraya gelip Hazreti Muhammed'in vahy-i ile vuku' bulan ahhârına nazaran varakada ki yazıları ağaç kurdunun mahv eylediğini ve bu sözde hilâfi zuhûr eder ise kendisinde himâyesinde sarf-ı nazar edeceğini söyledi. Sahife memhûr olduğu halde ü feth olunduk da Ebû Tâlib'in dediği gibi görülmekle hepsi mahcûb ve Ebû Cehil yine inâdından masr olmuşdur.

Vefât-ı Ebî Tâlib u Hatice ve tezvîc-i Â'îşe ve Sûde

Vefât-ı Ebî Tâlib u Haticetü'l Kübra – Ellinci sâl

Vilâdet-i Nebvî'de amm-i Ekrem risâlet-penâhî Seyyidü'l-Kureyş Ebû Tâlib âzim dâr-ı ukba olmuşdur.

Ebû Tâlib'in maraz-ı mevt-i müştâd olduk da Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri: “ Yâ amm-i senin için yevm-i kıyâmetde şefâ'ati helâl edecek sözü (Kelime-i Şehâdeti) söyle” buyurdular. Ebû Tâlib: “Yâ ibni ahî Kureyş'in beni sebetmeyeceklerini bilse [45]idim söyledim. Lâkin Kureyş aczimden öyle söylediğimi zannederler” söyledi. Hîn-i vefâtında dudakları tebrenmekle amm-i Nebevî Abbâs bin Abdülmuttalib kulak verdikde Fahr-i Âlem Efendimize hitâben “ Yâ ibni ahî vallahi Ebû Tâlib senin emr etdiğin sözü söylüyor” demekle Fahr-i Kâ'inât Efendimiz (Elhamdülillahi'llezi hedâke yâ amm-i) buyurdıkları mervîdir. Ebû Tâlib zât-ı âlî Peygamberîyi müsaddak olduğu ve da'vetini ve alâmetinin “Sâdık ve lekad sadakat ve kenet sümme aminâ ve lekad ulmet beyân din-i Muhammed men hayır edyanü'l-beriye dinâ Vallahi len yuselli ileyke bi-cem'ahum hatta evsed fîl-terâb definâ” beyitlerinden ma'lûmdur. Lâkin Hazreti Peygamberi müsaddak olduğu halde vech-i şer'î üzere i'lân-ı imân etmediğinden kabûl-i İslâmiyet etmeksizin vefât etdiği meşhûrdur. Vefâtında sene sekseni geçmişti.

Mevt-i Hatice

Ellinci sâl vilâdetde Ebû Tâlib fevtinden üç gün sonra Seyyidü'n-Nisâ Hazreti Haticetü'l Kübrâ radiyallâhu anhâ azim-i gülşen-sarayı cinân eyledi.

Nikâh-ı Â'îşe ve Sûde

Yine sene-i mezkûrede Â'îşe binti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyullahu anhâ ve an Ebihâ ile Sûde [46]binti Zem'a radiyallâhu anhâ silk-i ümmehât-ı mü'mine münharite oldular. Lâkin Hazreti Â'îşe'nin sağar-ı sinleri cihetiyle emr-i zifâf bir müddet sonra Medine-i Münevvere'de icrâ olundu.

Mi'râc ve Farziyât-ı Salavât-ı Hams

Elli birinci sâl vilâdetde mi'râc-ı kudsiyyet minhâc-ı Muhammed'i vuku' buldu. Bir gece Cibrîl-i Emîn alehi's-selâm taraf-ı Hakk'dan gelip o Hazreti Mescid-i Aksa'ya ve oradan semavâta götürdü. Zât-ı âlî-i risâlet-penâhî garâ'ib-i lâ-yuhsâyı müşâhededen sonra bizzât didâr-ı Hakk'ı ru'yet ve yine o gece hâne-i sa'âdetlerine

avdet buyurdular. Ferdâsı mi'râcî ümmetlerine beyân buyurdukda ibtidâ Ebû Bekir Es-Sıddık ve ba'dehu sâ'ir ashâb-ı kirâm tasdik ve teberrin eylediler.

Leyl-i şerife-i mi'râcda ihtilâf vardır. Ba'zıları Ramazân-ı Şerîf'in on yedinci sebt gecesi, ba'zıları Rebû'l-evvel'de ve ba'zıları Recep'de olduğu rivâyet etmişlerdir.

Mi'rac'dan mukaddem dahi namâz kılınır idi. Beş vakit namâz kılınması o gece farz oldu.

[47]Sefer-i Tâ'if ve Mebde-i İslâm Ensâr ve Bi'at-ı Akabe-i Evveli ve Sâniye

Sefer-i Tâ'ife

Ebû Tâlib'in vefâtından sonra Kureyş Hakk âlî Peygamberîde her türlü tahkîr ve izâbe tezyîd etmekle Sakîf'den taleb-i nusret ve onları dine da'vet için Tâ'if taraflarına azimet buyurdular. Musâdif oldukları cemâ'atin her birisi bir münâsebetsiz söz-i tefevvüh ile muvaffakiyet gösterdiklerinden Mekke'ye avdet buyurdular. Bundan sonra Kureyş'den daha ziyâde muhâlefete tesâdüf etmişlerdir.

Mebde-i İslâm Ensâr ve Bi'at-ı Akabe-i Evveli

Seyyid-i mahlûkat-ı aleyhi efdalü's-salavât Efendimiz Hazretleri her sene hac mevsiminde Mekke'ye gelenleri İslâm'a da'vet buyururlar idi. Müctemi' olan kabâ'ile kendilerini arz ederken akabe-i kurbunda ehl-i Yesrîb (Medine-i Münevvere'den) ve Hazrec Kabîlesi'nden idi zâtî musâdif oldular ki bunlar Es'ad bin Zürâre, Avf bin El-Hâris, Râfi' bin Mâlik, Amr bin Hâris, Kutbe bin Âmir, Ukbe bin Âmir, Câbir bin Abdullah nâm zevât eylediler. Hazrecîler'in vatanları olan Yesrîb'de nebî-i ahirü'z-zamânın vakti [48]zuhûru takarrüb etdiğini ve o Hazretin zuhûrunda bi'l-ittibâ' Evs ve Hazrec Kabîleleri'nden gördükleri eziyetlerin intikâmını alacaklarını Yesrîb Yahûdileri lisânlarından her zamân işitiyorlar idi. Zât-ı me'âli âyât-ı Hazreti Peygamberînin zikir olunan Hazrecîleri İslâm'a da'vet ve kendilerine biraz Kur'ân-ı Kerim tilâvet buyurduklarında Yahûdîler'in haber verdikleri peygamber o zât-ı Celilü's-Şân olduğunu bi'l-iz'ân yediside İslâm ile teşerrüf

eylediler. Yesrîb'e avdetlerinde her birisi zikr-i cemil-i Nebevîyi teşhîr ile beraber rast geldiklerini İslâm'a da'vet etmekle her hânede izkâr aleyh-i Peygamberî ceryân etmekle başladı.

Bi'at-ı Akabe-i Evveli ve Sâniye

Vilâdet-i bâ-sa'âdetin elli ikinci senesi Yesrîb'de hac için gelen Es'ad bin Zürâre ile refikleri Râfî' ve Avf ve Utbe ve yine Hazrec Kabîlesi'nden Mu'âz bin Hâris, Zekvân bin Abdikays, Ubade bin Sâmit, Yezîd bin Sa'lebe, Abbâs bin Ubâde ve Evs Kabîlesinden; Ebû'l-Heysem bin Teyyihân, Uveyym bin Sâide, Ukbe'de Seyyidü'l-Kevneyn Efendimizle bi'l-mülâkât-ı akd-ı biât eylediler.

Bi'at-ı Akabe-i Sâlise

Vilâdetin elli üçüncü senesi eyyâm-ı teşrîkin ikinci günü Hac için Mekke'ye azîmet [49]etmiş olan ensârdan yetmiş iki ricâl ve iki hâtûn yine akabede bi'at-ı emr-i şerif ile nâ'il-i sa'âdet olmuşlardır. Benî Neccâr Kabîlesi'nden Ebû Eyüb Hâlid El-Ensârî Hazretleri onlarla beraber idi. Resûl-i Ekrem Efendimizin Medine-i Münevvere'ye hicretleri şu bi'ât sırasında kararlaştırmış ve zevât-ı müşârûn-ileyhimin cümlesi sıyânete te'ahhüd etmişlerdir.

[50]Üçüncü Fasl

Hicretinde Bedâ' ile Birinci Sene-i Hicriyye Nihâyetine Kadar Ceryân Eden Vekâyi'-i

Hicret – Binâ-i Mescid-i Şerîf ve Zifaf-ı Â'îşe- Muvâhât-ı Beyne'l-Müslimîn

Hâtemü'l-Enbiyâ Efendimizin Hicret-i Âlîleri

Akabe-i sâniye bi'atından sonra Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Medine-i Münevvere'ye hicret için ashâb-ı kirâma izin verdiklerinden vilâdet-i Nebvî'nin elli dördüncü senesi Muharrem ve Safer aylarında muhâcirin vatanlarını terk ile birbirini müte'âkib Medine'ye gitdiler. Cümleden evvel hicret eden zât-ı Ebû Seleme bin Abdülesed'dir. Zevât-ı sâ'ire dahi müşârûn-ileyh Hazretlerini ta'kib ederek Hazreti

Ömer bin El-Hattâb'ı ve birâder-i âlîleri Zeyd ve Abbâs bin Rebî'a sâ'ir refîkleriyle birlikde yirmi bir neferden mürekkeb bir takım oldukları halde Medine'ye azîmet buyurdular. En sonra dâmâd-ı âlî-i risâlet-penâhî Osmân bin [51]Affan Hazretleri hicret eyledi. Hazreti Peygamber sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimizle Ebû Bekir Es-Sıddık ve Âlî El-Murtezâ radiyullahu anhumâ Hazretleri Mekke'de kaldılar. Medine'ye giden muhâcirin kirâm-ı orada ensâr-ı güzîn Hazreti ma'rifetleriyle yerleştirilip haklarında riâyet-ı mükemmele icrâ olundu. Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz bizzât hicret buyurmak üzere izn-i İlâhî suduruna intizâr ediyorlar idi. Ashâb-ı güzînin Medine'ye hicretlerinden sonra kuvve-i İslâmiye'nin orada kesb-i azamet edeceğini ve ticâretgâhları olan Şâm yolunun tehlikeye düşeceğini müşrikin-i Kureyş mülâhaza eylediklerinden Dâr'un-Nedve'de bi'l-icmâ' Ruh-ı Cism-i Kâ'inât Efendimiz Hazretlerinin i'dâmına karar verdiler. Şu karar fâsid-i cânib-i celil samdâniden Cibrîl-i Emîn vâsıtasıyla o Hazrete inhâ ve Medine'ye hicretlerine izin ve ruhsat i'tâ buyuruldu.

Müşrikinin akşamdan sonra sa'âdethâne-i Nebevî etrafında ikâme etmiş oldukları eşhâs Hazreti Peygamberin uyumaları vakti gözlüyorlar idi. Hâtemü'l-Enbiyâ Efendimiz kendi yataklarında yatmaları Âlî, ibni Ebî Tâlib Hazretlerine emr buyurdular. Sûikast için hânenin etrafını sıkı sıkı [52] ihâta ve nazarlarına hâne dâ'iresinin her noktasına havâ ile dikkat etmekde iken Hazret Peygamber (Yasin) sûre-i şerifesinin evvelinden (Fehim lâ yubsirûn) toprak üzerine okuyup şu toprağı melâ'in merkûmeye toprağı nisâr etdikden sonra ruh-ı cesetten çıkar gibi derûn-ı hânedan çıkıp cebel-i Sevr'de ki mağaraya azîmet buyurdular. Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık dahi yanlarında bulundu. Sû'ikasd efkârında olanlar hiçbir şey görmediler. Bunlar hücre-i sa'âdete girdiklerinde câme-hâb-ı Nebevîde Âlî El-Murtezâ Hazretlerinin kıyâmını gördüklerinde "Muhammed nerede" diye sû'âl etdiler. Hazreti Âlî "Bilmem" cevâbını verdi. Hepsi hayret içinde kalıp Hazreti Âlî'yi oradan ihrâc ve bir sâ'at habs etdikden sonra bıraktılar.

Keyfiyyeti hazele-i Kureyş'e vardıklarında Mekke'de aramadıkları yer kalmadı. "Her kim Muhammed'i bulur ise yüz deve veririz" diye münâdîlerle i'lân etdiler.

Server-i enbiyâ aleyhi's-salâtu ve's-sellâm Efendimiz Hazretleri yanlarında ki emânetleri ashâbına verdiğiinden sonra Medine'ye gelmek üzere Âlî El-Murtezâ radiyallahu anhâ Hazretlerine emr vermiş idi. Kendileri ve Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık [53]radiyallâhu anhâ birkaç gün o mağârada gezdiler. İhtifâlarını mute'âkib mağâranın kapısında bir örümcek ağını görmüş ve bir çift yabân güvercini yumurtlamışdı. Kureyş'in aramak için gönderdikleri eşhâs mağâra önüne geldiklerinde içlerinden Ümeyye bin Halef: "Örümcek ağı gösteriyor ki mağâra çokdan beri kimse girmemiştir" söylemekle hepsi çekilip gitdiler.

Hazreti Peygamber Sıddık-ı Ekber'le beraber üç gece mağârada kaldılar. Zaman-ı ihtifâlarında ittikâ-i sıddıktan Âmir bin Führeyre geceleri mağâraya yiyecek götürür ve Abdullah bin Ebî Bekir ahvâl-i Kureyş'i haber verir idi. Hazreti Ebî Bekir'in mukaddemce hufyen istikrâ etmiş olduğu develeri Abdullah bin Uraykıt'a leylâ mağâra kapısına götürdü. Âmir'i dahi beraber alıp Medine'ye doğru yola çıktılar. Mekke'den hurûcları Medine'de şüyû' bulunduğundan orada ki ehl-i İslâm'a istikbâl için her gün şehir hâricine çıkarlar ve güneşin şiddetlendiği vakte kadar bekleyib avdet ederler idi. Nûr-ı ayn-ı kâ'inât aleyh-i efdalü's-salâvat Efendimiz Hazretlerinin afitâb-ı cihân-ârâ gibi ufk-ı kabâdan tulû'larını herkesten evvel göstermiş olan bir Yahûdi "İstediğiniz [54]gelir" diye tebşir eyledi. Ehl-i İslâm iştiyâk ve ihtirâm ile bi'l-istikbâl Kubâ karyesinde Külsûm bin Hidm'in hânesine indirdilerki Kubâ'ya yevm-i vusulleri vilâdet-i bâ-sa'adetin elli dördüncü ve hicretin birinci senesi Rebû'l-evveli'nde on ikinci Pazartesi günü idi. O sırada mescid-i Kubâ'nın binâsına va'z-ı esâs olundu.

Hazreti Âlî radiyallahu anh Efendimiz emânetleri ashâbına verdikten sonra Mekke'den hareket zât-ı âlî risâlet-penâhî Efendimiz Kubâ'da iken oraya muvâsalat Mekke'den Kubâ'ya kadar piyâde geldikleri cihetle kadem-i şerifleri yarılmış idi. Resûl-i Ekrem aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz gördüklerinde ağlayıp boynuna sarıldı. Ve ab-ı dehân-ı âlîlerini mübârek eliyle yarılan yerlere sürmekle derhâl şifâ-yâb oldu.

Seyyid-i mevcûdât-ı aleyhi efdalü's-salâvat Efendimiz Hazretleri Cuma günü Nâka-i sa'adetlerine binip yüz nefer ashâb-ı kirâm ile Kubâ'dan Medine'ye

azîmet buyurdular. Medine'ye sollarında büyü-tü ensârdan hangi birisinin kapısı önünden geçdi ise teklif-i nüzûl için hâne sâhibi Nâka'nın mehârına yapışıyor idi. Efendimiz: "Dokunmayınız [55]Nâka, me'mûrdur. Nuzûlumuz meşyet-i İlâhi'nin ta'lik eylediği hâneyi bilir" buyuruyorlar idi. Nâka sağa sola baka baka giderek halâ mevcûd ve mu'ahharen tezyîd-i ebniye ve tezyînât ile me'mûr olan Mescid-i Şerîf-i Nebevînin(1)⁵¹ şimdi ki kapısı önünde çökdü. Mûte'âkiben kalkıp biraz gitdikden sonra Ebû Eyüb Ensârî radiyallâhu anh Hazretleri'nin kapısı önünde çöküp yine hareketle evvel ki mahale giderek yere çökmüş ve boynunu uzatarak bağırmaya başlamışdır. Hâtemü'l-Enbiyâ Efendimiz (Hâzâ el-menzil inşallah) diyerek orada nüzûl ve Ebû Eyüb Hazretlerinin hânelerini teşerrûf buyurdular.

Binâ-i Mescid-i Şerîf

Nâka'nın ibtidâ çöktüğü arsayı Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Hazretleri on altına alıp orada bir Mescid-i Şerîf ile kendileri ve ehl-i beyt âlîleri için luzûmi kadar otâlar binâsına şürû' buyurdular. El-hâletü hâzihi me'mûr olan Mescid-i Şerîf-i Nebevî budur. [56]Mescid binâ olunur iken ashâb-ı güzîn, rızvânallahu aleyhim ecma'in Hazerâtı emr-i inşâyâ hizmet ederek her birisi birer kerpiç getiriyor idi. Ammâr bin Yâsir radiyullahu anh Hazretleri birisi zât-ı âlî Peygamberî diğeri kendisi için ikişer kerpiç taşıdıklarından Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Hazretleri Ammâr'a hitâben (Le'n-nâs ecr velen ecrân ve ahir zâden men el-dünyâ şerî lebin taktelun elfe'it el-bağıyye) buyurmuşlardır⁵²(2).

Mescid-i Şerîf'in ve hâne-i sa'âdetin âsitânenin binâsına mübâşeretden sonra Hazreti Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimizin kerîme-i celîleleri Ümmü Gülsüm ve Fâtıma ve zevce-i mûkerremeleri Sûde Hazerâtını götürmek üzere Zeyd bin Hârise ile öbür ef'a Mekke'ye irsâl buyurdular. Zeyd bin Hârise'nin zevcesi Ümmü Eymen ve oğlu Esâme ve Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimizin necl-i âlîleri Abdullah ile ayâli ve etbâ'ı dahi beraber gelmiştir. Resûl-i

⁵¹ (1)Mescid-i mezkûrenin bulunduğu mahal o vakit Mâlik bin Neccâr'ın önünde bir arsa-i hâlîden ibâret idi.

⁵² (2)Meb'as-ı mahsûsunda beyân olunacağı üzere Ammâr Hazretleri vak'a-i safinde Hazreti Âlî tarafdâr-ı bulunmakla Şâmîlerle harb ederken şehîd olmuştur.

Ekrem büyük kerîmeleri Zeyneb radiyallâhu anhânın zevcesi [57]Ebû El-Âs bin El-Rebî'a İslâm'a gelmiş idi. Binâ'en-aley Hazreti Zeyneb o vakit Mekke'den çıkmadılar.

Mescid-i Şerîf ile yanındaki sa'âdethâne-i Nebevînin inşâsı yedi mâh zarfında hitâm buldu. Hâtemü'l-Nebiyyin Efendimiz o vakde kadar Ebû Eyüb Ensârî'nin hânelerine misâfîret ve ba'dehu hâne-i cedîd Nebevîlerine nakl buyurdular.

Zifâf-ı Â'îşe

Hicretten sekiz ay sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazreti Â'îşe radiyallâhu anhâ ile zifâf âlîleri vukû' buldu.

Muvâhât-ı Beyne'l-Müslimîn

Birinci sene-i hicriyyenin evâhirinde Fahr-i Enâm aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz Hazretleri bin beyne'l-müslimîn muvâhât-ı emr ve icrâ buyurdular.

Zât-ı âlî risâlet-penâhî Hazreti Âlî bin Ebî Tâlib radiyallâhu anh ile akd-i uhuvvet buyurmakla eyyâm hilâfet-i alîlerinde minber-i Kûfe'de (İnnâ Abdullah ve ahî Resûlullah) buyurmuşlardır.

[58]Ebî Bekir Es-Sıddık Hazretleri ile Hârice bin Zeyd, ibni Ebî Züheyra El-Ensârî, Ebû Abîde bin El-Cerrâh ile Sa'd bin Mu'âz El-Ensârî, Ömer bin El-Hattâb ile İtbân bin Mâlik El-Ensârî, Abdurrahman bin Avfile Sa'd bin El-Rebî'a El-Ensârî, Osmân bin Affân ile Evs bin Sâbit El-Ensârî, Talha bin Ubeydullah ile Ka'b bin Mâlik El-Ensârî, Sa'îd bin Zeyd ile Ebî bin Ka'b El-Ensârî Hazretleri beynlerinde akd-ı muvâhât buyurdular. Radiyallâhu te'âlâ anhüm.

Hicretten sonra muhâcirinden o mevlüd Abdullah bin Zübeyr ve ensârdan o mevlüd Nu'mân bin Beşir Hazretleri'dir.

[59]Dördüncü Fasl

İkinci Sene-i Hicriyye Vekâyi'i

**Tahvîl-i Kible ve Farziyyet-i Sıyâm u Zekât ve Meşrû'ıyyet-i Ezân –
Emr-i cihât – Gazve-i Bedrû'l-Kübrâ – Gazve-i Benî Kaynukâ' ve Gazve-i Sevîk
ve Gazve-i Karkaratü'l-Küdr – Tezvîc-i Âlî ve Fâtıma – Vücûb-ı Salavât İd-i
Adhâ ve Fevt-i Ümeyye bin Ebî's-Salt**

Tahvîl-i Kible ve Farziyyet-i Sıyâm u Zekât ve Meşrû'ıyyet-i Ezân

Tahvîl-i Kible

Yevm-i hicretten on sekiz ay mürûr etdiğinde emr-i İlâhî ile kible-i İslâm Beytü'l-Makdis'den Kâ'be-i Mu'azzama'ya tahvîl buyuruldu. Hazreti Peygamber ashâb-ı kirâm ile beraber salavât-ı zuhrî edâ ederken yüzlerini Kâ'be'ye çevirdiler.

Farziyyet-i Sıyâm u Zekât

Sene-i mezkûrede ehl-i [60]İslâm'ın Ramâzan-ı Şerîf ayında oruç tutmaları ve kezâlik mallarından zekât vermeleri emr olunmuşdur.

Meşrû'ıyyet-i Ezân

Yine sene-i mezkûrede ezân okumak meşru' kılındığından Bilâl-i Habeşî radiyallâhu anh mü'ezzinlik şerefine mazhar oldular.

Emr-i Cihâd

Mefhar-ı kevneyn aleyhi's -salâtu ve's-selâm Efendimiz şu târihe kadar halkı yalnız da'vet ve inzâr ile me'mûr idi. Ashâb-ı kirâmın mikdârı galebeye kifâyet edecek dereceye varmakla sene-i mezkûre Saferü'l-hayrında gazve ve cihâda emr-i İlâhî sudûr eyledi.

Binâen-aleyh ammün-nebî Hamza bin Abdülmuttalib ammizâdeleri Ubeyde bin El-Hâris ve Sa'd bin Ebî Vakkâs radiyallâhu te'âlâ anhüm Hazerâtı refâkatleriyle Mekke müşriklerinin kârbânlarına ta'riz için birer seriye irsâl buyurulmuş ise de tesâdüf edememişlerdir. Zât-ı âlî-i risâlet-penâhî Efendimiz altmış nefer ashâb-ı kirâm ile vedân ve ebvân karyelerine [61]ve mu'ahharen yüz elli kadar ehl-i İslâm ile aşîrâ cânibine azîmetle aradıkları Kureyş kârbânına tesâdüf edemediklerinden birinci seferde Benî Damra ve ikinci seferde Benî Müdlic Kabîleleri'ni dâ'ire-i itâ'ata alıp her kabîleye birer imânnâme i'tâ buyurdular.

Bundan sonra hâlâ-zâde-i Nebevî Abdullah bin Cahş El-Esed ahhâr-ı Kureyş'i tahkîk için sekiz nefer ashâb-ı kirâm ile Mekke ve Tâ'if aralarında vâkî' nahleye irsâl buyuruldu. Tesâdüf eyledikleri Kureyş kârbânının ser-gerdesi Amr bin Hadramî'yi katl ve iki neferi dahi esir ederek mallarını Medine'ye götürdüler. İslâm'da birinci ganîmet budur.

Gazve-i Bedrû'l-Kübrâ⁵³(1)

Bedir gazvesi hicrinin ikinci senesi Ramazân-ı Şerîf'inin on ikinci günü vukû' bulmuştur. Şâm kârbânına ta'arruz için Aşîrâ nâm mahale sebkât eden gazvede Kureyş kârbânına tesâdüf olunamamış idi. Kârbânın avdetleri istihbâr buyuruldukda zât-ı âlî-i risâlet-penâhî Efendimiz üç yüz beş [62]nefer dilâverân ashâb ile Ramazân-ı Şerîf'te Medine-i Münevvere'den çıkıp Revhâ nâm mahalli teşrîf buyurdular. Kureyş'in umûmen Mekke'den hurûc ve Kureyş kâfilesini istikbâle müsâre'at eylediklerini orada haber aldıklarından asâkir-i İslâmiye elli altmış neferi hâvî bir kâfile için müretteb olduğu halde iş değışilip Bedir gazvesi netice verdi.

Dilâverân-ı müşârün-ileyhimün altmış dördü muhâcirin ve bâkîsi ensârdan idiler. İçlerine yalnız üç atlı ve yetmiş deve var idi ki orduyı İslâm'ın mecmû'i Kureyş ordusunun bir sülüsüne karîb idi. Kureyş kârbânının re'isi Ebû Süfyân bin Harb olup Amr bin El-Âs dahi beraber idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz kârbân

⁵³ [1] Bedir Medine-i Münevvere'nin cânib-i şarkisinde bulunan câr-ı nâm mevki'in bir merhale ba'dende cenûb-i şarkiyyesinde olup mevki'i bir ovadadır.

aleyhinde olan murâdını Ebû Süfyân evvelce öğrenmiş olduğundan muhâfazalarına asker yetiştirilmesi için Damdam bin Abdulgıfârî yirmi altına isticâr ve seyr-i seri' ile Mekke'ye irsâl etmişti.

Damdâd Mekke'ye vusûlundan üç gece evvel bir şahıs deve üzerinde olduğu halde vâdide durup “Yâ âl azer üç güne kadar siyâset-gâhlarına yetişmekte gayret ediniz” diye yüksek ses ile bağırdıktan ve Kâ'be ile cebel-i Ebî Kubeys üzerinde dahi o feryâdı tekrâr [63]etdikden sonra aşağı doğru bıraktığı bir büyük kaya pârelenip her parçası Mekke'nin evlerinden birine dokunduğu amm-i Peygamberî Âtike binti Abdülmuttalib rü'yâda görmekle bu rü'yâyı birâderi Abbâs'a söylemişti. İkiside rü'yâyı ifşâ etmeyecekler idi. Lâkin Abbâs ketm edemeyip en ziyâde dostu olan Velîd bin Utbe'ye söylediğinden rü'yâ bahsi yayıla yayıla rü'esâ-yı Kureyş'in hepsine bâliğ oldu.

Abbâs ikinci gün tavâf için Harem-i Şerîf'e gitdikde rü'esâ-yı Kureyş fenâyı haremde birleşip rü'yâ mâddesini konuşuyor idi. Ebû Cehil:“Yâ Abbâs tavaftan sonra yanımıza gel” söyledi. Abbâs bade't-tavâf encümen-i Kureyş'e vardık da Ebû Cehil Abbâs'a hitâben “Hemşirenize ne vakit peygamberlik geldi? Erkekleriniz Peygamberlik da'vâsı kifâyet etmiyorda nisvânınızda mı o da'vâya başlıyor. Üç güne kadar rü'yânın aslı çıkmaz ise kabâ'ili Arab'ın yalancıları Abdülmuttalib evladıdır diye i'lân ile sizi âleme rüsvâ edeceğiz” söyledi. Abbâs vakt u hâle nazaran sukût ile mukâbele etmiş ise de Ebû Cehil'in sözleri şâyi' olduğundan o gece evladı Abdülmuttalib'in nisvânı Abbâs'ın başına toplanıp “Şu fâsık yüz vere vere [64]bu derece şımartdınız. Erkeklerinize söylediği sözlerle kanâ'at etmiyorda şimdi nisvânınızda köpek gibi kapmağa başladı” diye acı acı söylendikleri cihetle Abbâs ikinci gün ki rü'yânın mev'idi olan üçüncü gün idi. Harem-i Şerîf'e giderek Ebû Cehil'in yakasına sarılmaya bahane ararken Ebû Süfyân'ın istiğâse için gönderdiği Damdam deve üzerinde olduğu halde vâdiye durup “Yâ ma'sher-i Kureyş Ebû Süfyân'ın ile beraber olan mâllarınızı kurtarmağa koşunuz ki o mâllar hemen Muhammed ile ashâbının ellerine geçmek üzeredir” diye sesi çıkabildiği kadar bağırdığında cümlesi Damdam'ın yanına doğru koşular. Rü'yânın hakikisi zuhûr etmekle artık Abbâs'ın başka türlü mücâdelesine hâcet kalmadı.

Ebû Cehil ve Kureyş'in sâ'ir büyükleri “Muhammed bunu da Amr El-Hadramî'nin malı mı zan ediyor. Mâlimıza ta'arruz ne demek olduğunu kendisine gösteririz” gibi lâf u güzâf ve bir taraftan dahi nefîr-i âm suretiyle ehl-i Mekke'yi ayağa kaldırmağa başladılar. Lâkin şu lâf u güzâf bu tedârikât sırasında Âtike'nin rü'yâsından yüreklerini istilâ eden ra'se-i havf ve o evhamide teskin edemiyorlar idi. Binâen-aleyh Ebû Leheb [65]bizzât gitmeye cesâret edemeyip yerine bir bedel ârâ' eyledi.

Kureyş'den Süheyl bin Amr: “Nâmûsunuz yok mudur hamiyet ne olduğunu biliyor musunuz? Ne duruyorsunuz, silâhlânınız” diye bağıra bağıra Mekke sokaklarında dolaşıp umûmu ayağa kaldırdı. Muhârebede Kureyş askerini teşci' için bir takım muganniyeleri de cem'iyet askeriyelerine aldılar.

Abbâs bin Abdülmuttalib her ne kadar Ebû Cehil ile bozuşmuş ise de Mekke'nin ta'mir-i emâneti ve zemzemin sikâyeti kendi ahdesinde olduğundan beraber bulunmaz ise sonra rahat yaşayamayacaklarını bilip o da bi'z-zarûr evlâd-ı Abdülmuttalib ile beraber askere karışdı. Ebû Leheb'den başka Kureyş'in cümlesi büyük nefere karib bir cem'iyetle yola çıktılar.

Bu cem'iyet Bedir karyesine yetişmezden mukaddem Ebû Süfyân sâhil tarihiyle Mekke'ye vusûluna dâ'ir haber gönderdi ise de Ebû Cehil bunca kalabalık toplanmış iken Medine'deki kuvve-i İslâmiye'yi şu askerle mahv etmeksizin avdet etmemek sevdâsına düştüğünden “Ehl-i İslâm'dan intikâm almadıkça dönmeyelim” diye askeri ıdlâl eyledi. Benî [66]Zühre Kabîlesi, “Artık bizce iş kalmadı” diyerek geriye dönüp mâ'adâsı Bedir yoluna tutu verdiler.

Hazreti Peygamber Medine'den çıkarken tedârikini elli altmış kişiden mürekkeb bir kâfileye göre tertîb etmişdi. Kureyş askerinin mikdârını ise süferâ merhalesinde haber alıp orduyu-ı hümâyûn halkının fikirlerini öğrenmek lüzûm gördüğünden keyfiyeti mevki' istişâreye vaz' eyledi.

Askerin çoğu mevcûdun kifâyetsizliğinden bahs eylediler. Şu bahsin marziyye-i Peygamberîye muvâfık olmaması cihetiyle hatır-ı Nebevîye igbirâr geldi ise de Ebû Bekir Es-Sıddık ve Ömer bin El-Hattâb radiyuallahu anhümânın “Siz ne

emir buyurursanız biz onun infazına hazırız” demeleri inşirâh-ı âlîlerini mûcib oldu. Bunu müte’âkib Mikdâr bin Esved radiyallâhu anh yerinden kalkıp “Yâ Resûlallah biz Hazreti Mûsâ’nın kavmi gibi (Ezheb ente rabik fekâtîlâ innâ hehûnâ kâ’dûn) demeyiz. Bize memleket-i Habeş’in nihâyetindeki berk-i el-a’mâda kadar bile götürseniz sâye gibi yanınızdan ayrılmak ihtimâlimiz yokdur” demesiyle Resûlullah Efendimiz beğâyet memnûn oldular.

Ensârın ukbadaki ta’ahhüdleri Hazreti Peygamber’in Medine içinde sıyânetinden ibâret idi. O ta’ahhüdün hâric-i Medine’ye [67]şümûli olmadığında onların re’ylerini öğrenmekte luzûm göründü. “Siz ne dersiniz? ” diye istifsâr buyurdular. Ensârın re’isi Sa’d bin Mu’âz radiyallâhu anh “Yâ Resûlallah bize mi su’âl buyurursun. Biz sana ve taraf-ı Hakk’dan haber verdiği şeylerin cümlesine inanmışız. Denize bile girmekliğimizi emir buyurursanız dönmek ihtimâlimiz yokdur. Emriniz her ne ise hemen icrâ buyurunuz. Bizi din uğrunda fedâyilikle müftehir göreceksiniz” demekle zât-ı âlî risâlet-penâhî memnûniyyet azîmelerini beyân ve (Seyrû alâ Bereketullah)⁵⁴ diye fermân buyurdular. Ordu-yı hümayûn Bedir karyesine doğru hareket eyledi.

Ordu-yı İslâm’da üç bayrak var idi. Birisi Mus’ab bin Umeyr bin Abdüddâr ve diğeri Âlî bin Ebî Tâlib üçüncüsü Kays bin Ebî Sa’sa El-Ensârî Hazreti’nin ellerinde idi. Bedir’e vardıkda Hazreti Peygamber düşmândan maktûl olacakların maktûllerini birer birer gösterdi.

Kureyş dahâ mukaddem gelip adve-i Kasvâ’ya konmuşlar idi. Asker-i İslâm zarûrî olarak Bedir’e karîb kumsâl bir mahale nüzûl eylediler. Orada ise gerek insan gerek hayvan hareket etdikçe ayakları kaymakda ve kalkan toz toprak kimseye göz açtırmamakda idi. Bedir suyunu düşmân askeri [68]zabt ettiğiinden ârız olan muzâyıkaya o gece ashâb-ı kirâmdan çoğunun ihtilâm arsası dahi munzam oldu. Gusûl u abdest için su bulamadılar. Şeytânın eline bir büyük sermâye geçerek bir takımın kalplerine türlü türlü vesvese vermeye başladı. Müte’âkiben her dereden bir çay aksa çok derecede şiddetli bir yağmur yağdığından herkes susuzluklarını ve

⁵⁴ “Allâh’ın bereketiyle yola düşünüüz”.

gusül abdeste mute'allik ihtiyaçlarını izâle ile beraber kırba ve su mataralarını dahi doldurdular. Yağmurdan evvel yerlere ayak basılamaz iken yağmurdan sonra tozlar basılıp yer dahi pekleştiğinden o sıkıntıda ber-taraf oldu.

Hazreti Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Hazretleriyle birlikte kendileri için hurmâ dallarında yapılan gölgelik içinde oturdular.

Kureyş askerinde üç bayrak olup birisi Ebû Aziz Zûrâre bin Umeyr'in elinde idi ki iş bu Zûrâre İslâm ordu-yı hümayûnun birinci âlem-dârı Mus'ab'ın birâderi idi. İkinci Resulullah'a şiddet-i adâvetle mecbûl Nazar bin Hâris'in üçüncüsü Talha bin Talha'nın ellerinde idi. Kureyş askeri bayraklarını açıb bir sûret-i müftehirânede meydâna yürüdüler İslâm ordusu dahi onlara karşı saf bağladı.

[69] İslâm ordusunda ki muhâcirinin hepsi Kureyş ordusunda ki askerler ile akraba olduklarından oğul babaya, karındâş karındâşa ammizâde ammizâdeye karşı durmakta idiler. Ehl-i İslâm'ı muhâriblerine mukâbil silâh bedest-i husûmet eden din hamiyeti, Kureyş askerini ehl-i İslâm'ın kanına teşne eden hâl ise din adâveti idi. Baba oğluyla mübâreze için Resûlullâh'a arz-ı istid'â' etmekde birâder biraderine, ammizâde ammizâdesine meydân okumakta idi. İslâm askeri nübüvvetden sonra ondan büyük mensub olmayan şehâdeti ihrâz etmeyi hayatını muhâfazaya tercih edip harbe hırs-ı şedîd gösteriyor, düşmân askerini ise efkâr-ı câhilâne meydâna sürmüş olduğundan çoğu sonra "Nasıl birbirimizin yüzüne bakacağız" diyerek kalplerini istilâ eden hicâb-ı karâbete muhâbbet-i İslâmi'den yüz gösteren ahvâl-i müdhişe dahi munzam oluyor idi. Tarafeynin ahvâli meşrûhaları rû'esâ-yı Kureyş'den ba'zılarının gözleri önünde tecessüm ederek her birisi "Bu olacak iş değildir" demeye ve rû'esâ-yı merkûmeden Utbe bin Şeybe: "Ey cemâ'at-i Kureyş kimlerle harb edeceğiz. Bu münâsebetsiz işten vazgeçelim" söylemeye başladı. Ve Ebû Cehil'ede böyle haber gönderildi ise de Ebû Cehil [70]kalbinde tahaddüs eden zehr-i adâvet tedâvi-i nasihatle zâ'il olur şey olmadığından Muhammed adını sıyânetle yâd edecek âdem oğlu bile olsa hiddetinden dişleriyle öldürecek derecede tehevvue esir olmuş idi. Binâ'en-aleyh "Hayır. Hayır. Yâ biz Muhâmmed'in adını dünyâdan kaldıracacağız. Yâ

o bizim libâs-ı hayâtımızı çâk çâk edecektir” diyerek Kureyş askerini teşvîk ve tahrîkden kendisini alamadı.

Abdullah bin Cahş Hazretleri’nin seriyyelerinden maktûl olan Amr bin Hadramî’nin karındâşı Âmir, Ebû Cehil’in teşvîkiyle meydâna inip “Va Amr vah” diye nedbe izhâr ve halkın gayretini uyandırmağa ibtidâr etmekle beraber bâb-ı muhârebeyi açmak için İslâm tarafına atdığı ok Ömer bin El-Hattâb Hazretleri’nin azâdlısı Mehca’ radiyallâhu anh Hazretlerine dokunup Mehca’ şehit oldu millet-i İslâmiye’de muhârebe olunurken ibtidâ şehîd olan bu zât-ı âlîdir.

Bunun üzerine bâb-ı muhârebe açılmakla Kureyş ordusundan Utbe bin Rebî’a bir tarafına birâder-i Şeybe’yi diğer tarafına oğlu Velîd’i alıp ehl-i İslâm’a karşı yürüdü. Ve “Mübâriz yok mu? ” diye bağırmağa başladı. Ensâr’dan Hâris’in oğulları Afv ve Mu’âzer nâmlarında iki birâderi ile Abdullah [71]bin Revâha mübârezeye gittiklerinde Utbe: “Sizler kimler oluyorsunuz? ” diye su’âl eyledi. Ensârdan oldukları cevâbını verdiler. Utbe pür-âteş olup “Yâ Muhammed bize ehl-i Yesrîb’den fellâh, çobân makûlesini mi mübarezeye gönderiyorsun. Şeref ü nesebde hem-pâmız olanlar buyursunlar” diyerek bağırarak Sultân-ı Enbiyâ Efendimiz Hazretleri: “Yâ Ubeyde bin El-Hâris kalk. Yâ Hamza bin Abdülmuttalib kalk. Yâ Âlî bin Ebî Tâlib kalk” buyurdular.

Üç şâh-bâz üç gurâba karşı giderek meydân okuduklarında üzerlerindeki zırhlarından Utbe kimler olduklarını bilmediği cihetle su’âl ile öğrendiğinde sonra “Hâ işte böyle olmalı” deyip Utbe, Ubeyde’ye, Şeybe, Hamza’ya, Velîd, Âlî’ye karşı durdular. Ubeyde ve Utbe’nin ikiside ihtiyâr ve Hamza elli sekiz Âlî yirmi yaşında olup yaşça mübârizlerine mu’adil idiler. Ubeyde ve Utbe’nin birbirine olan hamleleri tehalluf etdikden sonra Utbe fırsat bulup Hazreti Ubeyde’yi ayağından yaraladı. Hazreti Hamza ve Âlî birer kılıçla mübârizlerinin başlarını yerde yuvarladıkdan sonra Utbe’yide onların yanlarına yatırdılar. Hazreti Âlî’nin ibtidâ-i mukâtele ve mübâreze budur.

[72]Ubeyde Hazretleri huzûr-ı Nebevîye götürülmekle yarasından mute’essir üç gün sonra vefât eyledi. Radiyallâhu anh.

Muhâzil-i Kureyş'den üç büyük adamın giribân hayatlarının yırtılması Kureyş ordusunu hiddete götürüp artık mübâreze suretiyle muhârebeden ferâgat u topu birlikte hucûma mübâşeret eylediler. İki taraftan yağmur gibi oklar yağdırıla yağdırıla yek-diğeri üzerine yürüyüp kılıç kılıca göğüs göğüse geldikleri vakit Resûl-i Ekrem Efendimiz gölgelikde (İlâhî hakkımdaki ve adi-i kerîmin incâzını tazarru' ederim) diye Cenâb-ı Hakk'a arz-ı niyâz ediyorlar idi. O aralık bir hafifçe uyku uyuyup beşâsetle gözlerini açtığında refik-i şefiki Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık'a (Müjde Yâ Ebâ Bekir taraf-ı izzetden meded u nusret erişdi) diyerek gölgelikden hurûc ile (Se yuhzemul cem'u ve yuvelluned dubur)⁵⁵ âyet-i kerimesini kirâ'at ve guzâta tebliğ-i beşâret buyurdular. O halde (İz testeğîysûne rabbeküm festecâbe leküm ennî mûmiddüküm bi elfim minel melâ'iketi mürdifîn)⁵⁶ âyet-i kerimesi nâzil oldu.

Kıtâl esnasında Ukkâşe bin Mihsan El-Esedî Hazretleri'nin kılıcı kırıldığından huzûr-ı Resûlullâh'a gelip gösterdik de [73]eline bir odun parçası i'tâ buyurulmuşdu. Ukkâşe alıp kullanmaya başladıkda bir a'lâ' kılıcı tahavvül eyledi.

Ebû Cehil, Mu'âd bin Amr ile ensârdan iki nev-civânın mecrûh-ı seyf-i satvetleri olmuş idi. Abdullah bin Mes'ûd Hazretleri o hâlde üzerine vardığından başını kesmek için sakalını desteleyip ayağını boynuna bastığı vakit Ebû Cehil gözünü açıp "Ey koyun çobanı pek sarp yere çıkmışsın. Galebe ne tarafa kaldı?" demekle ibni Me'sûd: "Müjde ehl-i İslâm galebe eyledi" dedikten sonra başını keserek huzûr-ı risâlet-penâhîye götürdü. Fahr-i Âlem aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz secde-i şükri ifâ ve "Şu ümmetin fir'avn'ı budur" diye beyân buyurdular.

Ashâb-ı kirâm müşrikine darb-ı seyf-i intikâm ile meşgûl iken Mekke'de kendisi ta'zîb etmiş olan Ümeyye bin Halef, Bilâl-i Habeşî Hazretleri'nin gözüne ilişmekle "Yâ Ensâr-ullah işte keferenin büyüğünü öldürdünüz" dediğinden Mu'âz bin Hâris vesâ'ir ba'zı zevât yetişip Ümeyye'yi de Ebû Cehil'in yanına gönderdiler.

⁵⁵ Kamer Sûresi, âyet 45: "Yakında o topluluk mağlub olacak ve sırtlarını dönüp kaçacaklardır."

⁵⁶ Enfal Sûresi, âyet 9: "Siz Rabbinizden yardım talep ediyordunuz, O da: "Şüphesiz ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediciyim" diye cevap vermişti."

Şu muhârebede maktûl olan müşrikinden Velîd bin Utbe, Âsî bin Münebbih Ebû'l-Âs Kays, Amr bin Osmân, Nevfel [74]bin Hüveylid, Ubeyde bin Sa'id, Abdullah bin El-Münzir, Hazreti Âlî'nin ve Mes'ûd bin Ümeyye, Zem'a bin El-Esved, Hâlid bin El-Velîd'in karındaşı Ebû Kays bin El-Velîd, ta'amiyye Hazreti Hamza'nın şir-i şemşirlerine tu'ame olmuş. Ve Utbe'yi ikisi ve Nebiyye bin Haccâc'ı, Sâ'd bin Ebî Vakkâs Hazretleriyle müşterekân üçü öldürmüştür.

Ebû Cehil'in maktûliyetinden sonra Kureyş askerinden tabânına i'timâdı olanlar tarik-i firâra koşup mâ'dâsı dâ're-i esâretde kaldılar. Düşmânlardan maktûl olanlar yetmiş ve üserâ dahi yetmiş nefer idi. Şuhedâyı İslâm altısı muhâcirin ve sekizi ensârdan olmak üzere on dört zâtdan ibâretidir. Meydânda kalan esirlerin yedlerinde bulunan emvâl u nukûd kâmilten iğtinâm olundu.

Ammün-nebî Abbâs, ibni ammün-resûl Akîl, Nevfel bin Hâris, Ebû El-Âs bin Rebî'a, Ebû Azîz bin Amîr, Süheyl bin Amr, Hâlid bin Hişâm, Ubey bin Halef'in oğlu Abdullah, Velîd bin El-Velîd, Nadr bin Hâris, Ukbe bin Mu'ayt, şâ'ir Hâcî Ebû Azze El-Cumehî üserâ içinde idiler.

Ebû Azîz bin Amîr yevm-i Bedir'de ve Abbâs bin Abdülmuttalib, Akîl bin Ebû Tâlib, Nevfel bin Hâris, Ebû El-Âs bin Rebî'a [75]Süheyl bin Amr mu'ahharen İslâm ile müşerref olmuşlardır. Nadr bin Hâris ve Ukbe bin Mu'ayt eşiddâ-i a'dâ Peygamberîden olduklarından gazâdan avdet olunur iken süferâ merhalesinden emr-i risâlet-penâhî ile ikiside i'dâm olundu.

Esîrlerin muhafazasına Ömer bin El-Hattâb radıyallâhu anh Efendimiz me'mûr idi. Hazreti Ömer bunları bağladığı sırada ammün-nebî Abbâs bin Abdülmuttalib öyle sıkı bağlamış idi ki gece iniltisinden Resûl-i Ekrem Efendimiz uyuyamayıp bî-huzûr oldular. Ensârdan bazı zevât bağlarını çözüp bilâ bedel afvını istid'â etdiler ise de bilâ bedel afvına müsâ'de buyurulmadı.

Üserâ haklarında olunacak mu'âmele ashâb ile müşâvere buyuruldukda Hazreti Ömer ile Sa'd bin Mu'âz "Hepsinin boyunları vurulmalıdır" re'yinde bulundular. Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Hazretlerinin merhametleri bu re'ye müsâ'di olmadı. Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık bedel ahz ile ıtlaklarını re'y eyledi. Şu re'y

kabul olunarak her birisinin dörder bin dirhem vermesine ve ba'dehu ıtlak olunmasına emr i'tâ' buyuruldu.

Hazreti Peygamber hareketlerinin on dokuzuncu günü [76]Medine'ye bi'l-vusûl ganaim taksîm olunmuştur. Hazreti Osmân bin Affân kendilerinin halile-i muhteremleri Rukiye'nin keyifsizlikleri ve muhâcirinde beş zât mâni' şer'ileri cihetiyle Bedir gâzâsında bulunamamışlar idi. Ganâ'imden müşârün-ileyhim Hazeratınada hisse verildi.

Hazreti Rukiye radiyallâhu anhâ zât-ı risâlet-penâhînin Bedir'den Medine'ye avdetlerinden mukaddem azm-i dâr-ı cinân buyurmuştur.

Abbâs bin Abdülmuttalib zengin idi. Mekke'den çıkarken “Gelmediğim hâlde evlâdımla berâber taksîm ediniz” diye zevceleri Ümmü'l-Fazl'a kilitli altın verdiğiinden buna ikisinden başka hiçbir kimsenin ma'lûmâtı yok idi. Muhârebede sarf için beraberce götürmüş olduğu altınları cem'i ganâ'im sırasında yedinde alınıp bundan başka olmak üzere halâsı için sâ'irleri gibi dört bin dirhem i'tâsı dahi kendisine teklif olundu. Ve ganâ'ime idhâl olunan altınların mahsûbunu ricâ eyledi ise de ehl-i İslâm aleyhinde sarf etmek için götürdüğü şeylerin mahsûb olunamayacağı cevabı verildi. Abbâs: “Yâ Muhammed avuç açtırpda beni dilendirecek misin” dediğinde Resûl [77]Efendimiz “Muhârebeye gelirken gelmediğim halde evlâdımla taksim ediniz diye Ümmü'l-Fazl'a verdiği altınlar nerede kaldı” buyurmasıyla beraber kendisiyle zevcesinden başka kimsenin vukûfu olmayan şu mâde hakîkatı vechile lisân Nebevîden işitmesi Abbâs'ı engüşt ber-dehân-ı ta'accüb etmişti. Binâen-aleyh “Ben şehâdet ederim ki sen Resûlullâh'sın” diyerek kendisinin ve birâder-zâdelerinin bedellerini bi'l-tesviye Mekke'ye avdet eyledi.

Ebû El-Âs bin Rebî'a nüzûl-i vahyiden mukaddem Zeyneb binti Resûlullâh'a nikâh ile damad-ı Peygamberî olmuş ve ba'de'r-risâle Hazreti Zeyneb İslâm ile teşerrûf edip Ebû El- Âs Müslümân olmamış idi. Seyyidetü'n-nisâ Hazreti Haticetü'l-Kübrâ radiyallâhu anhâ tarafından hîn-i tezvîcinde Zeyneb radiyallâhu anhâya bir gerdanlık verilmiş olduğundan Ebû El-Âs'ın esâretinden sonra bedel-i talep olundukda Hazreti Zeyneb Medine'den zikr olunan gerdanlığı gönderdi.

Gerdanlığın bedel-i esâret diye ortaya konulması Resûl-i Ekrem Efendimizin ve ashâb-ı kirâmın be-ğayet rikkat kalplerini mûcib olduğundan gerdanlık i'âde ve Ebû El-Âs bilâ-bedel afv ve ıtlâk olundu. Fakat hîn-i ıtlâkında Hazreti Zeyneb'i Medine'ye göndermesi [78]şart-ı ittihâz kılınmakla Ebû El-Âs Mekke'ye gittikten sonra Zeyd bin Hârise Hazretleri bi'l-irsâl müşârün-ileyhâ Medine'ye götürülmüşdür.(1)⁵⁷

Üserâ'dan Ebû Azze El-Cumehî bir şâ'ir-i hacî olup İslâm'ın hicvine cesâret etmemiş idi. Fi-mâba'd İslâm aleyhinde bulunmak üzere ıtlâk olundu.

Damdam'ın Mekke'ye vurûd eylediği vakit Mekke ahâlisin ehl-i İslâm aleyhlerine kıyâm etmeleri için sokaklarda geşt ü güzâr ile halkı ayağa kaldırmış olan Süheyl bin Amr dahi üserâ' içinde idi. Süheyl hatib-i belîğ olduğundan Hazreti Ömer bin El-Hattâb radiyallâhu anh “Yâ Resûlallâh Süheyl'i bana bırak da ön dişlerini çekeyim ki birde senin aleyhinde hitâbet etmeye”söylediğinde Hazreti Resûlullâh: “Yâ Ömer sen onu haline bırak. Süheyl bir vakit bir makâma kâ'im olacaktır ki hakkında medh ve senâ edeceksin” buyurdular.(2)⁵⁸

Ebû Leheb, Bedir gazâsında Kureyş'in münhezim olduğu [79]işitdik de kederinden hasta olmuşdu. Bir hafta sonra vefât eyledi.

Bedir vak'asından sonra Amîr bin Vehb El-Cumehî ile Safvân bin Ümeyye Mekke'de beraberce oturup konuşur iken Safvân: “ Bedir musîbetinden sonra artık hayâtımızda hayr kalmadı” dedikde, Amîr: “Borcum ve ayâlim olmasa idi Medine'ye gider ve Muhammed'i öldürür idim” söyledi. Safvân: “Hem borcun edâsını hemde ayâlin idâresini ben mute'ahhidim” demekle Amîr sû'ikâsd efkârıyla yola çıktı. Medine'ye vardık da Resûl-i Ekrem Efendimiz Amîr'in huzûr-ı âl-îlerine celbini emr etdiğinden Amîr huzûr-ı Peygamberîye ba'de'l-ihzâr sebep-i meci'ti su'âl olunduk da bir esîri kurtarmak için geldiğini söyledi ise de Resûl-i Ekrem Hazretleri “Belki

⁵⁷ (1) Ebû El-Âs bir vakit sonra kabûl-i İslâm etmekle Hazreti Zeyneb yine nikâhında kalmışdır.

⁵⁸ (2) Fi'l-vâki Süheyl feth-i Mekke'den sonra Müslümân olup vefât-ı Nebevî akibinde Mekkeliler'den riddete meyl edenleri bi'l-iltizâm mü'essir ve belîğ hutbelerle irtidâttan meyl etmişdir.

Safvân ile filân mahalde şöyle böyle konuştuğunuz için gelmişsin” buyurmalarıyla beraber Amîr hayretinden yüzünü yerinde dona kaldı. Binâen-aleyh şân-ı nebevî ne olduğunu anladığı cihetle “Yâ Resûlallâh o müzâkereyi benimle Safvân’dan başka kimse vakıf değil idi. Şehâdet ederim ki Hakk Peygambersin” diyerek İslâmiyet’i kabûl etmiş ve Mekke’ye gitdikde halkı teşvîk ile çoğunun İslâmiyet’ine sebep olmuştur.

[80]Gazve-i Benî Kaynukâ’ ve Gazve-i Sevîk ve Gazve-i Kır Kırâtü’l

Kudür

Gazve-i Benî Kaynukâ’

Benî Kaynukâ’ denilen Yahûdi tâ’ifesi mukaddemce kabûl eyledikleri uhûdu bozup ehl-i İslâm’dan birisini katl eylediklerinde zât-ı âlî Peygamberî şehri Şevvâl’de biraz askerle giderek tâife-i mezkûrenin mütehassın oldukları kal’ayı zabt eyledi. Şu tâ’ife re’isü’l-munâfıkîn Abdullah bin Übey bin Selûl’ün hulefâsından idiler. Merkûmun gösterdiği ibrâm üzerine katl eylemeyip Şâm tarafına tard edildiler.

Gazve-i Sevîk

Ebû Süfyân kârbân ile Mekke’ye gitdikden ve Bedir hezimetini işittikten sonra ehl-i İslâm’dan intikâm almadıkça tıyb-ı isti’mâl ve nisâyı mes etmemeğe yemîn etmekle iki yüz atlı alıp Medine civârına gelmiş ve ehl-i İslâm’dan tesâdüf ettiği birisini öldürtmüş olduğu mesmû’ı Hazreti Peygambetî olduk da iki yüz askerle üzerine gitdi ise de Ebû Süfyân arkadaşlarıyla beraber firâr ettiğiinden orada bıraktıkları zahire igtinâm ve avdet [81]buyuruldu.

Bu gazvede bulunan ashâb-ı kirâmın her birisi sebûk-bâr olmak üzere tagaddî tağârcıklarına sevîk (kâvût) koyup beraber götürmüş idi. Bu münâsebetle gazve-i mezkûre “Gazve-i Sevîk” diye tesmiye edildi.

Gazve-i KarKaratü’l-Küdr

Kar Karatü’l-Küdr, Irâk’dan Mekke’ye gidecek yolu velî eden bir mahalde vâki’ bir suyun ismidir. O mevzi’de Benî Selîm ve Benî Gatâfan’dan bir cemâ’at var

idi. Hazreti Peygamber bir takım ashâb-ı kirâm ile üzerine gittikde cemâ'ati mezkûre firâr etmekle Medine'ye avdet buyuruldu.

**Tezvic-i Âlî vü Fâtıma, Vücûb-ı salat-ı îd-i adhâ u nahr, Fevt-i Ümeyye
ibni Ebî's-Salt**

Tezvic-i Âlî vü Fâtıma

Sene-i mezkûre şehr-i Zi'l-hicce'sinde Fâtımatü'z-Zehrâ binti Resûlullâh radiyullahu anhâ Âlî ibni Ebî Tâlib radiyullahu anhâ Hazretlerine tezvic buyuruldu.

Vücûb-ı Salat-ı Îd-i Adhâ u Nahr

Mezkûr şehr-i Zi'l-hicce'nin onuncu günü Kurbân bayrâmı namâzı edâ olunması ve kurbân kesilerek müslîminede kurbân boğazlanması emr olundu.

[82] Fevt-i Ümeyye İbni Ebî's-Salt

Şu âdem rü'esâ-yı Kureyş'den olup kütüb-i semâviyeyi okumuş ve Nebî-i ahirü'z-zamânın gelmek üzere olduğunu tahkîk etmişdi. Peygamberlik kendisine geleceğini hulyâ ederken me'mûl ve hulyâsı çıkmadığından “Muhammed niçin Peygamber oldu da ben olmadım” diyerek hasedinden küfrü ihtiyâr ve sene-i mezkûrede fevt ile azm-i bi'se'l-karâr eyledi.

[83]Beşinci Fasl

Üçüncü sene-i hicriye vekâyi'

**Katl-ı Ka'b bin El-Eşref Ebî Hakik ve Seriyeye-i Zeyd bin Hârise ve
Vilâdet-i Hasan Radıyallâhu Anh – Gazve-i Uhud – Gazve-i Hamrâu'l-Esed ve
– Ba'ise'l-Recî' ve Bi'r Mu'avene – Nikâh-ı Zeyneb binti Huzeyme ve Hafsa
binti Ömer bin El-Hattâb**

**Ka'b bin El-Eşref'in ve Ebî Hakîk'in katli ve Seriyeye-i Zeyd bin Hârise,
Vilâdet-i Hasan Radıyallâhu Anh**

Ka'b bin El-Eşref'in Katli

Ka'b, Tayy Kabîlesi'nden ve anâsı Benî Nudayr Yahudiler'indendir. Bedir gazâsından sonra Resûl-i Ekrem aleyhi's-salatu ve's-selâm Efendimiz Hazretleri Zeyd bin Hârise ve Abdullah bin Revâha'yı müjdecilikle Medine-i Münevvere'ye ırsâl buyurmuşlar idi. Ka'b bin El-Eşref o sırada halkı İslâm'dan tenfir edecek mu'âmeleye cesâretle türlü türlü türrahâtda bulundukdan sonra Mekke'ye giderek Mutallib bin Ebi Vedâ'a Es-Sehmî'nin hânesine nuzûl u rast geleni Fahr-i Âlem Efendimiz Hazretlerinin aleyhlerinde teşvîk ile beraber Bedir'de maktûl olan Kureyş için mersiyeler inşâd edip gözlerinden münâfıkâne yaşlar döküb mu'ahharen [84]Medine'ye avdetle kezâlik bir takım tefevvuhât-ı habîsanede bulunmuş idi. Zât-ı âlî-i Peygamberî: "Ka'b'ı öldüren kimdir? " buyurduklarında Evs Kabîlesi'nden Muhammed bin Seleme bu işi te'ahhud ederek çend nefer ashâb-ı kirâm ile beraber mehtaplı bir gecede Medine'den çıkıp merkûmun hârici şehirdeki hısnına azîmet ve bir takrîb merkûmu katl eyledi.

Selâm bin Hakîk'in Katli

Merkûm Hayber Yahûdilerinden olup künyesi Ebû Râfi' idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleriyle ashâb-ı kirâmı haklarında her vakit eziyet eder idi. Ve Yahûdiler aralarında i'tibâr-ı olduğundan bu ne işler ise onlarda ittibâ' ederler idi. Ka'b'ın katli Evs Kabîlesi'nden olup Selâm dahi habâsetde Ka'b'a Musâvi olduğundan bunun katlinde Hazrec Kabîlesi bi'l-istîzân aldılar ruhsat üzerine

Hazrecî Abdullah bin Akil'in riyâseti altında sekiz nefer ashâb-ı kirâm Hazerâtı Hayber'e azîmetle tarîk-i takrîbini bulup merkûmu öldürdüler.

Seriyye-i Zeyd bin Hârise

Bedir gâzasından sonra tâ'ife-i Kureyş Şâm tarîki kârbânlarına eh-i İslâm'ın te'arruzundan pek ziyâde korkuya tutulduklarından kârbânlarının Irâk tarîkiyle sevkini kararlaştırdılar. Ebû Süfyân bin Harb ve Saffân [85]bin Ümeyye'nin dahi malları derûnunda olduğu halde bir tüccâr kâfilesi Bekir bin Vâ'il Kabîlesi'nden Fırât bin Hayyân'ı bi'l-isticâr Mekke'den çıkıp Irâk tarîkine tevcih eyledikleri mesmû'ı Hazreti Peygamberî olduk da Zeyd bin Hârise radiyallâhu anh refâkatiyle Kurâ nâm mevzi'de kârbâna yetişmekle emvâl-i mevcûdelerini igtinâm ve Fırât bin Hayyân'ı der-dest ile Medine-i Münevvere'ye götürdüler. Fırât bin Hayyân, Medine'ye vusûlünde şeref-i İslâm ile teşerrûf etmiş ve kâfile-i mezkûre emvâlinin hamsı yirmi bin dirheme bâlig olmuş.

Hazreti Hasan Radiyallâh'ın Vilâdeti

Sene-i mezkûre Ramazân-ı Şerîf'inde Hazreti Hasan bin Âlî bin Ebî Tâlib radiyallâhu anh Efendimiz şeref efzâyı mehd-i şuhûd oldular.

Gazve-i Uhud

Şu gazve sene-i mezkûre Şevvâl'inin yedinci günü vukû' buldu. Ebû Süfyân bin Harb ve Amr bin El-Âs refâkatiyle Şâm'dan çıkan kârbâna Bedir vak'asından evvel Mekke'ye varmış ve kârbânın hâmil olduğu emvâl ashâbının çoğu Bedir [86]muhârebesine gitmiş olduğundan avdetlerinde taksîm olmak üzere malları dâru'n-nedvede hıfz edilmişti.

Kureyş'in Bedir'de içtikleri zehrâb-ı hezîmetin acısını izâle etmek fikriyle Ebû Cehil'in oğlu İkrime ve Abdullah bin Rebî'a ile Saffân bin Ümeyye gibi rü'esâyı Kureyş o malların ribhinden ehl-i İslâm aleyhinde bir kuvve-i askeriye tertûbini ashâbından iltimâs eylediler. Hepsi buna râzı oldu.

Bedir’de esîr olmuşken bir de İslâm aleyhinde bulunmak şartıyla bilâ-bedel avf edilmiş olan şâ’ir Ebû Azze, Safvân bin Ümeyye’nin vukû’ bulan ibrâmı üzerine teşvîk hizmetini der-uhde eylediğinden kabâ’il içine düşüp rast gelenlere “Ehl-i İslâm’ın gadriyla her hânesinden bir sadâyı musîbet işitilen Mekke’deki komşularınızın hakk civârlarına hürmetiniz yok mudur” gibi müessir şi’rlerle bağıra bağıra ayağı yanmış köpek gibi geşt ü güzâr eyledi. Müsâfi’ nâm şâ’ir ile dehâtı Arab’dan ma’dûd Amr bin El-Âs ve Huşeyre bin Vehb dahi Ümmü’l-Kurâ civârındaki kabâ’il içinde dolaşarak halkı ayağa kaldırdılar. Gerek onlardan gerek ehl-i Mekke’den üç büyük neferi câmi’bir kuvve-i askeriye teşekkül eyledi. Şu askerin içinde iki yüz nefer zırhlı suvâri [87]ve üç büyük deve mevcûd idi. Ahâbiş diye meşhûr olan Benî Mustalik ve Benî Hevn Kabîleleri’de şu orduda idiler.

Melhame-i Bedir’de hayâtları munhasif olan akrabâlarının intikâmlarını almak için bir takım nisvân mahfelerle Kureyş ordusuna karıştıkları gibi vakt-i muhârebede Bedir maktûllerinin mersiyelerini okumak ve def çalıp muhâribleri teşci’ etmek için mugannîneler de refâkatlerine alındı.

Ebû Süfyân bin Harb ordu-yı mezkûreyi bi’l-istishâb Zü’l-halîfe nâm mahale geldiklerinde Yahûdiler vâsıtalarıyla neşr olunan erâcîf-i kul irâ gibi yayılmaya başladı.

Abbâs bin Abdülmuttalib radiyallâhu anh Hazretleri ma’zeret beyânıyla o cem’iyyete karışmamış idi. Kureyş ordusunun Mekke’den hareket edecekleri vakit vukû’âtı hâvî bir mektûb yazıp sâ’i-i mahsûs ile risâlet-penâh Efendimiz Hazretlerine gönderdi.

Mektûb Kübâ karyesinde Hazreti Peygambere vâsıl olmakla Übey bin Ka’b’a okutdurduktan sonra eşrâf-ı Kübâ’dan Sa’d bin El-Rebî’ ile ba’d’l-müzâkere kitmânını vasiyet ve Medine’ye avdet buyurdular. Tahkîk için Hubâb bin El-Münzir Mekke’ye [88]doğru yola çıkarıldı. Lâkin şu mes’ele Kübâ’da mahremâne konuşulurken Sa’d’ın zevcesi her nasılsa bir taraftan dinlemiş olduğundan Zü’l-halîfe Yahûdileri tohum-ı erâcîfî Medine havâlisine serpmeye başlamazdan evvel Medine’nin içi şu havâdis ile doldu.

Hubâb bin El-Münzir ise Medine'ye bir konâk mesâfede Arız nâm mahale yetişmesiyle beraber Kureyş ordusunun oralara kadar açıldığını gördüğünden avdetiyle götürdüğü ma'lûmâtı Hazreti Abbâs'ın yazdığını te'yîd etti.

Kureyş ordusu vâlide-i mâcide-i risâlet-penâhînin merkadı olan Ebvâ nâm menzile geldiklerinde Ebû Süfyân'nın zevcesi Hind binti Utbe şâyet oralar mağlûb olur ise her uzvunu bir esîr ile değiştirmek üzere mâder-i âlî güher-i Peygamberînin kabrini nebş ile kemiklerinin çıkarılmasını ısrâr eyledi. Ba'zı ukalâ “Muhammedîler dahi bizim mevtâlarımızın kemiklerini çıkarırlar” diye men' etdiler.

Mezkûr-ı ordunun Medine civârındaki Ayneyn dağına geldikleri gece Resûl-i Ekrem muhterem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz arkalarına bir zırh giymiş ve elini zırhın yakasına sokmuş olduğunu ve meydânda bir takım öküzler boğazlanıp [89]kılıcın ucunda bir gedik açıldığını rû'yâda gördüklerinde ferdâsı bu rû'yâyı ashâb-ı kirâma nakl ile öküzlerin zebhi ba'zı ashâbın ve kılıcın gediği ehl-i beytten bir zâtın şehâdetine delâlet edip zırh dahi Medine olduğunu ta'bir etmekle şu rû'yâ hikmetince Medine'de durmak ve düşmân hücum eder ise müdâfâ'ada bulunmak hayırlı olacağını beyân buyurdular. Lâkin ensârdan Bedir gazâsına gitmemiş olan yiğitler “Medine'de tahassun etmeyi düşmân korkaklığımıza haml eder” diye karşı giderek harb olunmasına ısrâr eylediklerinden sâhib-i risâlet Efendimiz nâçâr u nâhâh gösterdi.

O gün yevm-i Cuma idi. Namâzdan sonra fezâ'il cihâdî hâvî bir hutbe-i belîge okuyup nusretin sabr ve senâya tâbî' olduğunu tavsiye buyurdular. Levâzımı harbinin ikmâlinde emr-i i'tâ olundu. İkinci namâzının akîbinde hücre-i sâ'adete duhûl ile iki zırh-ı davudî giyip kılıçlarının hamâ'ilinde bir bâğ ile kemer vâri bağladıkdan sonra taşra çıkdılar.

Zât-ı Hazreti Peygamberî henüz hücre-i sa'adetde iken re'isü'l-ensâr Sa'd bin Mu'âz ile Esîd bin Huzeyr [90]hâricde harbe ısrar edenler bi'l-mu'aheze “Siz Resûlullâh'ın marziyyetine muhâlif bulundunuz” dediklerinden musr olanlara nedâmet gelip hücre-i sâ'adetden hurûcu Nebevîde “Yâ Resûlallâh biz hatâ eyledik. Emriniz üzere hareket edelim” dediler ise de “Bu sözün vakti, geçti. Bir peygamber ki silâhlanıp çıka emr-i İlâhî zuhûr etmedikçe dönemez” diyerek ata bindiler.

Asâkir-i İslâm için müretteb olan üç sancâktan livâ-yı muhâcirin Mus'ab bin Umeyr'e livâyı Evs, Esîd bin Huzeyr, livâyı Hezrec, Hûbâb bin El-Münzir'e i'tâ buyuruldu.

Mevcûd asker bir büyük neferden zırhlılar yüz kişiden ibâret idiler. İçlerinde iki suvâri var idi ki birisi risâlet-penâhî Efendimiz diğer biri Ebû Bürde idi. Re'isü'l-münâfıkîn Abdullah bin Übey bin Selûl kendiye tâbi' olan üç yüz munâfık ile bu orduya iltihâk etmişdi. Rûfekâsıyla geriye döndüğünden askerin mikdârı yedi yüze tenezzül etdi.

Ordu-yı hümâyûn Şeyheyn nâm mahale vardık da bi'l-mu'âyene asker içinde on beş yaşına varmamış bir takım çocuk görüldü. Bunların Medine'ye i'âdeleri emr buyuruldukta şu çocuklardan Râfi' bin Hadic ok atmakta mâhir olduğu [91]beyân olunduğundan Râfi''in beraber bulması tecvîz edildi. İ'âde olunacak sibyândan Semüre bin Cündeb, Râfi''in kaldığını gördükde “Râfi' ile güreş tutunuz” diye iddi'â eylediğinden emr-i risâlet-penâhî ile güreş tutdular. Semüre, Râfi''e galebe etmekle onunda askerle gelmesine musâ'de buyuruldu.

Gidilecek mahal yakın idi. Lâkin Medine'den geç çıkıldığından akşam çatmakla mevki'-i mezkûrede kaldılar.

Fahr-i Âlem Efendimiz o gece rü'yâda melekler Hazreti Hamza'yı gusül ettiklerini müşâhede buyurmuşlardır.

Gecenin üçüncü sülüsü içinde askere hareket emr-i verildi. Sabâh namâzı Şavt denilen mahalde cemâ'atle edâ' buyuruldular.

Kureyş ordusu Uhud dağının yakınındaki Ayneyn nâm cebel'in yanına konmuş idi. Ordu-yı hümâyûn udveti'l-vâdîye nuzûl ederken Uhud dağına arka verip Medine'ye karşı saf bağladı.

Kureyş'in alemdârlığı Abdüddâr evlâdına mahsûs idi. Bu def'a bayrak o takımdan Talhâ bin Osmân'ın elinde idi. Ve düşmân ordusunun meymenesinde Hâlid bin El-Velîd meyseresinde İkrime bin Ebî Cehil kumandan olup kemankeşler

[92]üzerlerinde Abdullah bin Rebî'a idi. Amr bin El-Âs, Safvân bin Ümeyye dahi fırka üzerinde ve cümlesi kâfile salâr eşkiyâ' Ebû Süfyân'nın riyâseti altında idi.

Ordu-yı sa'âdetin talî'asına Ebû Ubeyde bin Cerrâh ile Sa'id bin Ebî Vakkâs, sâkasına Mikdâd bin Amr me'mûr olup Ukkâşe bin Mihsan, Ebû Mesleme Abdülesed sol kola kumandan idiler.

Hazreti Peygamber vasat-ı askerde idi.

Ordu-yı hümâyun sol tarafındaki Ayneyn dağına düşmânın hucûmuna musta'idd bir dere var idi. Havât bin Cubeyr'in birâderi Abdullah bin Cubeyr hazretleri elli nefer tir-endâz ile oraya ikâme olundu. Ve düşmân gerek gâlib olsun gerek mağlûb tir-endâzların oldukları yerden ayrılmalarına emir verildi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri eline bir kılıç almış idi ki o kılıcın üzerinde "Fîl-cebin âr ve fi'l-akbâl mükerreme ve'l-mür-i bi'l-cebîn lâ-yencûmen el-kader" beyti yazılı idi. "Şu kılıcı kim alır" buyurdular. [93]Ba'z-ı zevât tâlib oldu ise de iltifât buyurulmadı. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Dücâne nâm-ı bahâdır "Yâ Resûlallâh şu kılıcın hakkı nedir" diye su'âl eyledikde " Eğilip bükülünceye değin düşmâna vurmaktır" cevabı i'tâ buyuruldu. Ebû Dücâne o şart ile kılıcı aldıktan sonra başına ölüm nişânesi olmak üzere bir kırmızı sargı sarıp iki asker arasında pek muhtefîrâne numâyîşle gezmeye başladı. Server-i Kâ'inât Efendimiz: "Şu yürüyüş bir yürüyüşdür ki böyle bir zamanda makbûl ve başka vakitte mağzub-ı İlâhî olur" buyurdular.

Müşrikinin sancâk-dârı Talhâ bin Osmân, Ertât bin Şûrahbîl ile birlikde meydâna inerek "Ey Muhammed ashâbı sizin kılıcınızla bizim gideceğimiz mahal cehennem, bizim kılıcımızla sizin gideceğiniz mahal cennet olduğunu söylüyorsunuz. Benim kılıcım cennete gitmek isteyen yâhûd kendi kılıcı ile beni cehenneme gönderen yok mu? " dedikde Hazreti Âlî karşı çıkıp bir kılıç ile Talha'yı cehenneme gönderdi. Lâkin Talha düşerken avret yeri açıldığından Hazreti Âlî Kerremallâhu vechiyle yüzünü döndürmekle Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Yâ Âlî niçin Talha düşerken yüz çevirdin" dediklerinde [94] "Bakmağa hayâ eyledim" söyledi. Talha'nın arkadaşı Ertât dahi Hazreti Hamza'nın kılıcıyla cehenneme gitdi.

Ebû Dücâne Hazretleri Resûlullâh'ın verdiği kılıç ile düşmân üzerine hamle ederken kılıcı kaldırdıkça bir düşmâna vurmaksızın indirmede. Süfuf-i a'dâyı sâ'ika gibi yarıp intihâsına değin gitdikde Hind binti Utbe'nin kumandasıyla dağ eteğinde def çalmakda olan karilerin yanına yetiştiğinden Hind'e vurmak için kılıcını kaldırdı ise de Peygamberin verdiği kılıcı mekrûhenin kanıyla bulaştırmağı lâyük görmeyip oradan askere doğru avdet eyledi.

Hamza ve Âlî ve Ebû Dücâne Hazerâtı şu mukâtelede gösterdikleri besâlet fevka'l-ade idi.

Din arslanlarının her birisi neşr-i mehâbetle meydân-ı kâr-zârı düşmân-ı dine tenk eylediklerinden a'dâyı din inhizâm ile târ u mar oldukları gibi dağ eteğinde def çalıp ırlayan Hind ve arkadaşlarının her birisi "Vâveylâ" diye bağıra bağıra dağa doğru kaçtılar.

Lâkin mücâhidin şu galebe üzerine düşmânın meydânda bırakıp kaçtıkları mallarını yağmaya başladıklarından dere cihetini muhafazaya me'mûr olan kemân-keşler artık düşmân [95]dönüpde hucûm edemezler zannı ile onlarında yedi sekiz neferden mâ'adâsı yağmâ meydânına koştular. Abdullah bin Cubeyr ile sebât eden zevât emr-i Resûlullâh'ı ihtâr eylediler ise de gidenleri döndüremedikleri cihetle düşmânın sağ kol kumandanı Hâlid bin El-Velîd dere cihetini boş gördüğü anda seyl-i belâ gibi askerle oradan hucûm ederek Abdullah bin Cubeyr ile arkadaşlarını şehîd eyledi.

Dağılan düşmân askeri uzaktan Hâlid'in galebesini görmeleriyle beraber ma'rekeye dönerek pâzâr kâr-zâr-ı harik isâbet eden ebniye gibi tutuşmaya başladı.

Düşmânın be-tekrâr livâ'yı nahsuset iltivâsı açıldı. Emr-i Peygamber ile hamle edenler düşmân sancâkdârlarını biri biri ardınca yere yatırdılar ki sancâkdârların ba'zılarını öldüren Hazreti Âlî idi. Bu aralık düşmân askerinden yakın gelmekte olduğu görülen bir müfrezenin mudâfa'sı için taraf-ı risâlet-penâhîden Haydar-ı Kerrâr'e emr verildi. Hazreti Âlî bir âteşin hamle ile her birisi çil yavrusu

gibi bir tarafa dağıldı. Bu hamlede gayibden (Lâ fetâ illa Ali lâ seyfe illâ Zü'lfikâr)⁵⁹ sadâsı işitiliyor idi.

Ne çare ki düşman-ı din kemân-keşleri öldürdükden sonra **[96]**mevki'-i Resûlullâh'a yakın geldiklerinden Hazreti Âlî mudâfa'ave alemdâr-ı Nebvî Mus'ab bin Umeyr, Hazreti Peygamberden bir hatve bile ayrılmayıp can-sipâr-âne muhâfazada iken ibni Kami'a dedikleri gum-râh Mus'ab'ı, Resûlullâh zannıyla vurup şehîd eyledi.

Hazreti Hamza'nın, Bedir gazâsında öldürdüğü Tu'ayme'nin karındaşı Cübeyr bin Mut'im'in usûl-i Habeş üzere harbe kullanmakda mahâreti olan kölesi Vahşî, Cübeyr tarafından o Hazreti katle me'mûr ve bu hizmet-i mukâbili ıtk ile mev'ûd idi. Vahşî fırsat gözetip durur ve Hazreti Hamza düşmân askerinden rast geldiğini şimşir-i hûn-pâşıyla vururken Vahşî fırsat düşürüp evvel ser-ver-i mucâhidini bir harbe ile şehîd eyledi.

İbni Kami'a, Mus'ab'ı Resûlullâh zannıyla öldürdükde "Muhammed katl olundu" diye nehîk-i kerihini kaldırdı. Ashâb-ı kirâmdan şu sadâyı işitenler şaşırıp yüzlerini geriye çevirdiler. Hayfa ki arkada olan ihvân-ı din kemâl telâşlarından düşmân zannıyla vurmaya başladıklarından şu yanlışlık arasında bir takım ashâb-ı kirâm âzim-i darü's-selâm olmuşdur.

[97]İbni Kami'a'nın o nidâ-yı kerihî üzerine Hazret Peygamberin vefâtı şâyî'ası iki tarafada münteşir olmakla İslâm askeri bozuldu.

Hazreti Peygamber ashâb-ı kirâmlarını teşcî' için her tarafa hareket buyurmağa başladıklarından o hareket esnasında Kureyş ordusunda bulunan Utbe bin Ebî Vakkas'ın atdığı taş Resûl-i Ekrem'in sağ taraftaki rubâ'i dışlarını kırdı**(1)**.⁶⁰

İbni Kami'a'nın atdığı taş evvel o Hazretin yüzüne dokunduğundan yanağından kan akmaya başladı**(2)**.⁶¹

⁵⁹ "Zülfikâr'dan başka kılıç, ali'den başka yiğit yoktur".

⁶⁰ **[1]**Utbe'nin bu vak'adan sonra zürriyeti ale'l-umûm rübâ'i-yi imândan mahrûm olmuşlardır.

İbni Kami'a'nın taşı Resûl-i Ekrem'in lâbis olduğu zırhın halkasını kırıp yanaklarına batırmışdı. O esnâda ba'zı müşrikin yine taş atmağa devâm etdiler. Hazreti Âlî ile Hazreti Talha taş atanlara hamle ederek her birini birer kılıç ile yere yatırdılar.

Sa'id bin El-Hudrî Hazretleri ve cennât-ı Peygamberîden [98]akan kanları emdiğiinden hakkında miskatı sadr-ı nübüvvetde (Men messe demî lem yesben'n-nâr) beşâreti tulû'etdi.

Ubeyde bin El-Cerrâh Hazretleri ruhsâr-ı Peygamberîye batmış olan zerre halkalarını dişiyle çıkardığından iki ön dişi düşmüş ve Talha bin Abdullah Hazretleri düşmânlardan birisinin zât-ı Resûlullâh'a atdığı kılıca elini karşı verdiğiinden eli yaralanıp çolak olmuştur. Radiyallâhu anhüm.

Hazreti Hamza'nın şehâdeti Vahşî tarafından Hind binti Utbe'ye tebşir olunduk da Hind boynundaki altın gerdanlığı Vahşî'ye bahşış verip Hamza ile sâ'iri şühedâ-yı kirâmın ipe dizdiği burun ve kulaklarından bir gerdanlık takmış ve Hazreti Hamza'nın ciğerini çıkarıp parçasını çiğnemiş ise de yutamamıştır.

İbni Kami'a'nın i'lânı üzerine ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem vefât eyledi zannıyla müte'essifen dağılmak istediler. Enes bin Nadr Hazretleri: "Ey cemâ'at-i müslimîn Muhammed vefât etdi ise de tanrısı vefât etmedi yâ. Din uğrunda cenk edelim" diyerek sâ'irlerine cesâret verdi. Yine cenge devam olundu. Ka'b bin Mâlik Hazretlerinin ansızın ekserin Hazreti Peygambere tesâdüfle "Yâ ma'sher-i müslimîn hazâ [99]Resûlullâh" diye nidâ etmekle ashâb-ı kirâmın âb-ı revân gibi ol servi hadîka-i risâletin hâk-i pâyine doğru akmaya başladılar.

Resûl-i Ekren istirahat için Uhud dağının arasına götürölüp Ebû Bekir Amr, Âlî El-Murtezâ, Talha, Zübeyr, Hâris bin es-Samma Hazretleriyle sâ'ir ashâb-ı güzîn orada iken küffârdan Übey bin Halef bir taraftan "Yâ Muhammed ben seni öldüreceğim. Yâ sen beni öldüreceksin" diye konuşmakla Hazreti Resûl merkûmun

⁶¹ [2]Beddu'a-i nebevî üzerine dağ keçisi ibni Kamia'yı boynuzları ile delik delik ederek öldürmüştür.

boynuna bir harbe vurdukda Ebî atından düşüp bir kaburga kemiği kırıldı. “Muhammed beni öldürdü” diye taş yemiş köpek gibi bağıra bağıra kaçıp arkadaşlarının yanına gitdikde ba’zıları “Seni korkulacak derecede yaralı görmüyoruz. Bu ne telâşdır” dediklerinde Übey: “Muhammed Mekke’de iken bir gün kendisine “Seni öldüreceğim” demiştim. “İnşallah ben seni bir gün öldürürüm” söylemişti. “Bana bir fiske taşı bile atsa idi benim için kurtuluş yok idi. Harbini yedim. Artık ben sağ kalmayacağım” söylemiş ve fi’l-vâki Mekke’ye giderken öküz gibi bağıra bağıra helâk olmuştur.

Hazreti Peygamber cebel-i Uhud arasında iken Hazreti [100]Âlî zırhının taşı ile su götürüp yaralarının kanlarını yıkadı. Ve abdest alarak iktidârsızlıkları cihetiyle kâ’aden namâz kıldığından ashâb-ı kirâm dahi kâ’aden iktidâ eylediler.

Mevt-i Resûlullâh dâ’ir münteşir olan erâcîf Medine’ye yetiştikde Fâtımatü’z-Zehrâ radiyallâhu anhâ Hazretleri ağlaya ağlaya Medine’den çıkmakla huzûr-ı Nebevîye gelip cerîha-i risâlet-penâhîden akan kanların arkası kesilmediğini gördüğünden bir hasır parçası yakıp külünü yara üzerine basmakla kan durmuştur.

Bu sırada Ebû Süfyân bir takım hazale ile dağa çıkmak istedik de beri taraftan bi’l-mukâbele tûskûr edilip muhârebe hitâm buldu.

Muhâfaza-i Peygamberî esnasında Sa’d bin Ebî Vakkâs Hazretlerinin fevkâ’l-âde gayret ve himmeti vukû’ bulmuştur. O gün düşmâna bin kadar ok atmaklan okları Hazreti Peygamber toplayıp Sa’d’a verdikçe (Yâ Sa’d irmi fedâke ebî ve ümmî) buyuruyorlar idi.

Zât-ı risâlet-penâhînin vefâtı Kureyş ordusunda şâyi’ oldukta Ebû Süfyân sahîh olup olmadığını öğrenmek merâkına düştü. Resûl-i Ekrem’in bulundukları mahale yakın [101]gelerek üç def’a “Muhammed sağ mıdır? ” ve ba’de üçer def’a “Ebû Bekir sağ mıdır? ”, “Ömer sağ mıdır? ” diye bağırdıkda emr-i Nebevî ile herkes sukût eyledi. Ebû Süfyân kavmine doğru dönüp “Üçüde hayatda değildir” söylemesine Hazreti Ömer dayanamamakla “Yâ Adüvullah yalan söylüyorsun. Allah üçünüde sünnî rezil etmek için saklıyor” buyurdular.

Ebû Süfyân: “Bizim Uzzâ, Hubel gibi ma'bûdlarımız var. Sizin Uzzâ'nız, Übel'iniz yokdur”.

Hazreti Ömer: (Emr-i Peygamber ile) “Bizim mevlâmız var. Sizin mevlânız yokdur”.

Ebû Süfyân: “Yâ Ömer Allah için söyle, Muhammed sağ mıdır?”.

Hazreti Ömer: “Sağdır yâ Adüvülla senin söylediğin sözleri işitiyor”.

Ebû Süfyân: “Yâ Ömer sen ibni Kami'a'dan doğru sözlüsün. Fakat bugün Bedir gününe mukâbildir. Gelecek sene Bedir karyesinde görüşelim”.

Hazreti Ömer: (İşâret-i Resûl-i Ekrem ile) “İnşallah”.

Bundan sonra Kureyş'in askeri yüzlerini Mekke'ye çevirip gitdiler. Fahr-i Kâ'inât Efendimiz şühedâyı kirâmın namâzlarını [102]kılıp her birisini hey'et hâzırasıyla defîn etdirdi.

Bu muhârebede ki şühedâyı müslimîn yetmiş nefer olup müşrikinin maktûlleri yirmi ile otuz arasındadır. Lâkin mecrûhları çokdur.

Şu hezimet kadar ehl-i İslâm arasına karışmış olan munâfıklar ma'lûm değil idi. Bundan sonra dost düşmân seçildi.

Hezimetin başlıcası sebebi ikidir ki kable'l-muhârebe “Medine'de tahassun edelim” diye vukû' bulan emr-i Peygamberîye muhâlefetdir. Ma'mâ-fih emr-i Peygamberî (Ve mâ yentiku anil hevâ. İn huve illâ vahyun yûhâ)⁶² seriyyene mazhar olunduğundan fi-mâ ba'd shâbdan hiçbir kimse Resûl-i Ekrem'in emrine muhâlefet etmemiştir. İkincisi galebeden sonra yağmaya meyil ile düşmânın fırsat bulmasıdır. Hezimet-i mezkûre hakkında olan hükümetler mufassalâtda mesturdur.

⁶² Necm Sûresi, âyet 3-4: “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.”

Gazve-i Hamrâu'l-Esed, Ba'isü'l-Reci', Nikâh-ı Huzeyme ve Hafsa

Gazve-i Hamrâu'l-Esed

Uhud vak'asından sonra Kureyş ordusu yüzlerini Mekke'ye çevirip giderken İkrime bin Ebî Cehil'in ısrarıyla "Kelime-i İslâmiye'yi birden bire mahv [103]edelim" be-tekrâr harbe avdet etmeğe karar verdikleri mesmû'ı Nebevî oldukda Uhud gazâsında bulunan ashâb-ı kirâmı bi'l-istihsâb yaralı olanlar cerihalarını sarıp Medine'den hareket buyurdular. Hamrâu'l-Esed nâm mevki'e kadar gitdiklerinde Kureyş "Hareketlerine mecâl bırakmadık" zu'umunda olduklarını ve ehl-i İslâm'ın üzerlerine gelmekde bulunduklarını lede'l-istihbâr havf ve dehşetle Mekke'ye doğru sür'at eylediler. Risâlet-penâhî Efendimiz dahi refâkatlarında ki mücâhidin ile birlikde Medine'ye avdet buyurdu.

Kureyş ordusundan geri kalmış iki şahs ki birisi Bedir vak'asından sonra afv olunmuşken be-tekrâr ehl-i İslâm aleyhinde bulunmuş olan şâ'ir Hâcî ve diğeri Benî Ümeyye'den Mu'âviye bin Mugayyir idi ikiside i'dâm olundu.

Ba'isü'l-Reci'

Hicretin üçüncü senesi şehr-i Saferde Benî Hevn Kabîlesi'nden müteferri' Adel ve Kâre takımından ba'zı eşhâs huzûr-ı Resûlullâh'a gelip içlerinde İslâmiyet'i kabul etmiş adamlar bulunduğunu ve Kur'ân-ı Kerîm'i ta'lim için birkaç zâtın gönderilmesi luzûmu beyân etdiler. Fahr-i Âlem Efendimiz ashâb-ı kirâmdan Mersed bin Mersed, Hâlid bin El-Bükeyr, Âsım bin Sâbit, Hubeyb bin Adî, Zeyd bin Desine, Abdullah bin Târik nâm zevâtı içlerine [104]gönderdi. Adel ve Kâre halkı Benî Hezil Kabîlesi'yle bi'l-ittifâk eyâdi-i ehl-i İslâm'da olan esirlerle istibdâl eylemek üzere müşârün-ileyhimi tevkif etmek istediklerinden zevât-ı müşârün-ileyhim imtinâ' ve oraya civâr bulunan dağa ilticâs eylediler. Üzerlerine vukû' bulan tehâcuma mudâfa'a gösterirken Mersed, Hâlid ve Asım şehîd olup diğerlerini der-dest ile Mekke'ye götürdüler. İbni Târik yolda bağını çözüp kaçarken katl olundu. Mâ' dâsını

Uhud gazâsında akrabaları maktûl olanlara satdıklarından bâyi'leri hepsini şehîd etmemişlerdir.

Vak'a-i Bi'r-i Ma'ûne

Yine sene-i mezkûre şehr-i Safer'de Âmir bin Sa'sa', kabîlesinin re'isi Melâ'ib El-Esne Ebû Berâ, Âmir bin Mâlik bin Ca'fer ba'zı hedâyâ ile huzûr-ı Resûlullâh'a gelip hediyesini arz etdi ise de Hazreti Peygamber kabûl buyurmadı. Âmir İslâm'a da'vet olundukda tereddüt irâ'esiyle beraber ba'zı ashâb-ı kirâm Necid havâlisine gönderilipde oralarda ki Arablar İslâm'a da'vet olunsalar kabûl edecekleri zannında bulunduğunu beyân etdi. Zât-ı âlî-i risâlet-penâhî adem-i i'timâd-ı izhâr buyurdular. Amr, himâyelerini taahhüd eyledi. Bunun üzerine Münzir bin Amr [105]El-Ensârî yetmiş ve Âlî rivâyeten kırk nefer ashâb-ı güzîn ile Medine-i Münevvere'ye merhale ba'dinde bulunan Bi'r-i Ma'ûne tarafına gönderilmekle vusûllerinde Resûl-i Ekrem Efendimizin tastir buyurmuş oldukları mektûb-ı şerîfi Amr bin Tufeyl'e gönderdiler. Amr mektûb-ı açıp okumaksızın hâmili bulunan Haram bin Milhân'ı katl ve ve ashâb-ı müşârün-ileyhimin üzerlerine varmak üzere Benî Âmir'den i'âne talep eyledi. Benî Âmir, Ebû Berâ'nın nâmûsunu muhâfaza için i'âne etmediler. Âmir bin Tufeyl, Benî Selîm ve Benî Zekvân'dan bi'l-isti'âne topladığı eşhâs ile giderek ashâb-ı müşârün-ileyhim Hazretini şehîd etmiştir. Bunların ellerinden bir takrib ile tahlis-i giribân eden Amr bin Ümeyye, Medine'ye avdetle keyfiyeti huzûr-ı Hazreti Peygamberîye arz eyledi.

Bu seyyi'e akabinde Benî Selim ve Benî Zekvân Kabîlelerini vebâ u kaht ve gulâ istilâ etmekle az vakit içinde yedi yüz adamları telef olunmuşdur.

Nikâh-ı Zeyneb ve Hafsa

Gazve-i Uhud'dan sonra Abdullah bin Cahş radiyallâhu anhin zevcesi Ümmü El-Mesâkîn Zeyneb binti Huzeyme radiyallâh anhâyı Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri nikâh buyurdular. [106]Bedir gazâsı esnâsında Hazreti Osmân radiyallâhu anhin zevce-i muhteremesi Rukiye bintün-nebî vefât eylediği yukarıda yazılmışdı. Hazreti Ömer bin El-Hattâb'ın kerimeleri Hafsa'yı Hazreti Osmân'a nikâh niyetinde olduğu halde sonra şu niyetden vaz gelmekle Hafsa'yı zât-ı âlî

Peygamberî nikâh buyurup Hazreti Osmân kerime-i Peygamberî Ümmü Gülsüm'ü nikâh eyledi. Mukaddemce Hazreti Rukiye'nin ve sonra Ümmü Gülsüm Hazretlerinin zevci olmak şerefine nâ'il olduğu cihetle Hazreti Osmân radiyallâhu anh "Zinnureyn" tesmiye olunmuşdur.

Altıncı Fasl

Dördüncü Sene-i Hicriye Vekâyi'

Gazve-i Benî Nadîr, Gazve-i Zâtü'r-Rikâ, Gazve-i Bedrü'l-Sâniye, Vilâdet-i Hüseyin Radiyallâhu Anh

Gazve-i Benî Nadîr

Yahûdi'den Benî Nadîr Kabîlesi Medine-i Münevvere civârında bir mahalde mutevattın idiler. Ehl-i İslâm aleyhinde bulunmamak üzere mukaddemâ Hazreti Peygamber ile mu'ahede etmişler iken Uhud gazâsından sonra İslâm aleyhinde kıyâm ve ba'zı mürettebe sûikasd ve muâmeleye tesaddi eylediler. Seyyid-i [107]Kâ'inât aleyhi efdalü's-salavât Efendimiz sene-i mezkûrenin mebd-i olan şehir-i Rebiü'l-evvel'de askerle giderek hisârlarını muhâsara buyurdu. Altı gün mahsûr kaldıktan sonra istimân eylediklerinden müsâ'de-i Hazreti risâlet-penâhî üzerine altı yüz deveye tahmil edebildikleri eşyalarıyla Şâm tarafına giderek mallarının bakiyesi beyne'l-guzâda igtinâm ve hisârları zabt olunmuşdur.

Gazve-i Zâtü'r-Rikâ

Sene-i mezkûre Rebiü'l-evvel'inde Resûl-i Ekrem Efendimiz gazâ için Necid'e muteveccihen ashâbdan bir cemâ'atle Zâtü'r-rikâ nâm mevki'i kadar gittiklerinde Gatafân'dan bir cem'iyete tesâdüf olundu ise de harb vukû' bulmaksızın avdet buyuruldu.

Gazve-i Bedrü'l-Sâniye

Uhud vak'asında Ebû Süfyân "Gelecek sene Bedir'de görüşelim" demişdi. Bu sene askerle Mekke'den çıktığı işitmekle Fahr-i Âlem Efendimiz şehir-i Şa'bâ'nın beş yüz nefer ashâb-ı kirâm ile Medine'den hareket ve Bedir'e kadar

azîmet buyurdular ise de Ebû Süfyân asâkir-i İslâm'ın kesretini bi'l-istima' geri döndüğü haber alındığından Medine'ye avdet buyuruldu.

Vilâdet-i Hüseyin Radiyallâhu Anh

Sene-i mezkûre [108]şehr-i Şa'bâ'nın üçüncü günü Hazreti Hüseyin bin Âlî radiyallâhu anh Efendimiz şeref-bahş mehd-i şuhûd olmuştur.

Yedinci Fasıl

Beşinci Sene-i Hicriye Vekâyi'i

Gazve-i Dûmetü'l-Cendel, Gazve-i Hendek, Gazve-i Benî Kureyza,

Gazve-i Gâbe

Gazve-i Dûmetü'l-Cendel

Dımaşk'a beş ve Medine'ye beş merhalede vâkı' bir şehir kal'adır. Ahâlisinde ba'zıları ebnâ-i sebile sarkıntılık ettdklerinden risâlet-penâhî Efendimiz Hazretleri bin nefer dilâver ile sene-i mezkûre şehr-i Rebiü'l-evvel'inde te'dib için üzerlerine gitmekle yol üzerinde sarkıntılık eden takımları vusûl-i Nebevîden mukaddem haber alıp firâr etmiş olduklarına mebnî kimseye tesâdüf olunmadığından avdet buyuruldu.

Gazve-i Hendek

Hendek gazvesi sene-i mezkûre şehr-i Şevvâl'inde vukû' bulmuş ve on beş gün mümted olunmuştur. Bu ma'reke müşrikinin tavâ'if muteâddesi birleştiğinden buna Gazve-i Ahzâb dahi denilmiştir.

Mukaddemce tenkil olunan Yahûdiler'in bir takımı hayr [109]havâlisine gitmişler idi. Re'islerinden Huyey bin Ahtab ile arkadaşları Mekke'ye giderek ehl-i İslâm'dan intikâm almak için Kureyş ile ittifâk eylediler. Gatafân ve Benî Kureyza Kabîleleri'nin muvâfakatlarını aldıktan sonra müctemi' olan dört bin nefer Ebû Süfyân'ın riyâsetiyle Medine'ye doğru yola çıktılar. Fezâra ve Mürre Kabîleleri'yle

Necid'in ba'z kabâ'ili dahi yolda onlara iltihâk etmekle cemi'yetleri on bin nefere bâlig oldu.

Keyfiyyet mesmû'ı Hazreti Peygamberî oldukda mukâbele için tecemmu' eden üç bin nefer mucâhidin düşmân askerine nisbetle azlığından nâşî Selmân-ı Fârisî Hazretleri Medine'nin etrafına Fûrs usûli üzere hendek çekilmesiyle mudâfa'ada bulunması münâsib gördü. Hendek ise Arablarca ma'lûm bir şey olmadığından emr-i Nebvî ve Selmân'ın ta'rif u mubâşeretî ile umûm-ı ashâb-ı kirâm çalışarak az vakitte etrâf-ı şehire bir hendek keşide olundu. Hendek hafr olunur iken Hazreti Peygamber bizzât arkalarıyla toprak taşımakda ve Selmân-ı Fârisî Hazretleri on amele kadar çalışmakda idi.

Düşmân ordusu Mecmaü'l-Süyûl nâm mahale gelip ekserisi Uhud cânibine kondular. Ve İslâm ordusunda ma'iiyyet-i risâlet-penâhî ile hâric-i şehre çıkıp Selh nâm dağa arka verdiler. [110]Hendek İslâm ile düşmân askeri arasında idi.

Müşrikin bir hücûmda ehl-i İslâm-ı çekinip geçeriz derken önlerinde bir hendek zuhûr ederek böyle bir şey-i ise ne görmüş nede işitmiş olduklarından hendeğin öte yüzünde ilişip kaldılar. Ve belki geçilecek bir yer buluruz diye öteyi beriyi aradılar ise de bulamadıklarından oldukları yerde İslâm askerini bi'l-muhâsara ok atmaya başladılar. Beri taraftan dahi mukâbeleyle devam olundu.

Hendeğin ehl-i İslâm cihetinde ki mevâki'i münâsebetinin muhâfazalarına başka başka me'mûrlar tayin olunduğu gibi hendeğin biraz mahali yetiştirilemeyip nâkıs kalmış olduğundan en tehlikeli bulunan şu mevki'ye de bizzât Fahr-i Âlem Efendimiz muhâfaza buyuruyor idi. Lâkin Arab muhârebeleri uzamayıp rûzgâr gibi gelir geçer sûretde ceryân ederken bu muhâsara günlerle uzadığından mahsûrîn içinde tekessür eden mezâyıka munâfıklara epeyce sermâye-i kil u kâl olup türlü türlü erâcîf zuhûr etmeye başladı. Binâen-aleyh bu gazâda çekilen müşkilât başka gazâlardan ziyâde idi.

Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz Gatafân ve Fezâra Kabîleleri'nin büyükleri Ayine ve Hâris ile hafiyen muhâbere buyurup Medine hurmâ [111]mahsûlin bir sülüsü onlara verilmek üzere muvâfakatlarını aldı ise de bir musalaha için vahy-i İlâhî

zuhûr etmediğinden keyfiyyeti ashâb ile müşâvereye vazî' eyledi. Re'isü'l-ensâr Sa'd bin Mu'âz buna muvâfakat göstermediği cihetle der-dest- terkim olan musâlahanâme şak eyledi.

Beyne'l-Arab şecâ'atde bir cemâ'ate mu'âdil add olunan Amrû bin Adûd nâm Bahâdır bu sırada Kureys'den Nevfel ve Dırâr ve Hubeyre ile Mirdâs nâmlarıyla mevsûm dört kimse ile ferce bulunup hendeği ki beri tarafa atdılar. Amr bin Adûd mağrûrâne ve mutefahhirâne sözleriyle “Benimle mubâreze edecek er yok mudur? ” deyip İslâm askerine bi'd-def'ât meydân okudu. Amr ise yaşı sekseni geçmişken hiçbir mubârezede mağlûb olmamış va sıytı herkesin kulağını doldurmuşdu. Mubârezeye meyl eden kimse görölmedi. Şir-i Hudâ Âlî El-Murtezâ Resûl-i Ekrem'den ruhsat-ı ahz ile Amr'a karşı giderek kable'l-mubâreze Amr'ı İslâm'a da'vet eyledi. Amr kahkaha ile gülmeye başladı “Çocuk senin ağzından henüz süt kokuyor, sen kimsin” dedikde Hazreti Âlî: “Âlî bin Ebî Tâlib” demekle Amrû “Git çocuk git, büyüklerinden birisi gelsin. Baban kardâş gibi sevdiğim e'az-ı ahhâbım idi. [112]Senin kanını dökmek istemem”. Hazreti Âlî: “Ben senin kanın dökmeyi çok arzu ediyorum” söylemesini mute'akib Amrû bin Adûd hiddetinden âteş kesilip atından inmesiyle beraber sâ'ikâ gibi Hazreti Âlî'nin üzerine hamle ederek bir kılıç atmakla kılıç Hazreti Âlî'nin karşı tuttuğu siperi ikiye böldükden sonra ser-i âlilerinde biraz yaraladı Haydar-ı Kerrâr: “Sende al bakayım” diyerek Zü'l-fikâr-ı Amrû'n boynu köküne yerleştirmesiyle beraber hıyâr gibi başını kesip hak-ı helâk üzerinde yuvarladı. Merkûmun maktûliyyetini mute'akib Âlî El-Murtezâ Hazretleri tekbir almakla işiten ashâb-ı kirâmın Âlî ale'l-umûm bir ağızdan (Allâhu Ekber) diyerek tekbirde Hazreti Âlî'ye ittibâ' göstermeleri düşmân ordusuna gulgule-i dehşet bıraktı.

Hendeği beri tarafa geçenlerden Nevfel'i, Zübeyr bin El-Avvâm Hazretleri bir kılıçla ikiye böldü. Hazreti Ömer bin El-Hattâb birâderi Dırâr ve Âlî El-Murtezâ ile Zübeyr ötekilerine doğru hamle gösterdiklerinden üçüde dikiş tutturamayıp ordularına doğru kaçtılar.

Düşmân ordusu bundan sonra yine muhâsaraya devam eylediler. Bir taraftan muzâyeka tekessür ettiği gibi öte [113] taraf da dahi hasbe'l-mevsûm

şitânın şiddetinden hayli hayvan telef olup asker arasında yüz gösteren ihtilâf azimi, gece vakti ağaçları köklerinden koparacak derecede şiddetli bir fırtına dahi ta'kib etmekle düşmân askeri fırtınanın sukûnu anda ve gece karanlığında telâşlarından bir takım zahirelerini orada terk ve ordularını kaldırıp Kureyşiler Mekke'ye ve kabâ'il kendi yerlerine ric'at eylediler.

Resûl-i Ekrem Efendimiz fırtına akibinde düşmân ordusunun ahvâlini öğrenmek için Huzeyfe El-Yemân Hazretlerini me'mûr buyurmuşdu. Huzeyfe avdetinden hepsinin dağılıp gittikleri haberini götürmekle Şah-ı İklim risâlet Hazretleri: "Artık bundan sonra Kureyş bizim üzerimize birde gelemeyeceklerdir. Nevbet size geldi" diyerek ashâb-ı kirâmı tebşir buyurdular.

Şu gazvede ehl-i İslâm'dan beş şehîd ve düşmândan dört maktûl vukû' bulmuş ve Mu'âz Hazretleri ağırca yaralanmıştır.

Hendek hafr olunurken bir çocuk avucunu [114]dolduramayacak mikdâr hurmâ ile bir cemâ'at ve bir za'if koyun etiyle bir büyük ziyâfet halkının karınlarını doyurmak ve hendek kazılırken kazmanın ağzından çıkan üç lem'adan birincisi Yemen, ikincisi Şâm ve Mağrib, üçüncüsü medâ'in-i memâlikinin (1)⁶³ehl-i İslâm ellerine geçtiği müjdesini vermek gibi mute'addid mu'cizât-ı nebevîye zuhûr etmiştir.

Kureyş ordusunun Mekke'ye doğru hareketinden sonra Ebû Süfyân'ın cânib-i âlî-i risâlet-penâhîye gönderdiği mektub.

"Bismikallümme. Ben Lât'a, Uzzâ'ya, Esâfe'ye, Nâ'ile'ye, Hübel'e yemin ederim ki cemi'iyet askeriye ile senin üzerine gelmekden murâdım seni istisâl etmedikçe geriye dönmek idi. Sen ise bize karşı çıkmağı hoş görmedin.

Arablarca vucûdu görülmemiş olan bir hendek işine yapıştık. Biz ancak kargılarımızın gölgesini, kılıçlarımızın keskinliğini biliriz. Sen bu işe bizim

⁶³ [1] Memâlik-i mezkûrenin ehl-i İslâm ellerine geçince tebşir-i ağbâr-ı mugayyebatdan ma'dûd olup ahabâr buyurulduğu vechile vukû' bulmuştur.

kılıcımızdan kaçmaktan başka birisi için işlemedin. Hoşmadı yâ. Senin için bizden Uhud günü gibi bir gün dahâ vardır”.

[115]Cevâb Nâme-i Hazreti Risâlet-Penâhî

“Bismillâhirramanirrahim. Allâh’ın Resûlî Muhammed’den Sahr bin Harb’e. Bana mektûbun geldi. Allâh te’âlâ seni hamâkatle mağrûr etmiştir. Amâ bizim hakkımızda söylediğin istisâl bir iştir ki men tarafullah senin aleyhinde vukû’ bulacak. Ve Cenâb-ı Hakk hüsn-i akıbeti bize ihsân eleyecektir. Senin üzerine bir gün gelecektir ki Lâni, Uzzâ’yı, Esâfe’yi, Nâ’ile’yi, Hübeli kırıp parça parça edeceğimi göreceksin”.

Gazve-i Benî Kureyza

Benî Kureyza Yahûdileri mukaddemâ zât-ı âlî-i Peygamberî ile mu’âhede ve ehl-i İslâm aleyhinde bulunmağa ta’ahhüd etmişken nakz-ı ahd ile Hendek vak’asında Kureyş’e mu’âvenet eylemelerinden dolayı akib-i vak’ada Cibrîl aleyhi’s-selâm Benî Kureyza Kabîlesi üzerine gitmek için taraf-ı İlâhî’den emr getirdiğinden Zi’l-ka’denin üçüncü günü ikindi nâmazının Benî Kureyzâ nâhiyesinde kılınması emr-i Bilâl-i Habeşî vâsıtasıyla i’lân olundu.

Hazreti Âlî livâ-i şerifi hâmilen ileri gönderilip mute’âkıben Fahr-i Kâ’inât aleyhi efdalü’s-salavât Efendimiz dahi **[116]**üç bin nefer askerle giderek Benî Kureyza hisârını muhâsara eyledi. Muhâsara yirmi gün mümted oldukda Yahûdiler’in mukâvemeti iktidârları kalmadığından bilâ-şart nefislerini ve hisârı teslim eylediler.

İçlerinden harb ve darba muktedir olanların elleri bağlandığı ise de bunlar Evs Kabîlesi’nin emânında bulunduklarından avflarını Evsiler istid’â etmiş oldukları halde haklarında olunacak mu’âmeleye Sa’d bin Mu’âz Hazretleri hakem-i ta’yin buyuruldu. Sa’d ise Benî Kureyza’nın bilâ-mucib nakz-ı ahd eyledikleri için harbe muktedir olanlarının i’dâm ve evlâd u i’yâlleriyle mallarının sebe’i ve i’tinâmlarına hükmi i’tâ eyledi. Öylece icrâ kılındı.

Esirler içinde bulunan Reyhâne'yi risâlet-penâhî Efendimiz tezevvüc buyurdu.

Sa'd bin Mu'âz Hazretleri Gazve-i Hendek'te ağır yara almış olduğundan şu gazveden sonra o yaradan mute'essiren vefât eyledi. Radiyallâhu anh.

Şu sırada bilâd-ı Müzeyne Kabîlesi'nden dört yüz âdem Medine'ye gelip hepsi şeref-i İslâm ile müşerref oldular.

Gazve-i Gâbe

Resûl-i Ekrem Efendimizin develeri Gâbe [117]nâm mahalde ra'y olunur iken Benî Gatafân Kabîlesi re'isi Uyeyne, çobanı katl ve develeri gasb etmiş olduğu istihbâr buyurulduğundan Hazreti Peygamber Efendimiz bir takım dilâverân ashâb-ı kirâm ile bizzât azîmetle Zi-Kard nâm mahalde develer geri alındı. İnde'l-muhârebe Muhriz bin Nadle şehîd olup Uyeyne ve avnesi firâr eylediler. Bu gazveye “Gazve-i Zi-Kard” dahi denildi.

Sekizinci Fasl

Altıncı Sene

Gazve-i Benî El-Mustalik, Umretü'l-Hudeybiye ve Keyfiyyetü'l-Sulh

Gazve-i Benî El-Mustalik

Buna “Gazve-i Müreysi” dahi deniliyor. Benî El-Mustalik, Huzâ'a butûnundan bir kabîle ve Müreysi' o butûna mahsûs bir sudur.

Kabîle-i mezkûre halkı seyyidleri bulunan Hâris bin Dırâr'ın levâyı riyâseti altına toplanıp ehl-i İslâm ile muhârebe etmeye kıyâm etmek üzre oldukları mesmû'ı Nebvî olmakla Hazreti Peygamber sene-i mezkûre şehr-i Şa'bânında Medine-i Münevvere'ye Ebûzer Gıfârî Hazretlerini bi'l-istihlâf bir cem'iyet askeriye ile [118] kabîle-i mezkûre halkıyla gazâ için Medine'den hareket buyurdular. Zikr olunan Müreysi' nâm su başında kabîle-i merkûme halkına tesâdüfle bi'l-muhârebe düşmân askeri münhezim ve tar u mâr ve seyyid-i kabîle Hâris'in kızı Cüveyriye ile kabîlenin

nisvân u zürriyetleri mucâhidinin eyâdî-i esâretlerine giriftâr oldular. Cüveyriye ashâb-ı kirâmdam Sâbit bin Kays'ın yed-i esâretinde idi. Fahr-i Kâ'inât Efendimiz bedelini Sâbit'e bi'l-i'tâ Cüveyriye'yi iştirâ ve azâd ettiğinden sonra tezevvüc buyurmuşlardır.

Cüveyriye radiyallâhu anhanın ümmehât-ı müslimînden ma'dûdiyet-i şerifi iktisâb etmesi cihetiyle akrabasından eyâdî-i ashâbda bulunan yüz kadar esiri müşârün-ileyhâya hürmeten sâhipleri azâd eylediler.

Gazve esnâsında Benî Leys Kabîlesi'nden Hişâm bin Sübâbe'yi ensârdan ve Ubâde bin Sâmit rehtinden birisi düşmân zannıyla katl eyledi. Maktûlün karındaşı Makîs müşrikinden madûd olup karındaşının katl olunduğu işitdikde Mekke'den Medine'ye azîmet ve izhâr-ı İslâmiyle bareber taleb-i diyet eylediğinden diyetin tesviyesini taraf-ı risâlet-penâhîden emr olundu. Makîs bir müddet Medine'de kaldıktan sonra bir gün intihâz fırsatıyla karındaşının katlini i'dâm ve Medine'ye firâr ile **[119]** izhâr-ı irtidâd etdi. Mekke'nin hîn-i fethinde cânib-i âlî-i Peygamberîden dem-i heder olunan müşrikinin birisi merkûm Makîs'dir.

Yine Benî El-Mustalik gazvesi esnâsında Ömer bin El-Hattâb radiyallâhu anh Efendimizin ecîri bulunan Cemcâhü'l-Gaffârî ile hulefâyı ensârdan Sinân Cühenî aralarında bir munâza'a vukû' buldu. Şu münâza'a üzerine re'isü'l-münâfikeyn Abdullah bin Übey bin Selûl gazâblanıp “Şu muhâcirler hem bizim sayemizde geçiniyorlar hemde bize hakâret ediyorlar. Hele Medine'ye gidelim aziz olanlar zelil olanları şehirden çıkarabilirler” dedikden sonra kumandan yanında bulunanları mu'aheze ile “Şu çekilen hakaretler hep sizin cezâ-i amelinizdir. Muhâcirine bilâdınızı helâl etdiniz. Malınızı onlarla taksim eylediniz. Bunlara bir şey veremeyecek olsanız hiç birisi içmezde yaşayamazlar. Hepsi çekilip giderler” diye turrehâtta bulundu. Zeyd bin Erkam Hazretleri ibni Übey'in şu sözlerini Hazreti Peygambere arz eyledikde huzûru nebevîde hazır bulunan Ömer bin El-Hattâb radiyallâhu anha Hazretleri: “Yâ Resûlallâh Abdullah bin Beşîr'e emr verdi de o munâfık-ı şimdi öldürsün” dedi ise de Resûl-i Ekrem Efendimiz izin vermediler. Abdullah ibni Übey'in **[120]**oğlu bulunan ashâb-ı kirâmdan Abdullah radiyallâhu anh babasının şu munâsebitsizliğini işitdikde huzûr-ı risâlet-penâhîye gelip “Yâ

Resûlallâh babamın katlini murâd buyurur isen bana emr verde şimdi gidip başını keseyim” söylediğinden Hazreti Peygamber hakkında hayr ile duâ ve babasına zarar vukû’nu tecviz etmeyeceğini ifâde buyurdular. Medine’ye avdet olunurken Abdullah Hazretleri babasını Medine’ye duhûlden men’e kıyâm eyledi ise de taraf-ı âlî Peygamberden duhûlüne izin verildi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz ashâb-ı kirâm ile beraber sene-i mezkûre Ramazân’ı guresinde Medine’ye avdet buyurdular. Müddet-i seferleri yirmi sekiz gündür.

Umre-i Hudeybiye ve Keyfiyyet-i Sulh

Hudeybiye, Beyne’l-Harameyn bir kuyu ismidir. Medine’ye dokuz ve Mekke’ye bir merhale mesâfede vâki’dir. Asr-ı sa’âdetde şu kuyunun yanına o nâm ile ma’rûf bir karye var idi. Şimdi eseri yokdur. Ve kezâlik mevki’ mezkûrede şecere var idi. Bey’atü’r-Rıdvân o şecere altında vukû’ buldu. [121]Fahr-i Âlem Efendimiz Hudeybiye vak’asından mukaddemce rü’yâda ashâb-ı güzîn ile Mekke’ye gidip Beytullah’ı ziyâret ve miftâh-ı Kâ’be’yi ahz buyurdıklarını gördüklerinden şu rü’yâyı ashâb-ı kirâma nakl ile beraber Mekke’ye gideceklerini ve Kâ’be’yi tavâf edeceğini beyân buyurdular. Ashâb-ı güzîn o sene Mekke’ye gidecekleri zannıyla memnûn olmuşlardır. Azîmet ve ziyâret zamanı ise taraf-ı Nebevîden tasrih buyurulmamışdı.

Sene-i mezkûre şehr-i Zi’l-ka’desinde bin dört yüzden ziyâdece sahâbe-i güzîn ile Medine’den hareket ve kurban için yetmiş aded deveye işâret buyuruldu. Yevm-i Bedir’de, Ebû Cehil’in igtinâm olunan deveside şu kurban develerinin içlerinde idi. Zü’l-halife nâm mevzi’i vardıkda ihrâma girilip telbiyeye başlandı.

Bu haber Mekke’ce şâyi’ olmakla Kureyş, Hazreti Resûl-i Ekrem’i ve ashâbını Mekke’ye duhûlden men’ için Badh nâm-ı mevki’de asker cem’ eyledi. Ve Hâlid bin El-Velîd ile İkrime bin Ebû Cehil iki yüz neferle Tuleyha’ya bi’t-ta’yin gönderdiler.

Risâlet-penâhî Efendimiz Gadirü'l-Eştât(1)⁶⁴ adlı mahale vasl olduklarında Zü'l-halife'den câsûslukla göndermiş oldukları [122]Ubeyyinetü'l-Huzâ'a avdet ederek Mekke'ye duhûlden men' için Kureyş ordusunun Zî-Tuyy nâm mahale ve Hâlid bin El-Velîd, Kerrâ'ü'l-Amîme geldiğini ifâde eyledi.

Hazreti Peygamberin şu sefer-i humâyûnları ise harb için olmayıp hac için olduğundan birer kılıçdan başka esliha alınmamışdı. Şu haber üzerine ordu-yı sa'âdet yolun sağ tarafına meyl ile sarp bir yokuşdan Seniyye-i İrmiyâ denilen tepe üzerine çıktı. Hudeybiye karyesi şu tepenin aşağısında vaki' idi ki Kureyş karye-i mezkûreyi mu'asker ithâz etmişler idi.

Fahr-i Kâ'inât Efendimizin râkîb oldukları nâka-i Kasvâ orada yere çöküp her ne kadar kaldırmak istediler ise de hareket etmedi. Hazreti Peygamber: "Ebrehe'nin filini çöktüren Kasvâ'yı burada çöktürdü" buyurdular. Ashab-ı zor ile deveyi kaldırdılar. Deve Mekke'ye doğru gitmeyip başka semte giderek bir susuz kuyu başında durdu. Kâfile-i humâyûn dahi orya nuzûl eyledi.

Lâkin gerek kuyuda gerek o civârda sudan eser olmadığı cihetle muzâyeka-i azimi yüz gösterdiğinden Fahr-i Âlem Efendimiz tirkeşlerinden bir ok çıkarıp kuyuya [123]bıraktırmakla kuyudan o kadar su kaynadı ki ashâb-ı kirâm her türlü ihtiyaçlarını izâle eylediler.

Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz Hazretleri muhârebe için gelmediğini Kureyş'e li-ecli't-tefhim Hırâş bin Ümeyye'yi gönderdi ise de Hırâş'ın hakârete tesâdüfle avdeti üzerine Hazreti Osmân radiyallâhu anh irsâl buyurulduğundan müşârün-ileyh hazretleri ri'âyete istikbâl eyledikten sonra göz hapsine aldılar.

Resûl-i Ekrem Efendimiz tarâftarlarından Huzâ'a Kabîleli, Büdeyl bin Verakâ o sırada ba'zı rrüfekasıyla huzûr-ı Nebevîye bi'l-vurûd sefer-i humâyûnun sebebini su'âl eyledikde Beytü'l-Harâm'ı ziyâretten başka bir maksada mebnî olmadığını ifâde buyurdular. Büdeyl encümeni Kureyş'e giderek ıslâhı Zatü'l-

⁶⁴ [1] Gadirü'l-Eştât Hudeybiye'ye üç mil mesâfede vâki'dir.

Beyyine çalıştı ise de ba'zıları muhâlefet gösterip bi'l-âhare Urve bin Mes'ûd El-Sakîfi, Kureyş tarafından huzûr-ı Hazreti risâlet-penâhîye azîmet ve seferin sebebini su'âl eyledi. Buna verilen bedile cevâb i'tâ buyuruldu.

Urve'nin huzûr-ı Nebevîde ba'zı münâsebetlikleri üzerine Sıddık-ı Ekber Hazretleriyle Mugire bin Şu'be'nin red u münâza'ları ve cümle ashâbın hakk-ı risâlet-penâhîde meşhûd [124]olan etvâr ve adâbı Urve'yi hayrete düşürdüğünden encümen-i Kureyş'e avdet ve görüp anladığını hikâyet etdi.

Kureyş ordusuna katılmış olan ba'zı kabâ'il "Kâ'be'yi ziyaret için gelenler men' olamaz" dediklerinden Kureyş istid'âyı musâlahaya mecbûr kalmakla Süheyl bin Amr'ı taleb-i sulh için risâlet-penâhî Efendimize gönderdiler. Şu musâlahanın muzâkeresi esnâsında hayli mebhasa geçtikten sonra Süheyl bu sene hacdan sarf-ı nazarla Resûl-i Ekrem ve ashâbı gelecek sene Mekke'ye gelip Kâ'be'yi ziyaret etmek, Mekke'ye teşriflerinde üç günden ziyâde eklenmeyip, eyyâm-ı mezkûre tarafında ehl-i Mekke şehrinden hârice çıkmak, iki taraf beynende on sene musâlahaya devam eylemek, musâlahaya müddetinde Kureyş'den himâye-i İslâmiye'ye ilticâ edenler kabûl olunmamak, ehl-i İslâm'dan Kureyş'in yanlarına gidenlerin i'adeleri talep edilmemek şerâ'iti meydan teklife konuldu.

Bu şartların ağırlığı cihetiyle beyne'l-ashâb haylice gufte-gu vuku' buldu. Peygamber Efendimiz Hazretleri kabûl ederek musâlahanâme yazmasını Hazreti Âlî'ye emr buyurdu. [125]Hazreti Âlî'ye (Bismillâhirramanirrahim) yaz diye emr verdiklerinde Süheyl besmele yerine adet-i Kureyş üzere (Bismikallahım)yazılmasını talep etmekle öyle yazdırıldı. Bundan sonra Hazreti Âlî (Hazâ mâ salâh Muhammed Resûlullâh) yazdıkda Süheyl kendilerinin risâlet Muhammediye'yi tasdik etmedikleri için (Muhammed Resûlullâh) yerine (Muhammed bin Abdullah) yazılmasını iddi'â eyledi. Hazreti Resûlullâh: "Öyle yazılsın" diye emr verdi. Hazreti Âlî: "Ben (Resûlullâh) ta'birini mahv edemem" söylediğinden Hazreti Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz: "Onlar benim risâletimi tasdik etmemekle risâletime hâlel gelmez" diyerek asla yazı yazmak ve okumak bilmez iken yed-i mübâreklerine

mahv u isbât ve Hazreti Âlî'ye hitâben “Bu hâl bir vakit senin başına da gelecektir” buyurdular**(1)**.⁶⁵

Musâlahanın şurûtu Mekke'nin haricine şâmil olmadığından yevm-i musâlahada Huzâ'a Kabîlesi derhâl ahd u emân-ı Nebevîye ve Benû Bekir Kabîlesi Kureys'in imânına dâhil olmuşlardır. **[126]**Süheyl'in oğlu Ebû Cendel ki mukaddemce Müslimân olmuş iken babası kendisini Mekke'de zincirbend vurarak habs etmişti. Bu esnâda bir takrib ile firâr ederek zincirini sürüye sürüye huzûr-ı Peygamberîye geldi. Süheyl'in yerinden sıçrayıp Ebû Cendel'i darb ile “Yâ Muhammed musâlahayı muhâfazanın birinci mâddesi bunun bana teslim olunmasıdır” diye iddi'â etmekle zât-ı risâlet-penâhî musâlahaya hâlel gelmemesi için tasdik buyurdular. Süheyl oğlunun yakasından tutup döge döge götürür ve Ebû Cendel: “Ey ma'şer-i müslimîn ben ehl-i imândanım. Lâyık mıdır ki beni a'dâyı dine teslim ediyorsunuz?” diye feryâd ederken Benî Zîşân Efendimiz gerek Ebû Cendel gerek ashâb-ı kirâma sabır ile emr-i tesliyet buyuruyorlar idi.

Ashâb-ı kirâm rû'yâyı Peygamber üzerine bu sene Beytullah'ı ziyâret edecekleri ma'mûlünde iken iş böyle olduğundan dolayı musâdîf oldukları te'essûf-i azîme Ebû Cendel'in şu vak'â-i dil-sûzı da manzûm olmakla her birisi endühnâk ve cigarleri çâk çâk oldu.

Akibi musâlahada Hazreti Peygamber kurbân boğazlayıp **[127]**tıraş olmakla ve ashâb-ı kirâmın dahi her birisi ittibâ' etmiştir.

Bey'atü'r-Rıdvân dahi bu sırada vuku' buldu. Ashâb-ı güzîn bulundukları mevzi'de vâkî' şecere altında müctemi' oldukları hâlde her birisi ölünceye değin din uğrunda sabr ve senât etmek üzre Resûl-i Ekrem'e bi'at ve Hazreti Osmân henüz avdet etmemiş olduğundan zât-ı risâlet-penâhî gıyâben bi'atını icrâdan sonra avdet etmiştir.

⁶⁵ **(1)** Mebhasında tafsîl olunacağı vechile Sıffin vak'ası akibetinde böyle bir hâl aynı ile Hazreti Âlî hakkında vuku' bulmakla şu emr-i nebevî mu'cizâtından ma'dûddur.

Hudeybiye fezâsında on dokuz gün arâmdan sonra Medine-i Münevvere'ye müteveccihen avdet buyurulmakla esnâyı râhda Kirâ'ül-Gamim nâm mevzi' ba'de'l-vusûl (İnnâ Fetehnâ) sûre-i şerifesi nâzil ve ashâb-ı kirâmın her biri beşâretle memnûn oldu.

Rü'yâyı Peygamberîye nazâren bu sene ziyâret-i Kâ'be lazım gelirken te'hiri Hazreti Ömer bin El-Hattâb radiyallâhu anha merâk vermekde idi. Binâen-aleyh "Yâ Resûlallâh hasbe'r-rü'yâ ziyâret-i Beyt-i Hudâ olunmak üzre hareket olunmuş iken te'hirinde hikmet nedir? " dedikde Hazreti Peygamber "Ben rü'yâyı nakl ve ta'bir ederken bu sene hac olunacağını söyledim mi?" buyurdular. Hazreti Ömer: "Lâ" demekle [128]demekle "Bireyyi-hâl Mekke'ye duhûl u ziyâret Beytü'l-Harâm ile memnûn olacaksınız" i'tâyı tesliyet buyurdular.

Şu musâlahaya gelinceye değin ehl-i İslâm ile müşrikin Kureyş aralarında ihtilât olmadığından Müslümân olmayanlar şe'â'ir u hasâ'is-i İslâm'dan bi-hâber idiler. Kabâ'il ve a'sâir-i sâ'ireden İslâmiyetçe melhûz olan münâfa'nın fa'âliyyetini istihsâlede Kureyş gâ'ilesi mâni' oluyor idi. Bundan sonra iki taraf hasâis-i İslâmiyet'in birbirleriyle sebestçe ihtilât ederek şu ihtilât sayesinde müşrikin hasâ'is-i İslâmiyet'in neden i'bâret olduğunu anlamış ve mu'cizâtı Nebevîyi görmeye başlamış olduklarından kulubu umûm-ı İslâm'a muncezib ve asâr-ı memdûha ve adâlet-i şer'îye görüldükçe her taraftan zât-ı kudsiyyet-i sıfât-ı Peygamberîye meyl ve muhabbet hâsıl olmağla esnâda sulhda te'essuf ve te'sir gösteren ashâb-ı kirâm Hikmetullâhi'yi anlayıp te'essuf-i sâbıklarından dolayı istiğfâr eylediler. Radiyallâhu anhüm.

Musâlahanâmeden Bir Maddenin Lagvi

Hudeybiye musâlahasından sonra Mekke'de İslâmiyet'i kabûl ve Medine'ye azîmet eden Ebû Bâsir Es-Sekâfî'yi Kureyş cânibinden gelem me'mûrlar [129]ber mûcibi musâlahaya götürdüler ise de Ebû Bâsir esnâyı râhda bir takrib yine Medine'ye kaçtığından risâlet-penâh Efendimiz şurût-ı musâlahaya hâlel gelmemek üzre istediği tarafa gitmesi lâzım gelineceği irâde buyurdular. Ebû Bâsir Mekke ile Şâm yolunda ki Ays nâm mevzi'de yerleşip oradan geçen Kureyş yolcularına ta'arruz etmeye başladı. Bu haber şâyî' oldukda Mekke'de İslâmiyetlerini gizli tutan zevât-ı sâ'ire

birer birer Ays'a gitdikleri gibi Ebû Cendel dahi yolunu bulup babasını mebhastan tahlis-i giribân ve onların yanlarına azîmet eyledi.

Binâen-aleyh Ays'da birkaç yüz neferden mürekkeb bir kuvve-i İslâmiye tecemmu' edip Mekke ile Şâm arasında kuş uçurtmayacak derecede yolları sedd eyledileri Kureyş'in mevrîd-i munâfa'ı azmiyeleri olan Şâm tariki sedd olunmağla Şâm ticâretinin muhâfazası için içlerinde Medine'ye gidecek olanlar reddine dâ'ir musâlahanâmede mûnderiç şartın ilgasını istid'âden başka çare bulamadıklarından huzûr-ı Nebevîye eyleçi irsâl u ricâlleri vechle şartı mezkûr ibtâl olundu.

Bunun üzerine rufekâsını alıp Medine'ye gelmesi için [130]taraf-ı âlî-i risâlet-penâhîden yazılan mektubu Ebû Bâsir halet-i nez'i de bulunduğu bir vakitte almış ve yüzüne gözüne sürdüğünden sonra ruhunu mekü'l-mevte teslim etmiştir. Radiyallâhu anh. Arkadaşları Medine-i Münevvere'ye azîmet etdiler. Bundan sonra her taraftan dâire-i nâciye-i İslâmiyet'e duhûl edenler tekessür ve efrâd-ı İslâmiye gitdikçe tezâyüd eyledi.

[131]Dokuzuncu Fasil

Yedinci Sene-i Hicriyye-i Vekâyi'

Gazve-i Hayber Vesâ'ir Fütûhât – Mülûge Mektublar ve Süferâ-i İrsâli, Umretü'l-Kazâ – Gazve-i Hayber ve Feth-i Fedek ve Vâdî'l-Kurâ ve Belde-i Teymâ

Gazve-i Hayber

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri Hudeybiye'den avdet buyurduktan sonra Medine-i Münevvere'ye ikâmet ve hicretin yedinci senesi şehri Muharrem'inde nısfında⁽¹⁾⁶⁶ Hayber'e müteveccihen askerle Medine'den hareket buyurdular.

⁶⁶ (1) Sene-i hicriye ibtidâsını mâlik Rebiü'l-evvel'inden i'tibâr etmiştir. Lâkin meşhûru Muharrem'dir.

Bu gazvede refâkat-i Hazreti Peygamberîde bulunan ashâb-ı güzîn süvârî ve peyâda bin altı yüz nefer idi. İbtidâ kal'a-i mezkûreden Nitât kal'ası bi'l-muhâsara on gün zarfında feth edildi. Ba'de Na'im kal'ası taht-ı muhâsaraya alındı. Kal'a zabt olundukda orada ki oradaki Yahûdîler Hısne' [132]l-Kamûs'a firâr eylediler. O da yirmi gün muhâsara ile fûtûhâta idhâl eylediler.

Kamûs sabâyâsından Zeyneb binti Huyey bin Ahtab radiyallâhu anhâ ezvâc-ı tahirât a' dâd-ı celiline duhûl ile şeref-yâb olmuşdur.

Bundan sonra Hısne'l-Mes'ub ve ba'dehu Tay ve Selâlim kal'aları feth olundu. Hayber kal'aları sekiz adedden ibâret olmakla hepsi zabt olunup en sonra feth olunan Tay ve Selâlim kal'alarıdır.

Risâlet-penâhî Efendimiz Hazretlerini ba'zı vakitlerde şakika (Yarım baş ağrısı) alır idi. Şu veca' imtidâd etdiği müddetçe bizzât çıkamazlar idi. Hayber'e nuzûl buyurduklarında yine yarım baş ağrısı zuhûr etmekle zât-ı âlîleri muhârebeye gidemediler. Livâ'yı şerifi Ebû Bekir Es-Sıddık Efendimiz alıp harb olundu. Sonra Hazreti Ebû Bekir huzûr-ı risâlet-penâhîye ric'at buyurup Ömer bin El-Hattâb radiyallâhu anh livâ'yı sa'âdeti ahz ile muhârebe edildi. Hazreti Ömer dahi rücû' etdikde zât-ı âlî-i risâlet-penâhî Efendimiz: “Yarın sancağı muhârebede firâr [133]etmeksizin Kerrâr olan bir zâta vereceğim ki Allâh'ı ve Resûlünü Vallâhi Resûli dahi kendisi sever” buyurdular. Hazreti Âlî radiyallâhu anh Efendimiz o sırada hazır değil idi. O günün ferdâsı nezd-i âlî-i Peygamberîye geldikde göz ağrısıyla muzdarib oldukları görülmekle Fahr-i Âlem aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz mübârek ağız-bârlarından çeşm-i hakayık beyyin-i haydara vuzu' buyurdukları anda gözlerinin ağrısı zâ'il oldu. Livâ'yı şerifi Hazreti Âlî'ye i'tâ buyurdular.

Haydâr-ı Kerrâr'ın üzerlerinde bir hulle-i hamrâ var idi. Hayber kal'asını feth için askerle azîmet buyurdukta kal'anın sâhibi bulunan bahâdır-ı meşhur “Merhab” başında bir miğfer olduğu halde çıkararak “Kad alamet Hayber anî Merhab şaki's-salâh mücerreb” beytini inşâd ile tefâhur gösterdikde Hazreti Âlî “Ene'l-lezi

semteni”, Ümmî Haydar’a “Ekilküm bi’s-seyfi keyle’s-sendere” (1)⁶⁷ beyti ile mukâbele buyurdular.[134] Hazreti Âlî ile Merhab mübâreze eylediklerinde iki darbenin tahlifini mute’akib Esedullah El-Gâlib Hazretleri, Merhab’ın miğferini bir darbe-i şimşir ile kat’ ederek başını yere düşürdü. Kal’anın zabtı için muhârebede sebât gösterilerek sekiz nefer ashâb-ı kirâm kal’a kapısını taklib için her türlü ikdâmı iltizâm etmiş iken taklibe muktedir olamadılar. Haydâr-ı Kerrâr Hazretleri Cenâb-ı Hakk’ın ihsân buyurmuş olduğu besâlet ve kuvvet-i fevkalâde ile kapıyı tutmasıyla beraber yerinden koparıp yed-i âlilerinde kalkân gibi kullanmaya başladı. Kal’a dahi derhâl feth olundu.

Hayber fütûhâtı akibinde ahâli tâlebi sulh u emân olmağla o havâli mahsûlâtının her sene nısfı beytü’l-mâla â’it olmak ve taraf-ı eşref risâlet-penâhîden her ne vakit terk-dâr u diyâr etmeleri emr buyurulur ise muvâfakatte istedikleri mahale gitmek üzere musâlaha kararlaştırılıp ahâli-i merkûmeye bu şartlarla emân verildi.

Hayber gazvesi esnâsında Zeyneb binti El-Hâris nâmında bir Yahûdi karısı Resûl-i Ekrem Efendimize bir kızarılmış koyun ahdâ eyledi. Ashâb-ı kirâm ile birlikte tenâvül olunmak üzere sofraya başına oturuldukta zât-ı âlî-i Peygamberî şu [135]koyun etinden bir lokma alıp ağızlarına götürmesiyle beraber yemeksizin çıkarıp etin mesmûm olduğunu beyân ve el çekilmesini emr buyurdular. Bîşr bin Berâ’ bir lokma yemiş bulunduğundan mesmûmen vefât etmekle Zeyneb lede’l-istintâk tesmim cinâyetini ikrâr eyledi. Ve mezbûre veresinin taleb ü huzûrlarıyla kısâsen idâm olundu.

Feth-i Fedek ve Vâdî’l-Kurâ ve Teymâ

Hayber kal’alarının fethinden sonra Medine’ye iki konak mesâfede bulunan Fedek kariyesi tav’an dahil dâ’ire-i itâ’at olmağla arâzi ve bahçelerinin nısf-ı hasılâtı

⁶⁷ (1) Sendere ölçek ma’nasıdır. Meâl-i beyt: “ Ben o kimseyim ki anâm Benî Haydâr diye tesmiye eylediği ölçeğin hubûbâtı ölçtüğü gibi sizi kılıçla ölçerim” demektir.

Hazreti Peygambere âit olmak üzere mu'âdele olunarak hasılât merkûme misâfir-hâneye tahsis buyuruldu.

Vâdî'l-Kurâ dahi anveten feth ile ganâ'imi mücâhidin İslâm'ı beynlerinde taksim edildi. Şu fütûhât akibinde Medine ile Şâm arasında Vati' Teymâ beldesi ahâlisi arz-ı itâ'at etmekle cüz'î-i şer'îye vermek şartıyla itâ'atları kabûl ve şehr-i Safer'de Medine'ye avdet buyurulmuştur.

[136]Mülûk-i Mu'âsırına Mektûblarla Süferâ İrsâli

Mu'âsır bulunan mülûkün din-i İslâm'a da'vetleri için sâhib-i risâlet aleyhi's-salâvat Efendimiz Hazretleri taraflarından birer kıt'a mektûb-ı humâyûn yazılıb gümüş üzerine mahkûk (Muhammed Resûlullâh) ibâresini hâvi Hâtem-i Şerîf ile tahtim olundular.

İş bu mektûbları yazılacağı zamana kadar Hazreti Peygamber tahtim-i mekâtib için Hâtem-i isti'mâl buyurmazlar idi. Mektûbların yazılacağı vakit mülûkce hâtem musta'mel olup mektûbların tahtimi lâzım geleceği tahkik buyurulduğundan mezkûr Hâtem-i Şerîf'i hak etdirip ittihâz buyurdular.

Taraflarına mekâtib-i şerife gönderilen mülûk ile mekâtib-i şerifeyi tebliğe me'mûr zevât:

Esâmi-i Mülûk	Mektûb-ı Götürenler
Benî Sâsândan Fûrs Pâdişâhı Kısra-yı Hüsrev-i Perviz	Abdullah bin Huzâfe
Kayser-i Rûm Hirakl	Dihye bin Hâlife
[137]Habeş Hükümdârı Necâşî Eshame bin Bahre	Amr bin Ümeyye Ed-Damrî
Mısır Hükümdârı Mukavkıs Ceriha bin Metâ	Hâtib bin Belte'a
Gassâsine Mülûkundan Hâris bin Şimr	Şücâ' bin Vehb Esedî
Yemâme Meliki Hevze bin Âlî	Salit bin Amr

(Abdullah bin Huzâfe) Benî Sâsân'ın makarri olan medâ'ine gidip mektubu Resûllullâh'ı, Hüsrev-i Pervize i'tâ eyledi. Hüsrev mektubu pare pare etdikden sonra "Hicâz'da Peygamberlik da'va eden adamı bana gönder" diye tarafından Yemen'de vâlisi bulunan Bâdân'a mektûb gönderilmekle Bâdân: "Hemân Kısra'nın yanına gidesin" diye Resûl-i Ekrem'e yazdığı mektubu iki me'mûr ile Medine'ye gönderdi. Me'mûrlar mektûbu takdim eylediklerinde cevâp ferdâya ta'lik buyurulup Hüsrev-i Perviz'e ise o gece oğlu Şirviye katl ve saltanatı zabt eylediği taraf İlâhî'den Hazreti Peygambere vahy ile bildirildiğinden ferdâsı Bâdâ'nın me'mûrları celb olunarak Bâdân'a gidip **[138]** böyle haber vermeleri emr buyuruldu. Me'mûrlar San'â'ya azîmet ve ahbâr keyfiyyet eyledikden çend gün sonra vuku'u hâle ve zât-ı risâlet-penâhîye ta'arruz olunmasına dâ'ir Şirviye'den Bâdân'a fermân vurûd etmekle Hüsrev'in katli dahi leyle-i mezkûrede vuku'a geldiği tahakkuk etmesinden nâşî Bâdân ve yanında bulunan Fürsler müte'accib oldukları hâlde hepsi din-i İslâm'ı kabûl eylediler. Binâen-aleyh San'â vâililiği taraf-ı eşref-i Nebevîden Bâdân'a tevcih buyuruldu. Hüsrev-i Perviz mektûb-ı risâlet-penâhîyi şakk eylediği Resûl-i Ekrem Efendimizin mesmû'ı oldukda (Allâh'ım mizka küll mümezzak) diyerek bed-du'â buyurdıklarından Hüsrev zikr olunduğu üzere maktûl ve ahd-i karibde Fürs devleti münkarız oldu.

(Dihye bin Hâlife) Hâmil olduğu mektûb risâlet-penâhîyi Kayser Hirakl'a i'tâ eyledikde Hirakl mektûbu ba'de'l-kırâ'a ta'zim ile hıfz edip dihyeyi mu'azzezen i'âde eyledi ise de İslâmiyet'i kabûl etmedi⁽¹⁾.⁶⁸

(Amr bin Ümeyye) Mektûb-ı Nebevîyi Necâşî'ye i'tâ eyledi. Necâşî ondan mukaddem Habeş'e hicret etmiş olan **[139]**ibni ammün-nebî Resûl Ca'fer bin Ebî Tâlib radiyallâhu anh Hazretlerinin teşviki ile din-i İslâm'ı kabûl etmişti. Mektub-ı humâyûnı aldıkda kemâl-i ta'zim ile okudukdan sonra yüzüne gözüne sürmüştür.

⁶⁸ (1) Hirakl'ın İslâmiyet hakkındaki tahkikâte dâ'ir gazve-i Tebük bahsinde tafsilât derc edeceğiz.

Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe radiyallâhu anhâ zevcesi Abdullah bin Cahş ile Mekke'den Habeş'e giderek Abdullah orada irtidâd ve Ümmü Habîbe din-i İslâm'da sebât ile zevcinden iftirâk etmişdi. Müşârun-ileyhânın diyâr-ı gurbetde bî-kes kalmasını Resûl-i Ekrem Efendimiz lâıyk görmediğinden zât-ı âlîlerine akd-ı nikâh edilmesine Amr'ı tevkil ve me'mûr buyurmuş ve bir gece mukaddem Ümmü Habîbe rû'yasında "Yâ Ümmü El-Mü'minin" diye nidâ olunduğu işitip ferdâsı Amr'ın akd-ı nikâha vekâlet ve me'mûriyeti müjdesini aldıkda huliyyâtının cümlesini müjde götüren câriyeye bahşış olarak i'tâ etmiştir. Lâkin müjde-res Necâşî'nin bir câriyesi olmakla mu'ahharen huliyyâtı mezkûreyi tertib eylediği hedâyayı semine ile birlikte Ümmü Habîbe Hazretlerine i'âde edildi.

Amr'ın şu me'mûriyeti Necâşî'nin ma'lûmi oldukda Habeş'de bulunan ehl-i İslâm'ı yanına cem' ile bir hutbe-i belîge okuyup nikâh emr-i meşrû'ını icrâ ettirdikten [140]sonra gerek müşârun-ileyhâyı gerek Habeş'de bulunan muhâcirin İslâmiye'yi emr-i Peygamberîye imtisâlen ve muâ'azzen Medine'ye irsâl eyledi. Vurûdları Fahrî Kâ'inât aleyhi efdalü's-salavât Efendimiz Hazretlerinin gazve-i Hayber'den avdetlerine mutesâdifdir. Ca'fer bin Ebî Tâlib Hazretleri şu muhâcirin ile birlikte Habeş'den Medine'ye gelmiştir.

(Hâtib bin Belte'a) Mektûb-u hümayûnu Mısır hükümdârı Mukavkıs'a i'tâ eyledikee Mukavkıs hâtib hakkında ri'âyet-i kâmile icrâ ve avdetiyle zât-ı risâlet-penâhiye dört câriye ve bir bağle ve bir himâr ihdâ eyledi. Şu câriyelerden birisi necl-i kerim nebevî İbrâhim'in vâlidesi Mâriye'dır. Mezkûr-ı bağle hayvânât hase-i Nebevîden ma'dûd olan Düldül ve himâr dahi ya'fûrdur.

(Şücâ' El-Esedî) Mektûbu Peygamberîyi, Hâris Gassânî'ye verdikde Hâris okudukdan sonra hiddetle ilkâ ve "İşte ben askerle üzerine geleceğim" diye turrehât ictirâ etmekle şücâ' Medine'ye avdet ve götürdüğünü arz-ı huzûr-ı nübüvvet eyledi. Ve risâlet-penâhî Efendimiz Hâris hakkında (Bâd melike) diye bed-du'â etdi. Hâris ise Kayser'in vülâtından madûd [141]olduğundan askerle Medine üzerine hucûm etmesini Kayser'den istizân etmiş ise de ruhsât alamamıştır.

(Salit bin Amr) Mektubu Nebevîyi Hevze'ye tebliğ eyledikde, Hevze: "Kendilerinde sonra beni velî ahd eder ise Müslümân olup kendiye mu'âvenetü

etmez ise harb ederim” demekle beddu’âyı Nebevîye mazhar olduğundan çok geçmeksizin fevt oldu.

(Alâ’ bin Hadramî) Mektûb-ı hümayunı Münzir’e verdikde gerek Münzir gerek Bahreyn taraflarındaki Arablar’ın cümlesi İslâm ile müşerref oldular.

Umretü’l-Kazâ

Hudeybiye musâlahasında ehl-i İslâm’ın Beyt-i Şerîf’i ziyâret etmeleri bu seneye ta’lik olunmuşdu. Fahr-i Âlem Efendimiz Hazretleri şehri Zi’l-ka’de iki bin nefer ashâb-ı güzîn ile Mekke’ye müteveccihen Medine’den hareket buyurdular. Yedinde yüz re’s at götürölüp altmış kadar dahi kurbânlık deve alınmışdı. Mekke’ye yakın vardıkda şart-ı musâlahâ mucibince Kureyş, Mekke’den çıkıp Hazreti Peygamber ve ashâbıyla Mekke’ye dahil olmuş ve Kureyş uzaktan temâşâ etmişdir. [142]Mekke’ye ba’d-e’l-vusûl ashâb ile birlikde Beytullah’ı tavâf ve Merve ve Safâ arasında sa’y ile umre-i kazâyı(1)⁶⁹ ifâ buyurdular. Üç gün Mekke’de ikâmetle emr-i ziyâret ba’d-e’l-ikmâl Medine’ye avdet buyuruldu.

[143]Onuncu Fasil

Sekizinci Sene-i Hicriye Vekâyi’

**Hâlid bin El-Velîd ve Amr bin El-Âs’ın ve Osmân bin Talha’nın İslâm’ı
– Gazve-i Mûte – Nakz-ı Sulh ve Feth-i Mekke – Hâlid bin El-Velîd’in Benî
Cezîme’ye Ba’si – Gazve-i Huneyn – Hisâr-ı Tâ’if – Ba’zı Vekâyî’**

Hâlid bin El-Velîd ve Amr bin El-Âs’ın ve Osmân bin Talha’nın İslâm’ı

Hâlid bin El-Velîd Hazretleri sene-i mezkûre şehri Safer’inde Abdüddâr evlâdından Osmân bin Talha ile şeref-i İslâmiyet’i hâ’iz olmak için Medine-i Münevvere’ye gelir idi. Bundan mukaddemce Amr bin El-Âs, Habeş’e gitmiş olduğundan orada Necâşî ile mülâkât eyledikde Necâşî kendisi mu’âheze ve hâlâ

⁶⁹ (1) Sene-i Hudeybiye’de Beytül-Harâm’dan sad ile inde’l-hanefiye fâsid olan umreyi kazâ ve icrâ umreyi mutazzamın olduğu için (Umretü’l-Kazâ) tesmiye olunmuşdur.

kabûl-i İslâm etmemesinden dolayı tevbih eyledi. Amr bin El-Âs ise bir az vakitten beri din-i mübin İslâm'ın kabûl-i inkâr olmadığını terk etmekle Necâşî'nin yanında kabûl-i İslâmiyet etdikden sonra huzûr-ı Hazreti Peygamberîye muteveccihen gelir iken yolda Hâlid bin El-Velîd'e ve Osmân'a tesâdüf [144]etdi. “Yâ Hâlid nereye gidiyorsun” dedikde “Kabûl-i İslâmiyet için Medine’de huzûr-ı Resûlullâh gidiyorum. Zirâ hak yollar güneş gibi meydâna çıktı. Artık inkâr olunacak cihet kalmadı” demekle Amr bin El-Âs: “Vâkı’â öyledir. Sözün pek doğrudur. Bende İslâm’ı kabûl eyledim” diyerek üçü birlikde Medine’ye azîmet ve huzûr-ı kudsiyyet-i nişver-i Hazreti Peygamberîye bi’l-vusûl arz-ı İslâmiyet eylediler. Radiyallâhu anhüm.

Hazreti Hâlid’in fenn-i harbece olan iktidârı ve Amr bin El-Âs’ın Beyne’l-Arab derece-i fetâneti ve Osmân’ın dahi eşrâf-ı Kureys’den olması cihetiyle şu üç zâtın İslâm’ı müslimîne bâ’is-i sürûr-i azîm olmuşdur.

Gazve-i Mûte

Mûte, Şâm bilâdından Belkâ havâlisinde bir mahaldir. Gazve sene-i merkûme Cemâdiye’l-evvelisinde vukû’ bulmuşdur. Kayser’in ümerâsından Basra vâlisi Şürâhbil bin Amr El-Gassânî, sefir-i Nebevî Hâris bin Umeyr’i katl etmese idi ki bundan başka süferâyı Peygamberînin hiç birisi katl olunmamışdır. [145]Hâris’in maktûliyeti haberi Medine’ye geldikde taraf-ı risâlet-penâhîden tertip olunan üç bin neferî hâvî bir fırka-i askeriye Zeyd bin Hâris’e Hazretleri ser-asker ta’yin buyurulup Ca’fer bin Ebî Tâlib ve Abdullah bin Revâha ile Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu anhüm Hazretide Zeyd radiyallâhu anh Hazretlerine bi’t-terfîk Şürâhbil üzerine gönderildiler. İnde’l-muhârebe Zeyd şehîd olur ise Ca’fer ve oda hâ’iz-i şahâdet olduğu hâlde Abdullah bin Revâha ser-askerlik vazîfesini îfâ etmesi ve Abdullah dahi şehîd olduğu takdirde cem’iyet kimi intihâb eder ise onun ser-asker olması emir ve tavsiye buyuruldu.

Fırka-i mezkûre Mu’ân nâm menzile vardıkda Şürâhbil’in istiânesi üzerine Kayser cânibinden yüz bin asker imdâda gönderildiği gibi Lahm ve Cüzzâm ve Belkeyn Kabîleleri kabâ’il-i sâ’ireden dahi pek çok kalabalık Şürâhbil’in yanında toplanıp düşmânın mukaddemetü’l-ceyşini Mâlik bin Rafî ile kumandasıyla arz-ı

Belkâ'dan Mâb nâm mahale geldiği tahkik eylediğinden fırka-i İslâmiye Mu'ân'da iki gece ikâmetle kendilerinin asker-i a'dâyâ tesbit kabûl edemeyecek derecede azlıklarından nâşî yâ avdet yâhûd asker-i kâfiye celbi için taraf **[146]**Hazreti Peygamberîye arz-ı keyfiyyet etmeleri husûslarını muzâkere eylediler. Abdullah bin Revâha Hazretleri geri dönmek şân-ı İslâmiyet'e yakışmayacağını ve mesâfenin ba'diyetine nazaren isti'ânenen dahi vaktiyle istifâde mümkün olamayacağını beyân eylediğin mütevekkilen Alallâh harbe karar verildi.

Asâkir-i İslâmiye Mu'ân'dan hareketle Belkâ muzâfâtından Müşârif nâm mevzi'e yetişdiklerinde Rûm ve Arablar'ın iki yüz bin mevcûdlu bir ordularına rast geldiler. Binâen-aleyh Mûte nâm mahale çekilip ordu-yı İslâm'ın meyseresi Kutbe bin Katâde El-Azerî'nin ve meyseresi Abâye bin Mâlik El-Ensârî'nin taht riyâsetine verilip Zeyd bin Hârise Hazretleri kalb-i askerde olduğu halde düşmâna karşı saf bağladılar.

Zeyd bin Hârise Hazretleri pek zengin idi. Muhârebeye başladığı sırada câriyelerinin, kölelerinin hurmâlıklarının hâtırası kalbinde ba'zı mertebe-i ukdeler ihdâs ederek bu ukdeleri safvet-i derûna mâni' gördüğünden asâkir-i müslümîne hitâben "Ey ma'ser-i müslimîn hepiniz şahit olunuz ki ne kadar kölem ve câriyem var ise hepsini azâd eyledim. Ne kadar îrâd u akâr ve mütemellikâtım vâr ise hepsini beyt-i mâl-ı müslimîne bağışladım. Zehârif-i dünyâ şeref-i din ve ukbânın bir cüz'i **[147]** ekâline mu'âdil olamaz. Bugün o şerefin ihrâzı günüdür" dedikten sonra kendi nefesine hitâb ile "Ey nefis işte işte yalnız ve her türlü mütemellikâtdan berî ve mücerred kaldın. Artık hulûs ile gazâ etmelisin" diyerek rü'iyet Resûlullâh'a hâmilan muhârebeye başlayıp şehîdân âzim darü's-Selâm olduğundan sancâğı ibni ammün-nebî Ca'fer bin Ebî Tâlib Hazretleri aldı. Ca'fer muhârebede seksen kadar yara ile mecrûh olduğu hâlde şehîd oldu. Radiyallâhu anhumâ.

Hazreti Ca'fer'in şehâdetinden sonra sancâğı Abdullah bin Revâha Hazretleri alıp harb ederken parmaklarının birisine kılıç dokunduğundan kökünden bir miktarını kat' eyledi. Pârmak sallanmaya ve muhârebede eziyet vermeğe başladı. Müşârûn-ileyh Hazretleri atından yere nuzûl ile ayâğı mecrûh olan pârnağının

üzerine basıp kuvvetle elini çekdi ve pârnağını koparıp atdıktan sonra şehîd oluncaya değin harbe devâm etdi. Radıyallâhu anh.

Bundan sonra askerin ittifâk arâsıyla sancâğı Hâlid bin El-Velîd Hazretleri alarak harbe devâm etmekle o gün Hazreti Hâlid'in elinde dokuz adet kılıç kırılmışdır.

Şu muhârebenin vakt-i ceryânında Hazreti Resûlullâh [148]yanında müçtemi' ashâb-ı kirâma harbin sûret-i vukû'nu ve Zeyd ve Ca'fer ve Abdullah şehîd olduklarından sancâğı Hâlid aldığını ve mücâhidin kirâmın ne vechile sebât u besâlet göstermekde olduklarını beyân ile beraber Hâlid bin El-Velîd'in bu şecâ'ati üzerine o gün kendisini (Seyfullâhü'l-Meslûl) diye telkîb buyurdular.

Düşmân askerinden telef olanları mikdârı asâkir-i İslâmiye mevcûdunun izâfî olup ehl-i İslâm galebe eyledi. Lâkin asker a'dâ kırılmakla tükenir şey olmadığından ta'kiblerinden sarf-ı nazarla düşmânın meydânda kalan emvâl-i kesîresini bi'l-igtinâm avdet eylediler. Medine'ye vusûllerinde beyân eyledikleri vukû'ât-ı sebkât eden ihbârât- Nebevîye tamâmı tamâmına tevâfuk etmekle şu mu'cize-i Nebevî dahi sâ'ir-i mu'cizât-ı mütevâtir sırasına geçmiştir.

Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz Hazretleri Ca'fer bin Ebî Tâlib'in vefâtında pek mahzûn idi. Mücâhid-i kirâmın Medine'ye yevm-i vusûllerinde bizzat asker-i müslimîni hârici şehirde istikbâl buyurdular. Hîn-i istikbâlde râkib bulunduklarından Ca'fer Bin Ebî Tâlib Hazretlerinin henüz sabî bulunan oğlu [149]Abdullah'ı karşısına almıştır. Avdet eden mücâhidinin içinde Hazreti Ca'fer'in mevcûd olmadığı için çocuğa baktıkça mübârek gözlerinden yaş döküp ağlıyor idi.

Ca'fer radıyallâhu anh Hazretlerinin hîn-i muhârebede hâmil olduğu livâ-yı sa'âdet-i tutan sağ eli düşmândan birisinin kılıcı ile düştüğünden livâ-yı sa'âdet-i sol eliyle tutmuş ve sol eli dahi bir düşmân kılıcıyla düşmüş idi. Fahr-i Mevcûdât aleyhi afdalü's-salavât Efendimiz Hazretleri Ca'fer radıyallâhu anh hakkında (Ebdelallâhu beydiye cenâ hîn yetir bihme fî'l-cennet) hâdisi şerifini irâd ve Hazreti Ca'fer inde'l-muhârebe sükût eden ellerinden bedel Cenâb-ı Hakk cennetde uçmak için iki kanat

ihsân buyurduğu beyân buyurdular. Binâen-aleyh Hazreti Ca'fer (Zü'l-cenâheyn) ve (Tayyâr) isimleriyle tesmiye olundu.

Nakz-ı Sulh ve Feth-i Mekke-i Mükerrerme

Yukarıda beyân olunduğu üzere Hudeybiye musâlahasından sonra Huzâ'a Kabîlesi ahd u emân-ı Peygamberîye ve Benî Bekir Kabîlesi Kureyş'in emânına dâhil olmuşdu. İki taraftan hiç birisi diğeri tarafın imânına dahîl olanlara ta'arruz [150]etmemeleri musâlaha îcâbâtından iken Benî Bekir tâ'ifesi bi-gayr-i Hakk Huzâ'a Kabîlesi aleyhinde kıyâm ederek rü'esâ-yı Kureyş'den İkrime bin Ebî Cehil ve Safvân bin Ümeyye ve Süheyl bin Amr bi-zâtihim mu'âvenet ve harben Huzâ'a Kabîlesi'nden yirmi kişinin katline cesâret eylediler.

Bu haber henüz Medine'ye varmadığından üç gün mukaddem taraf-ı risâlet-penâhîden keyfiyyet-i ashâb-ı kirâma vuku'u vechile haber verilmiş idi. Ahbâr-ı Nebvî vechile Amr bin Sâlim, Huzâ'ayı kırk kişi ile Medine'ye gelip feryâd-ı vaveylâ ve Seyyid-i Kâ'inât Efendimize arz-ı iştikâ eylediklerinden müştekiîler va'd-i nusretle i'âde ve müte'akiben Ebû Süfyân'ın tecdîd-i musâlaha için Medine'ye gelmek üzere olduğuda ifâde buyuruldu.

Ebû Süfyân ise vak'a-i mezkûrede zi-medhal olmayıp Kureyş'in nakz-ı ahd ile Benî Bekir'e mu'âvemetlerinden dolayı âteş-i hafv ve telâş ile etekleri tutuşmuş ve rü'asâ-yı Kureyş, Medine'ye avdet eylediklerinden her birisinin etrafını zübâb, hayret ve nedâmet çevirmişdi. "Her nasılsa bir iş idi oldu gitdi. Muhammed duyar ise anâmızı ağladır. Medine'ye gitde tecdîd-i sulhun çâresine bak" diyerek doğruca Ebû Süfyân'ı Medine'ye gönderdiler.[151]Ebû Süfyân'ı Medine'ye bade'l-vusûl kerîmesi halile-i celile-i risâlet-penâhî Ümmü Habîbe radıyallâhu anhâ Hazretlerinin sa'âdethânelerine giderek mebsût olan bisât-ı şerif-i Nebvî üzerinde oturdu. Ümmü Habîbe: "Senin gibi bir müşrikin bisât-ı Peygamberî üzerinde oturmağa ne liyâkat-ı vardır" diyerek bisâtı hiddetle Ebû Süfyân'ın altından çektikde Ebû Süfyân: "Bizden ayrılalı ne kadar şerîre olmuşsun" söyledi. Ümmü Habîbe: "Cenâb-ı Hak bana İslâm-ı şerifi ihsân buyurdu. Senin Kureyş arasında riyâset ve da'vâ-yı fetânetinle beraber vahdâniyet-i Hudâ ve nübüvvet-i Resûl-i kibriyâ'yı inkâr ederek dülger ve taşçı gibi bir takım eşhâsın yaptıkları taş ve ağaç parçalarını ma'bûd ittihaz edişinden büyük

şer ve kabâhat mi olur? ” demekle Ebû Süfyân infi’âl ile oradan kalkıp huzûr-ı Nebevîye azîmet ve tecdîd-i uhuvveti ricâ eyledi. Hiçbir cevâb-ı şâfi alamadı.

Ebû Bekir Es-Sıddık ve Ömer El-Fârûk radiyallâhu anhümâ Hazretlerini dahi başka başka ziyâretle yalvardı ise de Sıddık-ı Ekber, Resûl-i Ekrem’e â’it bu gibi umûrca kendi yedinde müdâhale salâhiyyeti olmadığı ve Hazreti Ömer ise [152] “Benden şefâ’at umuyorsan iş bana kalıpta bir karıncayı bile kendime arkadaş bulsam hiç birinizi sağ bırakmam” cevâbını verdi.

Ebû Süfyân kemâl-i hayretle Fâtımatü’z-Zehrâ radiyallâhu anhâ Hazretlerine giderek “Amân yâ Fâtıma hemşiren Zeyneb, Ebû El-Âs’ı himâye ile kurtardığı gibi sende beni civvâr u himâyetine alıp kurtar” dedikde Hazreti Fâtıma kendisi nisvândan olduğunu ve böyle işlere karışmak elinden gelmeyeceğini söyledi. Bu mükâleme esnâsında iki buçuk yaşında bulunan Hazreti Hasan Efendimiz vâlidesinin karşısında gezip oynuyor idi. Ebû Süfyân: “ Hâ şu nûr parçasını bana ver. Mescide götüreyim. Himâyesinde olduğumu i’lân eylesin ki dünyâ durdukça Seyyidü’l-Arab ola” dedi ise de Hazreti Fâtıma: “Oğlum bir çocukdur himâye ne olduğunu bilmez” cevâbını i’tâ eyledi.

Ebû Süfyân, mütehayyir kalıp Âlî El-Murtezâ radiyallâhu anh Hazretlerinin yanına azimetle “Amân yâ Âlî benim işim çok müşkil oldu. Ne yapacağımı şaşırdım. Sen benim başıma bir akıl ko” söyledikde Hazreti Âlî :“Sen hepsinin büyüğüsün. Hemân doğruca mescide giderek ma’şer-i müslimînde [153]ben iki tarafıda himâyeme aldım diye nidâ eyledin ise iş biter gider” buyurdıklarından Ebû Süfyân “Bundan fâ’ide olur mu?” demekle Hazreti Âlî “Başka çaresi de yokdur” söylediler. Ebû Süfyân mecma’-ı ashâba azîmetle “Ey ma’şer-i müslimîn agâh oldunuz ki iki tarafıda ben kendi emânıma aldım” diyerek Mekke yolunu tutduğundan nidâsını işitenler “Allâh akıllar versin” deyip gülüştüler.

Ebû Süfyân, Mekke’ye gitdikde zevcesi Hind: “Ne işler gördün? ” diye su’âl ve Ebû Süfyân keyfiyyeti hikâyet etmesiyle beraber Hind göğsüne bir depme vurup “Gördüğün iş bu mudur? ” diye Ebû Süfyân’ı tahkîr eyledi.

Ferdâsı Kureyş ile mülâkât ve beyân vuku'ât eyledikde Kureyş “Âlî seninle eğlenmiş. Muhârebe haberini götürmedin ki tedârikli bulunalım musâlaha haberini getirmedi ki emin olalım. Şedd-i rihâl edişikden ne fâ'ide hâsıl oldu” diye takbih etdiler.

Ebû Süfyân Medine'den çıkıp gitdikden sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke üzerine gitmek için tedârikâta başlayıp fakat iş Mekke'ye şayi' olmamak için bu taraftan öte [154]cânibe ve öteden beri tarafa kuş bile uçmayacak derecede yolları sım sıkı muhâfaza altına aldılar.

Benî Hâşim'in azâdlılarından olup o aralık tese'ül için Medine'ye gelmiş olan Sâre nâmında bir karı avdet ederken ashâb-ı kirâmdan Hâtib bin Belte'a Resûl-i Ekrem Efendimizin, Kureyş aleyhindeki hareketine dâ'ir bir kâğıt yazıp Sâre ile Mekke'ye gönderdi. Sâre şu kâğıdı saçının örüğü içinde gizleyip Medine'den çıkmış olduğu hâlde keyfiyet derhâl Cibrîl-i Emîn vasıtasıyla ihbâr ve kağıdın ahzı için cânibi risâlet-penâhîden Âlî El-Murtezâ vesâ'ir ba'zı zevât irsâl olumakla Ravza-i Hâh denilen mevzi'de Sâre'yi tuttuklarından mezbûre her ne kadar inkârda bulundu ise de bi'l-ısrâr kâğıt saçı arasından çıkarılıp Medine'ye avdet ve zât-ı risâlet-penâhîye takdim olundu.

Hâtib celb ve istintâk olunduk da “Yâ Resûlallâh vallâhi şu kâğıdı yazışım din-i İslâmca zerre kadar tağyirimdem ve Mekke'de bulunan ehl ve âyâlimi te'min için yalnız Kureyş'e tahmîl-i minnet mutâla'asından başka bir şeyden nâşî değildir” söylemesini müte'âkib Hazreti Ömer: “Yâ Resûlallâh izin verde şu münâfıkı öldüreyim” dedikden Resûl-i Ekrem Efendimiz [155]Hâtib'in ehl-i Bedir'den olduğunu ve ehl-i Bedir'in (E'amelû imeşe'tim fekad gafret leküm) beşâret-i celîlesiyle mübeşşir olduklarını beyân buyurdular.

Hazreti Peygamber, Edhem bin Gâffarî'yi Medine'de halife koyup şehri Ramazân'ın ikinci günü askerle Mekke'ye müteveccihen hareket buyurmuşlardır. Refâkat-ı seniyyelerinde bulunan asker miktârı şudur:

Nefer

1300 Muhâcirinden

4500 Ensârdan

430 Benî Selîm Kabîlesi'nden

500 Benî Ka'b Kabîlesi'nden

3270 Kabâ'ili sâ'ireden

1000

Zât-ı âlî Peygamberî Zü'l-Huleyfe nâm mevzi'e vâsıl olduklarında Abbâs bin Abdülmuttalib radiyallâhu anh Hazretleri muhâciren ehl ü ıyâli Mekke'den çıkıp Medine'ye geliyor idi. Mülâkât- Nebevî ile müşerref olunmakla ehl ü ayâl ve eşyası Medine'ye bi'l-irsâl kendileri refâkat- Peygamberîde kaldı.

[156]Ammizâde-i risâlet-penâhî Süfyân bin Hâris ve ibni ammün-Nebevî Abdullah bin Ümeyye dahi Hazreti Abbâs ile beraber idiler. Bunlar bir vakit Fahr-i Kâ'inât Efendimiz hakkında türlü türlü hakâretlerde bulunmuş olduklarından ikisinede iltifât buyurulmadı. Ümmü Seleme Hazretlerinin şefâ'atiyle afva mazhar ve şeref-i İslâm ile müşerref oldular.

Mekke'ye dört fersağ mesâfede vâki' Merrü'z-Zahrân menzile vardıkda o gece on bin mahalde âteş yaktırıldı. Nakz-ı sulhtan dolayı Kureyş'in hepsi vehm üzre oldukları hâlde yolların muhâfazasında nâşî o geceye kadar Resûl-i Ekrem'in askerle Medine'den çıktığına ve Mekke'ye elmekde olduğuna ma'lûmât alamamışlar idi.

Ebû Süfyân Ba'zı rüfekâsıyla Mekke'den çıkıp tefahhus ederken gece vakti Merrü'z-Zahrân'da yanan âteşler gözüne iliştikde "Bu ne? " diyerek efkârı harîk isâbet eden binâ gibi tutuşmağa başladı. Her ne kadar mülâhaza eyledi ise de hiçbir ma'na veremedi. Ömründe böyle şey'e tesâdüf etmemiş olduğundan her hatvede kalbine halecân galebe edip gözlerini âteşlere atv eder ve güyâ ki dest-i vehmü hayret yakasından tutup kendisini geriye çeker idi.

[157]Hazreti Abbâs o gece ba'zı evhâma zâhib olmuş ve şu galebelik hısmâne bir sûretle Mekke'ye girer ise Kureyş'den hiçbir kimse sağ kalmaz efkârı zihnini doldurmuşdu. Dehâlete müsâra'at eylemeleri için vâsıta bulupda Kureyş'e bir haber göndermeğe tasavvur eyledi. O tasavvura vücûd vermek için bağle-i Nebevîye râkiben ordudan taşra çıktıkda Ebû Süfyân ile arkadaşlarına tesâdüf etmekle seslerinden birbirini tanıdılar.

Ebû Süfyân: “Amân yâ Ebü'l-Fazl bu ne alâmetdir” dedikde Resûlullâh'ın ordu-yı hümâyûnu olduğunu ve şu ordu husûmetle Mekke'ye girer ise Kureyş'in hanmânı görülen âteşler gibi yanıp kül olacağını beyân buyurdular. Ebû Süfyân: “Çare yâ Ebü'l-Fazl çare” diye yalvarmakla Hazreti Abbâs, Ebû Süfyân'ı katırın ardına bindirip huzûr-ı Resûlullâh'a götürdü.

Çadırlar önünden geçtikçe ashâbdan her biri çıkıp “Şu kimdir? ” diye su'âl eder ve Hazreti Abbâs'ı gördükde “Amm-i Resûl'dür” deyip çadırına girer idi. Hazreti Ömer ise çadırının önünde hepsinden büyük bir âteş yakmış ve Kureyş'i âteş kahr-ı ile yakıp kül etmeğe pek haris [158]bulunmuş idi. Hazreti Abbâs o çadırın önüne yetişdikde Ömer El-Fârûk, Ebû Süfyân'ı görmesiyle beraber “Yâ Adüvvullah sende imân vardır ne de amân. Durda seyret ki şimdi nasıl boynunu vuracağım” diyerek ruhsat almak için ale'l-acele hayme-i nebevîye doğru gitdi. Lâkin Hazreti Abbâs katırı mahmuzlayıp ondan mukaddem hayme-i sa'âdete yetişmekle vusûlini müte'akib Hazreti Ömer dahi içeriye duhûl ve “Yâ Resûlallâh şu adam Allâh'ın düşmânıdır. Ne dini ne de imânı var. İzin verde şimdi boynunu vurayım” dedikde Hazreti Abbâs: “Ben Ebû Süfyân'a amân vermişim” söylediğinden, Fahr-i Kâî'nât Efendimiz: “Yâ Ebâ Süfyân Müslümân ol ki selâmeti bulasın” buyurdular. Ebû Süfyân: “Yâ Lât ve Uzzâ'yı ne yapayım? ” dediği anda Hazreti Ömer pür âteş olup “Yâ Adüvvullah sen bu sözü taşrada söylemeli idin” diyerek hiddetinden titremeğe başladı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri, Hazreti Abbâs'a “Bu gece Ebû Süfyân'ı kendi çadırında muhâfaza eylede yarın icâbına bakarız” buyurdular. Hazreti Abbâs, Ebû Süfyân'ı alıp çadırına gitdi.

Sabahleyin emr-i Peygamber ile Ebû Süfyân'ı hayme-i sa'âdete [159]götürdükte zât-ı âlî-i Nebevî “Yâ Ebâ Süfyân Cenâb-ı Hak'tan başka ulûhiyyet

ve ubûdiyyete lâîk İlâh olmadığını ikrâr edeceğin vakit gelmedi mi? ” buyurdular. Ebû Süfyân: “Yâ Muhammed ne kadar kerim ne kadar halîm akrabâyâ ne kadar merhametli imişsin. Anâm babam sana kurbân olsun. Allâh te’âlâ Hazretlerinden başka İlâh olsa idi Kureyş’in hâli böyle olmaz idi” söyledi. Hazreti Peygamber: “Benim nübüvvetimi ikrâr edeceğin vakit gelmedi mi? ” buyurduklarında Ebû Süfyân: “Bunda henüz şüpheden kurtulamamışım” söylediğinden Hazreti Abbâs: “Yâ Ebû Süfyân daha sözü uzatacak mısın? Müslümân olmadınsa vallâhi şîr-i şemşir-i Farûk’i seni bir lokma gibi tu’me edeceğinde hiç ıstibâh etme” demek le Ebû Süfyân kabûl-i İslâm ile kelime-i şehâdeti tertil ve tilâvet eyledi.

Bunun üzerine Hazreti Abbâs, risâlet-penâh Efendimize “Yâ Resûlallâh Ebû Süfyân şânı sever bir ademdir. Kendisine biri imtiyâz ihsân buyur ki beyne’l-kavm-i iftihâr etsin” dedikde Resûl-i Ekrem Efendimiz “Ebû Süfyân’ın hânesine dehâlet eden ve silahını bırakan ve evinin kapısını kapayıp içerisinde oturan emindir” buyurdular.

Artık Mekke’ye avdeti için i’tâ buyurulan ruhsât [160]üzerine Ebû Süfyân gitmek istedikde Hazreti Abbâs evvel emirde ordu-yı hümâyûnun azâmetini göstermek için Ebû Süfyân’ı beraber alıp bir dar yol üzerinde durdu. Asker-i İslâm takım takım re’islerinin arkaları sıra hareket ve intizâm üzre oradan geçtikçe her birisinin mehâbetinden güyâ ki dağlar titremeğe ve yüzlerinde parlayan envâr-ı sa’âdet u beşâsetinden afitâb-ı âlem-ârâ yerden kalkan gubârın arkasında mahcûb olmakta idi. Efrâd-ı ashâb karşılarından sâ’ika bile gelecek olsa mukâvemet edecek derecede salâbet ve şehâmetle yürüyor ve elsine-i nusret her birisini (Aleyke avnullah) deyip alkışlıyor idi.

Ebû Süfyân her bir takımın kimler olduğu bu su’âl eder ve Hazreti Abbâs cevâb verir iken vaktiyle ehl-i İslâm aleyhinde dış bileyen kabâ’il ve aşâyirin akviyâsını ale’l-umûm kuzu sürüleri gibi cân u gönülden muti’ ve inkâd oldukları hâlde şu cem’iyet-i azîmet içinde gördü.

İleri geçenleri Resûl-i Ekrem Efendimizin asâkiri hassaları ta’kib eyledi. Hazreti Peygamber mehâbetle ve sa’âdetle nâka-i Kasvâ’ya binmiş ve sağında solunda Sıddık’ı Ekber’le Esid bin Huzeyr şeref-i musâhabetle müftehir olup

muhâcirin [161]ve ensârın kimi piyâde kimi süvâri ol şem'-i bezm-i risâletin pervâneleri gibi etrâfını ihâta etmişler idi. Azâmet-i nübüvvet tekbir-i sedâlarıyla beraber zeminden âsumana ve asûmandan zemine aks etmekde nümâyân olan kudsiyyet (Lev-lâke lemâ helâktü'l-eflâk) sırrını şerh eylemekde idi.

Şu azâmet-i ulyâ Hazreti Abbâs ile Ebû Süfyân'ın bulundukları mevzi'de mehâbet efzâ oldukça Ebû Süfyân, Hazreti Abbâs'a “Yâ Ebû'l-Fazl birâder zâdenin mülk ü saltanatı ne kadar büyümüşdür” söylediğinden Hazreti Abbâs “Salâtın asker ve tebe'asının reng itâ'atleriyle Peygamber askerinin tarz-ı inkiyâd ve itâ'atleri fark edeceğin kuvve-i mederineden mahrum musun? Sen hâlâ buna saltanat mı söylüyorsun? Pâdişâhların makar-ı saltanatlarını görmemiş değilsin. Teba'asının askerinin bu derece takdisine ve itâ'at zâhire ve bâtınasına mazhar olmuş hangi padişahı gördük. Gözün aç bu saltanat değildir. Nübüvvetdir” söyledi.

Ensâr-ı kirâmın alemdârı Sa'id bin Ubâde Hazretleri alem-i şerifi hâmilan askerine pişrev olduğu hâlde geçerken Ebû Süfyân gözüne ilişmekle “Bugün Kureyş'in rezil olacağı yevm-i Uhud intikâmının alınacağı gündür” demiş ve Ebû [162]Süfyân'ı âteş-i evhâma tutuşturmuş idi. Zât-ı âlî Peygamberî mukâbil geldikte Ebû Süfyân: “Kendi kavmini helâk mı edeceksin” diyerek Sa'id bin Ubâde'nin ta'arruzundan şikâyet etmekle Resul-i Ekrem Efendimiz “Lâ. Bu gün Kureyş'in olacağı gündür” buyurduktan sonra ensârın bayrağını Sa'id'den alıp Sa'id'in oğlu Kays'a verdi.

Leşker-i İslâm Zi-Tûvâ nâm mahâle ba'de'l-vusûl orada tevkif emri verilmiştir. Lâkin o mevki' e gelinceye değin zât-ı Peygamberînin ve asâkiri müslimînin Mekke'ye azîmetlerinden Kureyş'ce ma'lûmât yok iken orada askerinin ve râhilelerin ayakları altından kalkan havada bulut gibi tecessüm eylediği görülmekle Kureyş: “Şu alâmet-i garibe nedir” diye tahkîke kıyâm ve Ebû Süfyân'ın sür'atle gelmekte olduğunu görmeleriyle hepsi başına toplanıp “Yâ Ebâ Süfyân arkanda gelen kimdir” diye su'âl eylediler. “Vay halinize. Muhammed gök Timura gark olmuş bir ordu-yı azim ile gelir ki askerinin her birisi bir arslana meydân okumaktadır. Muhârebe için el kaldırdığınız anda hânümânınızın dolu değmiş tarlaya döneceğinde şüphe etmeyiniz” dedikten sonra “Benim hâneme dehâlet eden, silâhını

bırakan, hânesine [163]girip kapısını kapatan emindir” söylediği cihetle Kureyş: “Allâh seni rezil etsin. Bu ne haberdir ki veriyorsun” diyerek hayret ve dehşetlerinden şaşır kaldılar. Ebû Süfyân’ın zevcesi Hind binti Utbe rü’esâ-yı Kureyş ile birlikte idi. Zevcinin lisânından bu sözleri demekle beraber hiddetinden Ebû Süfyân’ın sakalına yapışıp “Aman şimdi ölürüm. Yâ âl gâlib şu bunamış herifi öldüren yok mu?” diye bağırırken Ebû Süfyân “Sakalımı bırakda Müslümân ol. Vallâhi bir bir kılıçta hıyar gibi başın uçururlar” söyledikde Hind korkusundan Ebû Süfyân’ın sakalını elinden bırakıp firâr ile hânesine kapandı.

Hazreti Peygamber Zi-Tûvâ’da toplanan asâkir-i İslâmiye’yi ve her birisinin emre inkiyâd ile din yolunda fedâkârlıkla müftehir olduğunu görüp hîn-i hicretinde Mekke’den çıkar iken tesâdüf eylediği ahvâli ve bugün mazhâr olduğu ihsân zülcelâli mütâlâ’a ve mülâhaza eylediğinden mütevâzi’ en lillah başını o kadar aşağı eğdiği ki mübârek lihyeleri süvâre olduğu Nâke’nin palanına erişti.

Muhâcirin ile Mekke’nin üst tarafında vâki’ Kedâ mevki’inde Hazreti Zübeyr’in ve ensâr ile sünniyyeden Sa’d bin [164]Ubâde’nin Eslem, Ğıbâr, Cehîne, Mezîne vesâ’ir kabâ’il ile aşağı tarafda vâki’ Lit yolundan Hâlid bin El-Velîd’in şehre girmesini emr buyurdular. Ebû Ubeyde El-Cerrâh Hazretleride bir cemâ’atle batın-ı vâdi yolundan gönderildi. Zât-ı âlîleri izâhir tarikiyle Mekke’ye teveccüh buyurup Kureyş tarafından hamle ve teşhir-i silah olunmadıkça zinhâr muhârebe olunmaması için müşârün-ileyhimin her birisine emr verdiler.

O sırada İkrime bin Ebî Cehil, Safvân bin Ümeyye, Süheyl bin Amr ve Benî Bekir ile Ahâbiş ve Benî Hâris ve Hüzeyl Kabîleleri’nden bir cemâ’at Handeme denilen mahalde Hâlid bin El-Velîd’e karşı çıkıp harbe başladıklarından Hâlid emr-i Peygamberîyi tebliğ ve nasâyih lâzime ile her ne kadar te’min i’tâ eyledi ise de dinlemedikleri cihetle bi’l-mukâbele cem’iyetleri tar u mâr edilib firârîlerin bir avucu mescidü’l-hârâmın kapısına yetişti. Hazreti Hâlid ise rast geldiğine darb-ı seyf-i iktidâr etmekle ehl-i İslâm’dan iki nefer şehîde mukâbil Kureyş ile kabâ’il mu’âvenelerinden yirmi üç kişinin lâşeleri hâk-ı helâk üzerine serildi.

Hazret Peygamber uzakdan Hâlid'in kolunda kılıçlar parçaladığını görmesiyle "Bu ne oluyor. Muhârebe olunmasın [165]denilmedi mi? " diyerek çabuk adam gönderdi ise de sebebi muhârebe arz olundukda (Kadallâhu hayr) buyurdular.

Lâkin vak'a-i sâbika üzerine Huzâ'a Kabîlesi, Benî Bekir ile harbe me'zûn olduklarından vakt-i zuhra kadar bulduklarını öldürdüler. Ondan sonra " Katıldan el çeksin" emri i'tâ buyuruldu.

İkrime ve Safvân arkadaşlarıyla birlikte halkı harbe teşvik eyledikleri vakit Kureyş'de Cemâs nâmında bir şahs silahlanıp evinde çıkarken zevcesi "Nereye gidiyorsun" dedikde Cemâs "Ehl-i İslâm'dan sana bir hizmetkâr getirmeye" demişdi. Kureyş bozulup her biri bir tarafa kaçarken Cemâs dahî telaş ile hânesine gelip zevcesine "Karı kapıyı kapa. İş fenâ" söyledikde zevcesi "Hani bana bir hizmetkâr getirecekdin. Kapıda mı bıraktın? " diye istihzâ eylediğinden, Cemâs: "Sen ne söylüyorsun. Orada bulunupda göreydin. Buna yevm-i Handeme deniliyor yevm-i Handeme.

Bir kaçış kaçıştılar ki ne Safvân kaldı ne İkrime. Ehl-i İslâm'ın kılıçları öyle kalkıp iniyor ki insanda ne kol bırakıyorlar ne cümçüme" [166]malında bir recez inşâd eyledi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz seyf-i sârim yanlarında ve bir siyah imâme-i şerife ser-i sâ'adet nişânlarında idi ki vech-i tâbnâkları o imâme altında perde-i şebden tulû' etmeye başlayan afitâb gibi envâr-ı kudsiyyetle leme'ân idi. Hacûn'dan ta Handeme'ye değin atlılar saf bağlayıp cümlesi o Hazrete intizâr etmekte oldukları hâlde neyyir-i pertev efzâ gibi râhle-i hümayûnları üzerinde tâli' ve etraf-ı kudsiyyet etsâfında ki ashâb-ı kirâmın şa'sa'-i adâb ve itâ'atleri cihet cihet lâmi' olarak adım adım ileri gidildikde ve zât-ı nübüvvet simât-ı âlîleri savt-ı leyyin terci' behin ile (İnnâ fetahnâ) sûre-i şerifesini kırâ'at buyurmakta idi. Hacerü'l-Esved'in hizâsına ba'del-vusûl yed-i mübâreklerindeki çevgân ile istilâm ve tekbir gulgulasu derûnu Mekke'yi numûne-i rûz-ı kıyâm eyledi.

Dağ başlarına firâr ile bu debdebe-i asumân kevkebe-i temâşâ eden ahâli-i ümmü'l-kura hayret-i azîme ile neşr-i sadâ-yı vaveylâ etmekde ve esnâm-ı perestânın

her birisi “Amân yâ Rab amân. Hübel’in ve Nâ’ile’nin halleri ne olacaktır? ” diye düşünmekte idi.

Hazreti Peygamber ise Beyt-i Şerîf’i tavâf ettikten [167]sonra derûn-ı Kâ’be’de mevcûd üç yüz altmış aded esnâmın cümlesi pâre pâre etdirip ne Hübel kaldı ne Nâ’ile.

Esnâm-ı mezkûrenin her birisi kurşun ile ayaklarından taş üzerine yapıştırılmış iken Resûl-i Ekrem Efendimiz bizzât Kâ’be’ye duhûl ettikde yedindeki çevgân ile hangi sâne me işaret eyledi ise işaret yüz tarafına tesâdüf eden sanem arka üzerine ve arkalarından işaret olunan bütler yüzleri üzerlerine yere düştüler.

Sanemlerin hepsi parça parça etdirilip bir takım dülgerlerin, taşcılarının masnû’ât hesiselerinden madûd olan cemâ’adâtın kudret ve itibârları neden ibâret olduğu esnâm-ı perestânın inzârı umûmilerine konuldu. O vakde değin bunlara âle ittihâz edenlerin her birisi hiç birisinin nef’i ve zarara muktedir olmadığını ve kendi gaflet ve hamâkatını anladı.

Ebû Süfyân yevm-i Uhud’da “Bizim Hübel’imiz var” demişdi. Hübel, Esâfe, Nâ’ile denilen büyük bütler esnâmı sâ’ire ile beraber zukâk ortasında pâre pâre olup her parçaları rast gelenlerin ayakları altında çiğnenirken Zübeyr bin El-Avvâm, Hazretleri, Ebû Süfyân’a bakıp “Yâ Ebâ Süfyân Hübel [168]nerede kaldı” söylemekle Ebû Süfyân: “Yâ Zübeyr Allâh’ı seversen beni hâlîme bırak. Muhammed’in Allâh’ından başka İlâh olmadığına inandık, imân getirdik. Dahâ bir diyeceğin kaldı mı, ondan başka İlâh olsaydı iş böyle olmaz idi” söyledi.

Kâ’be’nin miftâhı Abdüddâr evlâdından Osmân bin Talha radiyallâhu anh da iken Osmân İslâmı kabûl için Medine’ye gitdiği vakit vâlidesi Sülâfe binti Sa’d ‘a vermişdi. Celb ve kapı feth olundukdan sonra (En tu-eddû-l-emânâti ilâ ehlihâ)⁷⁰ emr-i şerifine imtisâlen yine Osmân’ın ânâsına verildi.

⁷⁰ Nisa Sûresi, âyet 58: “ (Allah) Emânetleri ehline vermenizi emreder”.

Kâ'be derûnunda ki divârlarda ne kadar sûretler var ise hepsi bozduruldu.

Hazreti Peygamber Kâ'be-i Şerîf'de iken ehl-i Mekke izdihâm-ı azim ile toplanmış ve “Acabâ halimiz ne olacaktır” diye hepsi efkâr-ı müşevveş içinde kalmışdı. Zât-ı risâlet-penâhî cümlesine nazar-endâz iltifât olarak “Yâ ehl-i Mekke benden sizin hakkınızda olunacak mu'âmelece ne zannedesiniz” buyurdular. “Sen birâder ve birâder-zâde-i kerimsin. Hakkımızda hayırdan başka bir mu'âmele zannındasınız ” dediklerinden “Hepiniz mu'âfsınız” diye taltif ile te'mîn umûmî icrâ ve fakat [169]demlerini heder eylediği zükûrdan on bir ve nisvândan altı nefer istisnâ buyuruldu.

Lâkin demleri heder olunanlardan ba'zılarının dâ'ire-i şerifbâhire-i İslâm'a dâhil olacaklarını da o gün haber vermiş ve hatta Handeme muhârebesinde İkrime ashâb-ı kirâmdan bir zâtı şehîd etmiş iken Resûl-i Ekrem Efendimiz “Kâtil ve maktûlin ikisinide el ele verip cennete gitmek üzere olduğunu görüyorum” İkrime'nin Müslümân olacağını kimse me'mûl etmez idi.

Zât-ı kudsiyyet-i sıfât-ı Peygamberî bundan sonra mecma'-ı nâsda bir hutbe-i şerife okuyup beyne'l-Arâb âdât olan katl evlâd u iftihâr âbâ u ecdâd ile rûsûm-ı sâ'ire-i câhiliyyeyi ilgâ ve ibtâl buyurdular.

Zükûrdan dem-i heder edilenlerin birisi Abdüluzzâ bin Hatal idi. Merkûm feth-i Mekke'den mukaddem Medine'ye gelip Müslümân olmuş ve taraf-ı risâlet-penâhîden bir kabilenin zekâtını toplamaya me'mûr edilmiş iken refâkatinde bulunan bir Huzâ'î'yi katl topladığı hayvânâtı Mekke'ye götürüp [170]irtidâd etmişdi. Mekke'nin fethi günü Kâ'be'nin örtüsü altında gizlenmekle bulunup i'dâm olundu.

İkincisi Abdullah bin Sa'd ibni Ebî Serh idi. Şu zât Hazreti Osmân'ın ah-i redâ'îsidir. Mukaddemâ Müslümân olup vahy-i kitâbetine tabi'în olunmuş ve Hazreti Peygamber âyet-i Kur'ânî'yi kırâ'atle yazdırırken o başka türlü tahrir ile irtikâb hıyânet eylediği tahakkuk etdiğinden Mekke'ye kaçıp irtidâd etmişdi. Hazreti Osmân 'ın şefâ'atiyle afva mazhar olup yine Müslümân oldu.

Üçüncüsü İkrime bin Ebî Cehil'idi. Mekke'nin feth olunduğu gün Handeme'de harb ederken bozulup sâhile doğru kaçmış ve Yemen'de müteveccihen gemiye binmiş idi. Zevcesi kabûl-i İslâm ve Resûl-i Ekrem'den, İkrime hakkında ahz-ı elân eyledi. İkrime huzûr-u Nebevîye götürüldükde (Merhabâ yâ rakibü'l-muhâcir) buyurulup İkrime'nin derûnu nûr-ı imân ile dolmuş olduğu hâlde kabûl-i İslâm etdikten sonra ömrünü takvîyeti din-i mübine sarf ile hilâfet-i sıddıkiye zamânında Ecnadeyn gazasında şehîd olmuşdur.

Dördüncü Huveyris bin Nukayz idi. Merkûm Huveyris [171]Hazreti Peygamberî hiciv ile me'lûf olduğundan yevm-i fethde Hazreti Âlî vâsıtasıyla derdest ve katl olundu.

Beşinci Mukayyes bin Sûbâbe idi. Yukarıda tafsîl ve beyân olduğu üzere merkûm mukaddemâ Müslümân olmuş iken ensardan bir zâtı katl ile Mekke'ye kaçıp irtidâd etmişdi. Merkûm amimizâdesi Nuhayle bin Abdullah Elleysi vâsıtasıyla derdest ve katl olundu.

Altıncısı Hubâr bin El-Esved idi. Hubâr hakk Peygamberîde çok eziyetlere cesâret etmiş ve binti El-Nebî Hazreti Zeyneb radiyallâhu anhâ Mekke'den götürülür iken yolda karşı çıkıp harb ile Hazreti Zeyneb'e bir kargı vurduğundan müşârün-ileyhâ hevdecinden düşerek hamli sakît olduğu hâlde hastalığa tesâdüf ve bi'l-âhire şu maraz ile vefât etmişdi. Hubâr taharrî olunurken bağdeten huzûr-ı Peygamberîye gelip dehâlet ve İslâm'ı kabûl etmekle afv olundu. Hubâr Müslümân oldukdan sonra zamân-ı küfründeki fenâlıklarından dolayı ashâ-ı kirâmdan rast gelen kendisini söğör ve oda başını yere doğru eğip hilm ü tahammül gösterir idi. Hilm ü tahammülü mesmu'ı Nebevî oldukda “Yâ Hubâr seni sögenleri sende söğ” diye mukâbeleye ruhsat i'tâ buyurulmuşdur. [172]Vâkı'a bir şahsın ihtidâsı kable'l-İslâm sebkât eden seyyi'âtını mahv eder isede Hubâr ciger gûşe-i Nebevî Hazreti Zeyneb'in vefâtına sebep olmuş iken ba'de'l-ihtidâ hakkında taraf-ı Peygamberîden ağrâzı beşeriyyeye müte'allik eser görölmediğinden başka ibrâz buyurulan bu mu'âmele-i kerimâne hasâ'is-i nübüvvetden başka bir hâle hilm olunmaz.

Yedincisi Safvân bin Ümeyye idi. Yevm-i fethde firâr etmiş iken ashâbdan Amr bin Vehb'in delâletiyle mazhar-ı emân olup huzûr-ı Peygamberîye geldikde

İslâm'ı kabûl etmesi teklif buyuruldu ise de düşünmek üzere iki ay mehl istediğinden dört ay mehl verildi. Hevâzin gazâsından sonra Müslümân oldu.

Sekizincisi Hâris bin Tulâtıla idi. Hazreti Âlî, Mekke'de merkûmu der-dest ve katl eyledi.

Dokuzuncusu Ka'b bin Zühêyr idi. Seyyidü'l-âlem Efendimiz hiciv ederek Mekke'nin fethi gününde kaçmışdı. Karındâşı Büceyr'in haber göndermesi ve kendisinin dahi kalbinde nûr-ı hidâyet ve İslâm uyanmasıyla (Bânet Sü'âd) kasidesini bi't-tanzim Medine'ye azîmet ve huzur-ı Nebevîye takdim ile İslâm'ı kabul eyledi. Kaside-i mezkûreye câ'ize olunarak [173]zât-ı âlî-i risâlet-penâhî bürde-i şerifelerini Ka'b'a elbâs buyurdular. Mu'âviye hilâfeti zamânında bürde-i mu'azzam-ı İleyhâ'yı kırk bin dirhem i'tâsıyla iştirâ etmiş ve devlet-i Emevîye ve Abbâsîye tevârüs ederek mu'ahharen Tâtâr ta'ifesi ahz eylemiştir.

Onuncusu Hazreti Hamza'nın katili Vahşî idi. Bu da yevm-i fethde firâr edip sonra dehâlet ve kabûl-i İslâmiyet etmekle afv olundu.

On birincisi Abdullah bin Zübeyr idi. Hazreti Peygamberi hiciv ederek müşrikini her vakit İslâm aleyhinde harbe teşvik eder idi. Mekke'nin fethi günü Necdî tarafına kaçıp bir zamân oralarda kalmış ve sonra kalbinde nûr-ı imân tulû' etmiş olmakla huzûr-ı Peygamberîye gelip Müslümân olmuştur.

Nisvândan demleri heder edilenlerden birincisi Ebû Süfyân'ın zevcesi Hind binti Utbe idi. Hind'in hakk âlî Nebevîde olan husûmet ve ezâsı pek çok olup hatda Kureyş askeriyle Uhud muhârebesine gelirken Ebvâm nâm mahale vüsullerinde vâlide-i mâcide-i Peygamberînin orada bulunan kabrinin neş-i ve şâyet mağlûbiyyet kendi taraflarında kalır ise her uzv-ı [175]bir esir ile mübâdele olunmak üzere kemiklerinin ihrâc olunmasına ısrar etmiş ukalâ' tarafından men' olunmuş idi. Ve gazve-i Uhud'da Seyyidü's-şühedâ Hazreti Hamza'nın ciğerini ağzında ciğneyip şühedânın burun ve kulaklarından bir gerdanlık takmışdı. Mekke feth olunduktan sonra Resûl-i Ekrem'e bi'ata gitmiş olan nisvân içine karışıp yüzünde nikâb olduğu hâlde kendisini bildirmeksizin divân-ı âlî Nebevîye duhûl eyledi. Bu sırada nisvâna hitâben Âtî'de muhârrer o emr-i Peygamberî şeref sudûr etmiştir.

Hazreti Peygamber: (Nisvâna hitâben) “Cenâbı Hakk’a şîrk getirmeyiniz”.

Hind binti Utbe: “Yâ Resûlallâh sen bize erkeklere teklîf buyurmadığın şeyi teklîf ediyorsun. Her ne ise emrinize muhâlefet etmeyeceğiz”.

Hazreti Peygamber: “Hırsızlık etmeyiniz”.

Hind: “Hırsızlık etseydim Ebû Süfyân gibi bir bahîlin malını çalar idim”.

Ebû Süfyân: (Hind’e hitâben) “Geçmişde ne çaldın ise sana helâl olsun. Bundan sonrasına bakalım”.

[175]Resûl-i Ekrem Efendimiz Hind’in bi’ata gelen nisvân içinde olduğunu bilmiyor idi. Hind’in Ebû Süfyânın sözlerini işitdikde “ Şu Hind midir? ” buyurdular.

Hind: “Evet. Yâ Resûlallâh Hind’im. Hakkınızda geçmiş kusurlarımı afv buyur ki Allâh te’âlâ Hazretleride seni afv buyura”.

Hazreti Peygamber: (Yine nisvâna hitâben) “Zinâ etmeyiniz”.

Hind: “Yâ Resûlallâh hiç hürre olan zinâ eder mi? ”.

Hazreti Peygamber: “Evladınızı öldürmeyiniz”.

Hind: “Biz evladımızı çocuk iken terbiye eyledik. Büyüdüklerinde sen hepsini yevm-i Bedir’de öldürdün. Orası seninle onların bileceğiniz şeydir”.

Hazreti Ömer temkin ile meftûr bir zât-ı vakûr iken Hind’in bu sözüne dayanamayıp güldü.

Hazreti Peygamber: (Yine nisvâna hitâben) “Kimseye bühtân etmeyiniz”.

Hind: “Hepimiz sana kurbân olalım. Vallâhi sen bize mekârim ahlâk ile emr ediyorsun”.

Hazreti Peygamber: “Emr-i ma’rûfda isyân etmeyiniz”.

[176]Hind: “Şu meclis-i mübârekte bulunduğundan sonra birde isyân etmenin imkânı mı olabilir? ”.

Resûl-i Ekrem sallallahu te’âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri nisvân ile bizzât bi’at emrini icrâ buyurmayıp Hazreti Ömer’e havâle buyurdular. Bi’l-vekâlet bi’atları alındı.

Hind Müslümân olduktan sonra “Yâ Resûlallâh bu güne değin dünyâda ehlinin makhûr olmasını istediğim yalnız senin hayme-i sa’âdetin idi. Vallâhi şimdi bir yüzünde ehlinin aziz ve muhterem olmasını istediğim mahal bi’l-hâssa senin hayme-i sa’âdetindir. Biz ne kadar gaflet ve ne kadar hamâkatde imişiz. Sen ne kadar kerim ne kadar halim imişsin. Sana muhabbet nazarıyla bakmayan gözleri Allâh te’âlâ Hazretleri kör eylesin” söyledi. Seyyid-i Kâ’inât Efendimiz Hazretleri: “Bu hâl sende dahâ ziyâde olsa gerekdir” buyurdular.

Gerek zât-ı risâlet-penâhîye gerek ehl-i İslâm’a dünyâda Hind kadar düşmân yok iken kuvve-i kudsiyyet-i nübüvvet bir meclisde agrâz ve adâvet-i beşeriyyesini tamâmıyla mahv edip ihtidâsından sonra din-i İslâm’a ve Resûl-i Ekrem’e ri’âyet ve muhabbeti o kadar tezâyüd eyledi ki zât-ı Hazreti Peygamberî yanında zıkr [177]olunduğu vakit dünyâyâ mâlike olmuş gibi ferahyâb olur ve her zamân ağlaya ağlaya hatî’ât sâbıkasından istiğfâr eder idi. Meclis-i nübüvvetden hânesine avdetiyle beraber menzilineki bütleri bir yere cem’ ile “Biz şu murdârları işe yarar zannıyla ma’bûd ittihâzî gibi hamâkatle ömrümüzü geçiriyormuşuz” diyerek hepsini kırdı.

Demleri heder olunan nisvânın ikincisi ve üçüncüsü ibni Ahtal’ın mugannîyeleri ve Kureybe ve Kuruntâ idiler. Bunlar ibni Ahtal’ın huzûrunda tagannî ile Hazreti Peygamberi hiciv ederler idi. Kureybe öldürüldü. Kuruntâ emân ahzıyla Müslümân oldu. Beşincisi ibni Ahtal’ın azâdlı câriyesi Erneb idi. O gün öldürüldü. Dördüncüsü Benî Hâşim’in azâdlılarından Sâre idi. Merkûme Hâtib bin Belte’a’nın mektûbunu Kureys’e götürürken yedinden tutulduğunu yukarıda söylemişdik. O gün Hazreti Âlî’nin yediyle katl edildi.

Altıncısı Ümmü Sa’d’dır. O da o gün öldürüldü. Mekke’nin fethi Ramazân’ın on üçünde idi. Şevvâl altısına kadar Fahr-i Âlem Efendimiz orada kalıp

bu müddet zarfında Mekke havâlisinde olan Uzzâ ve Suvâ' ve Menât büthânelerinin tahribiyle bütlerin kırdırılmasına Hâlid bin El-Velîd [178]ve Amr bin El-Âs ve Sa'd bin Zeyd Hazreti me'mûr olup üçüde me'mûriyetinin icrâ eyledi.

Hâlid bin El-Velîd Hazretlerinin Benî Cezîme'ye Ba's Buyurulması

Hâlid bin El-Velîd Hazretleri, Uzzâ büthânesini yıkıp avdet etdikden sonra üç yüz elli nâmdâr ile Yelmelem nâhiyesindeki Cezîme Kabîlesi'ni dine avdet için gönderildi. Hazreti Hâlid kabîle halkına “Silâhlarınızı bırakınız Müslümân olunuz” dedikte hepsi muvafakat gösterdi ise de şu kabîle zamân-ı câliyetde Abdurrahman bin Avf Hazretlerinin pederleri Avf ile Hâlid'in amm-isi Fâkih'i öldürmüş olduklarından Hâlid cümlesini esir ederek refâkatindeki ensâra ve Benî Selîm'e teslim etdikden sonra “Herkes elindeki esiri öldürsün” emrini verdi. Ensâr şu emrin hükmünü icrâ etmedi. Benî Selîm icrâ eyledi.

Keyfiyyet mesmû'ı Nebevî oldukda ellerini havâyâ kaldırıp “İlâhî ben Hâlid'in bu sun'ından biriyim” buyurdular.

Hazreti Âlî derhâl külliyetli emvâl ile Cezîme Kabîle [179]si'ne gönderilip maktûllerin diyetleri temâmıyla vereseye i'tâ etdirilmiştir.

Hâlid bin El-Velîd istintâk olundukda “Kabîle-i mezkûreye İslâm teklif olunurken (Eslemnâ) demeyip (Sabâ'inâ) dedikleri için öldürtdüm” cevâbını vermiş ve taraf-ı risâlet-penâhîden hakkında tekdir icrâ buyurulmuştur.

Gazve-i Huneyn

Huneyn, Zü'l-Mecâz kurbunda bir vâdinin ve alâ rivâyeten bir suyun ismidir ki Mekke ile Tâ'if arasında vâki' ve Tâ'if'e dahâ karîbdır.

Mekke-i Mükerrreme feth olundukdan sonra kabâ'il-i Arab risâlet-penâh Efendimize itâ'at etdiler. Lâkin Hevâzin Kabîlesi itâ'at etmedikden başka “Muhammed Mekke ahâlisi gibi fenn-i harbî bilmeyen bir âlâ-yı eşhâsa galebe etmiştir. Bizi de onlara mı kıyâs edecektir? ” diyerek muhârebe için Huneyn'de toplandılar. Murzi'a-i Nebevîyye, Halime'i Sa'diyye'nin mensûb olduğu Benî Bekir

Kabîlesi'yle Benî Hilâl ve Benî Hâşim ve Benî Nakr Kabîleleri de Hevâzin ile birleştiler. Hevâzin re'isi Mâlik bin Avf El-Nadrî [180]ve Sakîf'in re'isi ibni Abdülyalîl ve bir rivâyetçe Kârib El-Esved idi.

Kabâ'il-i mezkûre hayli galebeliği hâvî olup güyâ muhâfaza-i ehl ü ayâl ve emvâl-i gayretle galebe edinceye değin sebât etmek mülâhazasına mebnî nisvân ve sibyan ve eşyâlarını dahi develere bi't-tahmîl beraberce mevki' muhârebeye götürmüşler idi.

Keyfiyyet mesmu'ı Nebevî oldukda beraberce götürdükleri on bin nefer askere Mekke ahâlisinden dahi iki bin nefer iltihâk etmekle cümlesini bi'l-istishâb Şevvâl'in altıncı günü Huneyn'e doğru hareket buyurdular. Mekke ahâlisinden askere karışanlar içinde mü'ellefetü'l-kulûb (2)⁷¹ ve müşrikin takımları dahi var idi.

Lâkin ordu-yı hümâyunun miktarı on iki bin neferden ziyade olmakla düşmân üzerine gidilir iken Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh askere baktıkda "Artık bu asker bozulmaz" söyledikleri cihetle Hazreti Peygamber [181]bu sözden kerâhat hâsıl oldu. Fi'l-vâki' ordu-yı hümâyun evvel emirde bir büyük hezimet tesâdüf etmiştir.(3)⁷²

Asakir-i merkûmenin vusûlünden mukaddem düşmân askeri bu surlarda gizlenmişler idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz ordu-yı hümâyun ile düşmâna takrîbleri bir seher vaktinde idi ki muhâcirin için müretteb iki livânın birisi Ömer bin El-Hattâb ve diğeri Âlî bin Ebî Tâlib ve Evsîler'in sancâğını Üseyd bin Hafîr ve livâyı Hazrecî Sa'd bin Ubâde Hazretine i'tâ buyurmuşlar idi. Hâlid bin El-Velîd, Benî Selîm Kabîlesi'yle Talî'a'ya me'mûr idi. Vâdî-i Huneyn'e gidecek yol dar olduğundan başka başka tarîklerden bölük bölük azîmet olundu.

Asker giderken Hevâzin ve müttetikleri esnâ-yı tarîkte tutmuş oldukları kemin-gâhlardan bağdeten çıkarak yağmur gibi yağdırdıkları oklardan taliâ'da

⁷¹ (2) Mü'ellefetü'l-kulûb yeni Müslümân olmuş ve henüz İslâmiyetlerinde kuvvet hâsıl olmamış olanlardır. Ebû Süfyan ve oğulları Yezid ve Mu'âviye ile Habtab bin Abdülğarî ve Ebû Cehil'in birâderi Hâris bin Hişâm ve Süheyl bin Amr gibi.

⁷² (3) (Ve yevme Huneynin iz acebetkum kesretukum) âyet-i kerîmesi bu bâbda nâzil oldu.

bulunan Hâlid bin El-Velîd müte'addid yaralar alıp refâkatindeki Mekke ahâlisinden yeni Müslümân olanlar o sa'atde bozulmuş olmakla bunların dağılmaları asâkir-i sâ'irede sirâyet eylediğinden ordu-yı hümâyûn [182]kâmilten münhezim oldu. Fahr-i Âlem Efendimiz beş on zât ile meydân-ı muhârebede yalnız kaldılar. Ebû Süfyân bu inhizâmı gördükde “Hezimetin denize kadar arkası alınamayacaktır” söylediğinden Safvân bin Ümeyye henüz Müslümân olmamış iken Ebû Süfyân'ın bu sözünü takbîh ve kendisini tevbîh eylediği gibi anâ bir karındâşı bulunan Kelde'nin “Sihir bâtil oldu” demesi üzerine de “Allâh ağzın yırtsin. Bize Hevâzin'den birisinin hükûmeti Kureyş'den bir zâtın hâkim olmasından mı hayırlıdır” deyip Kelde bide tekdîr eyledi.

Hazreti Peygamber bağleleri Düldül üzerinde olduğu hâlde (İnnâ El-Nebî lâ kizb innâ ibni Abdülmuttalib) diyerek kendini düşmâna ibrâz ile bağleyi ileriye doğru yürütdükde yanında bulunan Hazreti Abbâs ve Hazreti Âlî ve Ebû Süfyân bin El-Hâris ve Abdullah bin Mes'ûd bağlenin i'nânını ve rikâbını tutup men' ediyorlar idi. Kâfile-i sâlâr enbiyâ aleyhi efdalü's-salâvât ve ezkâha Efendimiz Hazretleri o gün kerrû ferre kadar olmayan bağle üzerinde bulunmuş ve yanında asker kalmayıp ortada beş on zât ile yalnız kalmış oldukları hâlde kendisini düşmâna ibrâz ile esbâbı galebeyi[183]tedârikde asla telâş göstermemeleri şecâ'atlerinin ne derece fevkâlâde olduğuna bürhândır.

İnhizâm tamamı tamamına nümâyân oldukda dağılanları meydân-ı harbe da'vet için nidâ etmesini Hazreti Abbâs'a emir buyurdular. Hazreti Abbâs yüksek sesli olmakla “Yâ ma'shere'l ensâr yâ ashâbü's-şerece yâ ehl-i el-akîbe” diye nidâ eyledikte taraf taraf “Lebbeyk” sadâları gelip dağılanların cümlesi mevki' muhârebeye avdet eylediler.

Şu sırada Resûl-i Ekrem Efendimiz râkib oldukları dilde (El-Bedî El-Bedî) buyurmalarıyla beraber Düldül karnını yere verdi. O Hazreti yerden bir avuç toprak alıp (Şâhadü'l-vücûh) diyerek düşmâna doğru serpmekle asker-i a'dâ ale'l-fevr inhizâma yüz çevirdiler. Asâkir-i İslâm gâlib ve muzaffer olmakla Hevâzin ve müttetiklerinin meydânda kalan emvâl ve hayvânlarının kâfesini zabt etdikleri gibi a'dânın mevki'-i muhârebeye götürdükleri altı bin kadar evlâd u ıyâlleride eyâdî-i esâte giriftâr oldular.

Bu muhârebede ehl-i İslâm'dan dört nefer şehîd ve düşmândan yetmişden ziyâde maktûl vukû' bulmuşdur.

Akîb-i muhârebede Hâlid bin El-Velîd'in bulunmasına emr-i Nebevî [184]ta'alluk ederek bi't-tahrî her tarafı mecrûh olduğu hâlde bulunmuş ve huzûr-ı Peygamberîye götürülmüş olduğundan zât-ı âlî-i risâlet-penâhî Efendimiz dehân-ı mu'ciz nişân-ı şeriflerinin ab-ı hayâtından Hâlid'in yaraları üzerine merhemsâ olmakla cerihâlarının hepsi derhâl mübeddil-i âfiyet ve iltiyâm oldu.

Murzi'a-i risâlet-penâhî Halime-i Sa'diyye'nin kızı Şeymâ binti El-Hâris üserâ içinde idi. Kendisini Resûl-i Ekrem Efendimize arz ve ta'rif eylediğinden Hazreti Peygamber Şeymâ'ya ridâyı şerifleri üzerine oturtup taltîf ve a'tâyâyı vefîre ile kavmi tarafına i'âde buyurdular.

Huneyn vâdisinde harben münhezim olan düşmân askerinin bir takımı Hevâzin diyârında vaki' Utâs nâm mahâlde tecemmu' eyledikleri istihbâr kılındığından Ebû Âmir ve Ebû Musâ El-Eş'arî refâkatleriyle gönderilen fırka-i askeriye karşı hepsi dûçâr inhizâm ve yedlerinde her ne var ise reside-i dest-i igtinâm oldu. Ebû Âmir şu muhârebede şehîden vefât etmiştir.

Hisâr-ı Tâ'if ve Taksîm-i Ganâ'im

Huneyn münhezimlerinden Sakîf Kabîlesi, Tâ'if şehrine fîrâr [185] ile hisâr kapılarını sedd eylemişler idi. Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz askerle Tâ'if'e müteveccihen Huneyn'e hareket ve Semerâtü'l-Ri'â nâm mahâle müvâselet buyurduklarında Benî Leys Kabîlesi'nden birisini katl etmiş olan Hüzeyl Kabîlesi'nden bir kimse hakkında kısâs-ı bi-kısâs-ı şer'î icrâ olundu.

Semerâtü'l-Ri'â'dan Sakîf'e azîmet ve Tâ'if'i muhâsara buyurdular. Müddet-i muhâsara yirmi günü geçdi. Selmân-ı Fârisî Hazretleri'nin işâretleriyle hisârın dögülmesi için mancınık va'z olundu. İslâm'da ibtidâ isti'mâl olunan mancınık budur.

Mancınığın darbından kal'a divârında bir delik açıldığından ehl-i İslâm'dan ba'zı zevât-ı mezkûr delik derûnuna girip oradan suru hark etmeye başladılar. Ve

Tâ'if mahsûrini âteşte kızdırılmış demir çubuklarını o delikten içeri dürtüp zevât-ı müşârün-ileyhîmi oradan çekilmeğe mecbûr etdiler. Harcdan oklarla hisârda bulunanların tazyîklerine devâm olundu. Asker-i İslâm taşradan ve mahsûrîn içeriden birbirlerine o kadar oklar atdıkları ki atılan oklar havada çekirge alâyları gibi kesret gösterip yek diğerine dokunmakda idiler.

[186]Esnâ-yı muhâsarada Tâ'if'de bulunan ehl-i Sakîf'in yedlerindeki köleler firâr ve Hazreti Peygamber'e ilticâ eylediler. Hepsi azâd buyuruldu. Arab etibbâsından meşhûr Hâris bin Kelede'nin oğlu Na'if şu kölelerin içlerinde idi. Na'if bekire (Makara) isti'mâliyle surdan aşâğı indiğinden Ebû Bekir'e diye mükennâ oldu. Köleler İslâm'ı kabûl etdikden sonra hisâr derûnundaki sâhipleri redlerini tâleb etdiler ise de azâdlı oldukları beyân buyuruldu.

Bu sırada Osmân bin Maz'un'un zevcesi Havle binti El-Hakîm Tâ'if agniyasından Bâdiye binti Gaylân'ın yâhûd Derfâ'a binti Ukil'in hilyâtı kendisine veriliyor ise de hisârı feth etmeğin kolâyını bulacağını Hazreti Peygambere arz eyledi. Hazreti Peygamber izin vermedi. Havle keyfiyyeti Hazreti Ömer'e söyledi. Hazreti Ömer, Fahr-i Âlem Efendimize mürâca'at ve istîzâh-ı keyfiyyet eyledikde bu sene Tâ'if'in feth olunamayacağını anladığından rahile ruhsat talep etdi. Ruhsât-ı risâlet-penâhî ile ordu-yı hümayun muhâsarayı kaldırıp Huneyn ile Utâs'dan igtinâm olunan emvâl ve hayvânâtın cem' eylediğini Ci'râne nâm mevki'e azîmet buyuruldu.

[187]Bu muhârebede ehl-i İslâm'dan on iki şehîd vukû' bulmuştur ki dördü ensârdandır.

Taksîm-i Ganâ'im

Mugtenimât yirmi dört bin deve ve kırk binden ziyâde koyun ve dört bin okka altından ibâret idi.

Mü'ellifetü'l-kulûb tākımından her birine yüzer hayvân verilir guzât-ı sa'ireye kırkar hayvân verildi. Ensâr şu ganâ'imden bir şey almadılar. Esir edilmiş olan nisvân ve sıbyânın cümlesi yerlerine i'âde edildiler.

Zü'l-Huveysıra nâm şahıs “Yâ Resûlallâh sen şu taksîmde adâlet etmedin” dediğinden Hazreti Ömer hiddetlenip merkûmu katl etmek istedikde Resûl-i Ekrem Efendimiz ruhsat vermeyip “Şu ademin evlâdından havâric zuhûr edecek ki ok yaydan çıktığı gibi onlarda dinden çıkacaklardır” buyurdular⁽¹⁾⁷³.

Zi'l-Kâ'de'nin evâsıtında Hazreti Peygamber sallallahu [188]te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Mekke'ye avdetle umreyi icrâ ve Attâb bin Esîd bin Ebî El-Âs bin Ümeyye'yi Mekke imâretine bi't-ta'yin Medine'ye avdet buyurup Zi'l-kâ'de'nin yirmi dördüncü günü vâsıl oldular.

Huneyn gazasına gidildiği vakit Attâb Mekke hükümetinin idâresine ta'yin buyurulmuş idi. Müşârün- ileyh Hazretleri henüz yirmi yaşında olduğu hâlde İslâmiyyeti pek kavî ve kendisi Resûl-i Ekrem Efendimize be-gâyet muhib ve hayr hâh idi. Hevâzin hezîmeti Mekke'ye mün'akis oldukda kederinden pek muztarib olmuş ve o sırada “Muhammed maktûl olmuştur” ürcûfesi dahi şâyî' olduğundan “Muhammed vefât etdi ise şer'iatı bâkîdir” diyerek emr-i inzibât ve muhâfaza da fevka'l-âde iltizâm sa'y ve himmetle İslâm'a bir zarar isâbetini işitdiği vakit istilzâm hüzn-i mevfûr ve nusret-i İslâmiyeyi istimâ' ettiği vakit dünyâya mâlik olmuş kadar iktisâb-ı şâdmânî ve sürûr eder idi. Radiyallâhu anh.

Ba'zı Vakâyi'

İslâm-ı Mâlik bin Avf

Hazreti Peygamber ve vefd-i Hevâzin'den Mâlik'in hâlini su'âl buyurduklarında Tâ'if'de, Sakîf [189]ile berâber bulunduğunu haber verdiler. Taraf-ı Nebevî'den Mâlik müslim olarak gelir ise mâl ve ehlinin i'âde olunacağı beyân buyuruldu.

Mâlik şu emri aldıkda Sakîf ve Akif olurlar ise kendisini habs ederler havf ile gizlice Tâ'if'den çıkıp Ci'râne'de zât-ı âlî Peygamberîye yetişmiş ve kabûl-i

⁷³ (1) Havâric tâkımından muktedâları olan Harkûs bin Zühêyr El-Celî merkûm Zü'l-Huveysıra'nın evlâdındır ki havâricden imâmetle kendisine bi'at olunan şahs odur. Bu da ahhâr-ı mugayyebâta da'ir olan mu'cizât-ı Nebevîden ma'dûddur.

İslâm etmiş idi. Yed-i esâretde bulunan ehl-i ve ayâli ve igtinâm olunan emvâli red ile beraber kendisine yüz devede ihsân buyuruldu. Mâlik vürûdundan mukaddem kalbinde muhabbet-i İslâmiyye zuhûr etmiş ve ahl-i Sakîf'den korktuğu için ketm eylemiş idi. Fahr-i Âlem sallallahu ve sellem Efendimiz Mâlik'i akvâmından Müslümân olanlar üzerlerine âmil ta'yîn buyurdular.

Tezevvüc-i Melike

Melike-i Kündîye radiyallâhu anhânın babası Mekke'nin fethinden mukaddem maktûl olmuş idi. Sene-i mezkûrede müşârün-ileyhâ ezvâc-ı tâhirât-ı Nebevî'den ma'dûde olundu.

Ba'zı Zevâtın Ba'si

Sene-i mezkûre şehr-i Zi'l-ka'de'sinde taraf-ı Hazreti Peygamberîden, Âmir bin El-Âs, Hayfer'e ve Abd bin El-Cülendî, Ummân melikine ba's buyurulmakla meliklerin ikiside İslâm-ı kabûl eylediler.

[190]Urve bin Mes'ûd'un İslâmı

Sakîf, Seyyidi Urve bin Mes'ûd Es-Sakîfi, Tâ'if muhasâra olunduğu vakit orada değildi. Medine'ye avdet-i Nebevî'den sonra huzûr-ı Peygamberîye gelerek kabûl-i İslâmiyet etdi. Kavmini dine da'vet için Hazreti Peygamberden ruhsat istedikde “Yâ Urve seni öldürürler” buyurduğundan “Öldürürler ise şehîd olurum” deyib Tâ'if'e gitdikde ahâliyi dine da'vet etmekle üzerine hücûm ve kendisini şehîd eylediler.

Kays bin Sa'd'ın Yemen'e Ba'si

Sene-i mezkûrede Seyyid Ensâr Sa'd bin Ubâde Hazretleri'nin mahdûmları Kays dört yüz atlı ile Yemen'de Sadâ Kabîlesi'ni dine da'vete me'mûr olup kabîle-i mezkûre muhâlefet eder ise kîtâla da ruhsat verilmişdi. Kays yolda iken kabîle-i mezkûre re'isi Ziyâd bin El-Hâris, Mekke'ye gidip Kays'ın ne için gönderildiğini zât-ı âlî Nebevî'den sû'âl eyledikde sebebi ahbâr buyuruldu. Ziyâd: “Yâ Resûlallâh ben kabîlemin vâfidiyim. Ne emir buyurulur ise mutî'iz” söylediğinden Kays'ın

avdetine emir i'tâ buyurulmakla Kays rüfekâsıyla birlikte Medine'ye avdet eyledikde on beş gün sonra kabîle-i mezkûre halkı huzûzur-ı risâlet-penâhîye gelip Müslümân oldular.

[191] Vilâdet-i İbrâhim bintün-Nebî

Sene-i mezkûre şehr-i Zi'l-hicce'sinde Mâriye nâm câriye-i Nebevî'den necl-i kerîm-i Peygamberî, İbrahim dünyâya gelip on sekiz ay sonra vefât eyledi.

Vefât-ı Zeyneb

Zeyneb bintü'n-nnebî radiyallâhu anhâ sene-i mezkûrede vefât etmiştir. Tarihü'l-Hamis sâhibinin Sâhibü'l-Müntekâd'ın rivâyetine nazaren müşârün-ileyhâ Hazretleri sene-i mezkûre ibtidâsında azim-i gülşensarayı cinân eyledi.

[192] On Birinci Fasil

Dokuzuncu Sene-i Hicriye Vekâyi'i

Ba'si Uyeyne ve Velîd – Seriiye-i Kutbe ve Dahhâk ve Ba'si Alkame ve Ba'si Âlî bin Ebî Tâlib ve İslâm-ı Ka'b bin Züheyr – Vüfûd – Gazve-i Tebük ve Seriiye-i Hâlid bin El-Velîd ve Mevt-i Abdullah bin Zü'l-Bicâdeyn ve Hedm-i Mescid-i Dırâr – Kıssa-i Ka'b bin Mâlik – İslâm-ı Sakîf ve Hedm-i El-Lât – Kitâb-ı Rü'esâ-yı Himyer Vefât-ı Necâşî ve Ümmü Gülsüm ve Vefât-ı Abdullah bin Übey bin Selûl – Hacc-ı Ebî Bekir Es-Sıddık Radiyallâhu Anh.

Ba'si Uyeyne ve Velîd

Ba'si Uyeyne

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri sene-i merkûme Muharrem'inde Bişr bin Süfyân'ı ahz-ı zekât için butûn Huzâ'a'dan Benî Ka'b Kabîlesi'ne göndermişti. Bişr içlerine gitdikde Benî Ka'b, Benî Temîm ile birlikde Zât-ı El-Eştât nâm su başında idiler. Benî Ka'b'ın zekâtını topladı. Benî Temîm şu zekâtın miktarını istiksâr ile levme başlayıp Benî Ka'b'a “Niçin mâlınızı [193]veriyorsunuz? ” dediklerinde Benî Ka'b: “Biz din-i İslâm'ı kabûl etmişiz. Edâ-

yı zekât şürût-ı İslâmiye'dendir" söylediler ise de Benî Temîm: "Vallâhi bir deve bile verdirmeyeceğiz" diyerek cem'i efrâd ve silaha teşebbüsle men'e kıyâm etdiler. Bısr Medine'ye avdet ve huzûr-ı Peygamberîye arz-ı keyfiyyet eyledi.

Zât-ı âlî-i risâlet-penâhî bunun üzerine Uyeyne bin Hısn El-Fezâî'yi Arab'dan elli atlı ile Benî Temîm'e irsâl buyurmuşdur. Şu atlılar içlerinde muhâcirin ve ensârın hiçbir kimse yok idi. Uyeyne mevcûd hayvânlarını içlerinden toplayıp der-dest eylediği on erkek ve on bir nisâ ve üç sıbyân ile beraber Medine'ye götürdü. Esirler Medine'ye tevkif olundular.

Benî Temîm rü'esâsından Utârid bin Hâcib, Hattâb bin Hâbis, Zibrikân bin Bedir, Kays bin Âsım, Amr bin El-Hitâm, Na'im bin Zeyd bâbı risâlet-penâhîye geldiler. Ve nisvânı mahbûsa bunları gördüklerinde ağlamağa başladılar. Rü'esâ-yı mezkûre bâb-ı Resûlullâh'a giderek "Yâ Muhammed çık ki huzûrunda şu'arâ inşâdıyla iftihâr edelim. "Zirâ bizim medhimiz zîn ü zemmimiz şîndir" söylediler. Zât-ı âlî Nebevî hücre-i sa'âdetden çıktıkda Bilâl ezân okumağa başladı. Eşhâsı mezkûre Fahr-i[194] Âlem Efendimizi söze tutarak orada durdular. Sonra birlikte Mescid-i Şerîf'e gidip salâtuz-zuhri edâdan sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz Mescid-i Şerîf'in sahnında cülûs ile rü'esâ-yı mezkûreye hitâben "Ben ne şu'arâ ile meb'us ne de fahr ile me'mûrum. Lâkin hatibiniz kim ise getiriniz" buyurdular.

İçlerinde Utârid bin Hâcib bir nutk-ı beliğ irâd eyledikde Seyyid-i âlem Efendimiz Hazretleri Utârid'e cevâb vermesini Kays bin Şemmâs'a emir buyurdu. Eşhâs-ı merkûmeden şâ'ir Akra' bin Hâbis kıyâm ile "Ateynâke keymâ ya'rifu'n-nâs feddelnâ izâ hâlfü inde zikrû'l-mekârim ve ena re'use'n-nâs fî külli ma'ser ve enne leys fî arze'l-hicâz kedârim" beyitlerini inşâd eyledikde Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Akra'a cevap vermesini Hassân bin Sâbit'e buyurdular. Hasân radiyallâhu anh "Benî Dârem lâ tefherûinni fahr-i kim ya'udü ve balen inde zikrû'l-mekârim hebeltüm aleynâ tefherûn ve entümü lenâ havl mâbeyn kun ve hâdem" nazmını inşâd eyledi.

[195]Rü'esâ-yı mezbûreden şâ'irleri Akra' evvel be evvel İslâm'ı kabûl eyledi. Bundan sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz onlardan Kays bin Âsım'a "Şu hayme-i nişîn Arablar'ın seyyididir" buyurup celb olunmuş olan sebâyâyı ridâ ile beraber câ'izeler dahi ihsân buyurdular.

Ba'isü'l-Velîd bin Ukbe

Yine sene-i merkûmede taraf-ı Hazreti risâlet-penâhîden Velîd bin Ukbe, Benî Mustalik Kabîlesi'nin zekâtlarını celb etmek için me'mûr ta'yîn ve irsâl buyuruldu. Benî Mustalik İslâm'ı kabûl ve mesâcidi binâ etmişler idi. Velîd ile kabîle-i mezkûre halkı aralarında zamân-câhiliyyetde adâvet-i kadîme olduğu hâlde Velîd taraf-ı Peygamberîden me'mûren içlerine gelmek üzere takrîb eylediğini işittiklerinde Benî Mustalik'den istikbal için yirmi beş kişi çıkarak kudûmundan dolayı izhâr şâdmânı için deve ye koyun dahi boğazladılar. Lâkin Velîd adâvet-i mezkûre üzerine havfa zâhib olmakla henüz içlerine yetişmezden evvel Medine'ye avdetle kabîle-i mezkûre halkının silahı altına [196]topladıklarını kendisini öldürmek istediklerinden rücû' eylediğini söyledi.

Kabîle-i rü'esâsı ise Velîd'in rücû'nı işittiklerinde doğruca huzûr-ı âlî risâlet-penâhîye gelip “Yâ Resûlallâh senin Resûlün bize geldiğini işitip kendisine hürmet için çıkmış olduğumuz hâlde avdet ettiğini haber aldığımızdan bizim muhâlefetimiz vukû' buldu da onun üzerine döndü diye huzûrunuza arz olunur ise ma'zallah te'âlâ Cenâb-ı Hakk'ın Resûlî olan zâtınızın gazabına mazhar oluruz korkusuyla hakikat hâli arz etmek için geldik” dediler.

Binâen-aleyh Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu anhayı kabîle-i mezkûreye me'mûr ederek müşârün-ileyhe “İçlerine gitdikde emân üzre olduklarına delâlet edecek hâllerini gördün ise yalnız zekâtlarını alıp avdet ve hilâfeti müşâhede ettiğin hâlde küffâr haklarında olacak mu'âmele vechile hareket etmelisin” diye ta'limât-ı şifâhîye i'tâ buyurdular.

Hazreti Hâlid içlerine gitdikde derûnlarında magrib ve ıshâ ezânlarının okunduğunu görmekle zekâtlarını alıp [197]avdet ve kabîle-i mezkûre halkından hayr ve tâ'atten başka bir şey görmediğini arz-ı huzûr-ı nübüvvet eyledi.

Bunun üzerine (Yâ eyyühellezine amenû in câ'eküm fâsikun bi-nebe'in fetebeyyenu)⁷⁴ âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.

Ba'si Kutbe ve Dahhâk ve Alkame

Ba'si Kutbe

Yine sene-i mezkûrede Mevcûdât Efendimiz Kutbe bin Âmir'i Bîşe nâhiyesindeki Hişâm Kabîlesi'ni tenkîl için yirmi kişi ile me'mûr ta'yin ve irsâl buyurdular. Kutbe içlerine gittikde kabîle-i mezkûre halkı teşhîr-i silahla harbe başladıklarından aralarında kıtâl-ı şedîd vukûyla iki taraftan hayli mecrûh vukû' buldu. Kutbe ve rüfekâsı tesâdüf etdiklerini katl ve deve ve koyun ve sebâyâ i'tinâmıyla Medine'ye avdet eyleyip mugtenimât-ı mezkûrenin hamsı ihrâc ile bakîyyesi taksîm olunmakla her birisinin hissesine dörder deve ve onar koyun isâbet eyledi.

Ba'si Dahhâk

Sene-i mezkûre Rebiü'l-evvelinde Dahhâk bin Süfyân El-Kilâbî, Kuratâ nâm mahale giderek Benî Kilâb Kabîlesi'ni İslâm'a da'vet eyledi. Kabîle halkı muhâlefet ve kıtâla cür'et [198]eylediklerinden hepsi münhezim olup Dahhâk hayli ganâ'im ahzıyla avdet etti.

Zât-ı âlî risâlet-penâhî mukaddemce kabîle-i mezkûreye bir mektûb yazmış idi. Kabîle halkı mektûb-ı Nebevî'nin yazısını mahv ile derisini koğalarına diktiler. Keyfiyyet-i mesmû'ı Peygamberî oldukda kabîle-i merkûmenin muhte'l-akl olmaları hakkında beddu'â buyurdıklarından beri o kabîleye mensûb olanların cümlesi muhte'l-şu'ûr ve muhtelitü'l-kelâm oldukları Şevâhidü'l-Nübüvve'de mezkûrdur.

⁷⁴ Hucurât Sûresi, âyet 6: "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığımıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın."

Ba'si Alkame

Sene-i mezkûre Rebiü'l-âhirinde Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri Alkame bin Mücezziz'i, Cidde nevâhîsine sarkıntılıkta bulunan ba'zı Habeşliler'in te'diplerine me'mûr ta'yin ve irsâl buyurdular. Alkame üç yüz kişi ile giderek oralarda görünmeleriyle beraber Habeşliler firâr etdiklerinden Alkame ve refikleri avdet eylediler.

Ba'si Âlî bin Ebî Tâlib

Yine sene-i mezkûre Rebiü'-âhirinde Âlî bin Ebî Tâlib radiyallâhu anh cânib-i âlî-i Peygamberîden Tayy Kabîlesi'nden bûthâneleri olan fûls-i tahrîbe me'mûr ta'yîn ve irsâl buyurulup Hazreti Âlî ensârdan yüz elli kişi ile giderek mezkûr bûthâneyi [199]tahrip ve ganâ'im ve sebâya ile avdet eyledi. Seyyid-i kabîle bulunan Adî bin Hâtem, Şâm'a firâr etmekle hemşiresi Sinâne binti Hâtem sebâyâ dâhilinde idi. Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Sinâne'yi ıtlak buyurmakla bu mâde Adî bin Hâtem'in kabûl-i İslâm etmesine sebep olmuştur.

İslâm-ı Ka'b

Ka'b bin Züheyr, Mekke'nin yevm-i fethinde demleri heder edilen takım içinde olduğu ve sonra da kabûl-i İslâm ettiği yukarıda zikr olunmuşdu. Bu sene de İslâm vukû' buldu.

Ka'b'ın birâderi Büceyr mukaddemâ İslâm'ı kabûl etmiş olduğundan zât-ı âlî-i Nebvî Efendimizin hilm ü merhamet ve mekârim ahlâk ile muttasıf olduğunu ve şeref-i İslâm'ın ni'metini vaktiyle ihrâz etmesini muhtır olmak üzre Ka'b'a mektûb yazdı. Şu mektûb Ka'b'a vasıl oldukda o zamâna kadar kalbinde mevcûd kasvet derâl zâ'il ve onun yerinde din-i mübini İslâm'ın nûr-ı hidâyeti ve Resûl-i Ekrem Efendimizin muhabbeti hâsıl olduğundan medhiye-i celile-i Peygamberîye şâmil olan (Bânet Sü'âd) kasidesini bi'l-inşâd Medine-i Münevvere'ye azîmet ederek huzûr-ı Nebvî de kâ'im oldukdan ve yed-i kudsîyyet mü'eyyed-i Resûlullâh altına aldıktan sonra "Yâ Resûl[200]lallah Ka'b bin Züheyr zât-ı kerîminden imân talep etmek için tâ'ib ve müstağfir olduğu hâlde dergâh-ı merhamet-penâhına gelmek

istiyor. Kabûl buyurur musun? ” dedik de Sultân-ı kevneyn aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm Efendimiz (Ne’am) buyurdular. Ka’b bin Zühayr: “Yâ Resûlallâh bu güne değin ömrünü gafletle geçiren Ka’b dedikleri günahkâr işte benim ne âlemî şâmil olan şefkatin ve kalbimi istilâ eden câzibe-i muhabbetin beni çeke çeke bu meclis-i sa’âdete getirdi” diyerek kasideyi okumaya başladı. Ka’b bin Zühayr kasideyi pek âşikâne ve sûret-i müesserânede okuyor idi.

“İnnel Resûl li’n-nuristezâ be mühaned min seyfullahi meslûl” beytine geldikde Hazreti Peygamber üzerlerindeki Bürde-i Şerîfe’yi câ’ize olarak Ka’b’a ihsân buyurdular.

Tetâbu’i Vüfûd

Meb’as-ı Nebevî’den beri huzûr-ı Peygamberîye vâfidler gelirler idi. Lâkin sene-i mezkûrede vüfûd tetâbu’ ve tekessür etmeğe başladı. Binâ’en-aleyh hicret-i Nebevî’nin mezkûr dokuzuncu senesi (Senetü’l-Vüfûd) diye tesmiye olunmuştur. [201]Fahr-i Âlem sallallahu te’âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri Mekke’yi Mükerrreme’yi feth buyurup Kureyş arz-ı itâ’at ve mihr-i münir-i İslâmiyet her tarafa neşr-i envâr- kudsiyyet eyledikde mücâhidin İslâm’a mukâvemet edemeyeceklerini ve din-i şerî’at adâlet aşıkları olan millet-i mu’azzam-i İslâmiye din uğrunda fedâyiliğe müftehir olduklarını anladıkları gibi câzibe-i kudsiyye-i nübüvvet ve İslâmiyet’e karşı muhâlefet ve inât ashâbında ki hilâf ve temerrüd bir incizâb-ı ma’nevîye karşı hükm ve te’sirden sâkıt olmakda olduğunu kabâ’il-i Arab taraf taraf müşâhede eylediklerinden sâbıkîn-i İslâm sa’âdetini ihrâz etmemekde nâşî çoğu müte’essif ve mahzûn olmakla (İzâ câ’e nasrullah) sûre-i şerifesini medlûl-i kudsiyyet meşmûl celîli üzre tavâ’if-i Arab emvâc-ı deryâ gibi teşkîl-i efvâc ve din-i Hakk’a duhûl ile şeref-i İslâmiyet’i ihrâza meyl gibi musâra’atta yek-diğerini takaddüm etmeye başladı.

Gazve-i Tebük ve Seriyeye-i Hâlid bin El-Velîd ve Mevt-i Abdullah bin Zülbicâdeyn ve Hedm-i Mescid-i Dırâr

Rûm devleti ehl-i İslâm üzerine Şâm’da bir büyük [202]ordu techîz etmekde olduğu haberi verildiğinden Resûl-i Ekrem Efendimiz, Rûmlar aleyhlerinde levâzım-

1 harbiyyenin tedârikine teşebbüsle maksad-ı âlîlerini i'lân buyurdular. Otuz bin neferden mürekkeb bir ordu tecemmü' eyledi. Mesâfenin ba'de-yi ve hasbü'l-mevsim havânın şiddeti harâretiyle levâzım galâsından nâşî bu seferde hayli su'ûbet çekildiğinden ordu-yı hümâyun mezkûrede bulunan asâkir-i İslâmiyye (Habeşü'l-Ustra) diye mevsûm olundu.

İdâre-i askeriye için ağniyâ-i müslimîn alâ kadar tâktehüm mu'âvenetde bulundular. Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh emvâlinden yedinde her ne var ise cümlesini şu gazada i'âneten i'tâ buyurdular. Hazreti Osmân radiyallâhu anh dahi ordu-yı hümâyunda mevcûd otuz bin neferin bir sülüsünü avdetlerine kadar kisesinden infâk ve idâre buyurdu(1)⁷⁵.

Hazreti Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz Medine'de umûr-ı memleketi rü'yete Muhammed bin Müslime'yi ve ehl-i beyti umûrunu tesviyeye Hazreti Âlî'yi istihlâf ile sene-i mezkûre [203]Receb'inin dokuzuncu günü ordu-yı hümâyûn ile Şâm'a doğru hareket buyurulmuştur.

Medine ile Şâm yolunun vasatında vâki' Tebük nâm mahale vardıkda şiddeti ataşdan asâkir-i İslâmiyye bî-tâb u tâkat olup mevki'i mezkûrede bulunan bir peykârın suyu ise ordunun yüzde birisine kifâyet edecek derecede bile değildi. Zât-ı âlî risâlet-penâhî Efendimiz o sudan abdest almasını müte'âkib peykârın suyu artmaya başlayıp ordu-yı hümâyûnda mevcûd insân ve hayvânın cümlesine kifâyet edecek bir dereceye var idi.

Tebük'e vusûlünden sonra Hams havâlisine gelmiş olan Rûm imparâtoru Hirakl'a nâme-i hümâyun yazılıp Rûmlar'ın ehl-i İslâm aleyhindeki tedârikât mesmû'ları üzerine harb için ordu-yı sa'âdetle Tebük'e kadar azîmet olduğu ve harbe hârbe hazır bulunduğu bildirilmiş olduğu olduğu hâlde Kayser-nâme-i sa'âdete cevâb-nâme takdîm ile medârâyâ teşebbüs etmiş ve ehl-i İslâm ile harb etmek efkârında olmadığını eş'âr ile berâber Hakk Nebevî'de ri'âyet ve hürmet mahsûsadan ayrılmayacağını yazmış olduğu cihetle Rûmlar müte'allik olan ve o havâlide bulunan

⁷⁵ (1) Hazreti Osmân kable'l-İslâm dahi teravince Hicâz havâlisinde birinci a'dâ olunur idi.

Muhaller ahâlisi cizyeye rabt olunarak şehr-i Ramazan'da [204]ordu-yı hümâyûn ile Tebük'den hareket ve Medine'ye avdet buyuruldu.

Hicretin üçüncü asrında Hıristiyân ulemâsından bir zât-ı cânibinden te'lif olunup el-yevm-i Diyârbekir Keldânî Katoliği Kilisesi'nden mahfûz olduğu hâlde celb ve mutâle'a eylediğim pek eski Arab yazısıyla muharrer Arabü'l-ibâre bir kitabın mü'ellifi o kitaptadır ki “Kavm-i Arab'ın Rûmlar aleyhinde kıyâm-ı esnâsında Hirakl entakiye gelip Şâm havâlisinde bulunan esâkıfeyi cem' ve zuhûr eden Arablar ile bunların padişâhları hakkında kitapça ne bahs işâret olduğu su'âl eyledi.

Esâkıfenin her birisi bildiğini söyler iken Hirakl: “Bunlar Hazreti İsâ'nın nûrundan istifâde edememişler ise de ibâdet-i evsâna zulmetden dahi sâlim olduklarına nazaren leyl ü nehâr arasında ki bir şey gibi olacaklardır” dedikte esâkıfe İbrâhim aleyhi's-selâmın oğlu İsmâ'îl hakkında olan bereketinden Tevrât'ın zikr eylediğini i'tirâf ve kitabın yazdığı elbetde zuhûr edeceğini Hirakl'a beyân eylediler.

Hirakl, Cenâb-ı Hakk'ın emrine galebe mümkün olamadığını ve Arablar'ın zinhâr mukâtele olunmayıp yalnız medn ü a'mâlin hafzıyla [205]bi'l-iktifâ şâyed Arablar cizye talep ederler ise edâda muhâlefet edilmesini lâzım gelenlere yazdıktan sonra Kostantini'ye avdet eyledi ise de sonraları şu efkârda sebât etmeyip “Asırlardan beri mutasarrıf olduğumuz ve hayrâtını yediğimiz memâlikin etmek ne olduğunu bilmeyen ve meyve (Hurmâ) lerle geçinen bir tâkım Arablar ellerine geçmesi adâlet-i İlâhî'ye yakışacak şey midir” diyerek Tevrât'ın yazdığına i'tirâz ve harbe dâ'ir olan efkârını i'âde eyledikte ba'zıları Hirakl'ı tasdik ve ba'zıları da inkâr eyledi. Hirakl cem' cünûd ile Arablar aleyhlerinde muhârebeye kıyâm eylediğinden inhizâm ile berbâd oldu”.

Seriyye-i Hâlid

Resulullâh sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri Hâlid bin Velîd radiyallâhu anh Hazretleri dört yüz yirmi süvâri ile Dûmetü'l-Cendel'de bulunan Ükeydir bin Abdûlmelik'e gönderdi. Ükeydir o havâlide ki kabâ'ili re'isi ve hâkimi olup kendisi ve kabîlesi nasrânî idi.

Hâlid bin Velîd Dûmetü'l-Cendel'e doğru yola çıktığı sırada Medine-i Münevvere'ye müteveccihen Tebük'den hareket-i Nebevî şerif vukû' buldu.

Hazreti Hâlid bir mehtâblı gecede Ükeydir hısnı [206]önüne vâsıl oldu. Vâsıl olduğu vaktâ gider zevcesi Ribâb'ı yanına alıp hısn derûnunda ki kasrının tâmî üzerinde oturmuş idi. Mevsim yaz ve havâ kamerin ziyâsıyla pek parlâk idi. Ükeydir'le zevcesinin bulundukları mahâl mürtefi'den bakıldığı hâlde manzaralarında ki ovâ sût deryâsı gibi parladıkça havânın dokunduğu otlar sût denizinin dağları aralarında yüz gösteren mehtâb olmalarını lem'alarını andırıyor idi.

Ribâb, Ükeydir'e “Hiç böyle letâfetli manzara gördün mü? ” dedikde Ükeydir “Lâ” söyledi. Ribâb böyle bir mevki'elinde iken terk edecek kimseyi tasvir edebiliyor musun” dedikde, Ükeydir: “Lâ” cevâbını verdi.

Ükeydir mehtâb sefâsıyla gezinmek için etnâ yara urdurup karındâşı Hasân ve ehl-i beytinden bir atlı ile hısndan çıkdı. Çıkmasıyla Hazreti Hâlid musadif ü Ükeydir derhâl dâ'ire-i esârete dâhil oldu. Hâsan teslim-i nefis etmeyib hısna firâr ve mukâlâya ibtidâr ile yanında ki mukâtillerin hepsi dağılıncaya kadar harbe sebât eyledi.

Hazreti Hâlid, Ükeydir üzerine giderken Resûl-i Ekrem [207]Efendimiz Hazretleri “Eğer itâ'at gösterir ise hayâtı mahfûz olduğu hâlde Medine'ye götürülmesi ve muhâlefetde bulunur ise öldürülmesi” emir buyurmuşdu. Hâlid Hazretleri, Ükeydir'i tutdukda “Ölümden emin olmak ister isen kal'anın teslimine ve benimle huzûr-ı Nebevî'ye azîmet muvâfakat göstermelisin” dedikde Ükeydir bunu kabûl eyledi ise de karındâşı Hasan kal'a kapısını açmaz ise iş uzayacağını ve aralarında bir musâlaha akdiyle keyfiyet-i musâlaha Hâsan'a tebliğ ve muvâfakatıyla kal'aya duhûlden sonra ne hükm münâsib görür ise öyle yapmasını Hazreti Hâlid'e ifâde eyledikde Hâlid muvâfakat gösterdi. İki bin deve, sekiz yüz kısrâk, dörtyüz zırh, dört yüz kargı Ükeydir tarafından verilmek üzere beynlerinde akd-ı musâlaha olunarak keyfiyyet-i Hâsan'a tebliğ olundukda o da kabûl ve kal'a kapısını feth etmekle Hazreti Hâlid ve rüfekâsı ve Ükeydir kal'aya duhûl eylediler.

Hâsan'nın üzerinde altın ile işlenmiş pek musanna' bir kabâ var idi. Hazreti Hâlid kendileri henüz Medine'ye gitmezden mukaddem şu kabâyı Fahr-i Ka'inât Efendimize gönderdi. Müslimîn o vakte kadar öyle latif ve musanna' şey görmemiş olduklarından her birisi elini sürüp mu'âyene ve ta'accüb ediyor idi. [208]Resûl-i Ekrem Efendimiz bunu gördükde cennetden menâdil bundan hayırlıdır" buyurdular.

Kal'a o sûretle feth olunduktan sonra Hazreti Hâlid, Ükeydir ve Hasan'ın ikisinide hayyen ve muhteremen Medine'ye götürdü. Huzûr-ı Hazreti Resûlullâh'a vusûllerinde beytû'l-mal müslimîne her sene cizye-i şer'îye vermek ve hısn ile mûlahakâtı kemâkân Ükeydir'in yedinde kalmak üzre bi'l-musâlaha avdetlerine ruhsat vermekle Ükeydir İslâm-ı kabûl ve karındâşıyla beraber mağruzen avdet eyledi.

Bu vak'a Tarihü'l-Hamis'de böyle mezkûr olup ibni Esîr, Ükeydir'in nasranî olarak vefât etdiğini yazıyor.

Mevt-i Abdullah bin Zü'l-Bicâdeyn

Fahr-i Âlem Efendimiz, Tebük'de iken Abdullah bin Zülbicâdeyn vefât eyledi.

Müşârün-ileyh ashâb-ı kirâmdandır. Tebâşir-i sabahü'l hayr İslâm'ın intişârı sırasında kalbini nûr-ı imân istilâ etmiş iken mensûb olduğu Müzn Kabîlesi kendisini İslâm'dan men' ediyor idi. Üzerinde yalnız bir bicâd (Kesâ gılbız) olduğu hâlde her şeyi terk ile firâr ve Medine'ye azîmet eyledi. Huzûr ile müşerref olmazdan o yolda kesesi ikiye münşak olmakla bir parçasını izâr ve diğerini [209]ittihâz ile üzerine alıp meclis-i Nebevî'ye geldiğinde mebnî (Zü'l-Bicâdeyn) telkib olunmuşdu.

Müşârün-ileyh seher vakti Medine'ye vâsıl olup doğruca mescide gitdi. Sabah namâzını Resûl-i Ekrem Efendimizle kıldıkdan sonra zât-ı risâlet-penâhî Abdullah'ı görmekle "Sen kimsin? " diye su'âl buyurdular. "Abdüluzzâ" olduğunu söyledi. Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Hazretleri: "Ente Abdullah" buyurmuşlardır. "Medine'de Kur'ân-ı Kerîm'i ta'lim ederek zaten yüksek sesli olduğundan Mescid-i Şerîf'te ikâmet ve savt-ı bülend ile Kur'ân-ı okurken sadâsını kaldırıp başkalarının

Kur'ân okumasına mâni' oluyor" dedikde Resûl-i Ekrem Efendimiz: "Yâ Ömer onu hâline bırak. Zirâ Cenâb-ı Hakk'a ve Resûlüne muhâcir olarak kavmi içinden ayrılıp gelmiştir" buyurdular.

Seyyid-i Enbiyâ Efendimiz gazve-i Tebük'de azîmet buyurdıkları vakit Abdullah beraberce çıkıp "Yâ Resûlallâh bana du'a buyur ki şehîd olayım" diye ricâ ediyor idi. Hazreti Peygamber: "Allâh'ım hürmedime ale'l-küffâr" buyurdu. Abdullah "Benim istediğim bu du'a değildir" demekle zât-ı âlî Nebevî risâlet-penâhî: "Sen fi'l-sebilillah'a hurûc eyledik. Seni hummâ tutup katl edecektir. Sen yine şehîdsin" buyurdular. [210]Tebük'e yetişdikden sonra müşârün-ileyh hummâ hastalığına tesâdüfle vefât eyledi. Vefât-ı gece vakti vuku'bulduğundan gusûl-i tekfîn ve nemâz edâ kılındıktan sonra kabri hazırlanırken Bilâl-i Habeşî Hazretleri elinde bir âteş şu'lesi tutmuşdu.

Abdullah bin Mes'ûd Hazretleri der ki "Gazve-i Tebük'de iken bir gece kalktığımda asker tarafında gözüme bir âteş şu'lesi ilişti. Şu'leye doğru gitdiğimde Hazreti Resûlullâh ile Ebû Bekir ve Ömer'i orda buldum. Abdullah Zü'l-Bicâdeyn'in vefâtı cihetiyle kabrini tehiyye ediyorlar idi. Kabri hazır olundukda Resûl-i Ekrem Efendimiz, Abdullah'ın cenâzesini mübârek elleriyle kabre indirip ve Hazreti Ebî Bekir ve Ömer kabri örtüp üzerine koğa ile su döktüler. Müşârün-ileyhimâ Hazreti su dökerken Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz "Karındaşınızın üzerine koğayı dökünüz" buyurdular.[EKSİK KELİMELE] Emr-i tekbir hitâm buldukda Hazreti Peygamber "İlâhî [EKSİK KELİMELE]razıyım sende kendisini erzâ buyur" [EKSİK KELİMELE] Abdullah bin Mes'ûd diyerek kâşki o kabrin [EKSİK KELİMELE]

[211] Hedm-i Mescid-i Dırâr

Benî Amr bin Avf, Kübâ karîbesinde bir mescid binâ ederek o mescitte namâz kılmak üzre Resûl-i Ekrem Efendimizi avdet etmiş ve Resûl-i Ekrem Efendimiz dahi kurye-i mezkûreye azîmetle mescid-i mezkûrede namâz kılmışdı.

Benî Amr'ın ihvânı bulunan Benî Ganem bin Avf buna hased ederek onlarda hem namâz kılmak için Resûlullâh'ı avdet etmek hemde râhib Ebû Âmir,

Şâm'dan geldikten sonra orada namâz kılmak üzere mescid binâsına şürû eylediler. Benî Ganem ensârın münâfıklarından ve Ebû Âmir ehl-i İslâm'ın düşmânlarından idi.

Ebû Âmir, Ebû Hanzala diye ma'rûf olup zamân-ı câhiliyetde tenassur etmiş ve Hazreti Peygamber, Medine havâlisine geldikde görüşüp huzûr-ı Nebevî'de mübâhis dinice ba'zı tûrrâhatda bulunduğundan Fahr-i Âlem Efendimiz merkûme Ebû Âmir fâsık tesmiye buyurmuşdu. Ve râhib-i merkûm Uhud gazâsından Hevâzin gazâsına kadar İslâm aleyhinde hareket eden â'dâyı din tarafında bulunan Hevâzin hezimetinden sonra Şâm'a kaçmıştı. Şâm'a kaçtıktan sonra ehl-i İslâm ile harb için mühimmât harbe hazırlamalarını [212]ve kendisi için bir mescid yaptırıp o mühimmâtı bu mescidde kavimlerini Benî Ganem'e yazmış olduğundan Benî Ganem'in Resûlullâh aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimizi mescide da'vet için gösterdikleri mu'âmele Benî Ömer'i hasedlerinden nâşi bir mu'âmele münâfıkane ve râhib merkûm için ciddi idi.

Mescid-i mezkûr Benî Ömer'in kabâ karyesinde yaptırmakla mescidin bir cânibinde binâ ve Mescid-i Dırâr tesmiye eylediler. Bunu binâ edenler Benî Ganem'den on kimse idi ki şu on iki kimsenin birisi Cüzzâm bin Hâlid olup mescidin arsası kendi mülkü olduğu hâlde mescid yapılmak üzere terk etmişti.

Hazreti Peygamber Tebük gazvesi için techiz-i askere teşebbüs buyurdukda eşhâs-ı merkûme Medine'ye gelip “Yâ Resûlallâh ma'lûleyn ve muhtâceyn karanlık ve yağmurlu gecelerde ilticâ etmek ve derûnuna namâz kılınmak üzere bir mescid yaptık. Bizzât azîmetle içinde namâzı şerif edâ ve o mescidde bize hayr ve bereketle du'â etmeniz ricâ ediyoruz” dediklerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz: “Ben şimdi Tebük'e gideceğim. Avdetde gelip orada namâz kılarım” buyurdular.

Tebük'de avdetle yol üzerinde bulunan Avân beldesine [213]müvâselet buyurduklarından mezkûr münâfıklar oraya gelip mescid-i mezbûrda namâz kılmak için be-tekrâr ricâda bulundular. Zât-ı âlf-i risâlet-penâhî gitmek üzere kamisini talep buyurmaları müte'âkib cânib-i Celîl Samedânî'den vahyi ile münâfıkın merkûmenin maksadları Hazreti Peygambere bildirilmiş olmakla Fahrü'l-Enbiyâ Efendimiz derhâl Mâlik bin Duşşüm, Ma'n bin Adî ve Âmir bin El-Seken Hazretleriyle katil-i Hamza,

Vahşî'yi mescid-i mezkûrun ihrâkına me'mûr ta'yîn ve irsâl buyurdular. Ve onlar dahi kabâyâ giderek emr-i Peygâmberrî üzre mescid-i mezkûrî hedm ve ihrâk eylediler. Bundan sonra Benî Ganem Kabîlesi oralardan dağılıp o mescidin yeri süpründü dökülecek mezbele oldu.

Ka'b bin Mâlik ve Refiklerinin Kıssası ve Sakîf'in İslâm'ı, Viladet Büthânesinin Hedm-i

Ka'b ve Refikleri

Zât-ı âlî-i risâlet-penâhî Tebük'ün gazâsına giderken Ka'b bin Mâlik ve Mürâre bin El-Rebî', Hilâl bin Ümeyye sâ'ir-i tehallûf edenlere ittibâ' etmişler idi. Hazreti Peygamber onlarla hiçbir Müslümân ihtilât ve musâhabat [214]etmemesini emr buyurdu. Üçüde elli gün müddet-i tövbe ve istiğfâr ve Cenâb-ı Hakk'a arz-ı tazarru'la ağlamışlardır. Bunlar medâr-ı ihtizâr olacak hiçbir söz bulamadıklarından nedâmet ve te'essüfle hâb-ı râhat-ı gayb etmiş ve hatda ba'zıları kendisini Mescid-i Şerîf'in direğine bağlayıp "Ben her türlü mü'âhezeye müstahak günahkârım" diye ağlamakda bulunmuş idi. Tövbeleri dergâh-ı İlâhî'de makbûl olduğu ellinci gün vahyi ile tebşir buyuruldu.

Ka'b bin Mâlik demişdir ki: "İhtilâtdan memnû' ve musâlabat-ı Nebevî'den mahrûm olduğum vakitlerde dünyâ başıma zindân ve nefsim mütehayyir ve sergerdân olarak gece mi gündüzü mü fark edemeyecek derecede kendimi şaşırılmış ve azâb u izdırâba düçar olmuşdum. Ellinci günün sabâhı salâvat-ı fecri kaldıktan sonra hânemin arkasında esir-i dest-i hayret olduğum hâlde oturub ağlıyordum. Nagâh bir münâdi cebel-i sel' üzerinde yüksek bir ses ile "Müjde yâ Ka'b müjde" dediğini işitdiğimde sevincimden vücûduma bir ra'se gelip sâceden yere yıkıldım. Bildim ki hakkımda merhâmet-i İlâhîye zuhûr ederek o gün kalktığım fecr-i namâzın akibinde ağlaya ağlaya bârgâh-ı Kadî'ül-Hâcât'a arz eylediğim tövbe ve tazarru' [215]dergâh-ı kibriyâda makbûl olunmuşdur. Buna müte'âkib rast gelen birbirini sebkatle yanıma gelip "Müjde müjde" diye beni tebşir eylediler. Dağ üzerinde yüksek sadâ ile bana müjde veren adem yanıma geldikte üzerimde ki elbiseyi soyub bahşış verdim. Ve ondan başka giyecek libâsım olmadığından başkasından ariyyeten bir libâs alıp giydikten sonra huzûr-ı Resûlullâh'a gitdim. Oralarda bulunan ashâb fevc fevc bana

karşı gelip tebrik eylediler. Mescid-i Şerîf'e girdiğimde Hazreti Peygamber câlis olup etrafında ba'zı ashâb kirâm var idi. Talha bin Abdullah kıyâm u ser'at ve beşâkatle yanıma gelip bi'l-musâfaha beni tebrik eyledi. Talha'nın o gün beşâkatle bana gösterdiği mu'âmele unutamam.

Orada mevcûd muhâcirin vesâirleride bana doğru gelip nehniyet gösterdiler. Hazreti Peygamberi görmemle beraber beni bir hâli acebiyet istilâ eyledi ki anamdan doğduğum günden beri o günden ziyâde mes'ûd ve mesrûr olduğum bir gün tasvir edemem. Fahr-i Kâ'nât Efendimizin o sırada mübârek vech-i tâbnâkları sürûrundan o kadar parlâk idi ki bedr-i kâmilde o parlaklık yok idi.

[216]Huzûr-ı âlîlerinde oturup “Yâ Resûlallâh kaffe-i mütemellikâtımı bu ni'mete müteşekkiren sadaka olarak fukâraya dağıtacağım” dedim. Hazreti Peygamber lutf ve beşâsetle “Ma'îşetine kifâyet edecek mikdârını imsâk eylesen hakkında hayırlıdır” buyurdular. Hayırda kazandığım hisse-i ganâ'imi bi'l-imsâk ma'dasını şükren Lahsânallah sadaka olmak üzere muhtâcine dağıtdım. Benim tövbemin kabûli gazveden tahallüfümü izâr-ı kâzibeye binâ etmeyip kusurumu doğruca itirâf etdiğim için idi”.

Sakîf'in İslâm'ı

Resûl-i Ekrem Efendimiz, Tebûk'den Medine'ye avdetleri Ramazân-ı Şerîf'de idi. Şehr-i mezkûrda Tâ'if'den Sakîf'in fevdi vürûd eyledi.

Urve bin Mes'ûd'un katlinden birkaç ay geçtikde ehl-i Sakîf İslâm'a karşı bir büyük muhâtara üzerinde olduklarını anladılar. Ve etraf u civârlarında bulunan kabâ'ilin takım takım dâ'ire-i nâciye-i İslâm'a duhûlleri cihetiyle kendileri bu dâ'ireye duhûl edenlerin ortalarında yaşayamayacaklarına yakîn hâsıl etdiler.

Dühât-ı Arab'dan ve Benî Ullâc'ın ihvânında Amr bin Ümeyye, Abdîyâlîl'in yanına giderek görüşdüklerinde “Etrâfda ki [217]kabâ'ilin İslâm'ını ve İslâm'a karşı harb edecek iktidârları olmadıklarını beyân ile beraber İslâmiyetlerine bir tarîk aranması vâcib olduğunu söyledi. Orada bulunan sa'ie müte'ayyinân dahi Abdîyâlîl

ile Ömer'in yanına toplanıp müzâkere eylediler. Huzur-ı Nebevî'ye, resûl irsâliyle ba'zı şürût üzerine İslâm'ı kabûl etmekden başka çare bulamadılar.

Benî Ahlâf'dan iki, Benî Mâlik'den üç kimsenin Abdiyâlîl ile beraber Medine'ye gönderilmeleri kararlaştırıldı. Ve Ahlâf'dan Hakem bin Amr ve Şürâhbil bin Gaylân, Benî Mâlik'den Osmân bin Ebî El-Âs ve Evs bin Afv ve Nümeyr bin Harşe nâm kimseler bi'l-intihâb ile Abdiyâlîl birlikde Medine'ye gönderildi. Bunların re'isleri Abdiyâlîl idi.

Eşhâsı merkûme Medine'ye yakın vardıkda ashâbdan Mugire bin Şu'be'ye tesâdüf etdiler ki Mugire hasbe'l-münâvebe Hazreti Peygamberle ashâb-ı kirâm'ın binen develerini ra'i ediyorlar idi. Sakifileri gördükde develeri onlara tevdî' ile vürûdlarını Resûl-i Ekrem Efendimize haber vermek için azîmet eyledikte Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık tesâdüf ve beyân-ı keyfiyyet etmekle Sıddık-ı Ekber Efendimiz "Keyfiyyet-i zât-ı risâlet [218]penâhiye ben haber veririm" azîmet ve Sakîf'den vefdin vürûdunu arz eyledi.

Bundan sonra Mugire vefd-i mezkûrun yanına giderek kendilerini Resûlullâh Efendimizin huzûr-ı âlîlerine da'vet ve bade'l-mülâkat ne sûretle arz tahiyyât edeceklerini ta'rîf etdi. Lâkin onlar yine bildikleri gibi arz-ı tahiyyat eylediler.

Sakifiler huzûr-ı Peygamberîye vâsıl olduktan sonra haklarında lutf ile mu'âmele ve Mescid-i Şerîf'in yanına kendileri için bir çadır kurdurulup hepsi orada ikâme olundu.

Hâlid bin Sa'id Hazretleri bu sırada Sakifiler'e teblîğ o emre onların ma'rûzâtını huzûr-ı Nebevî'ye arz etmekle vâsıta olmuş idi. Sakifiler kabûl-i İslâm edeceklerini ve fakat Lât büthânesinin hedmi üç sene sonraya te'hîr olunmasının ve namâzda dahi afvlarını istid'â eylediler. Büthânenin bir sâ'at bile bakâsı ca'iz olmadığını namâz olmayan dinde hayr olmayacağı cevâbı verildi. Büthâne hedminin bir sene ve cevâbı reddin tekerrüründe bari bir ay olsun te'hîrin istid'âsına musir oldular ise de bir sâ'at bile te'hîr olunamaz cevâbı kat'isi i'tâ olundu. Vefd-i mezkûr-ı Lât'ın hedmini te'cilde kendilerince ye's yok ise sıbyân ve nisvân bunu gör

[219]düklerinde hafv ve dehşete düşâr olacaklarını ve din-i İslâm'a alıştıktan sonra hedminde o dehşete bi't-tab'i mahâl kalmayacağını beyân ile istid'âlarını bi'd-def'ât te'kîd etmiş oldukları hâlde istid'âlarının kabûli külliye mümkün değildir cevâbını aldılar. Sakifiler İslâm'ı kabûl etmekle içlerinde Osmân bin Ebî El-Âs cümlesinden Hadîsü's-Sin ise de İslâm'a meyl ve muhabbeti ve derhâl ta'imi Kur'ân-ı Kerîm'e başlamsı memnûniyyet-i Hazreti Peygamberîye mûcib olduğundan Sakifiler' emr-i ta'yîn buyuruldu. Ve Lât büthânesinde mevcûd emvâlin ihrâcıyla Medine'ye götürülmesi için Ebû Süfyân ile Mugire bin Şu'be kendilerine bi't-terfî gönderildi.

Bunlar Sakîf'e vusûllerinde büthâne içinde ki mecmû' emvâl-i ihrâc olunarak Medine'ye götürülmüşdür.

Ebû Melîh bin Urve ile Kârib bin El-Esved bundan mukaddem huzûr-ı risâlet-penâhîye giderek kabûl-i İslâm etmişler idi. Büthânedeki emvâlin celbi için me'mûrlar ta'yîn olunurken Ebû Melîh: "Yâ Resûlallâh babam Urve borçlu vefât etmiştir. Büthânedeki emvâlden borcunun tesviyesine müsâ'de buyurunuz" dediğinden müsâ'de buyuruldu. Kârib bin El-Esved "Yâ Resûlullâh benim babam dahi Urve'nin li-evebeyn [220]karındâşdır. O da borçlu vefât etdi". Onun içinde "Urve'nin borcu hakkındaki müsâ'deyi icrâ buyurunuz" söyledikde "Urve Müslümân olduğu hâlde fevt olmuş şerîk kabûl-i İslâm etmeksizin vefât etmiş olduğundan onun için öyle müsâ'de olunamaz" cevâbı verildi. Kârib her ne kadar ki Kârib he ne kadar ki Esved küfr hâlinde fevt olmuş ise de müslim ile karâbeti olmağla buna hürmeten müsâ'de buyurulmasını niyâzda ısrar etmekle onun için dahi öyle mu'âmele olunmasına emr-i i'tâ buyurulmuşdur. Binâen-aleyh Mugire bin Şu'be büthânedeki emvâlden emr-i Peygâamberî vechile Urve'nin ve Esved'in borçlularını tesviye eyledi.

Hedm-i Lât

Bundan sonra Hâlid bin El-Velîd ve Mugire bin Şu'be radiyallâhu anhümâ Lât büthânesinin hedmine me'mûr oldular. Büthâneye giderken hedme başladığı sırada tecemmu' eden nisvân ve sıbyân feryâd ile ağlamağa ve te'essüfler gösterip "Rabbimizi öldürüyor" diye Mugire'ye beddu'â etmeğe başladılar. Mugire elindeki bir büyük baltayı Lât sânemini başına şiddetle vurdukda Lât yerinden oynamaya

başladığından Lât'a zarar dokunduranlar makhûr olacakları i'tikâdında olan mevcûdun sayha-i müdhiş ile titremeğe [221]başlamış oldukları hâlde Mugire baltanın darabât-ı şedîdesiyle Lât'ı yüzü üzeri yere düşürüp pâre pâre ettiğini ve Mugire'ye hiçbir şey olmadığını gördüklerinde “Vây. Bizim şimdiye kadar ma'bûd diye taptığımız Lât'ın hâli bu imiş hâ” diyerek taraf taraf kahkahalarla gülmeye ve Lât'ı istihzâ etmeğe başladılar.

Mugire büthâneye taş üzerinde taş kalmayacak dereceye kadar tahribe himmet etmiş ve asâsı kalmışdı. Büthânenin miftâhtarı “Bari asâsına dokunmayınız” demekle Hazreti Hâlid ve Mugire asâsında bulunan taşları çıkarıp binâsını ve asâsını hâk ile yeksân eylediler.

Büthânedен çıkarılan emvâlin cümlesi ganâim-i add ile nehc-i şer'î lâzım gelenlere taksîm olundu.

Kitâb-ı Rü'esâ-yı Himyer, Vefât-ı Necâşî ve Ümmü Gülsüm ve Vefât-ı Abdullah bin Ebî bin Selûl

Kitâb-ı Rü'esâ-yı Himyer

Mel'ûn Himyer ve Benî Himyer'in neslinden rü'esâsından Hâris bin Abdükelâl, Na'im bin Abdükelâl, Nu'mân Kîl Zî-Ra'in, Hemedân, Mu'âfer nâm zevât-ı Himyer'in [222]İslâmını arz için Mâlik bin Mürre El-Rehâvî nâm zâtını süferâtla huzûr-ı Nebevî'ye bi'l-irsâl mahsûs mektûb dahi gönderdiler. Sefir ve mektûb Tebük'den avdet-i Peygamberîye müte'âkiben vâsıl oldu.

Mâlik İslâm'ı kabûl eylediklerine dâ'ir hâmil olduğu mektûbu takdîm eyledikte zât-ı âlî-i risâlet-penâhî rü'esâyı müşârün-ileyhime bir mektûb yazıp iş bu mektûbda “Şerik ve nazirden uzak duran münezzeh olan Allâh te'âlâ Hazretlerine hamden ve bilâd-ı Rum'dan avdet olundukda Resûllerinin vurûdlarını ve Medine'de görüştüklerini ve onunla gönderdikleri mektûb ve haberin vâsıl olduğunu beyândan sonra” namâzda ve zekât u ganâ'im ve sadakât hakkında ba'zı vusâyâ-yı şerîfe derc buyurulup Mu'âz bin Cebel ve Abdullah bin Zeyd ve Mâlik bin Ubâde ve Ukbe bin

Nemr, Mâlik bin Mürre ile beraber içlerine gönderildiklerini ve Mu'âz Hazretlerini kendilere emir ta'yîn buyurdıklarını emr ve iş'âr buyurdular.

Vefât-ı Necâşî

Habeş meliki Necâşî Eshame radiyallâhu anh sene-i mezkûre Receb'inde vefât eyledi.

Melik, müşârün-ileyhe dâ'ire-i nâciyye-i İslâm'a dâhil olmuş ve ashâb-ı kirâmın Habeş'e hicretlerinde haklarında gösterdiği [223]hürmet ve ri'âyetle beraber zât-ı âlî Peygamberîye olan hulûs ve muhabbeti dahi bi'd-def'ât fi'len müşâhede olunmuşdu. Haber-i vefâtı Medine'ye vârid oldukda risâlet-penâhî Efendimiz musalâhaya çıkarak ashâb-ı kirâm halef-i Nebevîyye'de kabîleye müteveccihen saf beste oldukları hâlde dört tekbir ile cenâze namâzı kıldılar.

Vefât-ı Ümmü Gülsüm

Ümmü Gülsüm binti Resûlullâh sene-i mezkûrede vefât eyledi. Müşârün-ileyhâ radiyallâhu anhâ kable'l-nübüvve Utbe bin Ebî Leheb'e nikâh edilmişdi. Meb'ası Nebevî'den sonra Ebû Leheb'in hakk celîl-i Nebevî'de gösterdiği izâ ve tecâvüzât üzerine (Tebbet yedâ Ebî Leheb) sûre-i şerifesi nâzil oldukda Ebû Leheb ve zevcesi Hammâlete'l-Hatab hiddetlenip müşârün-ileyhâyı tatlık etdiler. Hicret-i Nebevî'de Medine'ye celb olunup Rukiye bintü'n-nebî radiyallâhu anhâ Hazretlerinin vefâtlarından sonra Hazreti Osmân bin Affân radiyallâhu anha tezvîc olunmuşdu. Müşârün-ileyhâyı Esmâ' binti Umeys ve Safiye binti Abdülmuttalib ve Ümmü Atiyye gusûl ederek techîz ve tekvîn ile namâzı kıldıktan sonra tâbûdunu Ebû Talha radiyallâhu anhâ kabre indirdi.

[224]Vefât-ı Abdullah bin Ebî

Abdullah bin Ebî bin Selûl sene-i mezkûre Zi'l-ka'de'sinde vefât etdi. Merkûm zamân-ı câhiliyetin son günlerinde Hazrecîler'in seyyidi ve zuhûr-ı İslâm'dan sonra münâfikların re'isi idi. Râhib Ebû Âmir Fasık'ın halası oğludur.

Ashâb-ı Bedir'den Abdullah Hazretlerinin babası olduğundan müşârün-ileyh Hazretleri her vakit babasının hâline müte'essif edi. Zât-ı âlî risâlet-penâhî merkûmun kabri üzerinde durup oğlu Abdullah'a tağriye icrâ buyurdular.

Abdullah bin Ebî maraz-ı mevtinde Resûl-i Ekrem Efendimizi yanına da'vet eyledi. Hazreti Peygamber azîmet eyledikde “Yâ Abdullah Yehûd-i muhabbeti seni helâk etdi” buyurdular. Abdullah: “Yâ Resûlallâh zâtınızı yanıma da'vet etmekden murâdım bana izâ etmeniz için değildir. Hakkımda istigfâr etmeniz içindir” söyledikten sonra Fahr-i Âlem Efendimizin vücûd-ı mes'ûdlarına temas etmiş olan bir kamîs ile tekfîn olunmasını ve üzerine namâz kılınmasını ricâ eyledi. Merkûmun vefâtından sonra Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz namâzını kılmak istediklerinde Hazreti Ömer: “Yâ Resûlallâh ibni Ebî üzerine mi namâz kılacaksın, şu münâfakatın ahvâl ve akvâl sâbıkası [225]şu değil mi? ” diyerek birer birer ta'dâd etdi. Hazreti Peygamber tebessüm buyurup Abdullah'ın namâzını kıldılar.

Namâz akîbinde (Velâ tusalli alâ ehadin ilâ kavle te'âlâ vehum fâsikûn)⁷⁶ âyet-i kerîmesi nâzil olmuşdur.

Hacc-ı Ebî Bekir Radiyallâhu Anh

Fahr-i Kâ'inât aleyhi efdalü's-salâvât Efendimiz Hazretleri Ramazan'ı Şerîf'de Tebük'den Medine'ye avdet buyurup Ramazân'ın bakıyyesiyle Şevvâl ve Zi'l-ka'de'yi geçirdikten sonra selh Zi'l-ka'de'de Hazreti Ebî Bekir'i Emirü'l-Câc ta'yîn ve hacc-ı şerif için Mekke-i Mükerrerme'ye irsâl buyurdular.

Hazreti Âlî hacc-ı şerife giden kâfileye yetişmek üzere arkadan gönderildi. Kâfileye bi'l-vusûl Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık ile görüştükde “Resûl yahûd Emir olarak mı geldin” diye Hazreti Sıddık istigfâr eyledi. Hazreti Âlî: “Mefkif-i hacda (Berât) sûresini nasa okumak için Resûl olarak geldim” söyledi.

⁷⁶ Tevbe Sûresi, âyet 84: “Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allâh'ı ve Peygamberini inkar etdiler, fasık olarak öldüler.”

Hazreti Sıddık radiyallâhu te'âlâ anh hacc-ı şerifi ikâme buyurdular. O vakde kadar akvamı Arab'dan müşrik olanlar dahi hac mevsiminde gelip hac ederler idi. O [226]senede takım takım bi'l-vurûd her kabile münâzili mahsûsalarına kondular. Yevmü'n-nahrda Hazreti Âlî kıyâm ile akvâm-ı mezkûreye hitâben sûre-i şerife-i mezkûreyi kırâ'at ve Müslümân olmayanlar fimâ-ba'd haccı edâ ve Beyt-i Şerîf'i tavâftdn memnû' olduklarını tebliğ buyurdu. Bundan sonra Hazreti Sıddık ve Âlî radiyallâhu anhümâ rücû' etmiş ve Kureyş'in bakîsi çok geçmeksizin kâmilten Müslümân olmuşlardır.

[227]On İkinci Fasıl

On İkinci Sene-i Hicriyye Vekâyi'

Kudûm-i Adî, Ba'si Ebû Mûsâ ve Mu'âz, Ba'si Hâlid ve Âlî ve Cerîr Ebû Ubeyde, Mevt-i Bâdân, Kısâ-i Bedil ve Temîm Ed-Dârî, Vefât-ı İbrâhim, Küsûf-ı Şems, Tulû'ı Cibrîl, Kudûm-ı Fîrûz, Haccetü'l-Vedâ'

Kudûm-i Adî, Ba'si Ebû Mûsâ ve Mu'âz

Kudûm-i Adî

Meşhûr Hâtem-i Tayî'nin oğlu Adî sene-i mezkûrede Medine'ye gelerek İslâm'ı kabûl eyledi.

Ba'si Ebû Mûsâ ve Mu'âz

Ebû Mûsâ El-Eş'arî ve Mu'âz bin Cebel radiyallâhu anhümâ sene-i mezkûrede haccetü'l-vedâ'dan mukaddem me'mûren Yemen'e ba's buyuruldular.

Mu'âz bin Cebel me'mûr olduğu mahal Yemen'de cihet-i ulyâsı ve Ebû Mûsâ'nın mahal-i me'mûriyeti Yemen'in cihet-i süflâsı idi.

Mu'âz bin Cebel me'mûr ve Yemen'e müteveccihen Medine'den hareket [228]etdiği gün Resûl-i Ekrem Efendimiz: “Yâ Bilâl i'mâmemi getir” diye emir ederek i'mâme-i sa'âdetlerini giydikden sonra Mu'az râhilesine irkâb olundu. Hazreti Peygamber muhâcirin ve ensâr ile birlikde teşyîh buyurdular. Vakt-i teşbîhte Mu'âz

râkiben Fahr-i Kâ'inât Efendimiz, Mu'âz'ın yanı sıra mâşiyen gidiyor ve Mu'âz'da vesâyâ i'tâ buyuruyor idi. "Mu'âz yâ Resûlullâh ben râkibim Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Mu'âz'ın yanı sıra mâşiyen gidiyor ve Mu'âz'da vesâyâ i'tâ buyuruyor idi. "Mu'âz, yâ Resûlallâh ben râkibim siz peyâdesiniz. Ruhsat verdiniz bende râhleden ineyimde ayrılınca kadar piyâde vereyim" söyledi. Hazreti Resûlullâh "Yâ Mu'âz senin me'mûr olduğun iş fî-sebîlillahdır. Fî-sebîlillah görülecek işlere öyle mu'âmele câ'iz olmaz" buyurdular.

Bundan sonra zât-ı kudsiyyet âyât-ı risâlet-penâhî: "Yâ Mu'âz bugünden sonra birde mülâkât etmiş olsa idik sana vesâyâyı kıssa keser idim. Lâkin yevm-i kıyâmete kadar burda görüşmeyeceğiz. Bu seneden sonra sen benim mescidimi ve kabrimi göreceksin. Beni görmeyeceksin" buyurdularında firâk-ı Resûlullâh'tan dolayı tahammül edemeyerek ağlamaya başladı.

Hazreti Peygamber Mu'âz'a vesâyâ devâm ile "Yâ Mu'âz [229]sen ehl-i kitap olan bir kavmin içine gidiyorsun" onlar cennetin miftâhı nedir diye senden sû'âl edecekler. Miftâhı cennet (Lâ İlâhe İllâllah) olduğunu söyle. Yâ Mu'âz Allah için tevâzi'i ihtiyâr etmelisin ki Cenâb-ı Hak seni âlî ede. Hiçbir maslahatda alem yakîn hâsıl olmadıkça hükm etmedi. Eğer bir işte müşkilât gördükçe hâlde utanma. Bilenlerden sor istişâre et. Ondan sonra kendi ictihâdına mürâca'at eyle. Zirâ Sıddık ve istikâmeti iltizâm eyledin ise Allâh te'âlâ Hazretleri seni muvaffık buyurur. Bir maslahatda intikâlce zihninde tereddüt ve iştibâh hâsıl olur ise zihnin sâbit oluncaya kadardır. Efkarını topla. Yâhûd bana yaz. Hevâdan hazır et zirâ hevâ eşkiyâyı kollarında tutup iterek cehenneme götürür. Hiçbir işe gazab etme. Refik-i ihtiyâr et."

Hazreti Peygamber (Yine Mu'âz'a hitâben) : Sana bir iş arz olunduğu vakit nasıl hükm edeceksin?

Mu'âz: Allâh'ın kitabıyla.

Hazreti Peygamber: Allâh'ın kitabında bulamadınsa?

Mu'âz: Sünnet-i Resûlullâh ile.

Hazreti Peygamber: Sünnet-i Resûlullâh'da dahi bulamadınsa?

[230]Mu'âz: İctihâdımla.

Hazreti Mu'âz böyle söylemesini müteâkib Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri Mu'âz'ı sadrı üzerine basıp “Allâh’a hamd olsun ki resûlünün resûlini Resûlullâh’ın marziyyesine muvâfık mu’âmeleye muvafık eyledi” buyurdular.

Bundan sonra vedâ’ eyleyerek Hazreti Mu'âz Yemen’e müteveccihen azîmet ve Hazreti Peygamberî teşyi’de bulunan ashâb-ı kirâm ile Medine’ye avdet eyledi.

Mu'âz bin Cebel Hazretleri me’mûr olduğu mahale vâsıl oldukta minbere çıkıp Allâh’a hamd ve senâdan ve Resûlullâh’a tesliyeden sonra ah-ı Nebevî’yi umûm huzûrunda okudu. Ba’dehu minberden indikde orada mevcûd San’â’nın büyükleri “Yâ Mu'âz senin için mahsûs konak hazırlamışız. Oraya buyur” dediklerinde “Mahsûs inmek için Hazreti Peygamber bana emir vermedi” söyleyip Mescid-i Şerîf’i ikâmetgâh-ı ittihâz buyurdu.

Mu'âz radiyallâhu anh Yemen’de on dört ay o emr-i İlâhî’yi müslimîne tebliğ ve Kurân ve sünneti cümleye ta’lîm ile [231]iştigâl eyledi. Bir gece yatağında iken kulağına hâtiften bir sadâ gelip sâma’i dikkat etdikde şu sadâdan “Yâ Mu'âz sen nasıl ma’îşetdeki mübârek-i görüyorsun ki Hazreti Muhammed sekerât-ı mevtdedir” hitâb ve haber-i müdhişini aldığından kıyâmet kopdu zan ederek yerinden sıçradıkda gök açık ve yıldızlar meydanda olduğunu görmekle “E’uzu billahi mine’ş-şeytânir-racîm” söyledi.

İkinci gece “Yâ Mu'âz nasıl ma’îşetdeki mübârek-i görüyorsun ki Hazreti Muhammed toprak altındadır” nidâsını iştmesiyle beraber yerinden sıçrayıp sabır ve tahammülünü berbad ve yüksek sadâ ile (Vâ Muhammed ah!) diye feryâd eyledi. O civârlarda bulunan ricâl, nisvân, tebân telâş ile avrâlarından çıkıp Mu'âz’ın yanına toplandılar. Ve “Yâ Mu'âz kendi kendine gel. Sana ne oldu? ” diye istifsâr-ı keyfiyyet eylediler. Mu'âz ise bir deryâ-yı hazin ve te’essif içine düşmüş olduğu hâlde sesi çıkabildiği kadar “Vâ Muhammed ah!” diye ağlamakdan başka bir şey demiyor idi. Hâli sabâha kadar böyle devâm etdi. Sabâh oldukta râhlesine binip bir

mikdâr sevîk (kâvût) bir su kabı ahz ile Medine'ye müteveccihen [232]hareket ve Medine'ye üç konâk kalıncaya kadar namâz ve kazâ-i hâcetden başka bir şey için hayvândan inmeksizin azîmete devâm ve ser'at eyledi. Medine'ye üç konâk mesâfe kaldıkda gece karanlığında yoluna devâm ederken yolun sol tarafında “Vâ Muhammed ah!”diye bir hazîn mü'essir sadâ kulağına ve kulağından ok gibi ciğerlerine dokundu. Lâkin kesret telâşından giymek sadâsı olduğunu bilemedi. Bildi ki Hazreti Peygamber zâ'ika-i mevti tatmış ve dünyadan mufârakat etmiştir. Mu'âz: “Yâ eyyühe'l-hâtif ”(Yerhamdulillah) kimsin. Bu karanlık gecede nereye gidiyorsun? ” dedikde sadâ tarafından “Ammâr bin Yâsir'im” cevâbını aldı. Yanına vardıkda Hazreti Ammâr olduğunu gördü.

Mu'âz: (Ammâr'a hitâben) ne istiyorsun? (Yerhamdulillah)

Ammâr: Ebû Bekir Es-Sıddık'dan Yemen'de sana mektub götürüyor idim ki o mektubda Hazreti Peygamberin mevtiyle dünyadan müfârakat eylediği yazılıdır.

Mu'âz: Resûlullâh vefât etdikden sonra ashâbının hâli nasıl oldu?

Ammâr: Çobansız kaldılar gibi.

Mu'âz: Medine'yi nasıl bıraktın?

[233] Ammâr: Ahâlisinin hâlini hâtımdan daha ziyâde dar bir hâlde bıraktım. Hazreti Mu'âz bundan sonra gözlerinden yaşlar döke döke Medine'ye vusûl buldu.

Ba'si Hâlid ve Âlî ve Cerîr Ebû Ubeyde

Ba'si Hâlid

Müşârün-ileyh Hazretleri sene-i mezkûrede haccetü'l-vedâ'dan mukaddem Negrân'da Abdülmedân Kabîlesi'ni İslâm'a da'vete me'mûren ba's buyuruldu. Gidip emr-i risâlet-penâhîyi teblîğ etdikde hepsi Müslümân oldular.

Ba'zı rivâyetçe Hazreti Hâlid'in me'mûriyeti Negrân'da, Benî Hâris bin Ka'b Kabîlesi'ne idi. Yanlarına vardıkta üç def'a İslâm'a da'vet olunmaları ve icâbet etdikleri hâlde kitab-ı Allâh'ın ve sünnet-i Nebevî'nin kendilerine ta'limi emir

buyurulmuşdu. Kabûl etdiklerinde Hazreti Hâlid bir az vakit orada ikâmetle Kur'ân-ı Kerîm'i ve sünnet-i Nebevî'yi ta'lîm eyledi.

Bundan sonra taraf-ı eşref-i risâlet-penâhîden Amr bin Hazem, Necrân'a âmil ta'yîn buyurularak Hazreti Hâlid avdet etmiştir.

Ba'is-i Âlî bin Ebî Tâlib

Müşârün-ileyh Efendimiz sene-i [234]mezkûre Ramazân-ı Şerîf'inde me'mûren Yemen'e ba's buyuruldular. Hîn-i azîmetlerinde Hazreti Peygamber yed-i sa'âdetleriyle Hazreti Âlî'nin imâmesini sarıp Hazreti Âlî: “Yâ Resûlallâh beni benden yaşlı bir kavmin içine irsâl buyuruyorsun. Hâlbuki hâdisü'l-senem” söyledikte Resûl-i Ekrem Efendimiz yed-i sa'âdetlerini Hazreti Âlî'nin göğsüne vaz' ile (Allâh'ım sebt-i lisâne ve ahd-i kalbe) buyurduktan sonra “Yâ Âlî eğer iki hısım senin karşında otururlar ise her birisinin ifâdesini tamamıyla dinlemedikçe da'vâlarına hükm verme” buyurdular.

Hazreti Âlî radiyallâhu anh üç yüz atlı ile çıkıp gittikde ashâbını etrafa dağıtmış ve muhâlefete kıyâm edenleri tenkîl ile mallarını igtinâm etmiştir. Ba'dehu cem'iyet-i Arâb içine giderek cümlesi İslâm'a da'vet etdikde muhâlefetle Hazreti Âlî'ye ve rûfekâsına ok atmaya başladılar. Bir taraftan dahi bi'l-mukâbele muhâlefetlerden yirmi kişi maktûl ve cem'iyetleri münhezim oldu. Mu'ahhâren betkrâr üzerlerine varıp teklif-i İslâm olundukda icâbet ve kabûl-i İslâm ile Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz Hazretlerinin nâm-ı âlîlerine arz [235]bi'at eylediler. Hazreti Âlî Efendimiz dahi ashâbıyla beraber Medine'ye avdet buyurdu.

Ba'is-i Cerîr

Yine sene-i mezkûrede Cerîr bin Abdullah El-Becelî rü'esâ-yı Yemen'de Zülkela'a gönderildi. Zülkela' Bâkûr bin Habîb bin Mâlik bin Hasân bin Tebî'a'nın oğlu idi. Kendisi ve zevcesi bulunan Ebrehe bin Es-Sabâh'ın kızı Sarîme İslâm'ı kabûl eylediler. Zülkela'a'nın asıl ismi Semifi'dir.

Asme'â der ki: “Zülkela', Yemen mülük tavâ'ifinden olup işi pek büyüttmüş ve hatta rubûbiyyet bile iddi'â etmişti”. Risâlet-penâhî Efendimiz Cerîr vâsıtasıyla

Zülkela' a yazmış olduğu mektûbdan sonra âlem-i kaddese intikâl buyurdular. Hazreti Ömer'in hilâfeti esnasında sekiz bin köle ile beraber huzûr-ı risâlet-penâhîye gelip İslâm'ı kabûl etdikden sonra kölelerin dört bin neferini azâd eyledi. Hazreti Ömer Efendimiz: “Yâ Zülkela' yanında ki sâ'ir köleler esmânın bir sülüsü burada ve diğeri sülüsü Yemen'de ve sülüsü ahîri Şâm'da tesvîye olunmak üzere onları da azâd et” buyurdular Zülkela': “Bir düşüneyim” cevabını verip menzile gitdikden sonra kölelerin hepsini [236]bilâ-bedel azâd eyledi. İkinci gün Hazreti Ömer: “Yâ Zülkela' düşündün mü? ” buyurdukda “Cenâb-ı Hak bana ve onlara hayırlı olanı ihtiyâr buyurdu. Hepsini azâd etdim” söylemiştir.

Zülkela': Yâ emirü'l-mü'minin benim bir büyük günâhım vardır ki Cenâb-ı Hak mağfîret buyuracağını ümid edemiyorum. Bir gün bir yüksek mahalde kimsenin görmeyeceğı bir suretle oturuyor idim. Bulunduğum kasrın önünde ki meydânda ise beni ma'bûd ittihâz edenlerden yüz bin kadar galîelik toplanıp beni görmeye muntazır idiler. Kendimi onlara arz ettiğim anda hepsi yere kapanıp bana secde etdiler” dedikde Hazreti Ömer ihlâs ile tövbe ve iklâ' ile inâbe'den gaffârü'z-zünûb'un rahmet ü gufrânı mercüvdür” buyurdular.

Ba's-i Ebî Ubeyde

Sene-i mezkûrede Nocrân havâlisi ta'lim-i din Kur'ân-ı mübîn etmek üzere Hazreti Peygamberden bir zât istediler. Seyyid-i Âlem Efendimiz: “Bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde'dir” buyurup Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh radiyallâhu anhu Nocrân'a gönderdi.

**[237] Mevt-i Bâdân, Kısâ-i Bedil ve Temîm Ed-Dârî, Vefât-ı İbrâhim,
Küsûf-ı Şems, Tulû'ı Cibrîl, Kudûm-ı Fîrûz**

Mevt-i Bâdân

Mebhas-ı mahsûsında zikri sebkat eylediğı vechile taraf- eşrâf risâlet-penâhîden mukaddemâ Yemen'e vâlî ta'yîn buyurulmuş olan Bâdân sene-i mezkûrede vefât eylediğinden Sultanü'l-Enbîyâ Efendimiz, Yemen hükümetini aksâm-ı müte'addede bi'l-tefrîk bir kısmına mütevefâyı müşârün-ileyh'in şehri ve

aksâm-ı sâ'ireye Âmir bin Şehrû'l-Hemdânî ve Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Hâlid bin El-Âs ve Ya'lî bin Meniyye ve Amr bin Hazem Hazerâtını a'mâl ta'yîn buyurup Ziyâd bin Lebîd'i huzûr-ı mevte ve Ukkâşe bin Sevrî, Senâsin kabâ'ili hükûmetine me'mûr buyurulur.

Kıssa-i Bedîl ve Temîm Ed-Dârî

Muhâcirinden Ömer bin Âs'ın kölesi Bedîl bin Ebî Mâriye sene-i mezkûrede Temîm Ed-Dârî ve Adî bin Adî bin Bedâ nâmlarında iki nasrânî ile refâkat ve ticâret için Şâm'a müteveccihen Medine'den hareket etmişdi. Bedîl yolda hastalanıp hastalığı maraz-ı mevt olduğunu bildiğinden bir vasiyyet-nâme tahrîr ve şu vasiyyet-nâmeyi arkadaşlarının haberi olmaksızın eşyasının içine vazi' etdikden sonra [238]eşyasını götürüp veresesine vermelerini arkadaşlarına vasiyyet etmiş ve ehl-i İslâm'dan kimsenin bulunmadığı bir mahalde fevt olmuş idi. Vefâtından sonra arkadaşları eşyâyı mezkûre derûnundan üç yüz miskâl kadar altın ile nakş ve tezyîn olunmuş bir gümüş kâse çıkarıp ihtilâs ve Medine'ye avdetlerinde eşyâyı sâ'ireyi Bedîl'in veresesine i'tâ etdiler. Verese eşyâ içindeki vasiyyet-nâmeyi açıp okuduklarında kâsenin mefkûd olduğunu anladıklarından merkûmdan istemiş oldukları hâlde ikiside inkâr etmekle huzûr-ı âlî-i risâlet-penâhîye mürâca'at ve arz-ı şikâyet eylediler. Hazreti Peygamber ikindi namâzından sonra minbere su'ûda ve merkûmlara yemîn teklîf buyurdu. Merkûmlar yemîn etdikden biraz sonra kâse Mekkeliler'den ba'zılarının ellerinde zuhûr etdiğinden kimden aldıkları ledi'l-su'âl Temîm Dârî ile Adî'den iştirâ etdiklerini söylediler. Merkûmların emr-i vesâyetde hıyânetleri meydana çıktıkda Bedîl'in veresesinden Abdullah bin Ömer bin El-Âs ve Muttalib bin Ebî Vedâ'a: "Vallâh bizim şehâdetimiz (Yeminimiz) şu iki hâ'inin şehâdetlerinden ziyâde kabûle ahakdır" diyerek istihkâk da'vâsına kıyâm eylediklerini müte'âkib (Yâ eyyuhâ-llezhîne âmenû [239]şehâdetu beynikum izâ hadara ehadekumu'l-mevt)⁷⁷ âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

⁷⁷ Maide Sûresi, âyet 106: "Ey inananlar, birinize ölüm gelip çatarsa aranızda vasiyet edeceğiniz zaman, sizden iki adil tanı bulunsun".

Vefât-ı İbrâhim

Necl-i Hazreti Peygamberî İbrâhim on sekiz aylık olduğu hâlde sene-i mezkûre Rebiü'l-evvel'inde vefât ederek Bekî'a'da defin olundu.

Küsûf-ı Şems

İbrâhim bin El-Nebî'nin vefât ettiği gün güneş tulû'undan halk “Şu küsuf-ı İbrâhim'in mevti içindir. Dedikleri Resûl-i Ekrem Efendimizin mesmû'ı âlîleri oldukda “ Şems ve kamer âyetullahî'den bir râyet olmakla hiçbir kimsenin mevt-i ve hayâtı için tutulmazlar” buyurmuşlardır.

Tulû'ı Cibrîl

Sene-i mezkûrede elbisesi beyâz ve saçları siyâh, râ'ihâsı latîf, yüzü dilber bir zât meclis-i Nebvî'de görünüp Medine'de o vakte kadar böyle bir zâtın görülmemeiş olduğu ve üzerinde sefr alâmetide olmadığı cihetle ashâb-ı kirâm kim olduğunu bilemediler. O zât risâlet-penâh Efendimize yakın varıp (Es-selâmu aleyküm yâ Resûlallâh) dedikde, Resûlullâh Efendimiz (Ve aleyküm selâm) buyurdular. Dizlerini Hazreti Peygamberin dizlerine isnâd ve ellerini fâhzlarına vaz' etdikden sonra imândan, İslâm'dan, [240]ihsândan, kıyâmetden su'âl eyledi. Resûl-i Ekrem Efendimiz kıyâmetden mâ'dâ istilâya cevâp verdikden sonra “Mes'ûl-i se'ilden e'lem değildir” buyurdular. O zât meclisden çıkmasını müte'âkib talep etmelerini Hazreti Peygamber ashâb-ı kirâma emir buyurdu. Çıkıp aradıklarında bulamadılar. Risâlet-penâh Efendimiz: “Gördüğünüz zât Cibrîl idi. Size dininizi ta'lîm için geldi” diye haber verdi.

Kudûm-ı Fîrûz

Sene-i mezkûrede Fîrûz Deylemî, Medine'ye gelip huzûr-ı Nebvî'de İslâm'ı kabûl eyledi. Sonra kızben da'vâyı nübüvvet eden Esved Ansî'nin katli bu zâttır ki keyfiyyeti mebhâs mahsûsunda beyân olunacaktır.

Haccetü'l-Vedâ'

Sene-i mezkûrede haccetü'l-vedâ' vukû' bulmuşdur. Buna (Haccetü'l-İslâm) ve (Haccetü'l-Temâm) ve (Haccetü'l-Belâğ) dahi denilir.

Hazreti Peygamber mezkûr onuncu sene-i hicriyye Zi'l-ka'de'sinin yirmi beşinci sebt günü beyne'l-asrın Medine-i Münevvere hareket buyurdular. O sene Zi'l-hicce'sinde guresi hamis günü idi. Zi'l-hicce'nin dördüncü Pazar [241]günü kuşluk vaktinde Mekke-i Mükerreme'ye vâsıl olmuşlardır.

Şu sefer-i Nebevî'de hac için risâlet-penâh Efendimize refâkat etmiş olan ashâb-ı kirâm yüz binden ziyâde idi. Hîn-i azîmette ezvâc-ı tâhirât radiyallâhu anının Hazretinin cümlesi mahfelerle beraber alınmış ve kurbânlık develerle alâmetler vaz' olunmuş idi.

Fahrü'l-Enbiyâ aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz o cem'iyet-i azîme ile Zü'l-hâlîfe nâm mevki' vâsıl olduklarında orada ihrâma girdiler.

Zü'l-hâlîfe mescidinde iki rek'at namâz kıldıktan sonra nâke-i Kasvâ'ya rükûb ile Bidâ' nâm mahale vusûllerinde mevki' mezkûrun her tarafı görecek med-i Basra olduğundan refâka-ı hümâyunlarda mevcûd cem'iyet-i azîme tamamıyla görünüyor idi.

O gün yüz binden ziyâde galebeliği hâvî olan o cem'iyet-i nâciye becîhet mevc-averân deryâ gibi nazâra azîmet ve kudsiyyet arz etmekte idi. Seyyidü'l-Enbiyâ Efendimiz (Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk Lâ şerîke leke Lebbeyk inne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke lek Lebbeyk)⁷⁸ diyerek telbîyeye başlaması müte'âkib o cem'iyet-i cismiyyeyi teşkîl eden yüz binden ziyâde [242]ashâb-ı kirâm Sultan-ı Kevkeyn Efendimize bi'l-ittibâ' bir ağızdan (Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk) diye telbîyelerine tehlîl ve tevhîdi zamm ile müctemi' olan yüz binden ziyâde sadâ civârdaki dağlara ve dağlardan âsmâna doğru aks endâz mehâbet

⁷⁸ “Buyur Allah"ım buyur! Emrindeyim buyur! Senin hiçbir ortağın yoktur. Allah"ım buyur! Hamd sana mahsustur. Nimet de senin, mülk de senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur! ”.

olmakla sükkân-ı âlem bâlâ (Maşallah) diye din-i İslâm'ın şân ve azâmetini alkışlıyor idi.

Fahr-i Kâ'inât aleyhime's-salâvât Efendimiz Kedâ' nâm seniyye-i ulyâdan Mekke'ye dâhil oldular.

Hazreti Câbir radiyallâhu anh der ki: “Resûl-i Ekrem Hazretleriyle beraber Beyt-i Şerîf'e gitdim. Rüküne vusûllerinde istilâm ve üç def'a hervele (1)⁷⁹ ve dört def'a meşy buyurduktan sonra makâmı İbrâhim'i maslâ ittihâz buyurup orada iki rek'at namâz kıldıklarında bir rek'atda (Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn) ve ikinci rek'atda (Kulhu vallâhu ehad) sûre-i şerifesini okudular”.

Yine Hazreti Câbir der ki: “Bundan sonra rükne rücû' ile istilâm buyurup Safâ'ya müteveccihen kapıdan çıktı. Safâ'ya takrib eyledikde (İnne's-Safâ Ve'l-Mervete âlî âhire)⁸⁰ âyet-i kerîmesini okuyup Safâ'nın üzerine su'ûd buyurdular ki [243]oradan Beyt-i Şerîf'i görüyorlar idi. Beyti istikbâl ve Hak te'âlâ Hazretlerini tevhîd ile tekbîr alıp üç def'a (Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'i kadîr. Lâ ilâhe illallâhu vahdehu. Enceze va'dehu. Ve nasr ba'dehu. Ve hezmü'l-ahzâb cende) buyurduktan sonra du'â eylediler. Ba'dehu Merve'ye inip orada tahmîd ve temcîd ve du'âyı yedi def'a tekrar buyurdular”.

Hazreti Âlî, Yemen'den avdetle Mekke'de Fahr-i Âlem Efendimize yetişmiş ve yüz adet kurban develeri beraber götürmüştür.

Yevm-i terviye geldikde Hazreti Peygamber ve cem'iyyeti Hicâz, Minâ'ya teveccüh etdiler. Resûl-i Ekrem Efendimiz râkiben minâyâ azîmet buyurup zuhr, ikindi, mağrib, işâ, fecr namâzlarını orada kıldı. Ve biraz eğildikten sonra güneş doğdu. Kıldan bir çadır kurulmasını emr buyurdular. Nümre'ye çadır kurulup güneşin şiddeti geçinceye kadar orada tevkîf ve ba'dehu Kasvâ'ya rükûb ve batın

⁷⁹ Hervele âdî yürümele koşmak arasında bir nev' yürüyüşdür.

⁸⁰ Bakara Sûresi, âyet 108: “Şüphesiz, Safa ile Merve Allâh'ın nişanlarındandır”.

vâdiye azîmetle müctemi' olan müslimîne tercümesi etdide muharrir hutbe-i şerifeyi okudular.

[244]Hutbe

(Bugünün bu âyetin şu beldenin hürmeti gibi sizlerden her biriniz mal ve kanı diğerinizin üzerine harâmdır. Agâh olunuz ki eyyâm-ı câhiliyetde geçmiş olan seyyi'ât ba'de'l-İslâm mu'âfıdır. Kanlarımızdan en ibtidâ ayak altına vaz' ile mu'âf tutulacak kan ibni Rebî'a bin Hâris'in kanıdır ki Sa'd Kabîlesi'nden erzâ' olunurken Hezîl Kabîlesi onu öldürmüştü. Zamânı cahiliyetde ribâdan istifâde etmiş olanlarda ba'de'l-İslâm mu'âfıdır. Nisvân haklarında Allâh'a ittikâ ediniz. Zirâ onlar sizin yedlerinizde emânetdirler. Nisâyada lâzımdır ki ferrâşınızdan kaçmayalar. Kaçarlar ise incitmeksizin kendilerini döğünüz. Onlar sûret-i ma'rûfada rızkları ve kisveleri sizin üzerinizdedir. Ben ahkâm ve mesâ'il-i dinîden size her ne lâzım ise tamâmıyla tebliğ etdim. Size lâzım olan şeyler içinizde terk etdikden sonra gaybûbet edeceğim Allâh'ın kitabına itisâm ettiğiniz hâlde benim dünyâdan gidişimden size zarar gelmez. Sizde diyeceğiniz ne ise söyleyiniz.)

Ashâb-ı kirâm: “Biz şehâdet ederiz ki sen bize her şey'î tebliğ ve her şey'î edâ buyurdun” dediklerinde Hazreti Peygamber sebbâbe [245]parmağını göğşe doğru kaldırıp sonra nâse işâretle üç def'a (Allâh'ım eşhedü) buyurdular.

Bunu müte'âkib ezân okundu. Salâvat-ı zahrî ve ba'dehu orada ikâmetle ikinci namâzını kıldı. Şu iki namâz arasında nâfile namâz kılmadılar. Sonra nâke-i Kasvâ'ya binip mevkife vusûllerinde Kasvâ'nın karnını sahreye i'tâ ve kabîleye istikbâl ile orada dururken (El yevme ekmeltu lekum dinekum âlâ âhire)⁸¹ âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Bu âyet-i kerîme nâzil olurken Kasvâ tahammül edemeyip yere çökdü. Güneş batıncaya kadar orada kaldılar. Ba'dehu hareket-i verâset gelen dağın her birisinde biraz tevkifle giderek müzdelifeye çıktılar. Ve mağrib ve işâ namâzını iki ezân ve iki ikâmetle edâ buyurdular. Şu iki vakit arasında tesbîh buyurmuyorlar

⁸¹ Maide Sûresi, âyet 3: “Bugün artık kâfirler, sizin dininizden (dininizi engellemekden ve daha üstün bir adalet ve ahlâk sistemi getirmekden) umut kesmişlerdir.”

idi. Bundan sonra fecr zuhûr edinceye kadar yan üzre uyuyup fecr zuhûrunda salâvat sahibi edâ ve Kasvâ'ya rûkûb ile meş'ar-ı harâma azîmet buyurdular. Meş'ar-ı harâmda kabîleye teveccühle tekbîr ve tehlîl ve tevhîdden sonra du'â eylediler. Güneş doğmazdan mukaddemce Kasvâ'ya binerek azîmet ve cemerât'ı icrâ ile sâ'ir minâsın hac dahi ba'de'l-ifâ menhara azîmet buyuruldu. Kurbân develerinin altmış [246]üç adedini yed-i sa'âdetleriyle nahr ve altmış üç nefer dahi rakabe azâd buyurdular. Kurbânlık bakıyyesini Hazreti Âlî nahr etmiştir.

Esnâyı hacda zikr olunduğu üzere (El yevme ekmeltekümlâh) âyet-i kerîmesi nâzil oldukda izâtım emir bedâ-i nuksa medlûlunca intikâl-i Nebvî'nin takrîbi istidlâl olunduğundan Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimiz ağlamaya başladı. Sultân-ı serîr Li-ma'allah Efendimiz ba'de't-tamam el-hac Medine'ye avdet buyurdular.

Ve hacc-ı şerif son hacları olmakla (Haccetü'l-vedâ') tesmiye olundu.

[247]On Üçüncü Fasl

On Birinci Sene-i Hicriyye

Kudûm-i Vefî-i Neh'a ve İstîğfârü'n-Nebî ve Seriiyye-i Esâme – Esved Ansî'nin Zuhûr-ı ve Katli ve Müseylimetü'l-Kezzâb ve Secâh ve Tuleyha'nın Zuhûrları – İntikâl-ı Nebvî – Bi'at-ı Ebû Bekir Es-Sıddık – Hazreti Peygamberin Gusûl ve Tekfin ve Tedfini ve Mirâs ve Terk-i Nebvî

Kudûm-i Vefî-i Neh'a ve İstîğfâr-ı El-Nebî ve Seriiyye-i Esâme

Kudûm-i Vefî-i Neh'a

On birinci sene-i hicriyye Muharrem'inin nısfında Yemen'de Neh'a Kabîlesi'nden iki yüz kişi huzûr-ı Hazreti Peygamberîye geldiler. Vefî-i mezkûr Mu'âz bin Cebel Hazretlerine arz-ı bi'atla kabûl-i İslâm etmişler idi.

İstiğfârü'n-Nebî

Resûl-i Ekrem Efendimiz sene-i mezkûre şehr-i Safer'de gulâmların Ebû Müveyhibe'yi beraber alıp Kabristân-ı Bakî'a azîmetle orada gunûdgân-ı pester rahmet olan muvahhidîn için du'â ve istiğfâr eyledikten sonda “Yâ Ebâ Müveyhibe bana dünyâ ile ahiret teklif buyuruldu. Ben likâyı rahmânı [248]ihtiyâr eyledim” buyurdular. Bundan sonra intikâllerine kadar istiğfâra devam buyurmuşdur.

Seriyye-i Üsâme

Şehr-i Safer'in yirmi altıncı Pazartesi günü Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Ebnâ(1)⁸² havâlisinden sevk buyurmak üzere birisini techizine mübâşeretle şu seriyyenin imâretini Usâme bin Zeyd bin Hârise radiyallâhu anh Hazretlerine teveccüh buyurdular. Mezkûr seriyyedeki asker Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretlerinin en son ki ve gazve-i Rûm için Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Hazretlerinin en ibtidâ tertûp ve techîz buyurdıkları orduyu hümayûndur. Ebnâ Üsâme'nin vâlid-i mâcidleri Zeyd bin Hârise Hazretlerinin Rûm gazve-i sâbıkasında makteli idi. Hazreti Peygamber yevm-i mezkûrun ferdâsı Üsâme'yi celb ile “Yâ Üsâme baban makteline git. Orayı atlara çiğnet. Seni şu askere emr ta'yîn etdim. Ehl-i Ebnâ'ya gazâ ile diyârlarını ihrâk ve muzaferiyyet hâsıl oldukça eğlenmeyip avdet et. Seninle beraber lüzûmî kadar su koğaları bulundurmalısın. Gidecek tarîkte kuyuları ve pekârları ve tali'aları karşına al” emrini buyurdular.

[249]Yevm-i mezkûreun ikinci Çarşamba günü Hazreti Peygamber mizâc-ı âlîlerinde inhirâf yüz gösterdi.

Beşinci günü yed-i sa'âdetleriyle bir livâ-yı şerif akd buyurup Üsâme'ye (E'uzu bismillâh fî-sebililâh fekâtil men kefare billah) buyurduktan sonra Hurûc ve Cerf (2)⁸³ nâm mevzi'i mu'asker ittihâz buyurdular. Muhâcirin ve ensârın cümlesi şu gazâda bulunmağla kabûl etmişlerdir ki Ebû Bekir Es-Sıddık, Amr, Sa'd bin Ebî

⁸² (3) Ebnâ fi'ili üzerinde Belkâ nahiyyesinde bir mevzi'in ismidir.

⁸³ (2) Cerf, Medine'ye bir fersah mesâfede bir mevzi'dir.

Vakkâs, Sa'id bin Zeyd, Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh, Kutâde bin El-Nu'mân Hazreti dahi kabûl edenlerden ma'dûddurlar.

Bir tâ'ife "Muhâcirin ve ensârın üzerlerine Üsâme nasıl emîr olabilir" söylediklerinde Fahr-i Kâ'inât aleyhi efdalü't-tahiyyât Efendimiz işitdiklerinde bu sözden gazablanıp ve ser-i sa'âdetlerine bir isâbe-i (3)⁸⁴ şerife bağlayıp üzerlerinde bir katîfe olduğu hâlde minbere su'ûd ve Cenâb-ı Hak'ka hamd ve senâdan sonra hutbeyi kırâ'et buyurdular.

Eyyühe'n-nâs. "Üsâme askere ta'yîn olunduktan sonra ba'zı tevahhuhda bulunduğunuzu işitdim. Sizin böyle ta'n [250]edişiniz benim ta'yîn eylediğime ta'alluk eder. Mukaddemâ Üsâme'nin babasını Rûm gazâsına giden asker emir ta'yîn eylediğim vakit onada ta'n etmiş idiniz. Babası imârete lâayık olan oğlunada Cenâb-ı Hakk liyâkat verir. Nâsdan bana sevgili olanlar kendisine hayr ile du'â etmediler. Zirâ Üsâme sizin hayırlılarınızdan ma'dûddur".

İş bu hutbe-i şerifeyi kırâ'et buyurduktan sonra minberden inip hücre-i sa'âdete girdiler. Hutbenin yevm-i kırâ'eti şehr-i Rebiü'l-evvel'in ve onuncu sebt günü idi.

Üsâme ile gidecek muhâcidin Cerf'deki askere gitmek üzere Resûl-i Ekrem Efendimizle vedâ için sa'âdethâne-i Nebevî'ye geldiler. Rûh-ı Cism-i Kâ'inât aleyhi efdalü's-salâvât Efendimiz Hazretlerinin marazları müşted olmaya başladı.

Ondan sonra hastalıkları daha ziyâde müşted olduğundan Üsâme mu'asker-i hümâyûndan huzûr-ı Nebevî'ye geldikde ise de o Hazreti baygın bir hâlde idi. Şiddet-i marazdan tekellüm buyurmadılar. Üsâme başını eğerek zât-ı âlî-i Peygamberî Efendimizi takbîl eyledi. Hazreti Peygamber yed-i sa'âdetlerini semâya doğru kaldırıp Üsâme'nin üzerine vaz' eyledi ki Üsâme hakkında du'â buyurmakda oldukları anlaşılıyor idi.

⁸⁴ (3) İsâbe: başa sarılan bir şeydir.

[451]Üsâme bundan sonra mu'askere avdetle askere hareket emrini vermesini müte'âkib vâlikesi Ümmü Eymen tarafından bir adem gelip vefât-ı Peygamberî haber-i keder amîzini teblîğ etmekle Üsâme ve a'yân ashâb-ı derhâl Medine'ye gittiklerinden asker sevki Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu te'âlâ anh Efendimize hilâfetleri takarrür edinceye kadar tâ'hir eyledi.

“Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretlerinin keyfiyyet-i vefâtları mebhâsı mahsusunda ve Üsâme'nin gazâsı hilâfet-i sıddıkiyye faslında tafsil ve beyân olunacaktır inşallah te'âlâ.”

Vefât-ı Nebvî'den Da'vâ-yı Nübüvvet Eden Mürtedin

Esved Ansî

Hazreti Peygamberin hastalıkları esnâsında Esved Ansî'nin irtidâd ile da'vâ-yı nübüvvet kiyâm eylediği haberi vurûd eyledi. Ans, Yemen havâlisinde bulunan Beni Medhec butûnı rû'esâsından Zeyd bin Mâlik bin Aded'in lakabı olup Esved Ansî ona nisbet olunan kabîlenin büyüğü ve Übey bin Kâ'b nâmıyla ma'rûf bir şahs-ı dînî idi. Her vakit yüzünü örtüp gezmeyi âdet etmiş olduğundan Zü'l-humâr lakabıyla şöhret vermiştir.

[252]Merkûm mizâc-ı Nebvî'de inhirâf nümâyun olmazdan mukaddem Yemen havâlisinde irtidâd ve da'vâ-yı nübüvvetle zuhûr etmiş ve haberi maraz Nebvî zamânında Medine'ye bâliğ olmuş idi.

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri merkumun henüz haber zuhûr-i Medine'ye gelmezden mukaddem sa'âdet-hânelerinden taşra çıkıp “Gece rû'yâda gördüm ki kolumda iki altın bilezik var idi. Şu bilezikleri mekrûh adâyıp üzerlerine üfürdüğümde birisi Yemâme'ye ve diğeri Yemen'e doğru uçup gitdi” buyurdular. Huzzâr rû'yânın tevcihle ta'bîr buyurulduğunu su'âl etdiklerinde “Yemâme ve Yemen sâhibleri olan iki kezzâb zuhûr edeceklerdir” havâbını i'tâ buyurmuşlardır ki mezkûr iki kezzâbın birisi Esved diğeri Müseylime'dir.

Yemen vâlisi Bâdân'nın vefât haberi şüyû' buldukda Esved o havâliyi istilâya başlayıp âteş fesâdı harîk gibi yayıldı. Şehr bin Bâdân'nın yedindeki bilâd zabt ile kendisini ve ekârebini bi'l-idâm zevcesi, benât uzemâ-yı Fûrs'den mürzbâneyi cebren taht-ı nikâhına aldı. Yemen'den bulunan Ummâl-i Peygamberîden Ferve bin Mesîk bunun için Resûl-i Ekrem [253]Efendimiz alî ve fevke'l-isti'câl bir mektûb gönderdiğinden şu mektûb Fahr-i Kâ'inât aleyhi efdalü's-salâvât Efendimize hastalıktan muzdarib oldukları bir vakitte vâsıl oldu. Ve derhâl müslimînin katle tahrîzleriyle yâğiletten yahûd musâdifeten Esved'in katli ve avnesinin tenkilleri için Yemen'de ki amâlin cümlesine o emr-i şerife gönderildi. Fîrûz Deylemî radyallâhu anh ki mukaddemce müslimen Medine'ye gelip şeref-i sahâbeti ihrâz etmişti. Merzbâne'nin ammizâdesi olup Şehr bin Bâdân'nın vesâ'ir akrâbasını Esved'in katl etmesi ve fesâdâtının intişâre cihetiyle la'în merkûmu öldürmek üzere ricâl-i Fûrs'den Dâdûye nâmında bir zâtı refîk ittihâz ile hafyen Esved'in olduğu mahale giderek Merzbâne ile gizlice muhârebe ve mülâkât etdiklerinde müşârün-ileyhinin Esved'e şiddet buğz-ını vâz âlî-i vücûduna arzu-yı azimini gördüler. Merkûmun sakin olduğu kasrın etrâfı muhâfızlarla muhât olduğundan kasrın etsâlinde ki başka bir hânenin takbîle oradan içeri girmeyi kararlaştırdılar. Merzbâne kasra gidip Fîrûz ile Dâdûye gece vakti mezkûr hânenin kasr cihetindeki divârını nakb ile Esved'in uyumakta olduğu odaya girdiler. Kasrın etrâfı hârislerle [254]mahfûz idi ise de içinde Esved ile Merzbâne'den başka kimse yok idi. Fîrûz ve Dâdûye içeri girdikleri vakit Esved kuş tüyünden ma'mûl bir farâş üzerinde uyumakda idi. Fîrûz kılıç darbıyla öldürmek istedi ise de farâş içinde uzanıp yatmış olduğundan kılıç dokunmasından belki matlûb üzere fa'ide hâsıl olmaz mülâhazasıyla göğsü üzerine çökmeyi ve elleriyle Esved'in başını tutup refîki kılıçla kesmegi bi'l-tensib dizlerinin şiddetle merkûmun göğsüne vaz' ve iki eliyle başını kabz edip ser-i manhûsunu bir büküş büktü ki yüzü arkaya ve arka tarafı önüne dönmekle Dâdûye kılıçla la'îni mazbûrun boynunu kesip başını gövdesinden cedâ eyledi. İki birliktedir ikisi birliktedir ser-i maktû'ı alıp geldikleri delikden taşra çıktılar. Fîrûz, Esved'in başını şiddetle bükerken merkûm öküz gibi bir sayhâ-i kerîhe ile bağırdı. Şu sayhayı işiten hârislerin birisini anlamak üzere öteye doğru gidiyor idi. Merzbâne'nin öteden çıkıp gelmekte olduğunu görmekle "Şu ses ne idi? " diye sordu. çekilip me'mûr olduğu noktaya gitdi. [255]sabâh oldukda oralarda bulunan

ehl-i İslâm beyinlerindeki şî'ârları vechile nidâdan sonra ezân okudular. Mü'ezzin ezânda (Eşhü enne Muhammeden Resûlullâh ve enne ahletün kezzâb) diye okumakla Esvedîler'in gösterdikleri azâd hâm cem'iyetlerine Peygamber kâziblerinin ser-i maktû'ı arâ'e ve hâk mezellet ilkâ olundu. Merkûma etibbâ' etmiş olanlar dağılıp müte'âkiben dâ'ire-i nâciyye-i İslâmiye'ye ric'at ve istilâ sâbıkinden nâşi merkezlerinden çıkılıp birer tarafta ihtifâya mecbûr olan amel-i Peygamberî yerli yerlerine avdet eylediler.

Merkûmun leyle-i katlinde keyfiyyet-i helâki Seyyid-i Kâ'inât aleyhi efdalü's-salâvât Efendimize vahy-i İlâhî ile bildirildi. Sâbahleyin sa'âdethânelerinden hurûc ile merkûmun gece nasûretle katl olunduğu haberi vermiş ve irtihâl-i Nebevîleri o günün ferdâsı vukû' bulmuşdur.

Müseylimetü'l-Kezzâb

Merkûm Yemâme nevâhîyyesinde bulunan Benî Hanîfe Kabîlesi re'isi idi. İsmi Hârûn bin Habîb ve künyesi Semâme'dir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, Müseylime telkîb buyurdu. Hulk-ı kabîh sûreti saftı. Begâyet çirkin olup sûret-i ve sûret u sıfatınca ihsân-ı hulkullah [256]olan Seyyid-i Kâ'inât aleyhi efdalü's-salâvât Efendimiz Hazretlerinin tamamı tamamına aksi idi.

İbni Abbâs Hazretlerinden mervîdir ki Müseylime'nin kavmi huzûr-ı Hazreti risâlet-penâhîye geldikde Müseylime: "Eğer Muhammed kendisinden sonra hilâfeti bana verir ise kendisine bi'at ederim" demişdi. Sâbit bin Şemmâs ile birlikte beş şahs huzûr-ı Nebevî'ye geldiği vakit (Mâ arâkü'l-ellezî râ'iyet fihi râ'iyet) buyurmuşlar idi.

İbni Abbâs Hazretleri der ki: "Ebû Hüreyre'den şu kelâmı Nebevî'nin ne olduğunu su'âl eylediğimde (Kavlinde altından iki bilezik alıp nefh buyurmalarıyla beraber birisi Yemâme'ye ve diğeri Yemen'e uçtuğunu rü'yâda gördüklerinden şu iki nahiyyenin sâhibleri olan iki kezzâb hurûc edeceklerdir" buyurmuşlardır. Kelâm-ı hikmet insicâm-ı Nebevî buna mebni der ki Müseylime'nin hâl-i ahîrine ıtlâ'ı şeriflerini beyândan ibâretidir) cevâbını verdi".

Müseylimetü'l-Kezzâb, Medine'den Yemâme'ye avdet eyledikde irtidâd ve nübüvvetçe Fahr-i Âlem Efendimizle şirketin iddi'â ederek risâlet-penâh Efendimize mektûbu yazdı.

[257]"Men Müseylime, Resûlullâh âlî Muhammed emâ be'ade fânî kad şerket fi'l-emri me'ake ve enne lenâ nısfü'l-arz ve'l-Kureyş nısfihâ velâkin Kureyş kavm-i ya'tedûn".

Merkûm şu mektûbu iki şahs ile zât-ı âlî-i Peygamberîye gönderdi. Sultanü'l-Mürselin Efendimiz mektûbu okuduklarında merkûmlara hitâben "Benim Resûlullâh olduğuma şehâdet eder misiniz? " buyurdularında "Ne'am"⁸⁵ dediler. "Müseylime'nin resûlullah olduğuna şehâdet eder misiniz" buyurdularında "Ne'am. Emr-i nübüvvetde seninle ortaklardır." Dediler. Hazreti Peygamber: "Elçinin öldürülmesi câ'iz olsa idi şimdi ikinizinde boynunuzu vurur idim" buyurdular. Ve Müseylime'nin mektûbuna şu cevâbı yazdılar.

"Bismillâhirrahmanirrahim. Men Resûlullâh âlî Müseylimetü'l-Kezzâb. İslâm-ı alâ men etibba'ü'l-Hüda. Amâ be'ade. Fânü'l-arz Allâh yursehâ men yeşâ' men ubâde. Ve'l-â'kibetü'l-muttekin. Ve kad ehl-i ket ehl-i el-hecr. Abâdin Allâh ve men savt ma'in".

Mektub-ı risâlet-penâhî Müseylime'ye vâsıl oldukda la'în merkûm şu mektûb-ı şerifi saklayıp güyâ kendisinin nübüvvetçe şerîk olduğu Fahr-i Kâ'inât Efendimiz tasdik buyurmuş tarzında sahte bir mektûb tertib ile i'lân [258]etmiş ve kavmi şu sahte mektuba aldanıp fesâdı kesb-i azâd-ı yâd etmeye başlamışdır.

La'în mezbûr ed'âsına ukalâya gülenç olacak rekik şeyler dahi ilâve eyledi. Güyâ Kur'ân-ı Azîmü'l-Şân'ın ba'zı ayât-ı kerîmesine teşbiye sûretiyle bir takım akvâl müsecce'a tevevvuh etmiştir ki akvâl-i atîde onlardandır.

Lekad en'amullah alle'l-habli ihrâc minhâ nesme tas'i men beyn sıfâk ve haşâ.

⁸⁵ "Evet"

Elem tere keyfe fa'le rebbike bi'l-habli ihrâc menhâ nesme tas'î men beyni şerâsîf ve haşâ.

El-fi'l mel fi'l vemâ edrâke mel-fi'l lehu zenbi ve sebil ve harettûm ta'vîl en zâlike min halk-i rabbenâ la-kalîl.

Kısa sûreleri teşbihte merkûm türhât-ı atiyeyi teveffeh eymiştir.

Yâ difde' nekıyy kim nekinü'l-nekîk savtü'l- difde' fe'izâ rücu'savta kayl naknake i'lân fîl-mâ' ve esfelin fî'l-latînü'l-mâ' tekdirin velâ el-şârab temne'in.

Yâ difde' binti difde'in lahsen mâ tenkenekîn lâ el-şârab temne'in velâ el-mâ' tekdirin emkesi fî'l-arz hatta yâ'teynü'l-huffâş [259]bi'l-hayre'l-yakîn lenâ nufe'l-arz vel-Kureyş nusfehâ velâkin Kureyş kavm-i lâ ya'dilûn.

La'in merkûm (İnnâ ateyne'l-kevser) sûre'i kerîmesini teşbîhde akvâl-i atîyyeyi teveffeh eyledi.

İnnâ ateynake'l-cevâhir fasli li-rabbike fehâcir in mebgudûn racûl-i fâcir.

La'in mezbûr (Vennezi'âti ğarka) sûre'i şerifesini işitdikde

Vezzari'âti zer'a fi'l-hasidâti hasdâ vezzariyâti kahâ vettabi'ati tabhâ vel hafirâti hafrâ velbizâti habzâ fel-saridâti serdâ fi'l-lokmat lokmâ vel-eklâti eklâ laked fadeltüm alâehl-i el-vebir vemâ sabkekû ehl-i el-meder diye türrehât-ı irâd eyledi.

Bir gün bir avret Müseylime'nin yanına gelip “Muhammed kavmine du'â etdikde su kuyuları taşıp sular artmışdı. Sende bizim hurmalığımıza ve sularımıza du'â et” dedi. Müseylime: “Muhammed nasıl yaptı? ” diye sû'âl eyledi. Mezbûre: “Bir koğa isteyip mazmaza ve ağız bârini koğaya ilkâ etdikden sonra koğayı hangi kuyuya saldılar ise suyu taşıdı” dedikde Müseylime: “Haydi bana da bir koğa [260]getiriniz” diyerek kendiside öyle yaptıktan sonra koğayı hangi kuyuya saldılar ise suyu kuruyup içinde bir katre bile kalmadı.

Gazve-i Hayber de Hazreti Âlî'nin gözleri ağırırken Hazreti Peygamber duhânı mu'ciz-feşân-ı şeriflerinin bârîni ilkâ eyledikde şifâyâb olduğunu Müseylime

işitmekle kendisinde mu'cize göstermek için bir şahs-ı basîrin gözlerine tükürdü. Şahıs merkûmun şahıs merkûmun gözleri kör oldu.

Müseylimetü'l-Kezzâb: “Sütünü artıracığım” diyerek elini bir sütlü koyunun memelerine vurdukda derhâl koyunun sütü çekilip memesi kurudu.

Benî Hanîfe Kabîlesi bir kuyu kazmakla bir güzel tatlı su çıkmışdı. Müseylime: “Kuyuyu takdis edeceğim” diye oraya gelip derûnuna tükürdükde kuyunun suyunda zehir gibi acılık hâsıl olmağla birde tatlılaşmışdı.

La'in merkûm bir divâr üstünde abdest alıp sular yere döküldükde řu suların dokunduğu mahalde birde ot bitmedi.

Hazreti Peygamberin evlad-ı ashâbı mübâreklediğini işitdikde “Bende kavmimim evlâdını mübârek edeceğim” diyerek [261]elini hangi çevgânın ağzına dokundurdu ise lâl, gözüne dokundurdu ise kör elini mes etdi ise çolak oldu.

Bir şahsın kırk sene ma'mer olması için du'â etdikde herîf oradan hânesine gitdiği anda fevt oldu.

Secâh

Mezbûre Benî Temîm Kabîlesi'nden bir avretedir. Müseylime'nin da'vâ-yı nübüvvet eylediğini işitdikde, “Bende Peygamberim” diyerek ortaya atıldı. Ve kavmini cem' ile “Bana vahyi gelir” diye mü'ezzin, hâcib, minber dahi ittihâz etdi. Kavminin içinde ise pek çok fâsidü'l-ahlâk adamlar olmağla hepsi başına toplanarak bir ordu tertip ve Müseylime aleyhine i'lânı harb ile hareket eyledi.

Müseylime ile mülâkat eyledikde “Gel seninle imtihân olalımda hangi birimiz peygamberliğe ahk olduğumuz meydâna çıksın” diyerek ibtidâ hısmâne imtihâna başladılar ise de sonra uyuştuklarından ikiside peygamberlikde kalmayı ve birbirleriyle izdivâc etmeyi kararlaştırdılar. Ve mezbûrenin mihri olmak üzere ümmetlerinden sabâh ve aşâ namâzlarını iskât eylediler.

Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimiz Hazretlerinin [262]hilâfet-i aleyyileri mebhasında bakiyye-i vukû'âtı tafsîl olunacağı vechile bi'l-ahire

Müseylime, Hazreti Hâlid bin El-Velîd'in hücumuyla katl ve Secâh'ı der-dest olunup İslâm'ı kabûl etmekle vefâtına kadar İslâmiyet'de devâm eyledi.

Tuleyha bin Huveylid

Merkûm Benî Esed Kabîlesi'nden re'isi ve şecâ'atle Beyne'l-Arab bin atlıya mu'âdil add olunarak idi. Hayât-ı Nebevî'de ed'â-yı nübüvvet edenlerin son kişidir.

Benî Esed'in fevdiyle beraber huzûr-ı risâlet-penâhîye gelip İslâm'ı kabûl etdikten sonra ric'at etmişdi. Avdetinde irtidâd ve mu'ahhâren nübüvvet iddi'â eyledi.

Keyfiyyet-i irtidâd ve iddi'âsı mesmû'ı âlî Peygamberî oldukda Dırâr bin Ezver radiyallâhu anh merkûmla kîtâla me'mûr buyurulmuş ve bunu müte'âkib Seyyidü'l-Mürselin aleyhi's-salâtu vesselâm Efendimiz gülşen-sarây-ı huld birine intikâl etmiştir.

Vefât-ı risâlet-penâhîden sonra fesâd ve fitnesi kesb iştidâd ve Uyeyne bin Hısn El-Fezârî dahi kavmiyle birlikde Tuleyha'ya bi'l-etibbâ irtidâd eyledi. Keyfiyyet-i mebhâsı mahsûsunda tafsîl olunacaktır. İnşâallah te'âlâ.

[263]İntikâl-i El-Nebî Sallallahu Te'âlâ Aleyhi Ve Sellem

Ruh-ı Cism-i Kâ'inât ve Sebeb-i Hilkat Mümkünât-ı Muhammed Mustafa aleyhi efdalü'-salâvât ve etemü't-tahiyyât Efendimiz Hazretleri on birinci sene-i hicriyyenin şehr-i Saferin evâhîrinde Ebû Mevhîbe ile Bakî'i kabristâna giderek orada defin hâkk-ı rahmet olan ashâb-ı kirâm için istiğfâr ve talep rahmet perverdegâr eylediği bu faslın ibtidâsında beyân olunmuşdu.

Bakî'den avdet ederken şiddetli bir baş ağrısı ârz olarak huzûr-ı Â'îşe radiyallâhu anhânın sa'âdethânelerine azîmet buyurdukda Hazreti A'îşe'de (Ve arâsâh) diye baş ağrısından muzdarîbe olduğunu görmekle (Bil inne Vallâh ve arâsâh) buyurdular.

İkinci günü Âlî bin Ebî Tâlib ve Fadl bin Abbâs Hazretlerinin her birisi bir tarafda olduğu hâlde hâne-i A'îşe'den çıkıp Mescid-i Şerîf'e azîmet ve minbere

su'ûd ile Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâdan ve Uhud gazâsından şehîd olan ashâb-ı kirâm için mağfiret ve rahmet-i İlâhî'ye talepten sonra eyyühe'n-nâs. "Bende her kimin hakkı var ise talep [264]etmelidir. Eğer bir kimseye birkaçı vurmuş isem işte arkam. O da vurup benden hakkını alsın. Eğer bir kimsenin malını almış isem işte malım hakkını istifâ etsin. Benim yanımda sizin en sevgiliniz bende hakkı var ise hakkını alan yahûd bana helâl edendir. Benden istifâ-yı hukûk olunmuştur ki Rabbime tayyibü'l-nefs olduğum hâlde melâkî olayım".

Hutbe-i şerifesini kırâ'et ve minberden nüzûl ile salâvat zuhûrî edâdan sonra yine minbere su'ûd buyurdularında hisârdan birisi üç dirhem alacak iddi'â etmekle derhâl edâ buyurdular.

Bundan sonra eyyühe'n-nâs. "Kimin kimde hakkı var ise red etsin. Zirâ dünyâ fezâ hatta ahirey fezâhatından ihvândır" buyurdular. Ba'dehu ashâb-ı Uhud için bi'l-istiğfâr ni'met-i azimî beynende tahyîr buyurdu. "O kûl and Mevlâda ni'meti ihtiyâr eyledi" buyurdukda Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Fahr-i Kâ'inât aleyhe efdalü't-tahiyyât Efendimizin şu kelâm-ı mu'ciz-i [265]ittisâmlarından vakt-i intikâl-i Nebevîleri tekarrüb ettiğini bi'l-istidlâl kendisini zabta muktedir olamayıp ağlamaya başladı. Ve bakiyen "Yâ Resûlallâh nefslerimiz ve evlâdlarımız sana kurbân olsun" söyledi.

Bundan sonra Hazreti Peygamber aleyhi's-salâtu ve's-selâm Mescid-i Şerîf'de ki kapılardan yalnız Ebû Bekir kapısını açık bıraktırıp sâ'ir kapıların kapanmasına emr i'tâ buyurmakla kapıları kapadılar. Ve "Ben sohbetçe andımda Ebû Bekir'den efdal kimseyi bilemem. Eğer halîl ittihâz etse idim halîlim Ebû Bekir idi. Lakin o benim kardaşımdır" buyurdukdan sonra hücre-i sa'âdete avdet eylediler.

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz marazları şiddet buldukda ezvâc-ı mutahhirâtı makar-ı sa'âdetlerine celb ile hücre-i A'îşe'de kalmasını iltimâs eyledi. Hepsi muvâfakat gösterdi.

Hastalıkları daha ziyâde şiddet buldukda ashâb-ı kirâmın ağladıklarını işitip Âlî El-Murtezâ ve Fadl bin Abbâs'ın emirlerine bi'l-ittikâ Mescid'i Şerîf'e azîmetle

Cenâb-ı Hakk’a hamd ve senâdan sonra mütercemesi Atî’de muharrir şerifeyi kırâ’at buyurdular.

[266]Risâlet-penâh Efendimizin Son Hutbesi

Ey ma’şer-i nâs. İstedim ki benim irtihâlîmden hafv üzre bulunursunuz. Geçmiş enbiyânın hiç birisi ümmeti arasında bâkî kalmadı ki bende sizin içinizde kalayım. Benim likâ-yı Rab celîle istihkâkım cümleden ziyâdedir. Ensâra vasiyet ederim ki benden sonra muhâcirin hürmet ve ri’âyetde kusur etmesinler. Muhâcirinede vasiyet ederim ki ensâr ile hüsn-i zendegânı ve mu’âşeret eylesinler.

Ey muhâcirin ve ensâr. Ceryân-ı umûr-ı kazâ ve kudret-i Hazreti perverdegârın meşîyye-i ezelîlerine menût olduğundan mü’eccil olan umûrun ta’ciline hiçbir fâ’ide me’mûl değildir. Hakk Azze ve Celle Hazretleri mahlûkâtında hiç birisinin acelesi için umûr-ı kazâyı ta’cîl buyurmaz. Kahr-ı İlâhî’ye galebe sevdâsında olan kimsenin makhûr olacağında şüphe edilmemeli ve mukadderât-ı İlâhî’ye hile ve hud’a ile tahvîl za’mında olan adem âkibbet-i mahzûl ve mahdû’ olacağını bilmelidir.

Ey mahşer-i muhâcirin. Ensâr haklarında dâ’imâ hüsn mu’âmele ve her husûsta mücâmeleden ayrılmamalısınız. Onlar haklarınızda ihsân ve sizi diyârlarına götürüp meskenlerinde iskân etdiler. [267]Ma’îşetçe usret ve muzâyaka çekmekde bulundukları bir vakitte ta’ayyüşlerine sizi şerîk ederek her birinizi kendi tafsilleri üzerine tercî’ eylediler. Ensâra hâkim olacak zât-ı onların mahsunlarından â’mâl-i hüsneyi kabûl ve mesî’lerinden musâmaha ile dâ’ire-i afv ve tecâvüze duhûl eylemediler. Ben size ra’ûf ve müşfikim. Sizler bi’l-âhire bana lâ-hak olacaksınız. mev’idimiz huzurdur. Havzda benimle mülâkât arzusuna olanlar lisânlarını mâlâ ya’nîden hıfz etmelidirler.

Ey mahşer-i nâs. Günâh ve ma’siyyet ni’etin tağyîrine sebebedir. Eğer halk tâ’at ve hüsn hâlde bulunurlar ise âmir ve hükümdârlarıda adâlet ve mekâremle mâ’lûf ve aksi hâlinde onlarda gaddar ve mezâlimle mevsûf olurlar.

Benim hayâtım sizin hakkınızda hayırlı olduğu gibi memâtım dahi hayırlıdır.

(Entehî)

Şu hutbeyi kırâ'atdan sonra hücre-i sa'âdete avdet buyurdular. Marazlarının ıstidâdı Mescid-i Şerîf'e gitmeğe mâni' olacak dereceye varmakla intikâllerine değin on yedi vakit salâvât-ı mefrûzada emr-i risâlet-penâhîleriyle Ebû Bekir Es-Sıddık Efendimiz nâse amâmet eyledi.

[268]Vâsıl-ı likâ-yı rahman oldukları gün ki sâl vilâdet-i celîlelerinin altmış üçüncü senesinin son gününü ta'kîb eden altmış dördüncü senenin birinci rûz-i dilsûzî idi. Halk emâmetle salâvat-ı fecrî edâ ederken hücre-i sa'âdetin perdesi ref' ile cemâ'at-ı müslimîne nazar-endâz iltifât olduklarında ashâb-ı kirâm vücûd-ı kudsiyyet-i el-velîdlerinin avdet-i âfiyyetini istidlâl ederek sevinçlerinden hâsıl olan telâş üzerine namâzdan inhirâf gösterdikleri cihetle (Etmuvâ's- salat) emrini i'tâ ile perde-i sa'âdeti indirdiler.

Yevm-i mezkûrun nisf-ı nehârına az bir şey kaldıkda Hazreti A'îşe'den bir kadeh su isteyip yed-i âlîlerini evvel suya vaz' ve mübârek yüzlerine mesh ile (Allâh'ım inni alî sekerâtü'l-mevt) buyurduktan sonra ser-i se'âdetleri Hazreti A'îşe'nin dizleri üzerinde ağırlaşmağa başlamakla muntazır likâ-yı rahman olan çeşm-i melekût aşinâlarını açıp (Bile'r-refik illâ alî) kelâmı hikmet-i insicâmını kâ'il ve ser-i âlîlerini zânu-yı A'îşe'den ve sâ'de-i rahmet istifâdelerine nâkıl olmalarını müte'âkib pür fütûhlarını hâliku'l-arz ve es-semavâta teslîm buyurdular.

[269]Ruh-ı Cism-i Kâ'inât Hilkat-ı Mevcûdât olan vücûd-ı mes'ûd maksadlarının tenknâyı âlem-i fânîden sa'tesarâyı bekâyâ irtihâl etmesiyle beraber etrâf-ı kudsiyyet itsâflarını ihâta eden Hazerât-ı Seyyidât bir ağızdan (Vâ Muhammed ah!) nidâsıyla hücre-i sa'âdeti matemhaneye tahvûl ve ciğersûz nevhâlarla bir kânûn musâ'ib teşkîl eylediler.

Hücre-i sa'âdetden intişâr eden feryâd ve figân dünyâdan gaybûbet-i Muhammedîyeyi umûma i'lân etmekle Medine'nin her köşesinden bir sadâyı

musibet gelmeye başlayıp ashâb-ı kirâm o Hazerâtın eyyâm-ı hayâtında ayak bastıkları yerlere yüzlerini süre süre (O enbiyâ) na'ralarıyla libâs hayâtlarını çâk çâk edecek bir dereceye kadar giribân ihtiyârları ayâdı ye's ve mâneme giriftâr olduğundan şu hâl şiddet-i istimâl her birisini divâne gibi ne söylediğini anlamayacak bir sûretle dâ'ire-i bi-huşîye takrîb eyledi. Sıddık-ı Ekber Efendimiz tesliyet-i fermâyı umûm olmak efkâr-ı hayriyyesiyle minbere çıkıp (Yâ eyyühe'n-nâs. Men kâne ya'budu Muhammeden fân-i Muhammeden kaddemât) dedikten sonra (Vemâ Muhammedü'l-Resûl kad halet men kable'r-Resile'l-ahire) kerîmesini tilâvet etmekle hezârın efkârı muhterakalarında sükûn hâsıl [270]olmağa başlayıp o hâlde ikdâm umûr-ı mehâm olan ta'yîn halife emr-i vâcib alel-iltizâmına mübâşeret olundu.

Bi'at-ı Ebî Bekir Es-Sıddık Radiyallâhu Anh

Zikr olunduğu üzre Hazreti Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz âlem-i kaddese intikâl buyurup beyne'l ashâb hâsıl olan telâş ve ızdırâb tehvîn olunmasını müte'âkib ensâr sakife-i Benî Sâ'ade'ye toplanıp Sa'd bin Ubâde'ye bi'at etmek istedikleri Hazreti Ebî Bekir'e bâliğ oldukda Ömer El-Fârûk ve Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh ile birlikte Benî Sâ'de'nin Sakîf'e (Savf'a) sine gitdiler. Yolda ba'zı muhâcirin kirâm-ı dahi refâkat eyledi. Hazreti Ebû Bekir: "Şu ne hâldir dedikte ensâr "Minâ emîr ve münküm emîr" söylemesini müte'âkib her taraftan bir sadâ gelmeğe başlamakla Hazreti Sıddık teskîn ile işe hüsn-i sûret vermeği murâd buyurdu. Sa'id bin Ubâde hasta olduğu hâlde o cem'iyet içinde oturuyor idi. Ensârın hatibleri ayağa kalkıp Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ ve tesliyyeyi Nebvîyeyi edâdan sonra "Biz Allâh'ın ensârı ve millet-i İslâmiyye'nin fedâyî askerleriyiz yâ ma'sher-i Kureyş sizde bizden ma'dûdsunuz" diyerek şu ifâdeyi hilâfete ensârın salâ [271]hiyyetini gösterecek sözlerle tatvîl edecek oldukda Hazreti Ömer: "Bunların murâdları hilâfeti gasb etmektir" söyleyerek hatibin hitâbetini kat' etmekle Hazreti Ebî Bekir ensâra hitâben "Hakkınızda diğer etdiğiniz hayra ehl olduğunuz biliriz. Sizin şânınızı Kureyş kadar hiç bit tâ'ife bilmez. Fakat nesebe gelince kâfe-i akvâmın güzîdesi Kureyş'dir. Siz o vâsat-ı Arab'dan ma'dûdsunuz. Biz Hazreti Peygamberin aşireti ve akrabâsı ve zû rahmiyiz. Kureyş dururken akvâm-ı Arab size itâ'at etmez. Âmir bizden, vüzerâ sizden" dedikten sonra Hazreti

Ömer ve Hazreti Ebû Ubeyde'ye işâretle “Ben şu iki zâtdan birisinin imâretine razıyım. Siz hangi birisini muâd eder iseniz ona bi'at ediniz” buyurdular.

Ensârdan, Cenâb bin Münzar: “Kaşınmak isteyen develerin kaşındıkları ağaç gibi sizin içinizde râ'yinden istişfâ olunacak kimse dahi benim. Yâ ma'ser-i Kureyş sözü uzatmayalım sizden sizden bir emr bizden bir âmîr” demesiyle beraber cem'iyeti beynende güfte gû çoğalmağa ve yine her ağızdan bir sadâ çıkmağa başladı. Ebû Ubeyde: “Yâ ma'ser-i ensâr Allâh'tan korkunuz Allâh'tan. İslâm'a ibtidâ kuvvet verin ve dine mansuret eden sizler iken şimdi [272]tebdîl ve tağyî edenlerin evveli olmayınız” dedikde ensârdan Beşîr bin Sa'd ayağa kalkıp “Yâ ma'ser ensâr Hazreti Muhammed, Kureyş'den olduğu için emârete ahak olan kavim elbetde Peygambere mensûb olandır. Bizim cihâd ve gazâlarda sebkate eden bunca fedâkârlığımız hep Allâh'ın ve Resûlünün rızâsı tahvîl için idi. Dünyâ için Kureyş'in hukûkuna ta'arruz lâyük olamaz” söyledi. Eğerce ensârdan ba'zıları Beşîr'e itirâz etti ise de ekseriyesi emr-i hilâfet-i ensâra kalır ise “Halife Evs'den mi yoksa Hazrec'den mi olacaktır? ” mu'ârazasına bir kapı açılıp kable'l-İslâm şu iki tâ'ife beynende bir asır müddet seyiller gibi kanlar akmış ve dâ'ire-i mes'ûde-i İslâm'a duhûllerinden sonra kanlar kesilip tarafeynin kalplerindeki yaralar sâğalmış iken şimdi hilâfet için Evsiler ve Hurucîler aralarında eski husûmetler ve münâza'alar iki baştan meydana çıkacağını bi'l-mülâhaza ihtilâfı daha ileriye götürmemeyi arzu eylediler. Binâ'enaleyh ensârdan Esîd bin Huzeyr ve Beşîr bin Sa'd Hazreti, Ebû Bekir'e bi'at etmek üzere ayağa kalktıklarında Hazreti Ömer onları sebkate “Yâ Ebâ Bekir sana bi'at edeceğim elini uzat” söylemesi üzerine Sıddık'ı Ekber Efendimiz elini uzatdıkda ibtidâ Hazreti [273]Ömer El-Fârûk müte'akiben Esîd ve Beşîr mübâyâ'a etmekle muhâcirin ve ensâr-ı kirâmın cümlesi emr-i bi'atı icrâ etdiler.

Âlî bin Ebû Tâlib ve Benî Hâşim ve Zübeyr bin El-Avvâm ve Talha bin Ubeydullah Hazerâtı, Fâtıma radiyallâhu anhânın sa'âdethânelerinde olduklarından bi'at da hâzır bulunmadılar.

Bi'at-ı emr-i mühimi icrâ olunduktan sonra Sıddık'ı Ekber Efendimiz Mescid-i Şerîf'e giderek minbere su'ûd buyurmuş ve sâ'ir nâs takım takım gelip

bi'at-ı umûmiye emr-i meşrû'ıyyede ikmâl olunmuşdur. Yevm-i bi'at yevm-i vefât-ı Peygamberî olan on birinci sene-i hicriyyenin on ikinci Pazartesi günü idi.

Hazreti Fâtıma radiyallâhu anhâ altı ay sonra vefât edip Hazreti Âlî ve Benî Hâşim ve Zübeyr ve Talha Hazerâtıda Hazreti Fâtıma'nın vefâtından sonra bi'at eyledi.

Sakîfe'de ve ba'dehu Mescid-i Şerîf'de emr-i bi'at icrâ olundukdan sonra Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretlerinin gusûl ve techîz ve tekfinine şürû' olundu.

[274]Gusûl ve Tekfîn ve Defn-i Nebevî Aleyhi's-salâtu Ve's-selâm

Emr-i bi'at hitâm buldukda Resûl-i Ekrem Efendimizin gusûlüne mübâşeret olundu. Beyt-i sa'âdetin bir tarafına Hazreti Abbâs bir perde çekdi. Cesed-i es'ad-ı Nebevî şu perde ile divâr arasında idi. Hâric-i mağselde salhâ-yı ümmetden pek çok zevât müctemi' idiler. Ricâl-i Benî Hâşim, Hazreti Abbâs'ın ruhsatı üzerine diğer divârlarla perde-i beynende oturdular. Sonra Hazreti Abbâs Hazreti Âlî ile oğlu Fadıl'ı ve Ebû Süfyân bin Hâris'le Usâme bin Zeyd'i alıp perdeden içeri girdiler. Gusûl-i Nebevî hakkında ba'zı mürettebe ihtilâf yüz gösterip ehl-i beytin ekserî cesed-i Nebevî zâten zâhir olduğundan gusûl-i icâb etmez dediler. Hazreti Abbâs terk-i sünnet olunmayacağını beyân etmekle bi'l-ahire gusûlüne karar verildi.

Hazreti Abbâs ve Âlî bin Ebî Tâlib ve Abbâs'ın oğulları Fadıl ve Kasım ile Usâme bin Zeyd ve mevâ'ili Peygamberîden Şükrân Hazerâtı gusûl için hazırlandılar. Bu sırada kapı arkasında duran ashâb-ı Bedir'den Evs bin Havlî El-Ensârî savt-ı bülend ile “Yâ Âlî billah Hazreti Resûlullâh'dan [275]Hazmızı talep ederiz” dediğinden o da içeri alınıp gusûlde hazır bulundular. Cesed-i mutahhir-i Nebevî üzerinde kamis-i şerifleri ile mecûl (Kısa entâri) olduğu hâlde Hazreti Âlî göğsüne alıp Abbâs ve Fadıl ve Kasım dahi Hazreti Âlî ile birlikde döndüler. Ve Esâme ve Şükrân üzerine su döktüler. Sâfî su ile gusûl kâfûr ile tatbîb olundukdan sonra kamîs ve mec'ûl sa'âdetleri sıkılıp sular çıkarıldı. Zirâ' ve kefi şeriflerini yıkadılar.

Gusül için götürdükleri mâ'hâlis Sa'd bin Hayseme'nin malı olan (Ğars) nâm kayûdân idi ki Fahr-i Kâ'inât Efendimiz hayatlarında o kuyunun suyundan içerler idi.

Kefen-i kudsiyyet, zât-ı kudsiyyet sıfâtlarının kendilerine mahsûs üç esvâbdan ibâret olup ikisi beyâz ve birisi alâca idi. Tekfîden sonra kâfûr ile tahnût olundu.

İmâmü'l-Enbiyâ ve muktedâ-yı asfiyâ aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz Hazretlerinin üzerlerine cemâ'atle namâz kılınmadı.

İbtidâ Hazreti Âlî ba'dehu Hazreti Abbâs sonra Benî Hâşim ve muhâcirin ve ensâr, nisâ, sıbyân kimse emâmet [276]etmeksizin efzâzen (Her birisi başka başka) namâz kıldılar.

Nerede defin olunması hakkında dahi ihtilâf vukû' buldu.

Hazreti Ebî Bekir (Lem yekberu nebîyyil-ehis yemût) hâdisi şerifini okudukda ihtilâf zâ'il olup teslim-i rûh-ı buyurdıkları mahali hafr ile oraya defin eylediler. Ve cesed-i mukaddes mes'ûdlarını Hazreti Âlî ve Fadıl bin Abbâs ve Kasım bin Abbâs ile mevlî Resûlullâh'ı Şükrân kabre indirecekleri esnada Evs bin Havlî: "Yâ Âlî beni bu şerefden mahrûmmu edeceksiniz" demekle onunla birlikte indirdiler.

Emr-i tekbîr tamam oldukda üzerine dokuz adet kerpiç vaz' eylediler. Sonra Bilâl bin Rebâh kabre su götürüp baş tarafından beden ile nihâyetine kadar kabrin üstüne dökdü.

Merkad-ı Münevver'i Nebevî'nin bulumduğu hücre-i sa'âdetde üç kabir olup birisi zât-ı risâlet-penâhî Efendimizin ikincisi Hazreti Ebî Bekir'in üçüncüsü Hazreti Ömer'in kabridir. Kabirlerin vaz' iyyetinde üç rivâyet vardır. Bir rivâyet :

Kabre'n-Nebî aleyhi's-selâm

Kabr-i Ömer radiyallâhu anh

Kabr-i Ebî Bekir radiyallâhu anh

Kabr-i Ebî Bekir Radıyallâhu Anh

[277]Vaz'ıyyet-i mezkûre vechile medfûn olduklarını gösterir. Bu rivâyet Süfyân bin Temmâr'ındır.

Rezîn'in rivâyetine göre vaz'ıyyet-i âtiye vechiledir.

Kabre'n-Nebî aleyhi's-selâm

Kabr-i Ebî Bekir radıyallâhu anh

Kabr-i Ömer radıyallâhu anh

Halâsetü'l-vefâ'da vaz'ıyyet âtiye üzere bulunduğu gösteriliyor.

Kabre'n-Nebî aleyhi's-selâm

Kabr-i Ömer radıyallâhu anh

Kabr-i Ebî Bekir radıyallâhu anh

Yevm-i vefât-ı Nebevî'nin ikinci Salı günü güneş ufukdan tulû' edip yükselmeye başladığı vakit defin olunmuşdur.

İntikâl-i Nebevî ashâb-ı kirâma azim musâ'ib olunduğundan hakkında nazmen ve nesren mersiyelerle nüdbeler icrâ eylediler.

Her birisi bir türlü nüdbe ederken Hazreti A'îşe Es-Sıddık radıyallâhu anhâ (Yâ men lem yeşba' men habere's-se'ir.[278]Yâ men ahtarü'l-hasır a'elel serîr. Yâ men lem el-leyl kele men havfü'l-sa'ir) diyerek ağlıyor idi.

Hazreti Fâtımatü'z-Zehrâ radıyallâhu anhâ kabrinin toğrağını alıp kokladıkda “Bana ne hâl oldu (Bilemiyorum). Her kim Hazreti Ahmed'in toprağını koklasa ömrü içinde birde gâliyeler koklamaz.

Benim üzerime bir takım musâ'ib döküldü ki eğer o musibetler gündüzlerin üzerlerine dökülse gece olur idi” mâ'ilinde olan

“Mâzâ Âlî men şemm terbit Ahmed

İnne lâ yeşemmeddü'l-zamân gulyâ

Sıbt Âlî mesâ'ib lev ennehâ

Sıbt Âlî ilâ yem sarin liyâ liyâ”

mersiyesini inşâd ile gözlerinden yaşlar döktükçe âteş iftirâk ve hasreti tezâyüd ediyor idi.

Hazreti Peygamberin irtihâlleri zamânında altın ve gümüş nukûdundan ve köle gibi mevâli-i gayr mu'takadan hiçbir güne [279]metrûkâtı fasl mahsûsunda beyân olunacak devâb ve esliha ile bir mikdâr arâzi ve eşya idi ki şu araziyi hâl-i hayâtda fukâraya vakf etmişti.

Hayâtda iken zevcât-ı tahirâtından her birisinin kendilerinden sonra ki idâre-i ma'îşetlerini tâ'mîn ve kable'l-vefât “Nisvânıma tahsîs eylediğim nafakadan ve mü'ennet-i ayâlimden başka her ne terekem zuhûr eder ise Sıddık'adır” diye fermân buyurmuşlar idi.

Hazreti Fâtıma radiyallâhu anhâ Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Hazretlerine mürâca'atla “Senin veresen kimdir? ” diye sû'âl eyledikde “Ehl ü evlâdımdır” cevâbını verdi. “Ben ne sebebe mabnî babamın irsini alamıyorum” dedikde Hazreti Sıddık Peygamberlere kimse vâris olamaz” söylemekle Hazreti Fâtıma bir şey demeksizin avdet buyurdular.

[280]On Dördüncü Fasil

Ma'lûmât-ı Lâzime-i Müteferrika Beyânındadır

Hazreti Peygamberin Şemâ'il-i Şerife ve Hulk-ı Kerîmleri – Rûfekâ ve Hırâs-ı Nebevî – Evlâdı ve Zevcâtı – Hadme ve Mevâlî ve Mevliyât-ı Nebevî – Ümerâ ve Süferâ ve Küttâb ve Kuzat ve Mü'ezzin ve Şu'arâ-i Peygamberî – Hayl ü Devâb ve Esliha-i Nebevî – Siyâb ve Eşyası – Ashâb-ı Kirâmı

Hazreti Peygamberin Şemâ'il-i Şerife ve Hulk-ı Kerîmleri

Şemâ'il-i Şerife ve Hulk-ı Kerîmleri

Resûl-i Ekrem ve Benî muhterem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri orta boylu, renkleri kırmızıya mâ'il esmer idi. Ser-i sa'âdetleri büyük, vücûd-ı mübârekleri çekme ve tâbnâk idi. Gözleri siyah, iki kaşının arası açık, lihye-i şerifleri sık, ketfîn-i şeriflerinin arası vâsi' idi. Mübârek elleri [281]ve ayakları kalınca, saçları düz, gerdân-ı şerifleri sâf idi. Bir tarafına iltifât buyurulsa vücûdu şeriflerinin cümlesi ile döner ve yürüdükleri vakit sür'atlice yürürler idi. Dışleri inci gibi parlâk idi. Tebessüm buyurdukça nûr lem'an eder idi. Hilkat-ı alîleri ekmel ve her türlü mu'âyibden berî idi. "Hak âlîlerinde hilkat-ı müberrâ men küllü ayb kânen hilkat-i kemâ teşâ" medîhe-i celîlesi inşâd olunmuşdur.

Meâlî

Sen her türlü aybından berî olduğun hâlde hulk olundun. Güyâ her nasıl diledin ise öyle yaradıldın.

Hulk-ı Kerîm-i Nebevî

Resûl-i Kerîm ve mazhar-ı ser-i celîl (Ve onun la'li hulk-ı azîm) Efendimiz Hazretleri aklen kâfe-i mahlûkâtın ercahı ve râyen umûm ve husûsun efdali idi. Dâ'imâ Halık te'âlâ ve tekaddes Hazretlerini zikr ile meşgul olup lügaviyât ve malâya'niye müte'allik hiçbir söz söylemez idi. Güftâr-ı hikmet nesârî dâ'ireyi lüzûm zarûrîde vukû' buldu idi. Ekser ve katlarda samt ve sükût u ihtiyâr [282] ve Cenâb-ı Hakk'a te'alluk edecek efkâr-ı kudsiyet asâr ile iştigâl buyururlar idi. Hulk-ı

kerîmâneleri halîmâne ve rü'efâne herkesle mu'âmeleleri mülâyimâne mütevâzâ'ne idi. Her vakit beşûş idiler. Her kim kûdûrât-ı dünyeviyeye tesâdüf etse mübârek yüzünü gördüğü anda kederi zâ'il ve kalbinde ferah u neşât hâsıl olur idi. İhkâk-ı hakça karîb ve ba'id hazır ve gâ'ib za'îf ve kavî şerif ve sâ'il haklarında mu'âmeleleri mesâvî idi. Adâletçe kiç bir kimseyi başkası üzerine tercih etmez idi.

Miskinleri sever ve taltiflerini iltizâm eder idi. Fakiri fukara için tahkîr büyüğe büyüklüğü için ta'zîm etmez idi. Ehl-i şerefî ve ashâb-ı kirâmın aralarında mübâyenet zuhûrine hiçbir vakit meydân vermeyip dâ'imâ teliflerini iltizâm buyururlar idi.

Tefîr ve te'sire müte'allik sözlerden memnûn değil idi. Tebşîr ve teysire delâlet edecek sözleri sever idi. Bi't-tesâdüf zât-ı âlîlerine arz hâcet eden kimse sözünü ikmâl ve insirâf etmedikçe kendileri insirâf buyurmazlar idi. Her vakit ashâb-ı kirâmının ve nâsın ahvâlini su'âl buyururlar idi. Her hasta hakkında ıyâdet [283] icrâsına ri'âyet üzre idi. Yer üzerinde oturup koyunun sütünü eliyle sağıar idi. Na'l-ı sa'âdetleri yırtıldıkta eliyle diker ve kezâlik yed-i şerifleriyle sevb şeriflerine yama öreri idi. Yamalı ve yırtık elbise giymek yanında iki elbiseden farksız idi. Yediği arpa ekmeği ve kavtı ekser vakitlerde hurma ve su idi. Hiçbir vakit şib' hâsıl olacak derecede ta'âm yemez idi. Açlığa mütehammül olmak üzere emâ' şerifleri üzerine taş bağlar idi (Allah'ım arz kınâ beşefâ'ate).

Rüfekâ ve Hırâs-ı Risâlet-Penâhî

Seyyid-i Mevcûdât Efendimizin mülâzemet-i alîlerine kemâl-i ihtisâsları olan rüfekâ-i nücebâsı Ebû Bekir Es-Sıddık, Ömer, Osmân, Âlî, Ca'fer, Abûzer, Mikdâd, Selmân-ı Fârisî, Huzeyfe, ibni Mes'ûd, Ammâr bin Yâsir, mü'ezzin Bilâl bin Rebâh Habeşî idi. Radıyallâhu anhüm.

Gazâlarda hırâset (Muhâfaza) hidmetinde bulunmuş olan zevât-ı kirâm Seyyidü'l-Evs, Sa'd bin Mu'âz, Zekvân bin Abdikays, Muhammed bin Müslime, Zübeyr bin El-Avvâm, Ubâde bin Beşir, Sa'd [284]bin Ebî Vakkâs, Ebû Eyüb Ensârî, Bilâl-i Habeşî, Ebû Bekir Es-Sıddık, Mugire bin Şu'be Hazerâtı idi.

Sa'd bin Mu'âz, Bedir ve Uhud ve Hendek gazalarında bulunmuş ve gazve-i Hendek'de ok isâbetiyle mecrûh olduktan bir mâh sonra şehiden vefât etmiştir. Zekvân bin Kays, Muhammed bin Müslime yevm-i Uhud'da, Zübeyr bin El-Avvâm ve Ubâde bin Beşir; Hendek gazasında, Sa'd bin Ebî Vakkâs ve Ebû Eyüb Ensârî; Hayber'de, Bilâl; Vâdi'l-Kurâ'da, Ebû Bekir Es-Sıddık, Bedir günü hurmâ dallarından me'mûl arişde, Mugire bin Şu'be yevm-i Hudeybiye'de hirâset-i Nebevîye hizmetinde bulundular. Radıyallâhu anhüm.

(Vallâhi ya'simun mine'n-nâs) âyet-i kerîmesi nâzil oldukda hirâset hizmeti terk olundu.

Evlâd ve Zevcât-ı Nebevî

Evlâd-ı Peygamberî

İbrâhim'den mâ'dâ evlâd-ı Peygamberînin cümlesi Hazreti Hatice'nindir. İbrâhim sekizinci sene-i hicriye Zi'l-hicce'sinde tevellüd ve on sekiz mâh sonra vefât eyledi.

[285]Hazreti Hatice'den mütevellid Kâsım ve Tayyib ve Tâhir ve Abdullah küçük iken fevt oldular. Evlâd-ı zükûrunun biricisi Kâsım olduğundan Hazreti Peygamber (Ebû'l-Kâsım) künyesiyle mükennâ olmuştur.

Evlâd-ı inâs-ı risâlet-penâhî dördtür. Zevce-i Âlî, Hazreti; Fâtıma, zevce-i Ebî El-Âs; Zeyneb, Hazreti Osmân bin Affân'ın zevceleri; Rukiye ve Ümmü Gülsüm'dür. Zeyneb Kable's-selâm Ebû El-Âs'a nikâh olunup meb's-ı Nebevî'den sonra müşârü'n-ileyhâ İslâm'ı kabûl ve Ebû El-Âs kabûlünden udûl etmişdi. Ba'de'l-hücre Hazreti Zeyneb, Medine'ye celb olunarak mu'ahharen Ebû El-Âs dahi İslâm'ı kabûl eylediğinden nikâhları ibkâ buyuruldu.

Zevcât-ı Risâlet-penâhî

Hazreti Resûl-i Ekrem aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz on beş nisâ tezevvüc ve on bir adedinin beyneni cem' buyurmuş ve hîn-i vefâtlarında seriyeleri Marye-i Kubtiye'den mâ'dâ dokuz aded zevcât-ı tâhirâtî bir hayat bulunmuşdu. Bir

hayât bulunmuş olanlar Â'îşe binti Ebî Bekir Es-Sıddık, Hafsa binti Ömer, Sevde binti Zam'a, Zeyneb binti Hâceş, Meymûne, Safiye, Cevriye, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme radiyallâhu anhin Hazerâtıdır.

[286]Hidme ve Mevâlî ve Mevliyât-ı Risâlet-penâhî

Hidme-i Risâlet-penâhî

Ensâr'dan Enes bin Mâlik Hazrecî dokuz yâhû on sene-i hidmet-i Nebevîye mülâzemet etmiştir. Ebû Hamza künyesiyle mükennâ idiler. Fahr-i Âlem sallallahu ve sellem Efendimiz Hazretleri Enes hakkın damalının ve evlâdının kesreti ve cennete duhûliyle du'â buyurmuşlardır. Hâdim-i müşârün-ileyh hicretin (93) senesinde vefât eyledi.

Rebi'â bin Ka'b, Hazreti Peygambere abdest suyu verir idi. Vefâtı (63) necî sene-i hicriyededir.

Eymen bin Ümmü Eymen seferlerde mutahhire-i Peygamberîye gezdirir idi. Yevm-i Huneyn'de hazır idi.

Abdullah bin Mes'ûd sâbıkîn-i evvelindendir. Bedir ve müşâhid-i sâ'irede hazır bulundu. Ve sâde ve misvâk na'lin sa'âdet-i hidmetini hâ'iz eden. Risâlet-penâhî Efendimiz bir mahale gitdikde vakt-i ta'lîni sa'âdetlerini hâdim-i müşârün-ileyhe giydirir ve arkaları sonra gidip cülûs buyurdıkları zamân kollarından tutar idi. (32) senesinde ve alî rivâyeten Kûfe'de vefât eyledi.

[287]Ukbe bin Âmir seferlerde bağle-i Nebevîyi yeder idi. Hadim-i müşârün-ileyh kitâbullah ve ferâ'ize-i âlem ve şâ'ir-i fasih idi. Vefât-ı (58) senesindedir.

Mü'ezzin Bilâl bin Rebâh-ı Habeşî, Hazreti Ebî Bekir'in mevlîsi Sa'd ve Necâşî'nin yeğeni Zü-Mihmer, Bekir bin Şeddâh El-Leysî, Aşdah bin Şerîk, Ebû Es-Semh İyâd Ebû Zer Ğıfârî, Nu'aym bin Rebî'a Ebû El-Hamrâ, Hilâl bin El-Hâris, Salebe bin Abdurrahman El-Ensârî, Cezü bin El-Hal huddâm-ı Peygamberî idiler.

Şer' en idâmı lâzım gelenleri boyunlarını vurmak hidmet-i siyâsiyesi Hazreti Âlî ve Hazreti Zübeyr bin El-Avvâm ve Mikdâd bin Amr ve Muhammed bin Seleme ve Âsım bin Sâbit ve Dahhâk bin Süfyân Hazerâtına müveffiz idi.

Kays bin Sa'd bin Ubâde huzûr-ı Nebevî'de sâhib-i şûrta gibi idi.

Ebû Râfi', Eslem, Ahmâl ve Eskâl ve Bilâl nefekât üzerine ve Mu'aykib ibni Ebî Fâtıma mühürdârlık hizmetine me'mûr idiler. Rıdvânallah aleyhim ecma'in.

Mevâli-i Hazreti Peygamberî

Müşârün-ileyhim Hazerâtının isimleri bunlardır: [288]Zeyd bin Hârise bin Şürâhbil, Üsâme bin Zeyd bin Hârise, Selmân-ı Fârisî, Sevbân bin Muhammed, Ebû Serh Enîse, Sa'id bin Telzâd, Şükrân, Rebâh, Ebû Râfi', Ebû Müveyhibe, Zeyd bin Yesâr, Fedâle El-Yamânî, Râfi', Müd'im, Refâ'a bin Zeyd El-Cüzâmî, Kerkere, Damra bin Damra, Ebû El-Sahhah, EbûUbeyde Sa'id, Hanîn, Asîb Beder, Hâtem, Ubeyde bin Ubeyd Gaffârî, Zeyd bin Mevlâ, Sa'id bin Zeyd, Sa'd, Sender, Abdullah bin Eslem, Gaylân, Fakire Gürîb, Muhammed bin Abdurrahman, Mâhne Muhammed, Ebû Mekhûl, Nâfi' bin El-Sâ'ib ve oğlu, Nühîn, Ebû El-Yeser, Ebû Kabîle, Sefîne, Ebû'l-Bâbe, Enceşe El-Hâdî, Kayser, Meymûn, Ebû Bekir Nafi', Ebû Keysân Hürmüz, Ebû Safiye, Ebû Selmâ, Şem'un bin Zeyd, Eymen bin Ümmü Eymen, Efleh, Sâbık, Sâlim, Abdullah bin Eslem, Nebîl, Verdân, Keysân, Ebû Eyle.

Bunların kimisi iştirâ ve kimisi hibe sûretiyle alınmış ve ba'zısında sebâyâdan ma'dûd bulunmuş olduğu hâlde cümlesi azâd buyurulmuşdur.

Mevliyât-ı Nebevî

İsimleri Atî'de mezkûrdur. Ümmü Râfi', Emime, Hafere, Rızavî, Reyhâne, [289]Mâriye. Kayser aht-ı Mâriye, Meymûne binti Sa'd, Meymûne binti Ebî Asîb, Ümmü Ayyâş, Riha, Sâ'ibe, Ümmü Zamire, Ümmü Râfi', Ebû Râfi''in zevcesi ve Hazreti Fâtıma'nın dâyesi ve gâssalesi ve İbrâhim ibni El-Nebî'nin kabîlesidir.

Ümmü Eymen'in ismi Bereke El-Ceyşe olup Hazreti Peygambere babasından irsen intikâl etmişti. Üsâme bin Zeyd Hazretlerinin vâlidesidir. Resûl-i

Ekrem Efendimiz Hazreti Hatice'yi tezevvüc buyurdukda Ümmü Eymen'i azâd buyurmuşlardı. Müşârü'n-İleyhâ yevm-i Uhud'da mecrûhîn'i İslâm'a tedâvi ve mücâhidin-i kirâma su götürüp iskâ ederdi.

Mevliyât-ı mezkûrenin hepsi azâd buyurulmuşdur.

Ümerâ ve Süferâ ve Küttâb ve Kuzât ve Mü'ezzeineyn ve Şu'arâ-i Peygamberî

Bâdân bin Sâ mân, Hâlid bin Sa'id, Ziyâd bin Lebîd, Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Mu'âz bin Cebel, Ebû Süfyân bin Harb, Bezîd bin Ebî Süfyân, Attab bin Esîd, Âli bin Ebî Tâlib, Amr bin El-Âs, Ebû Bekir Es-Sıddık, Rıdvânallahî aleyhim ecmâ'in Hazerâtı ümerâ-i Peygamberîdirler.

[290]Hazreti Âlî, Yemen'e ta'yîn buyurulduğu ve Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretleri emirü'l-hac nasip buyurulmuş olduğu mebhas-ı husûslarında zikr olundu. Sıddık-ı Ekber Efendimizin emirü'l-hac ta'yîn ve irsâline sonra Hazreti Âlî (Ber'ât) sûresini akvâm-ı Arab'a okumak ve Hazreti Ebû Bekir'e mu'âvenet etmek üzere irsâl buyurulmuşken revâfiz takımından "Hazreti Peygamber Ebû Bekir'i azil ve Âlî'yi emirü'l-hac ta'yîn buyurdu" demeleri iftirâdır.

Zevât-ı sâ'ire nevâhı-i ma'lûmeye vilâdet ve amâl ta'yîn buyurulup cem' sadakât için müşârün-ileyhimden başka daha pek çok zevât-ı âmil olmak üzere mevâkî' muktezîyeye gönderilmiştir.

Süferâ

Hazreti Peygamberin süferâsı bunlardır: Amr bin Ümeyye Ed-Damrî, Dıhye bin Halife, Abdullah bin Huzâfe Es-Sehmî, Hâtib bin Ebî Belte'a El-Hamî, Şücâ' bin Veheb El-Esedî, Sâlit bin Amr El-Âmrî, Amr bin El-Âs, Alâ El-Hadrâmî, Ümeyye El-Mahzûmî, Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Mu'âz bin Cebel, Âli bin Ebî Tâlib, Cerîr bin Abdullah El-Becelî, Ferre bin Amr El-Cüzâmî, Uyeyne bin Hısn El-Fezârî, Ka'b bin Mâlik, Abbâs bin Bîşr, Râfi' bin [291]Mekîs, Dahhâk bin Süfyân, Bîşr bin Süfyân, Abdullah bin Ettebe.

Müşârün-ileyhim Hazerâtından başka ba'zı zevât dahi kabâ'ili sâ'ireye gönderilmiştir ki cümlesi akvâm ve kabâ'ili dîn-i İslâm'a da'vete me'mûr olmuşlardır.

Küttab-ı Peygamberî

Âyetde mezkûr El-Esâmî zevâtdır. Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık, Hazreti Ömer, Hazreti Osmân, Hazreti Âlî, Zübeyr bin El-Avvâm, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Muhammed bin Müslime, Erkâm bin Ebü'l-Erkâm, Abdullah bin Zeyd bin Abdürabih, Alâ bin Ukbe, Mugire bin Şu'be, Sehîl, Âmir bin Führeyre, Ebî bin Ka'b, Sâbit bin Kays, Hantale bin Er-Rebiü'l-Esedî, Zeyd bin Sâbit bin Ed-Dahhâk, Ebû Süfyân Sahr bin Harb, Mu'âviye bin Ebî Süfyân, Yezîd bin Ebî Süfyân, Şürâhbil bin Hasene, Alâ bin El-Hadramî, Hâlid bin El-Velîd, Amr bin El-Âs, Abdullah bin Revâha, Sa'id bin El-Âs, Huzeyfe bin El-Yamân, Huveytâb bin Abdülazî El-Âmirî, Hüseyin bin Numeyr, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, Ebû Seleme bin Abdülesed, Hâtib bin Amr bin Hanzala.

Müşârün-ileyhim Hazerâtının ba'zıları ketebe-i vahyidir.

[292]Kuzât-ı Peygamberî

Âlî bin Ebî Tâlib ve Mu'âz bin Cebel ve Mûsâ bin El-Eş'arî radiyallâhu anhüm Hazerâtını her birisi Yemen'de, Kudâ'ya me'mûr olunmuş idi.

Mü'ezzinleri

Birincisi Bilâl bin Rebâh bin Habeşî dir ki ibtidâ mü'ezzinlik şerefini ihrâz eden şu zâtdır. İntikâl-i Nebevî'den sonra Hazreti Ömer'den başka hiçbir halifeye mü'ezzinlik etmeyip Hazreti Ömer Şâm havâlisine azîmetle Kudüs-i Şerif'in fethinde ezân okuduğundan okurken Mücâhid bin Zamân Resûlullâh'ı tezekkür ederek ale'l-umûm ağladılar.

İkincisi Amr bin Ümmü Gülsüm, Kureys'i alıp Hazreti Peygamberden mukaddem Medine'ye hicret etmiştir. Seyyid-i Kâ'inât Efendimiz hicret ederken Kübâ'ya teşrîf buyurdukda Ömer ezân okudu. Mü'ezzin-i müşârün-ileyh a'mâ idi.

Üçüncüsü Sa'd bin Â'iz dir ki şu zât dahi Resûl-i Ekrem Efendimiz Kübâ'da iken ezân okumuşdur.

Dördüncüsü Ebû Mahzûre Evs El-Cumahî El-Mekî'dir. Ebû Mahzûre ezânı tercih ile ikâmetini tesniye eder idi. Bilâl ezânı tercih ve ikâmeti tefrîd ederken İmâm Şâfi' rahmetullah Bilâl'in ikâmesini ve ehl-i Mekke, Ebû Mahzûre'nin ezânını [293]ve Bilâl'in ikâmesini ve İmâm Azam rahmetullah Hazretleriyle ehl-i Irak Bilâl'in ezânını ve Ebi Mahzûre'nin ikâmesini ve ehl-i Medine ile Ahmed bin Hambel Hazretleri, Bilâl'in ezân okumasını ahz eyledi. Mâlik Hazretleri i'âde-i tekbîr ile tesniye-i lafzikâmetde müşârün-ileyhime muhâlefet göstermiştir.

Şu'arâ-i Peygamberî

Ka'b bin Mâlik, Abdullah bin Revâha, Hüseyin bin Sâbit, Âmir bin El-Ekvâ', Enceşe Hazerâtı idi. Fahr-i Âlem Efendimiz Hazretleri, Hasân bin Sâbit hakkında (Allâh'ım eyyede be-ruhû'l-kudüs) diye du'â buyurmuşlardır. Küffâr aleyhlerinde hicviyye tanzîm eden şu'arânın eşeddî Ka'b ve Hasân Hazretleri idi. Abdullah bin Revâha Hazretleri seferlerde Hazreti Peygamberin önünde gider ve sadâyı mevzûn ve latîf-i izhâr etdikçe develer hoşlanıp sür'atle yürürler idi. Enceşe dahi hasenü'l-haddâ idi.(1)⁸⁶

Hazreti Peygamberin yirmi iki ra's-ı ferâsları olduğu mervî olup bunların bunların on beşi muhtelif fihâdır. Yedi[294] ra's-ı müttefâk aleyha olmakla kâdî Bedreddin bin Cemâ'a'nın şu beynende mündericidir.

El-heyl sekebû'l-hayf secce tarab

Lizâz mürteciz vürûdü'l-hâ esrâr

Resûl-i Ekrem Efendimizin ibtidâ Mâlik oldukları Fûrs (Sekeb) dür. Medine'de bir Arâbî'den iştirâ buyurdular. İbtidâ gazâlarında Sekeb'e râkib olmuşlardır. Sekeb turîyy elini akıtmalı mutlak el-yemîn idi. Pek sür'atle yürür ve

⁸⁶ (1) Haddâ develeri yürütmek için hoş sadâ ile ırlâmak ma'nâsındadır.

yürürken güyâ bir su ceryân eder idi. Gazve-i Uhud'da şu ferse rûkûb buyurmuşlar idi.

Sebha yürürken suda yüzer gibi yürür ve ferah verir idi. Sebha tesmîye olundu.

Mürtecizin kişnemesi pek latîf idi. Rengi karaydı. Lizâz Mukavkıs tarafından hediye gönderilmişdi.

Lahîf, Rebi'a bin Ebî El-Berâ cânîbinden ihdâ edilmişdi.

Târb tâvelî olduğundan öyle tesmîye olunmuşdu.

Verd, Temîm Ed-Dârî tarafından hediye olarak takdîm olunmakla Resûl-i Ekrem Efendimiz dahi Hazreti Ömer'e i'tâ [295]buyurdular.

Biğâl-i Peygamberînin birisi Düldül olup renkleri beyaz idi. Mukavkıs tarafından hediye olarak gönderilmişti. Seyyid-i Kâ'inât Efendimizden sonra Düldül'e, Hazreti Âlî rûkûb eder idi. Pek çok pek çok mu'ammer olup hâl-i kibrinden gözleri a'mâ olmuşdu. Benî Müdlic'in bostânlığına girdiğinden şahsın atdığı ok isâbetiyle fevt oldu.

Hazreti Peygamberin Düldül'den başka Fidge ve Ebliye nâmlarında iki esteri dahi var idi. Birisi Ferve bin Ömer diğeri Eyle meliki ihdâ etmişdi. Himyerî'nin birisi Fe'fir diğeri Ye'fûr olup birincisi Mukavkıs'ın ikinci Ferve bin Ömer'in hediyesi idi. Hacetü'l-vedâ'dan avdet-i Nebvî'de Ye'fûr'a negafe denilen maraz isâbet etmişdi.(1)⁸⁷

Sa'd bin Ubâde radiyallâhu anh dahi Resûl-i Ekrem Efendimize bir himâr ihdâ eylemişdi.

Kasvâ, Gadbâ', Cez'â nâmlarıyla üçte binek develeri var idi. Kasvâ maktu'atü'l-izn idi. Şâm ticâretine azîmet buyurdıkları vakit buna râkib olmuşlar idi.

⁸⁷ (2) Negafe hayvânın birûnunda kurd zuhûr etmektedir.

[296]Gadbâ' meşkuku'l-izn idi. Cez'â'nın kulağının bir tarâfı maktû' olup bunu dört yüz dirhem bedel ile Hazreti Ebî Bekir'den iştirâ buyurmuşlar idi.

Yirmi dahi sütlü develeri olmakla bunlardan gecede iki büyük kırba süt hâsıl olurdu ki sütleri zevcât-ı tâhirâta taksîm olunur idi.

Birkaç adet dahi koyun ve keçileri var idi.

Eslîha-i Peygamberî

Resûl-i Ekrem Efendimizin dokuz adet kılıcı var idi. İbtidâ mâlik olduğu kılıcı Mâ'sûr idi.

İkincisi Adb diye mevsûm idi. Bedir gazâsına azîmetlerinde seyf mezkûrî Sa'd bin Ubâde göndermiş idi.

Üçüncüsü Zü'l-fikâr idi. Âs bin Münebbîh sehminin iken yevm-i Bedir'de igtinâm ve sonra Hazreti Âlî'ye i'tâ buyuruldu.

Beş adeti Benî Kaynukâ' vesâ'ir gazveler ganâ'imden olup bir aded dahi vâlid-i mâcidlerinden irsen kendilerine müntakıl idi.

[297]Eslîhaca yedi adet zırh ve üç kargı ve bir harbe ve altı kavs ve üç kalkanları da var idi.

Ukâb nâmıyla bir siyah ve birkaç elviye-i beyâz olup beyâz elviyeden birirsinin üzerinde (Kelime-i tevhid) yazılı idi.

Hazreti Peygamberin Siyâb Vesâ'ir Eşyası

Hazreti Peygamberin birkaç kalensû lebise buyururlar idi. Ba'zen yalnızca imâme ve bazen yalnızca kalensû giyip ba'zen hiç birisini telebbüs buyurmaksızın verdâ dahi giymeksizin râcilen hastaları iyâdet ederler idi.

Mekke-i Mükerreme'ye dâhil oldukları gün siyâh imâme ile ta'mim buyurmuşlardır.

Mu'tâd üzre her gün telebbüs buyurdıkları siyâbdan başka olarak Cum'a'ya mahsû iki sevb-i şerifleri var idi.

Abdest aldıkları vakit yüzlerini silmek için mendil var idi.

[298]Bazen vech-i mübâreklerini ridâ-i şeriflerinin bir tarafıyla siler idi.

Birkaç aded gömlek ve sûfdan bir cübbesi ve kolları dar bir şâm cübbesi ve deriden bir kuşak ve altı karış tavlinde bir bürde-i sa'âdetleri ve iki izâr ve yine bir bürde-i mensûceleri ve birisi siyâh ve diğeri kırmızı ve biriside kıldan mensûceleri üç aded kısa ve yeşil sevb ve ze'farânî bir sevb ve iki siyâh çizme ve ne'alın-i şerifleri ve bir gümüş Hâtem-i sa'âdetleri ve bir sırmâdan ve ağâçdan bir tarak ve bir kas'a vesâ'ir ba'zı lüzûm zarûrisi olan eşyası var idi.

Ashâb-ı Kirâm-ı Nebvî

Kimin üzerine sahâbe ıtlâk olunacağında beyne'l-ulemâ ihtilâf olup Sa'id bin El-Müseyyib: "Hazreti Resûlullâh ile bir sene müddet birlikte ikâmet ve beraberce gazâ etmeyen ashâbdan ma'dûd olmaz" söyledi. "Ba'zıları ba'de'l-bulûğ Hazreti Peygamberi görüp kabûl-i İslâm eden ve bir sâ'at bile sohbet-i Resûlullâh ile müşerref olan sahâbîdir" dediler. [299]bazıları "Hazreti Peygamber onunla ve o da Peygamberle tahsis hâsıl etmedikçe sahâbî olamaz ki şu tahsis kalben ve sefer Resûl-i Ekrem'e mülâzemet hâsıl olmak denir" diye beyân eylediler.

Ekseriyyet-i akvâle nazaren her kim İslâm'ı kabûl ve rü'yyet-i Nebvî şerifle teşerrûf etmiş ise sahâbî add olunur.

Ashâb-ı kirâmın nemekdârı olduğundan ihtilâf vardır Mekke fethinde on bin ve Huneyn'de on iki bin ve gazve-i Tebük'de otuz bin ve Haccetü'l-Vedâ'da yüz binden ziyâde ve intikâl-i Nebvî zamanında yüz yirmi dört bin ashâb-ı kirâm mevcûd olduğu rivâyet-i mevsûkadandır.

Merâtib-i Ashâb

Alî vechü'l-ecmâl-i muhâcirin ensârdan efdaldır ve alî vechü'l-tafsil ensârdan İslâm'ı sebkât edenler muhâcirinden İslâm'ı te'ahhur edenlerden efdal olup tabâkat-ı ashâbca Hazreti Hatice ve Hazreti Âlî ve Ebî Bekir radiyallâhu anhüm ile İslâmca onları velî edenler birinci tabaka ashâb-ı Dârü'n-Nedve'de İslâm'ı sebkât edenler ikinci tabaka, Habeş muhâcirleri üçüncü ukbe-i sâlise ashâb-ı olan beşinci, ukbe-i sâlise ashâb-ı olan yetmiş iki nefer altıncı, hicretten [300]sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz, Kübâ'da iken yanlarında vâsıl olanlar yedinci, Bedir gazâsında bulunanlar sekizinci, Bedir ve Huneyn vak'aları Beynen'den, Medine'ye hicret edenler dokuzuncu, Hudeybiye'de ki şecere altında bi'at edenler onuncu, Hudeybiye vak'asıyla feth-i Mekke arasında hicret edenler on birinci, Mekke'nin yevm-i fethinde Müslümân olanlar on yedinci, Fahr-i Âlem Efendimize idrâk eden sıbyân on üçüncü add olunurlar.

Ashâb-ı kirâmın efdali Hazreti Ebî Bekir ba'dehu Hazreti Ömer ba'dehu Hazreti Osmân ba'dehu Hazreti Âlî ve ba'dehu Aşere-i Mübeşşere'nin bakîsidir ki Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh, Talha, Zübeyr, Abdurrahman bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Sa'îd bin Zeyd Hazerâtı ve müşârün-ileyhimden sonra ehl-i Bedir'in onlardan mütebâkîsi olup yukarıda mezkûr olan tabâkat-ı vechile her takım diğerinden efdal add olunurlar. Rıdvanallahi aleyhim ecma'in.

“Ashâb-ı müşârün-ileyhim Hazerâtından lâzım el-zikr olan zevât-ı kirâmın intikâl-i Nebvî'den sonra olan hidmât-ı meyrûreleri bundan sonra sırası ve münâsebeti ile zikr olunacaktır inşallah te'âlâ.”

[302]İkinci Kitâbın İkinci Kısım

Hulefâ-yı Râşidîn Tevârihi Hâvidir.

(11-41)

Birinci Fasl

Hilâfet-i Ebî Bekir Es-Sıddık Radiyallâhu Anh

(12 Rebiü'l-evvel 11- 22 Cemâdü'l-ahire 13)

Bakiyye-i Vekâyi' (Sene 11)

**Üsâme'nin Gazâyâ Sevki – Mürtedîn Haklarındaki Harekât - Cem'i
Kurân ve Ba'zı Vekâyi'**

Üsâme bin Zeyd'in Askerle Gazâyâ Sevki

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri azim-i gülşensarây bekâ buyurduktan sonra Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimiz hicret-i Nebevî'nin on birinci senesinde şehr-i Rebiü'l-evvel'in on ikinci [303]Pazartesi günü ecmâ'ı ümmetle mesned arâyı hilâfet-i azimî oldukları kısım sâbıkta beyân olunmuşdu.

Risâlet-penâhî Efendimizin kable'l-vefâ İbniyye havâlisine gazâ buyurmuş oldukları askerin sevkini icrâ'at-ı alîyelerine mukaddemâ ittihâz buyurdular.

Üsâme'nin hidâyet-i sünnî cihetiyle imârete başkasının ta'yîni münâsib olacağı ensâr-ı kirâmın bazıları taraflarında lisâne'n-İrâk bunu huzûr-ı hilâfete arz etmek üzere Ömer bin El-Hattâb Hazretleri tevsit olundu. Hazreti Ömer keyfiyyeti arz eyledikde Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretleri “Resûl-i Ekrem'in emîr-i ta'yîn buyurmuş oldukları zâtın azlini mi bana teklif ediyorsun? ” diyerek gazab-ı şedîd izhâr ve belâ tevkif tevakkuf mevzi'i Cerf'de müctemi' olan ordu-yı hümâyûna azîmet buyurup Üsâme'ye askerle hemân hareket etmesi emrini i'tâ eyledi. Hazreti Ömer'in hilâfet-i uzemâyâ mu'âveneti için görülen lüzûm üzerine Üsâme tarafından Medine'ye avdetine ruhsat verilmiştir.

Ordunun hareketi esnâsında asâkir-i İslâmiye'ye hitâben Halife Hazretleri harekât-ı cihâdiyece sadâkat-ı iltizâm [304]ve gadırdan ittikâ olunmasını ve çocukların, ihtiyârların, nisvânın savma'alarında ibâdetleriyle meşgûl olanların katl edilmelerini ta'am-ı ekl olunacağı vakit Zikrullah'tan gaflet olunmasını kimsenin hurmâlığını kesmek ve zarûret olmadıkça gayrın hayvânâtını dinç etmek gibi hâlleri vukû'a götürülmesini emr ve tavsiyeden sonra Üsâme Hazretlerine teveccühle "Yâ Üsâme bu gazâda Hazreti Peygamberden almış olduğun o emr-i şerifeyi tamamıyla icrâ etmelisin" buyurdular.

Bundan sonra ordu-yı hümâyûn yola çıkarılıp teşeyyu'da Üsâme râkib oldukları hâlde kendileri Üsâme'nin yanı sıra peyâda gidiyorlar idi. Üsâme: "Yâ Halife-i Resûlallâh yâ sizde hayvâna bininiz. Yâhûd ben hayvândan ineyim" söyledikde Halife Hazretleri: "Fî sebilillah bu kadarda mı hidmet etmeyeyim" diyerek bir az mesâfe gitdikden sonra Üsâme'nin verdiği ruhsat üzerine Hazreti Ömer'le beraber Medine'ye avdet ve Üsâme ordu-yı hümâyûn ile mahal me'mûriyyetine azîmet eyledi.

Üsâme'nin askerle hareket ve avdeti arasında kırk ve alî rivâyeten yetmiş gün vakit geçmiş ve İbniyye havâlisince [305]galebe-i kâmile kazanıp ganâ'im ve sebâya ile avdetleri vukû' bulmuşdur.

Mürtedinin Ahvâliyle İcrâ Buyurulan Islâhât

Hazreti Peygamber sallallahu Efendimizin huld-ı i'lâya intikâlleri akibinde ehl-i İslâm karanlık bir gecede yağmura tutulmuş çobansız koyun sürüleri gibi bir hâl-i ızdıraba giriftâr oldular. Bilâd ve nevâhiyede bulunan müslimîn Müslümân olmayan akvâma nisbetle pek az idiler. Hepsi beni zîşânlarını gâ'ib etdikleri için müte'essif ve mutahhir oldukları hâlde intikâl-i Peygamberînin şüyû'nı müte'âkib afâk İslâmiyye'yi bir zulmet-i ihtilâl ihâtâ eyledi.

Medine havâlisinde ki ehl-i İslâm'dan harb ve darba muktedir olanların kısım-ı a'zamı Üsâme ile bilâd-ı Rûm'a gitmiş ve geride kalanların ashâb-ı ihtilâla müdâ'faları bir hâl-i ta'zire varmışdı. Kabâ'il-i Arâb darü'l-hilâfenin civârına kadar hücum ile fenâlıkları sâ'at be-sâ'at kest iştidâd ve yalnız Mekke-i Mükerreme

havâlisindeki Kureyş ile Benî Sakîf kabâ'ili [306]dâ'ire-i İslâmiyet'de sebât edip Ceziretü'l-Arab'da bulunan kabâ'ilin ekseri irtidâd eyledi. Yukarıda keyfiyetleri beyân olunan Tuleyha, Müseylimetü'l-Kezzâb, Secâh nâm mütenebbi-i kâzibleri ise harıl harıl dâ'ire-i fesâdlarını tevsi' ediyorlar idi. Yemâme'de, Hevâzin'de, Bahreyn'de, Mehre'de, Ummân'da bulunan kabâ'il ile Benî Âmir ve Benî Selîm akvâmı rast gelen rü'esânın başlarına toplanıp ehl-i İslâm aleyhinde kıyâm gösterdiler. Ceziretü'l-Arab'ın her tarâfı bir menba'ı fetn ve ihtilâl ve her nâhiyye bir meydân-ı kıtâl olmakla kesb-i isti'dâd etdi.

Ehl-i Mekke'nin Hâli

Mekke ahâlisi vefât-ı Peygamberîyi işitmeleriyle beraber irtidâda meyl gösterdiler. İslâmiyetde sebât gösterenler meydânda adedçe killet üzere kaldıklarından Mekke-i Mükerreme emîri Attâbe bin Esîd Hazretleri hayret ve ızdırab ile ihtifâya mecbûr oldular.

Hutbâ-yı Arabdan Süheyl bin Amr radiyallâhu anh Beyt-i Şerîf'in kapısı önünde ehl-i Mekkeyi cem' etdikden sonra “Ey ehl-i Mekke. İslâmca cümleden sonraya kalıp sâbıkîn-i İslâm-ı şerifini gayb ettiğimize irtidâdca cümleden ileriye gitmek denâ'etini nasıl kabûl ediyorsunuz. Allâh'dan korkunuz. Hak te'âlâ Hazretleri Peygamber âlî-şânı [307]vâsitâ-i sâdıkasıyla kollarına ihbâr buyurduğu vechile şu din-i mübin pek âlîdir. Gaflete uyupda bulunduğunuz tarîk müstakimden şaşmayınız. Kazandığınız şeref-i İslâm'ı muhâfaza ediniz” diyerek hitâben ve gayretle ehl-i Mekke'nin cümlesine hakkı kabûl ettirdiğinden cem'isi meyl sâbıklarından dolayı Cenâb-ı Hak'dan istiğfâr ve dâ'ire-i İslâmiyetde iltizâm sebât eylediler.

Mebhâsı mahsûsunda zikr olunduğu üzere gazve-i Bedir'de, Süheyl esir olmuş ve fidye-i necât ile ıtlâk olunurken Hazreti Ömer: “Yâ Resûlallâh izin verde Süheyl'in ön dişlerini çekelim ki bir daha aleyhinizde hitâbet etmeye” söylemişken Hazreti Peygamber: “Yâ Ömer. Süheyl bin Amr bir vakit dîn-i İslâm'a bir büyük hizmet edecektir ki kendisinden pek çok memnûn olacaksınız” buyurmuşlar idi. Şu mu'cize-i risâlet-penâhînin bu sûretle nümâyân olması üzerine Hazreti Ömer (Sıddık-ı Resûlullâh) diyerek Süheyl hakkında büyük büyük memnûniyyet gösterdi. Radiyallâhu anhümâ.

Etrâf-ı Medine'nin Ahvâli

Yukarıda gösterildiği üzere Ceziretü'l-Arab'da ki akvâm-ı Arâb ehl-i İslâm aleyhlerinde kıyâm eyledikleri haberleri makâm-ı hilâfete mün'akis ve Medine [308]etrâfında ki Arabların harekât tecâvüzgârâneleri meşhûd uyûn-ı te'essüf oldukda huzûr-ı Halifede bir meclis-i meşhûr akd olunup ıslâhât umûr-ı hayriyyesi mevki' müzâkereye konuldu. Dârü'l-hilâfede ve civârındaki ehl-i İslâm ashâb-ı kıyâm ihtilâla mukâbeleyle kâfi olmadığı görüldüğünden Üsâme ile Bilâd, Rûm'a giden ordu-yı hümâyûnun avdetine kadar tehaffuzî hareketin ihtiyâr-ı ve harekât-ı tecâvüziye ve ıslâhiyyenin te'hiri sûretine karar verilip sûret-i karar mekâtib-i şerife ile lâzım gelenlerede yazıldı ise de Ebrak nâm mahal ve havâlisinde ki Benî Abs ve Benî Zibyan Kabîleleri Benî Esed ve Benî Kenâne Kabîleleriyle birleşib Medine'ye civâr Zü'l-Kassa nâm mevki'e nüzûl ve namâzdan avflarını talep için huzûr-ı Hilâfete bir cemâ'at-i mahsûsa irsâl eylediler. Halife şûrût mefrûza-i İslâm'dan ma'dûd olan namâzın avfını mümkün olamayacağı cevâbını verdi ise de zikr olduğu üzere, Medine'de kabâ'ilin tecâvüzlerini men'e kifâyet edecek kuvve-i askeriye mevcûd olmadığından cemâ'at-ı merkûme avdet etdiklerinde kuvve-i askeriyyenin derecesini i'lân etmelerini kabâ'il-i Bâgiye'nin bir kat daha harekât-ı fâsidelerine kuvvet verdi. Binâen-aleyh harekât-ı tecâvüziyelerini tezyîde kıyâm etdikleri [309]müşâhede oldukda Medine'nin üst tarafındaki yolların muhâfazasına lüzûm görünmekle Âlî bin Ebî Tâlib ve Zübeyr ve Talha ve Abdullah bin Mes'ûd Hazerâtı muhâfazaya ta'yîn buyurulup ehl-i Medine dahi Mescid-i Şerîf'e cem' olduğu sırada kabâ'ili mezbûre cem'iyet-i mevcûdeleriyle Medine haricine hücum ve yağmaya başladıkları muhâfızlar taraflarından cânib-i hilâfet uzemâyâ arz oldukda Mescid-i Şerîf'de müctemi' ahâli ile kabâ'ili merkûmenin def' mazeretlerine mübâşerete lüzûm zarûrî görüldü. Binâen alâ zâlik halife ahâli-i müşârün-ileyhimi bi'l-istishâb Sâ'ika gibi akvâm-ı Bâgiye üzerlerine hücum eyledikde kabâ'il mezbûre mukâbeleyle muktedir olamayıp dağıldılar. Ehl-i İslâm Zi-Haşeb denilen mahale kadar dağılanları ta'kib ve oradan avdet etdikden sonra firârîlerin ba'zıları dönüp o civârdaki develeri götürmüşlerdir.

Maslahat kesb eylediği ehemmiyet üzerine Halife-i güzîn Hazretleri gece mümkün olabildiği kadar techiz-i askere bi'l-itinâ Nu'mân bin Mukarrin'i;

Meymene'ye, Abdullah bin Mukarrin'i; Müyessereye, Süveyd bin Mukarrin'i; Sâkaya ta'yîn ederek fecrin tulû'uyla beraber kuvve-i mevcûdeyi istishâb ve Medine'den hareket buyurdu. [310]Ve kabâ'ili mezkûrenin bulundukları mahal kadar gidildi. Kabâ'il ise ta' kib eden Müslimînin avdetlerinden sonra yine Medine üzerine hücûm etmek üzere Benî Zıbyân'ın meskenleri olan Irâk havâlisinde tecemmu' etmişler idi. Halife Hazretleri refâkat-ı alîlerindeki askerle Bağdat'a yetişip rast getirdiklerini i'dâm ve yedlerindeki menhübât ile hayvânât ve eşya-yı mevcûdelerini igtinâm eyledi. Bakiyyetü'l-süyûf tar u mâr oldular. Lâkin Halife askerle Medine'ye avdet buyurduktan sonra içlerindeki müslimîni şehîd etmişlerdir.

Bu hadise bi-müte'âkib Üsâme bin Zeyd Hazretleri ma' iyyetindeki ordu-yı hümâyûn ile Medine'ye avdet eyledi. Ordu-yı hümâyûn efrâdı yorgunluklarını çıkarıncaya kadar Medine'de istirâhata ma' zûn olup Halife tedârekât Mümekken ile Ebrak'a azîmet ve orada yine müctemi' olan Abs ve Zıbyânları kabâ'il müttefakalarıyla beraber darb ve tenkîl etdikden sonra Ebrak'da ikâmet ve Benî Zıbyân'ın o havâlîde olan arâzî ve dünyâlarını zabt ederek bunların fimâba'd hiç birisi oralara ayak basmalarını i'lân ile Medine-i Münevvere'ye avdet buyurdular.

Yemen Havâlisindeki Mürtedîn

Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimizin hîn-i vefâtında Negrân'da Salât'a [311]Amr bin Hazem ve Sıddıkât'a Ebû Süfyân, Zebid'den Negrân'a kadar Hâlid bin Sa'id, Hemedân'da Âmir bin Şehr, San'â'dan Fîrûz Deylemî ve Dâdûye, Mârib'de Ebû Mûsâ El-Eş'arî, Cünd'de Ya'lî bin Emniyye, Eş'ar ve Akke kabâ'ilinde Tâhir bin Hâle hadar-ı mevtde Ziyâd bin Lebîd ve Ukkâşe bin Sevr, Künde'de Muhâcir bin Ümeyye Hazerâtı me'mûr idiler. Mu'az bin Cebel Hazretleri Yemen'de Kur'ân-ı Kerîm ve ahkâm-ı dîn-i mübeyyin ta'limine me'mûr idi.

Vefât-ı Nebvî'den mukaddemce Esved Ansî'nin da'vâ-yı nübüvvete kıyâm ve müslimînden tutduğunu i'dâm ile âteş fesâdî Yemen havâlisine yaydığı sırada müşârün-ileyhim Hazerâtının ekseri yerlerinden uyanıp kimisi kimisi avdet etmekte kimisi avdete hazır olunmakta idi. Fîrûz Deylemî'nin himmediyle Esved'in izâle-i vücûdu Yemen havâlisini teskîn etmiş olduğu hâlde Fahr-i Âlem Efendimizin vefât

buyurdıkları haberi şâyi' oldukta nevâhî-i Yemen ahâlisinin çoğu irtidâd eyledi. Dîn-i İslâm'da sebât edenler ise mürtedîne tesbitle az kalmış ve Necrân ile San'â aralarındaki yollar mürtedîn cânibinden sed olunmuşdu. Oralardaki amâl-i İslâm ve müslimîn kemâl-i ızdıraba tesâdüf eyledikleri sırada Amr bin Hazm ve Hâlid bin Sa'id vesâ'r ba'zı zevât birer yol bulup Medine'ye avdet eylediler.

[312]Maktûl Esved'in gayret-keşleri kabâ'il-i asliyeyi taraf taraf başlarına toplayıp ehl-i İslâm aleyhlerinde i'lân-ı husûmet ediyorlar idi. Rü'esâ-yı kabâ'ilden mürtedîne ittihâk etmiş olan Kays bin Mekşûh, Fîrûz Deylemî ile Dâdûye'yi i'dâm etmiş tasviriyle hareket-i askeriye teşebbüs ve giderek San'â'yı istilâ ediverdi. Merkûm Kays, Zülkelâ' bin Semeyfa'a mürâca'atle mu'âvenet talep etmiş ise de Zülkelâ' merkez-i diyânetde sâbit olduğundan Kays'a cevâb red i'tâsıyla beraber mürtedîn aleyhlerinde tedârekâtada başladı. Kays, Fîrûz ve refikini desise ile kaldırıp efkâr ile hüsn-i mübâşeret arâ'e ve kendileri için bir ziyâfet tertib etdi. Dâdûye, Fîrûz'dan evvel ziyâfetgâha gittikde Kays'ın gadr ile maktûl olup Fîrûz ziyâfete giderken merkûmun tasvirini yolda hafiyyen istihbâr eylediğinden Havlen cebelinde bulunan ahvâlin yanına firâr eyledi. Kays ise bir tarâfdan tedârekâtını ikmâle ve diğer tarâfdan Yemen havâlisindeki uzmâ ve ebnâ-i Fûrs'ün vesâ'ir ehl-i İslâm'ın i'damları için rü'esâ-yı kabâ'ili kendisiyle ittihâda da'vet etmekle keyfiyyet-i Fîrûz tarâfından ale't-tafsil hilâfet-i azimî taraf-ı eşrâfına arz olundu. [313]Halife-i güzîn Hazretleri merkez-i hilâfetçe bir kuvve-i imdâdiye tertibine kıyâm ile beraber Yemen'deki ummâl-i kirâma ve rü'esâyı mahalliyeye mekâtib-i şerif tahrîr ve bi'l-ittifâk bağât ve mürtedîn aleyhlerinde ummâl-i harb ve cedâle i'tinâ olunmasını emr eylediğinden ummâl-i müşârün-ileyhim Hazerâtıyla dîn-i İslâm'da sebât eden rü'esâ bi'l-ittihâd haylice asker cem' ederek Kays bin Mekşûh ile müttefiklerini harben akbeh ve hezîmet ve ızmihale ilkâ ve galebe-i Külye ile San'â'yı istilâ eylediler. Emr-i ıslâhâta vâki' olan ikdâmât-ı halisâne ve şeci'âneleri üzerine namâz olan afitâb-ı mazhariyyet afâk-ı Yemen'ni ihâta eden zulmet fesâd ve ihtilâli izâle ve her tarâfda asâyış ve sükûnu i'âde etmekle mürtedînin çoğu bi't-tekrâr İslâm'ı kabûl ve ummâl-i kirâm yerlerine avdetle ifâ-yı ve zâhife mübâşeret eyledikleri merkez hilâfete arz olunmakla dârü'l-hilâfede memnûniyyet-i azîme numâyân oldu.

Tuleyha bin Hüveylid'in Ahvâli

Tuleyha mukaddemâ huzûr-ı Peygamberiye gelip İslâm'ı kabûl etmişken vefât-ı Nebevî'den mukaddemce irtidâd ve kizben iddi'âyı nübüvvet eylediği mesmû'ı risâlet-penâhî oldukda Dırâr bin Ezver Hazretleri Tuleyha ile kîtâla me'mûr olduğu ve müte'âkiben vefât-ı Peygamberî vukû' bulduğu kısım sâbıkda beyân olunmuş idi. [314]Resûl-i Ekrem sallallahu te'âlân ve sellem Efendimizin vefâtlarını müte'âkiben Gatafân Kabîlesi Halife-i muhterem ve Sıddık-ı Ekber Efendimize vufûd ve zekâtta avflarını talep etdiler. Tarâfı hilâfetden red ile cevap verildikten sonra Zü'l-Kıssa nâm mevzi'de tecemmu' eden usât ile birleşip ehl-i İslâm aleyhinde gösterdikleri tecâvüzgâr üzerine kuvve-i İslâmiye'ye karşı münhezim olduklarından Gatafân ve Hevâzin Kabîleleriyle sâ'ir ba'zı akvâm Tuleyha'nın cem'iyetine ittihâk etmişler idi.

Tuleyha ile müttetiklerinin tenkillerine taraf-ı hilâfetden Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu anh me'mûr olup müşârün-ileyh Hazretleri ensârdan Ukkâşe bin Mihsan, Sâbit bin Akrâm'ı talî'a olarak sevk eyledikde Tuleyha ile karındaşı bi'l-tesâdüf ikisinide katl eylediler. Keyfiyyeti Hazreti Hâlid'in mesmû'ları oldukda mevcûd ma'yeti olan asâkiri İslâm'ı bi'l-ta'biye asâkiri mezkûre derûnundaki ensâre Sâbit bin Kays'ı ve Tayy Kabîlesi'nden mevcûd müslimîni Adî bin Hâtem'i re'is ta'yin ve sevk buyurdular. Tuleyha'ya etibbâ' etmiş olan Ubeyyine bin Hısn yedi yüz nefer Gatafânîlerle Adî ve Sâbit'e karşı geldikde hamelâtı İslâmîye'den dehşete tesâdüf ve Tuleyha'nın yanına azîmetle [315]"Sana hiç vahyi geldi mi? " dedikde "Gelmedi" cevâbını aldı. Mukavemetçe tesâdüf eylediği muzâyaka şedîd üzerine üç def'a Tuleyha'ya mürâca'at ve üçündede o cevâbı ahz eyeldikde Tuleyha'nın başına toplanmış olan kabâ'ile "Şu herif peygamber değil. Yalancıdır. Beyhûde tehlikeye karşı durmayınız. Haydi yerlerinize gidiniz" demesini müte'akib Tuleyha'nın yanında olanlar takım takım dağılmaya başladılar. Tuleyha kısrağının üzerine sıçrayıp bi'l-terdîf Şâm'a doğru firâr eyledi. Orada Kuzâ'a Kabîlesi'ne ilticâ ve Hazreti Ömer'in zamânı hilâfetleri Benî Esed ve Gatafân kabâ'ilinin dâ'ire-i celîle-i İslâm'a duhûllerinde Tuleyha'da ef'âl sâbıkasından tâ'ib ve müstağfir olduğu hâlde İslâm'ı kabûl ederek hacc-ı şerife gitdikden sonra Medine'ye azîmetle Hazreti

Ömer'le mülâkat etmiş ve mu'hhâren mücâhidîn ile Şâm havâlisinde ki gazâlarda hidmetleri dahi bulunmuşdur.

Hevâzin ve Benî Selîm ve Benî Âmir'in Hâlleri

Tuleyha da'vâ-yı nübüvvetle etrâfa saldırdığı esnâda Benî Âmir onun gitdiği yoldan ne kazanacağına muntazır idiler.

Benî Âmir'den, Kurra bin Hübeyre, Ka'b ve Alkame bin Alâ'a gelip kabîlesi içinde olup Alkame, Tâ'if'in İslâm'ından [316]sonra irtidâd ve Hazreti Peygamberin vefâtı haberini aldıkda kendi kabîlesi olan Benî Âmir derûnuna avdet etmişti. Avdeti Halîfe Hazretlerinin mesmû'ı oldukda Benî Temîm'den Ka'kâ' bin Ömer ve refâkatiyle Benî Âmir üzerlerine bir seriyye tertîb ve sevk eyledğinden seriyye-i mezkûrenin gösterdiği tazyikât sırasında Alkame ehl ve ayâliyle İslâm'ı kabûl eyledi. Ve Kurra bin Hübeyre Ummân havâlisinden avdet eden Amr bin El-Âs ile yolda mülâkât edip “Yâ Amr zekâtı terk ediniz. Zirâ Arablar size borçlu ve zekât vermeğe müte'ahhid değildirler” demesinden Amr gazab-ı şedîd izhâr etmekle Medine'ye geldikde keyfiyyeti Halîfe Hazretlerine bildirdi.

Hâlid bin El-Velîd Hazretleri, Benî Gatafân ve Benî Esed üzerlerine gitdikde Hevâzin ve Selîm ve Âmir Kabîleleri Gatafânîler'in ve Esedîlerin netice-i hâllerine intizâr ediyorlar idi. Hazreti Hâlid ise havâli-i Hicâzî'de irtidâd eden kabâ'ilin ale'l-umûm tenkîl ve ıslâhâtına me'mûr olup Gatafân ve Esed Kabîleleri'nin işleri bitirildikten sonra nevbet kendilerine geleceğini anladıklarından umûmen Hazreti Hâlid'e dehâletle dâ'ire-i İslâm ve itâ'ata rücû' eylediler. [317]Hazreti Âlî dehâletlerini kabûl ve Uyeyne bin Hısn ile Kurra bin Hübeyre'yi huzûr-ı hilâfete irsâl etdi. Halîfe radiyallâhu anh Hazretleri ikisinde seyyi'ât sâbıklarından tecâvüz buyurdular. Bundan sonra Gatafân kabâ'ili Havâb nâm mahalde Bedir'in, Tatar Kabîlesi'nden Selme binti Mâlik bin Huzeyfe'nin (1)⁸⁸ yanında toplandılar.

⁸⁸ Selmâ mukaddemâsı olunmuş iken Hazreti Â'îşe radiyallâhu anhâ mezbûreyi azâd etmiş ve beyt-i Â'îşe'de bulunan nisvâna hitâben (İnne ahdâken testenic külâvü'havâ'ib) hâdisi şerif-i sâdir oldukda nisvân mezbûre ile berâber bulunmuştu. Şu hasisi şerifin medlûli bu sırada zuhûr eyledi.

Gatafân ve Hevâzin ve Tayy ve Esed Kabîleleri mezbûrenin yanında tecemmu'le harekât şekâvetgârâneye kıyâm üzere olduklarını Hazreti Hâlid işitdikde askerle üzerlerine gidip harbe başladı. Selmâ bir deve üzerine mahmûl hevdec (mahfe) içinde idi. Devenin kılıçla ayakları kesilip hevdec yere ilkâ ve Selmâ katl olundu. Mahfenin etrâfında yüz kadar muhâfız var idi. Hepsî bu sırada [318]maktûl oldular. Cem'îyye-i eşkiyâ ise birde toplanmayacak derecede münhezim ve târ u mâr olmuşlardır.

Benî Selîm'den Fücâ'e bin Yâlîl mukaddemce kabâ'ilesinden ayrılıp huzûr-ı Halîfeye azîmet ve arz-ı İslâm ve dehâletle ehl-i riddet aleyhlerinde kıtâl için me'zûniyyet istemiş ve ruhsat alıp Ceven tarâfına gitdikde muhâlefetde sebât bi'l-tahak irtidâd etdikden sonra Benî Şerîd Kabîlesi'nden Necîbe ibni El-Meşnâyî, Benî Selîm ve Hevâzin tarâflarındaki ehl-i İslâm'ı gâret etmek için göndermiş idi. Tarâfî hilâfetden der-destine ta'yîn olunan Tureyfe Bin Hâciz bir kuvve-i müfreze ile giderek Tureyfe'yi katıl eylediği Fecât bin Abdyâlîl'in mesmû'ı oldukda merkûm firâr etmekle Tureyfe bi't-takîb tutdurup huzûr-ı Halîfeye götürdü. Ve emr-i halîfe ile merkûm derhâl i'dâm olundu.

Bundan sonra kabâ'l mezkûrenin hiç birisi hâl-i irtidâd ve inâdta sebât etmeyib ba'zıları ötede beride bi'l-ihfâ mu'ahhâren ve ekserî hemân dâ'ire-i nâciye-i İslâm ve itâ'atde dehâlet eylediler.

Benî Temîm ve Secâh

Fahr-i Kâ'inât Efendimizin huld-ı i'lâya intikâllerinde Benî Temîm Kabâ'ilinden Rebâb kabâ'ili; Zeber Kân bin [319]Bedir, Mekâ'is butûna; Kays bin Âsım, Benî Amr'a; Safvân bin Safvân ile Sire bin Amr, Benî Mâlik'e; Vekî' bin Mâlik, Hanzele Kabîlesi'ne; Mâlik bin Nüveyre âmil idiler.

İntikâl-i Nebevî akibinde Safvân Benî Amr'ın ve Zeber Kân ashâbının sıddıkâtını bi'l-istishâb Ebû Bekir Es-Sıddık Efendimize gelip Mekâ'is ve butûnda âmil bulunan Kays bin Âsım muhâlefet gösterdi.

Benî Tağlîb butûnının Benî Gatâfan Kabîlesi'nden cild-i sâbıkda keyfiyyeti zıkr olunan Secâh binti Hâris o sırada Benî Tağlîb içine gitmiş idi. Benî Tağlîb'den Hüzeyl bin İmrân ve Ukbe bin Helâl Nümür'de, Selîl bin Kays ve Ziyâd bin Kays ve Ziyâd bin Bilâl El-Cezire'de kabîleleriyle toplanıp cemâ'atleriyle beraber Secâh'a etibbâ' eylediler. Hüzeyl nasrânî olduğu hâlde dînini terk ve Secâh'ın cem'iyetine iltihâd etmiş idi. Cem'iyât-ı mezkûrenin cümlesi ehl-i İslâm aleyhinde ittifâk ve harb için Medine'ye doğru hareket ederek civâr-ı Medine'de vâki' cerfe takrîbleri Benî Temîm aralarında yüz gösteren ihtilâfın büyük büyük müşkülât ihdâs etmiş olduğu bir vakte musâdîf olmuş Mâlik bin Nüveyre, Benî Temîm'den ayrılıp muhârebeden çekilmiş, Vekî' bin Mâlik [320]maksûdunda rücû'a meyl etmiş yek diğeriyle mütefekkkâ müctemi' olan Ribâb ve Zabbe Kabîleleri harben fenâ sûretle bozulmuş idi.

Secâh ümitsiz bir hâlde toplanıp tesâdüf eylediği asâkir-i İslâm'a karşı derhâl mağlûbe olduğundan cem'iyât-ı asâkiriyesi inhizâm ve mezâletle yüzlerini semt-i firâra çevirdiler. Secâh, El-Cezîre'de bulunan Benî Tağlîb derûnuna firâr ederek hayli vakit ihtifâ ve mu'ahhâren kabûl-i İslâm etmekle vefâtına kadar İslâm'da devâm etdi.

Benî Temîm ile dâ'ire-i ittifâklarında bulunan kabâ'il ise taraf-ı hilâfet-i uzemâdan ıslâhâta me'mûr seyf-i meslûllahî Hâlid bin El-Velîd Hazretlerinin taraf neşr-i mehâbet ve dehşet eden şimşîr eşkiyâ tedmirlerine karşı dûçâr havf ve nedâmet oldukları hâlde dâ'ire-i sükûn ve itâ'ate dâhil oldular.

Mâlik bin Nüveyre'nin Kıssası

Benî Hanzale re'isi Mâlik bin Nüveyre mukaddemce tarâf-ı âlî-i risâlet-penâhîden ba'zı kabâ'ilin sadaka develerini celbe me'mûr edilmişken vefât-Nebevî'yi işitdikde toplanmış olduğu develeri ashâbına [321]ridâ eylediği ledâ el-istihbâr Hâlid bin El-Velîd, Mâlik'in der-dest ve katlini tasavvur etmiş idi.

Hazreti Hâlid, Butâh denilen mevki'e vardıkda oraya vusûlünden mukaddem Mâlik bin Nüveyre cemâ'atini başka yerlere dağıtmış olduğundan, Butâh taraflarında hiçbir kimseye tesâdüf olunmadı. Bi'l-tahrî celbleri için sevk olunan

seriyyelerden Ebû Katâde'nin ma'iyyetindeki Müfrize mâlikî Benî Yarbû' Kabîlesi ahâlisinden on iki adamla der-dest ve huzûr-ı Hâlid'e ihzâr eyledi. Bulundukları mahalde bunların ezân ve ikâme-i salavât gibi şe'â'ir-i İslâmiyeyi icrâ edip etmediklerini sû'âl eyledikte arz olunan akvâl ihtilâfdan sâlim görülemediği cihetle hepsi habs ve Mâlik istintâk edildikten sonra Hazreti Hâlid'in emriyle katl olundu.

Mâlik'in taht nikâhında iken tatlık ve yanında tevkif eylemiş olduğu Ümmü Mütemmî Hazreti Hâlid'i nikâh eylemekle keyfiyeti merkez hilâfetçe işidildikde Hazreti Ömer radiyallâhu anh Efendimiz Mâlik'in katlinden dolayı Hâlid bin El-Velîd'in kıssasına ısrâr buyurdular. Hâlid tahkîk mâde için Medine'ye celb olunup ba'de'l-vusûl Mescid-i Şerîf'e azîmetle henüz huzûr-ı [322]Halîfeye dâhil olunmazdan mukaddem Hazreti Ömer'e tesâdüf eyledikde Hazreti Ömer hiddetle yerinden sıçrayıp Hâlid'in imâmesine geçirmiş olduğu okları nez' kesr etdikten sonra "Hem bir müslimi öldürdün. Hemde zevcesini zabt etdin. İş bana kalsa vallâhi seni recm eder idim" buyurdukta Hâlid re'y-i halîfeye vâkıf olmadığı için Hazreti Ömer'in şu mu'âmelesinden nâşî boğazına kadar su'ûd eden gayz derûnunu yutup huzûr-ı Halîfeye dâhil oldu.

İstintâl olundukta Hâlid "Mâlik'i söyletdirdiğim vakit zât-ı Peygâmberrin bahsi geldikçe "Sizin Peygamberiniz" demesi irtidâdına delil kâfi görüp onun için kendisini öldürdüm. Zevcesi çend mâh-ı mukaddem mutlaka uddetîde münkazi olduğu sâbit olduktan sonra nikâh etmişim" söyledi. Halîfe mâde-i katl için bir şey demedi ise de o sırada icrâ eylediği nikâh mâdesinden dolayı Hâlid hakkında tevbîh icrâ buyurdular.

Hâlid huzûr-ı Halîfeden çıktıkda yine Hazreti Ömer tesâdüf edip mu'âmele-i sâbıkadan dolayı gayzi tecdid eylediğinden "Yâ ibni Ümmü Seleme demin hakkımda gösterdiğin [323]o mu'âmele ne idi?" dedikde Hazreti Ömer Halîfenin adem-i muvâhazasını anlayıp şakk şefe buyurdular.

Hâlid, Mâlik'i katlinden dolayı verese da'vâya kıyâm etmekle Halîfe vereseyi erzâ ve Hazreti Ömer her ne kadar Hâlid'in azline musir oldu ise de "Allâh'ın teşhîr eylediği kılıcı ben gılâfına vazî' edemem" cevâbını i'tâ buyurmuşlardır.

Müseylimetü'l-Kezzâb ve Yemâme

Vefât-ı Nebvî'den mukaddem Yemâme havâlisindeki Hanîfe re'si Müseylimetü'l-Kezzâb nasûretle da'vâyı nübüvvet eylediği kısım sâbıkda beyân olunmuşdu.

Halîfe-i zişân Hazreti Ebî Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimiz mürtedînin ıslâhâtına kıyâm eyledikleri sırada İkrime bin Ebî Cehil'i müslimînin izâle-i müfsidetine me'mûr ta'yîn buyurup Şûrahbîl'i dahi müte'akiben İkrime'ye mu'âvenet için gönderdi. İkrime Hazretleri her nasılsa isti'câl eylediğinden münhezim olmuşlardır. Keyfiyyet-i hilâfet uzemâyâ arz olundukda Halîfe-i âzam Hazretleri İkrime'ye tasdir buyurdıkları mektûb-ı şerifde avdeti tevhin-i halka sebep olacağından Müseylime mâdesine başkaca bakılmak üzere [324]Huzeyfe ve Urfece taraflarına azîmet ve Mehre ve Ummân havâlilerinde irtidâd eden kabâ'il ile kıtala mübâderet olunması emri itâ buyurulup Şûrahbîl dahi Hâlid bin El-Velîd Hazretlerinin refâkatine me'mûr edildi.

Hazreti Hâlid bin El-Velîd, Mâlik bin Nüveyre'nin işinden ferâğ olduktan sonra Müseylime üzerine gitmesini me'mûr ta'yîn olunmağla refâkatinde tecemmu' eden muhâcidîn kirâmdan muhâcirin üzerlerine Ebû Huzeyfe ve Zeyd, ensâra Sâbit bin Kays ile Berâ bin Âzib re'si ta'yîn olundu.

Hâlid, Butâh'a azîmetle refâkatine me'mûr kuvve-i askeriyye orada tecemmu' etdikten sonra Yemâme ve Benî Hanîfe taraflarına teveccüh buyurdular. Müseylime'nin başında toplanıp Benî Hanîfe mukatilleri ise kırk büyük nefer bâliğ ve bunların her takımı bir mevki'e yerleştirilmişdi.

Şûrahbîl dahi İkrime gibi Müseylime'nin kıtalinde isti'câl gösterdiğinden karşı karşı gelen cem'iyet-i azimeye mukâbil edemeyip münhezimen avdet ve Hazreti Hâlid'in levm ve tevbihine tesâdüf edildi. Bunu müte'akib taraf-ı hilâfetden mu'âvenet için gönderilen Halîd ordu-yı hümayûna vâsıl olmuş ve Hâlid [325]bin El-Velîd, Müseylime'nin bulunduğu mahale doğru hareketle Şûrahbîl bin Hasene talî'a suretiyle ayrılmışdı. Benî Âmir ve Benî Temîm firârîlerinden Müseylime'nin etibbâ'

etmiş olan bir cem'iyet cânibinden bi'l-mukâbele Şürahbîl ile ma'iyetindeki altmış kadar muhâcidin şehîd oldular.

Hazreti Hâlid bizzât askerle yürüdükde Müseylime ile refîki ricâl-i askerlerinin ilerisinde oldukları hâlde pek şiddetli bir mukâvemet gösterdiklerinden muhârebeye iştîdâd yüz gösterip muhâcidîn İslâm-ı takım takım ric'ate başladılar. Benî Hanîfe askerinin bir takımı ayrılıb Hâlid bin El-Velîd Hazretlerinin haremlerine mahsûs çadıra doğru buyurdıkları cihetle çadırı muhâfazaya me'mûr olan gazâ-i kirâm müdâfa'î şedîde ile muhâcimlerin yüzlerini geri çevirdiler.

Asâkir-i İslâmîye'den ric'at etmiş olanlar bu sırada be-tekrâr meydânı muhârebeye avdet ve kazâ-ı mübrem Müseylime'nin askerine darb süyûf besâlet etmekle Benî Hanîfe telaş-ı azim ile yek diğerini pâymâl edercesine firâr ve muhâcidîn İslâm ta'kîbi ile yıkıldıklarını i'dâm ediverdiler.

[326]Müseylime bu inhizâm esnâsında Hadika denilen bir mahale tahsîn ederek Muhkem bin Tufeyl kumadasiyla bir cem'iyeti eşkiyâ mahal mezkûrî muhâfazaya ihtimâm ediyorlar idi. Muhkem Abdurrahman bin Ebî Bekir'in kılıcıyla maktûl oldu. Lâkin cem'iyeti mezkûre üzerlerine hamle eden muhâcidîn-i İslâm'ın dahi bir takımı şu hücumda şehîd olmuşlardır.

İş bu dereceye geldikten sonra düşmân firârîleri meydânda sebât eden fesedeyi muhâfaza için ma'rekeye avdet etdiklerinden pazâr kâr-zârına şiddet bulmaya başladı.

Sâ'ik-i gayret ve hamiyet-i dîniye muhâcidin İslâm'ın her birisini dîn yolunda fedâyîlinle sel seyf-i besâlet etmeğe sevk ve tahriz eylediğinden gazâtın şedid şedid hamleleri meydân-ı harbin her noktasına birer sâ'ikâ isâbet ediyor gibi havf ve dehşet-i likâ ve Müseylime askerinin isbât ve iktidârlarını imhâ eylediği cihetle asâkir-i a'dâ yine târ u mâr edilerek Müseylime'nin tahassun eylediği mahal muhâcidîn İslâm ile dâ'ire-i mâder ihâta olundu. Gösterilen hücum-ı şedîde mukâbil muhâfazada sebât eden fesedenin cümlesi öldürülmekle Müseylime şu âteş-i geyretin itâfâsı dâ'ire-i imkândan hârice çıktığını bi'l-idrâk tarîk-i firâr ve selâmeti taharrîye [327]başladı. Gazât-ı kirâm hadîka derûnuna duhûl eylediler. Hazreti Hamza'nın

katli Vahşî: “Bir vakit nâsın hayırlısını öldürdüm. O cinâyete mukâbil bari bir büyük sevâb işleyip nâsın eş şerîrinide ben öldürdüm” diyerek Müseylime üzerine hücum ve bir harbe ile vücûd hıbsını hâk helâka ilkâ eyledi.

Bu muhârebede Müseylime’nin başında bulunan Benî Hanîfe’den on yedi bin nefer maktûl olmuştur.

Hazreti Hâlid oralardaki kal’alarda bulunana nisvân ve sıbyânın taşra çıkmazını nidâ etdirdi. Bakîyetü’l-süyûf nisvân ve sıbyânın sebî ve esâretlerinden sarf olunmak üzere arz tazarru’ eyledikleri cihetle müsâ’de ve o yolda akd-ı musâlaha olunarak Benî Hanîfe’nin cümlesi dâ’ire-i itâ’ate duhûl eylediler.

Şu muhârebede mücâhidîn ve ensârın tâbî’inde bin kadar şehîd vukû’ bulup şühedâ-yı müşârün-ileyhimin çoğu huffâz ve kurrâ olduklarından bundan sonra Kur’ân-ı Kerîm’in cem’ ve hıfzına lüzûm göründü.

[328]Kur’ân-ı Kerîm’in Cem’ ve Tahrîri

Kur’ân-ı Kerîm ashâbı kirâmdan ba’zılarının tamamıyla hıfzlarında idi. Çoğunda sûr ve ayât-ı Kur’ânî’yi deriler ve üzerlerine müteferriken yazılmışlar idi. Muhârebelerde Hafîzü’l-Kur’ân olanlardan ekserinin şehîd oldukları için huffâz az kaldığından Yemâme vak’ası akibinde Ömer bin El-Hattâb Hazretlerinin ihtârı üzerine vahyi ketebesinden fukâhâ-yı ashâbdan mevcûd olan zevât-ı kirâm Kur’ân-ı Kerîm sahifelere cem’ ve tahrîr eylediler. Mecnû’-ı Kur’ân’a mushaf-ı şerif itlâk ve Halife Hazretlerinin nezd-i âlilerinde hıfz olundu. Halîfe’nin vefâtında Hazreti Ömer ahz ve hıfz eyledi. Ba’dehu vefâtına kerîme-i muhteremleri Ümmü El-Muminîn Hafsa radiyallâhu anhânın yed-ı hıfzında kalmış olduğu hâlde Hazreti Osmân’ın hilâfetlerinde nesh müte’addesi yazdırılıp lâzım gelen mahallere irsâl olunmuştur.

Hâtem ve Ehl-i Bahreyn Havâlisinin Ahvâli

Abdülkays Kabîlesi’nden, Cârûd bin El-Mu’allâ radiyallâhu anh vefât Nebevî’den mukaddem Medine’ye gelip kabîlesine avdet etdikden sonra intikâl-i Peygamberî vukû’ bulmuş ve müye’akiben Bahreyn’de âmil bulunan Münzir bin Sâvâ [329]dahi vefât etmiş idi. Bahreyn havâlisi “Muhammed Peygamber olsa idi

vefât etmez idi” diyerek irtidâd etdiler. Cârûd: “Enbiyâ olmayacak olsalar idi Hazreti Muhammed’den mukaddem taraf-ı İlâhî’den meb’ûs olan Peygamberler hıyânetde kalırlar idi. Ölüm zarûrât zevâ el-ervâhdan olduğundan sâ’ir peygamberler vefât etdikleri gibi Muhammed aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm dahi dâr-ı ahirete intikâl buyurdular” dediğinden Abdülkays Kabîlesi İslâm’da sebât gösterdiler.

Halîfe Hazretleri akib-i hilâfetlerinde Alâ bin El-Hadramî radiyallâhu anhu Münzir bin Sâvâ’ya göndermiş ve Münzir’in vefâtıyla Benî Rebi’a’nın irtidâdında mağrûr tesmiye edilmiş olan Münzir bin Sevîd bin Münzir ahâli cânibinden Bahreyn hükûmetine kabûl olunmuşdu. Benî Rebi’a’dan ve Bekir bin Va’il Kabîlesi’nden irtidâd etmiş olanlar bu sırada hurûc eden Hâtem bin Rebi’a’nın başına toplanıp merkûm kendisine etibbâ’ edenlerle beraber Katîf ve Heçr aralarına nüzûl ve Bahreyn hükûmetinde sebâtını müntic olmak için bulunduğu meslekde devam etmesini mağrûre tavsiye eyledi.

Ve Hâtem’in iş’arı üzerine Mağrûr bin Sevîd, Cevâsî [330]nâm mahale giderek oradaki ehl-i İslâm’ı muhâsara altına aldı.

Bu esnâda Alâ El-Hadramî Hazretleri cânib-i hilâfetden Bahreyn havâlisindeki mürtedîn ile kîtâla me’mûren hecre vâsıl oldu. Ve Abdülkays’la Hâtem’in cem’iyyeti üzerine gitmesi için Carûd’a emir verdi. Dâreyn’de bulunanlardan ma’adâ o havâlide mevcûd mürtedler Hâtem’in başına ve ehl-i İslâm Alâ Hazretlerinin yanına toplandılar. Alâ El-Hadramî cem’iyyeti mevcûde ile bizzât Hâtem üzerine yürüyüp düşmân ordusuna civâr bir mahal-i mu’asker ittihâz ederek her ordu bulundukları mahalin etrafına hendek imâliyle harbe başladılar.

Bir gece düşmân ordusunda gaflet umûmilerini his etdirecek ba’zı alâmet görüldüğünden tahkîk için gönderilen me’mûrlar avdet etdiklerinde düşmânların serâpâ serhoş ve zevkiyâta inhimâk ile bi-hoş oldukları haberini vermekle Alâ bin El-Hadramî Hazretleri askerle hendeki geçip kazâ-i nâgehânî gibi düşmân askerine şeb-hûn gösterdi. Adânın kimisi maktûl kimisi me’mûr olup bakiyyetü’s-süyûf’un her takımı bir tarafa kaçtı. Hâtem, Kays bin [331]Âsım’ın kılıcıyla maktûl oldu. Afif bin El-Münzir ile Münzir bin Sevîd bir takım mürtedîn ile yed-i esârete tutuldular.

Mağrûr (Münzir) Alâ Hazretlerinin huzûrlarına getirildikte Hecr'e gönderilip orada i'dâm edildi.

Alâ bin El-Hadramî Hazretleri Bekir bin Vâ'il Kabîl'si'nden dâ'ire-i İslâm'da sebât edenleri firâr edenlerin yollarını tutmaya me'mûr edip Hafsa-i Temîmî ve Benî Şeybân Kabîlesi re'isi Müsenna bin Hârise'ye de o yolda emirler gönderdi.

Münheziminin çoğu ise Dareyn nâm mahale gitmişler idi. Eyâdî-i Müslimînde kalan ganâ'im muhâcidîne taksîm olunduktan sonra Dareyn'de tecemmu' edenlerin tenkillerine kıyâm ve aralarında hâ'il bulunan haylice kuvve-i kudsiye ile mürûd ederek cem'iyeti adâyı tenkil ile beraber mallarını igtinâm ve ehl ve ayâllerini esir etdiler.

Bundan sonra Bahreyn havâlisinde kuvve-i İslâmiye'ye mukâbele edecek iktidâr kalmadığından oralardaki kabâ'il dahi dâ're-i itâ'ate dahil olmuşlardır.

Umman ve Mehre'nin Ahvâli

Vefât-ı Peygamberîden sonra Umman havâlisinde Lekıt bin Mâlik El-Ezdî nâmında bir şahıs zuhûr edip havâli-i mezkûrede hükümdâr olan [332]Celindîn'in oğulları Cîfer ve Abdî def' etmiş ve oraları istilâ eylemişler.

Keyfiyet-i Cîfer tarafından cânib-i âlî hilâfete arz olundukda a'yân Himyer'den, Huzeyfe bin Mahsın; Umman ve Urfece; Mehre havâlisine gönderilip Cîfer'in re'yi üzerine hareket etmeleri için ikisinede emir verildi.

Mukaddemce Müseylime ile kîtâla me'mûr İkrime bin Ebî Cehil yukarıda zikr olunduğu üzere münhezim olduğundan İkrime ya da Huzeyfe ve Urfece'nin yanlarına giderek birlikde Umman ve Mehre ıslâhâtına bakması emri verilmiş idi. İkrime, Huzeyfe ve Urfece'ye yetişip yanlarındaki askerle Ummân'a doğru gitmek üzere oldukları haberi Lekıt'a bâliğ oldukda cem' etmiş olduğu cünûd ile muhârebeye hazırlandı. Lekıt, Dübbâ kasabasına mu'asker ittihâz eylemiş ve harbe başlanacağı vakit ıyâlini sūfûf-ı cünûdın arka tarafında bırakmış idi. Cefîr ve Abd dahi düşmân ordusu civârında vâki' bir sahrâya mu'asker ittihâz eylediler.

İkrime ve Huzeyfe ve Urfece o havâlideki rü'esâ-yı İslâm ile bi'l-muhârebe teşkil eden ordu ile Lekit ve ahâbının üzerlerine hücum eylediklerinde asker-i İslâm'da hezimet yüz [333]göstermesini müte'âkib imdâda gelmekte olan Benî Nâciye ve Abdülkays Kabîleleri Hâris bin Râşid ve Sancâr bin Sârsâr refâkatleriyle yetiştiklerinden ordu-yı İslâm'a kuvvet gelip düşmân askerini berbad ve ehl ve ıyâllerini sebî ile emvâl ve eşyâlarını igtinâm eylediler.

Mehre havâlisi dahi mürtedîn ve fesededen bi'l-tathir dâ'ire-i itâ'ate alınarak fütûhât emr-i bi'l-hayrı ikmâl ve tecemmû' eden ganâ'imin hamamî beşâreti hâvî mektûbla cânib-i hilâfeti uzemâya irsâl olunarak mâ'dâsı beyne'l-mücâhidîn taksîm olundu.

İkdâmât-ı meşrûha üzerine artık Arablar'dan irtidâd ve inâdda hiçbir kabîle ısrâr ve devâm edemediğinden o gâ'ileler kâmilten izâle olunmakla Irâk ve Şâm fütûhâtına mübâşeret buyuruldu

Vekâyi' { Sene 12 }

Fütüh-i Irâk

İş bu kitab-ı sâni mukaddimesinin lâhikasında me'ahizi gösterildiği üzere şeri'at-ı İslâmiye'nin neşri adâlet etmeye başladığı esnâda Fûrs memâlikinde bulunan Hristiyânlar [334]himâye-i İslâmiye'yi arzu etmişler idi. Memâlik mezkûrede bulunan Hristiyânlar'ın Câselik ünvânıyla yâd etdikleri en büyük re'is rûhânîleri İşû'ayb nâm zât Hristiyânlar haklarında İslâmiye'yi istid'at için Misân re'is-i ruhânîsi Cibrîl nâm üsküfî ma'rûzât ve hidâyet ile Medine-i Münevvere'ye gönderdi.

Lâkin üsküf-ı Medine'ye yetişmezden mukaddem zât-ı âlî-i risâlet-penâhî gülşensarâyı bekâyâ teşrif buyurmuş olduklarından ma'rûzât ve hedâyâyı mezkûreyi mesnedârâyı hilâfet kibiri Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Hazretlerine bi't-takdim Fûrs devleti aleyhinde bulunacak asâkir-i İslâmiye haklarında Hristiyânların mu'âvenete hazır olduklarını arz eyledikde Sıddık-ı Ekber Hazretleri üsküf mûmâ-ileyh taltif ve mesrûren i'ade buyurmuş idi.

Hâlid bin El-Velîd Hazretleri, Yemâme ıslâhâtından fâriğ oldukdan sonra Halife-i güzîn radiyallâhu te'âlâ anh Hazretleri (12) sene-i hicriyyesi Muharrem'inde Fûrs memâlikinden feth teshîr için müşârün-ileyh Hazretleri Irâk havâlisine azîmet etmesi emrini verdi.

Seyf-i meslûl-i İlâhî Yemâme'den doğruca mahal-i me'mûriyete [335]müteveccihen on bin kadar muhâcidîn ile yola çıkarak sevâd-ı Irâk'ta vâki' "Bâ Nakya ber Sumâ" nâm karyelere vardıkta mazkûr karyelerin re'isi Câbân istikbâl ve taleb-i musâlaha etmekle on bin dirhem cizye vermek üzere akd-ı musâlaha olundu. Hazreti Hâlid oradan hareketle Hire cânibine azîmet buyurdu. Nu'mân bin Münzir'den sonra devlet-i Sâsâniye tarafından Hire'ye hükümdâr ta'yîn olunmuş olan İyâs, Benî Kabîsâ Et-Tây'i eşrâf-ı memleketle bi'l-istikbâl doksan bin dinâr cizye ile akd-ı musâlaha olundu.

Müsennâ bin Hârise, Bahreyn ıslâhâtından sonra Irâk havâlisinde gazâ etmek üzere halîfe'den bi'l-istizâ emr almış ve Hazreti Hâlid'in vürûdundan mukaddem cem' etmiş olduğu asâkirle o havâlide gazâyâ başlamış idi.

Hazreti Hâlid'in me'mûriyetini müte'âkib taraf-ı hilâfetden Müsennâ ile Harmele, Med'ûver, Selmân nâm zevâta askerle Hâlid bin El-Velîd'e mu'âvenet etmeleri için muharrerât-ı aleyh gönderilmiş olduğundan onlarda cem' etmiş oldukları sekiz bin nefer muhâcidîn ile ordu-yı hümâyûn mezkûre iltihâk eylediler.

Hazreti Hâlid asâkir-i mevcûdeyi üç fırkaya bi't-taksîm bir fırkayı Müsennâ bin Hârise ile ileri ve diğeri fırkaya [336]Adî bin Hâtem ile Müsennâ'nın arkası sıra sûka ederek bir fırkayıda sendi ma'iyetine alıp hareket eyledi. Her fırkanın arası bir günlük mesâfeden ibâret idi.

İyâs bin Kabîsa'nın Hazreti Hâlid'le akd eylediği musâlaha Fûrs devleti tafından adem kabûl ile İyâs azl ve yerine Zâdûye nâmında birisi, Merz-bân ta'yîn olundu. Ferc havâlisinde Fûrs devletinin en büyük rütbeli me'mûru bulunan Hürmüz, Hazreti Hâlid'in sûreti hareketini istihbâr eyledikde keyfiyyeti devletine arz ile beraber asâkir-i İslâmiye ile muhârebe için tedârekât külliyyeye başlamış olduğu hâlde

Hâlid bin El-Velîd'in hafîreye vusûlüyle Kâzime cânibine meyl eylediği haberini almış olduğundan sür'at ve sebkat ederek su mevki'ini tutmuş idi.

Hazreti Hâlid müte'akiben, Kâzime cânibine nüzûl etdi ise de su mevki'i düşmân tarafından tutulduğunu görmekle ordu-yı a'dâ civârında susuz bir mahale mu'asker ittihâz eyledi. Asâkir-i İslâmiye susuzluktan ızdıraba tesâdüf edecekleri sırada Cenâb-ı Hak şiddetli bir yağmûr ihsân etmekle mücâhidînin cümlesi hem def'i zarûret hemde kırba ve mutahharalarını emle etdiler. [337]Seyfullah Hazretleri harb için düşmâna meydân okuyup ileriye at sürdü. Hürmüz'le bizzât harb için mübâreze için karşı çıktı. İkaside atlarından inip mübârezeye başladılar. Hamleleri tehallûf göstermesini müte'akib Hazreti Hâlid bahteten Hürmüz'ü kucaklayıp altına aldı. Hürmüz'ün ashâbı Hâlid'e gadr için ileri yürüdüler. Onlar maksadlarına vakit bulmazdan o Seyfullahî, Hürmüz'ü öldürdü.

Muhâcidînden Ka'kâ bin Amr ashâbıyla birlikte Hazreti Hâlid'in üzerine hücûm edenleri i'dâm etdiler.

Şu satvet-i muhabbet efzâ Fûrs ordûsuna büyük dehşet ilkâ etmesini müte'akib düşmân askeri hezimet-i azîme ile târ u mâr oldular.

O vakit Fûrs devletinde en büyük rütmeye hâ'iz olanlar yüzer bin dinâr kıymetli birer tac giymeleri adâd-ı resmiyetden olduğundan Hürmüz'ün başında da böyle bir tac var idi. Hâlid bin El-Velîd Hürmüz'ün esliha ve elbisesini ve düşmân ordûsunun meydân-ı muhârebede bıraktıkları emvâl ve eşyânın cümlesini bi'l-igtinâm bir hamsını muzaferiyyeti hâvî mektûb ile cânib-i hilâfete irsâl ve mâ'dâsını muhâcidîn-i kirâma taksîm etdi. Bu muhârebe zâtü's-sülâsil tesmîye olunmuştur.

[338]Hazreti Hâlid bundan sonra şimdi Basra şehrinin bulunduğu mahal civârında vâki' Cîsr-i azâm denilen mevzi'e nüzûl ederek Müsennâ bin Hârîse'yi ta'kîb-i a'dâyâ ve Ma'kil bin Mukranî (Eyle) nâm Medine'yi teshîre me'mûr etmekle Ma'kil bir hücûmda Eyle'yi feth etdi. Müsennâ dahi ta'kîb-i a'dâ sırasında hısne'l-merâheyi zabt etmiştir.

Zikr olunan harekât-ı askeriyyenin bidâyetinden beri gerek erbâb-ı zirâ'ate ve gerek umrân-ı bilâda ta'arruz vukû'buldu.

Hazreti Hâlid Irâk havâlisine vürûd eylediği vakit Hürmüz cânibinden Fûrs devletine sebk eden eş'ar üzerine Kisrâ ser'askerlerinden Karen'i, Hâlid ile muhârebeye me'mûren yola çıkarmış idi. Kâren, Medâr nâm mahale yetiştikde muhârebeye sebkâ münhezimlerinin firârlarına tesâdüf eyledi ki Asâ kirâyirâne ümerasından Kubâd ve Nûşcân bunların içlerinde idiler. Kâren münhezimleri kendi asâkiriyle birleştirip Müsennâ demekle ma'rûf nehr kenârına nüzûl etdi. Asâkir-i İslâmiye Kâren ile harb için düşmân ordusuna karîb yer mahale gelmeleriyle beraber muhârebeye başladılar. Nûşcân Âsım'ın, Kubâd, Adî bin Hâtem'in kılıcıyla maktûl olup Fûrs asâkiri bir hezîmet-i şedîdeye tutuldular ki nehrde azikâ telef olanlardan [339]mâ'dâ otuz bin maktûlleri meydânı muhârebede kaldı. Şu muhârebede nehr mezkûre nisbetle sinnî ıtlak eylediler.

Hezîmet-i mezkûrenin icâb eylediği gayz şedîd-i Kisrâ'yı pek muzdarib eylediğinden tertîb eylediği fırka-i askeriyyeyi Ender-Zağr nâm kumandanı refâkatiyle yola çıkarıp Yehmen Câdûye nâm kumandan ile diğeri bir fırka-i azîmede müte'âkiben gönderdi. Ender Velece denilen mevki'de mücâhidîn ile harben maktûl ve askerî münhezîm olduğu haberi Behmen'e bâliğ oldukda refâkatindeki Fırka-i Câbân nâmında bir kumandana bi't-tevdi' dönünceye kadar harb etmeleri emrini verip kendisi istîzân için müdâyene azîmet eyledi.

Câbân askerle, Veleyse denilen mevki'e giderek Behmen'in avdetine intizâren orada ikâmeti ihtiyâr etmiş olduğu hâlde seyf-i meslûl-i İlâhî kazâ-i mübrem gibi düşmana karşı göründü. Câbân'ın ordusunda tehiyye edilmiş olan at'ime-i tefise ile Fûrs askeri karınlarını doyurmak ve ba'dehu harb etmek istediler ise de Hazreti Hâlid bir içim su bile içmeye meydân vermeksizin kazâ-i nâgehân gibi düşmân ordusuna çatıp muhârebe kesb-i istidâd ve mücâhidîn-i İslâm askeri Fûrsî darb-ı süyûf besâletle bozup berbad [340]eyledi. Şu muhârebede telef olan düşmân askeri yetmiş bin râddelerindedir.

Bundan sonra Hazreti Hâlid, Em'aşâ beldesini zabt ve tahrip ederek muhârebât-ı mezkûrede cem' olunan ganâ'min hamsını fütûhâtı hâvî beşâretnâme ile bârgâh-ı hilâfete gönderdi.

Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu anh Hazretleri, Em'aşâ beldesinin tahrîbini müte'âkib ordu-yı hümayûnun ihmâl ve eskâlini Fırât üzerindeki gemilere bi't-tahmil kendileri askerle berren Hire'ye teveccüh buyurdular. Hire hâricinde askerle mukâbeleye hazır bulunan Merz-bân, Zâzûye oğlunu biraz askerle gönderip nehrin suyunu kestiklerinden gemiler karada kalmış olduğu hâlde Hazreti Hâlid süvârileriyle giderek Bâd-kalâ nâm mahalde Merz-bân'nın oğlunu ve yanında bulunanları öldürdü. Bu aralık memâlik'i Fûrs'de vukû' bulan ihtilâl üzerine Zâzûye İrân'a azîmet ve Hâlid Hazretleri askerle Hire'yi muhâsara eyledi. Mahsûrîn şehri muhâfazaya muktedir olamayacağını anlayıp istimân etmekle yüz doksan bin altın cizye vermek üzere akd-ı musâlaha eyledi. [341]Mücâhidînden Şerîk, Fahr-i Âlem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem Efendimizden ehl-i İslâm'ın Hire'yi feth edeceğini işitmiş ve Abdülmesîh'in kızı Kirâme'yi genc iken görüp mezbûreye meyl etmiş olduğundan Hire'nin fethinde Kirâme'nin kendisine verilmesini niyâz etmekle taraf-ı Nebevî'den va'd buyurulmuşdu. Hire alındıkda Şerîk va'd-ı risâlet-penâhîyi isbât ve Kirâme'yi talep eyledi. Bu mâtde ehl-i Hire'ye pek ağır geldiğinden sırf nazar olunmasını ricâ etdiler ise de Hazreti Hâlid va'd-ı Peygamberîyi elbetde yerine getireceğini beyân ve kızı talepte ısrar buyurdu. Kirâme götürölüp Şerîk'e teslim edildikten sonra bin dirhem bedel ile yine babasına teslim edilmiştir. İş bu Abdülmesîh, Nûşirevân zamanında Mobîdân'ın rû'yâsını ta'bîr ettirmek üzere Satîh kâhine giden Abdülmesîh'dir ki çok mu'ammer olmuştur.

Hire'nin fethinden sonra etraf ve nevâhisinde kabâ'ilin büyükleri huzûr-ı Hâlid'e gelerek arz-ı inkıyâd etdiler.

Hazreti Hâlid bir tarfdan bilâd-ı Fûrs'ü yağmâ ettirmeye ve diğer taraftan yâ İslâm'ı yâhût cizyeyi kabûl etmek için Fûrs padişâhına mektûb tahririne başladı.

[342]Müşârün-ileyh Hazretlerinin, Fûrs padişâhına yazdığı mektûblar kuvve-i İslâmiye'nin derece-i ulyâsını gösterecek lisân-ı âlî ile yazılmıştı ki şu

mektûbların birisinde “Teklîfe muvâfakat etmediğiniz hâlde hayâtı sevdiğiniz kadar ölüme muhabbet eden askerler üzerinize gelecektir” diye mündericdir.

Bundan sonra Anbâr beldesinde Aynü't-temr kal'sının fethine mübâşeret olundu.

Anbâr beldesi bi'l-muhâsara tazyikât şedîde altına aldıkda muhâfazî bulunan Şîrâzîd ne kadar malları var ise muhâcidîn terk etmek ve yalnız hayâtları te'min olunmak şartıyla beldeyi teslim eyledi.

Aynü't-temr'de harbe kıyâm eden İrân ser askeri Behrâm'ı muhârebede kucaklayıp der-dest etmekle Fûrs askeri firâr ve İslâm askeri kal'aya duhûl ile muhâfazaya me'mûren asâkir-i İrânîye'nin çoğunu i'dâm etdiler. Kal'a feth edildi. Bu muhârebede Habeş muhâcirlerinden Ömer bin Resâb ve ensârdan Ömer bin Beşîr'in babası Beşîr bin Sa'd şehîd olmuştur. Radiyallaâu anhümâ.

İyâz bin Ganem Hazretleri tarafı hilâfetden askerle [343]Dûmetü'l-Cendel'e gönderilmişdi. Aynü't-temr kal'asının fethi akibinde Şâm taraflarındaki nisârânın nakz-ı ahd eylediklerine dâ'ir İyâz'dan Hâlid'e mektûb vürûd etmekle Hazreti Hâlid Dûme'ye azîmet eyledi. Orada mukâbeleye kıyâm edenlerin bir fırkası Hazreti Hâlid'e ve diğer fırkası Hazreti İyâz'a karşı mağlûb ve re'isleriyle askerlerinin çoğu maktûl olup kal'a zabt ile malları igtinâm edilmiştir.

Hazreti Hâlid biraz vakit Dûme'de kalmış olduğu hâlde Irâk havâlisinden infikâkını Fûrs devleti fırsat-ı ittihâz ile Cezîre Arabları'nı enbârı taraflarına sevk eylediği haberi alındıkda seyr-i seri' ile Hire'ye avdet ve şedîd şedîd muhârebelerle o havâlinin sükûnunu i'âdeye himmet buyurmuştur.

Müşârün-ileyh Hazretlerinin havâli-i Irâkîce iştigâli bir seneye bâliğ oldu.

Vekâyi' {Sene 12 }

Fütûh-ı Şâm

Hicret-i Nebevî'yenin (12) birinci senesi o ahirinde Halîfe-i güzîn Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimiz hacc-ı [344]şerifden avdet buyurup (12) birinci

sene-i hicriye duhûlünde Hâlid bin Sa'id radiyallâhu anh'ı askerle Şâm havâlisine me'mûr ta'yîn buyurmuş ve o sırada Berrû's-Şâm havâlisinde bulunan Behrâ, Salih, Kelb, Gassân, Luhâm, Cüzzâm Kabîleleri Rûm imparâtoru Hirakl'ın emriyle ehl-i İslâm aleyhinde tecemmû' eyeldikleri haberi alınmış olduğundan Hâlid bin Sa'id kabâ'ili mezkûreye doğru azîmetle bi'l-muhârebe cem'iyetlerini dağıtmış idi.

Keyfiyet huzûr-ı hilâfete arz olundukda der-dest tertip olan ordu-yı cedîdin techîz ve sevki tesri' olunmakda olduğundan meslegine sebât ve müdâfa'ya ikdâm etmesi için Hâlid bin Sa'id'e emr-i mahsûs görüldü.

Hâlis askerle daha ileriye gittikde Rûm generâllerinden Mâhân rûfekatındaki askere mülâkî olmağla harben onlarıda bozdu. Fakat ehl-i İslâm'ın galebeleri Rûm devleti vehme düşürüp impâtor o havâlideki kuvve-i askeriyesini harıl harıl tezyîde çalışması ve İslâm asâkir-i mevcûdesi ise mukâbeleye kifâyet edecek derecede olmaması cihetiyle kuvvetin ser'at-ı teksiri için Hâlid bin Sa'id makâm-ı âlî-i hilâfetden istimdâd eyledi. Himyer askeriyle Darü'l-hilâfe'ye [345]gelmiş olan Zülkelâ' ve Tihâme'den, Şehr'den, Ummân'dan Bahreyn'den gelip mevcûd bulunan askerle İkrime bin Ebî Cehil, Şâm seferine me'mûr olundu.

Amr bin El-Âs vefât-ı Nebevî'den mukaddem Ummân havâlisine gönderilerek avdetinde Sa'd Hüzeyme ve Benî Uzre kabâ'iline âmil ta'yîn olunacağı va'd buyurulmuş idi. Halîfe Hazretleri va'd-ı Nebevî'yi incâz için Amr'ı o me'mûriyete ta'yîn ile berâber toplanacağı askerle Hâlid bin Sa'id'e mu'âvenet ve Filistin'in fethine me'mûr edildi. Kuzâ'a Kabîlesi'ne me'mûr Velîd bin Ukbe; Ürdün havâlisine bi't-ta'yîn Yezîd bin Ebî Süfyân ve Süheyl bin Amr gibi ba'zı eşrâf dahi birer fırka-i askeriye riyâsetiyle Şâm havâlisine me'mûr edilerek gerek bunların ve gerek Hâlid bin Sa'id refâkatiyle o havâlide bulunan asâkir-i İslâmiye'nin cümlesine Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh radiyallhu anh Hazretleri Emirü'l-Ceyş'e ta'yîn buyuruldu.

Zikr olunan kuvve-i imdâdiye Hâlid bin Sa'id'in ordûsuna takrîb etdikde Hâlid, Şâm taraflarındaki Rûm askeriyle muhârebeye isti'câl gösterdi ise de Cenerâl Mâhân bir cem'iyeti cismiye ile müdâfa'a ve muhâfaza için düşmâna azîmet etdi. [346] Hâlid bin Sa'id, Zülkelâ' ve İkrime ile Velîd'in refâkatlerindeki asâkir-i

müslimîni bi'l-istisâb Dımaşk karibindeki Mürc-i Safer (1)⁸⁹ nâm mevki'a nüzûl ederek yolları sed ve oğlu Sa'id'i ileriye sevk eyledi ise de Mâhân bir galebelikle kârşî gelip Sa'id'i öldürdü. Bunun üzerine Sa'id bin Hâlid'in yanında olan asker büzülüp İkrime takımının mâ'dâsı Medine karibindeki Zü'l-Merve denilen mahale kadar firâr eylediler.

İkrime bin Ebî Cehil sebât ile asâkir-i a'dâya karşı müdâfa'a ve kuvve-i mevcûdesiyle Şâm'a karîb bir mahali ikâmetle ittihâz etdi.

Bu esnâda Şürâhbil bin Hasene, Irâk'tan vâfid olmak üzere huzûr-ı halîfeye gelmiş ve muhârebe için haylice gönüllü askeri dahi toplanmışdı. Şürâhbil tarafı hilâfetden Velîd'in yerine Ürdün havâlisindeki askere emir emir ta'yîn edildi. Mu'âviye bin Ebî Süfyân karındaşı Yezîd'in yanına gönderilerek Hâlid bin Sa'id'in Medine'ye avdet etmesi için emir verildi.

Ebû Ubeyde Hazretlerinin riyâset ve nazaretleri [347]tecemmû' eden askir-i müslimînin her takımı kendi re'islerinin ma'iyetleriyle me'mûr oldukları mahallere gitdiler.

Rûm imparâtoru Hirakl askerini bi't-ta'biye Hıms cânibine giderek Arablarla harb için o emr umûmîye neşr etdi. Ve Şekîka nâmında bir kumandan refâkatiyle doksan bin askeri hâvî bir cem'iyet-i cismiyeyi Amr bin El-Âs'ın bulunduğu Filistin havalisine, Cûrcî nâmında bir kumandanı bir fırka-i askeriye ile Yezîd bin Ebî Süfyân, Derâkûs nâm kumandan ile bir ordu Ürdün'de ki Şürâhbil, Kaykılân nâm cenerâl kumandasıyla altmış bin asker dahi Câbihe'de bulunan Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh Hazerâtı üzerlerine sevk eyledi.

Bu aralık hilâfet-i azimi cânib-i âlisinde Ebû Ubeyde'ye gelen mektûb-ı şerif üzerine asâkir-i İslâmiye'nin bir yere cem'i lâzım geldiğinden cümlesi Yermük nâm mevki'de toplanıp kâfe-i mevcûdeleri yirmi bir bin neferden ibâret idi. Hirakl dahi asâkir-i müteffikasını cem' ile ordu-yı hümâyûn karîb bir mahale mu'asker ittihaz

⁸⁹ Safera, fânin teşdidiyle sükr vüzerasından bir mevki'dir.

etdi. Ehl-i İslâm bir tarafta ve Rûm askeri diğerk tarafda ordû [348]larının etrafına hendek amâliyle harbe fırsat gözeterek üç mâh müddet bu hâl üzerine yerli yerlerinde kaldılar.

Hirakl'ın cem' etmiş olduğu askerin mikdârı ise iki yüz kırk bin nefere varıp asâkir-i İslâmiye ona nispetle pek az olduğundan maslahatın kesb etmiş olduğu ehemmiyet Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh radiyallâhu anh Hazretleri tarafından hilâfet kibrî cânib-i âlisine arz olundu.

Telkûb-i âlî risâlet-penâhî ile hâ'iz-i lakab Celîl Seyfullah; Hâlid bin El-Velîd radiyallâhu te'âlâ anh ve Erzâh Hazretlerinin fûnûn-ı harbiye ve besâletce iktidâr tabî'î ile yaradılmış olması Şâm havâlisindeki kuvve-i askeriye'nin ser-askerlerine ta'yînini icâb eylediğinden Irâk işlerini tensîb edeceği zâta bi't-tevfiz seri'en Şâm havâlisine giderek ser-askerlik umûr-ı mühimmesini dest-i besâletle alması için taraf-ı eşref hilâfet-penâhîden kendisine emr-i mahsûs gönderildi.

Hazreti Hâlid derhâl Irâk işlerini Müsennâ bin Hârîse'ye havâle ve Şâm'a müteveccihen alî ihtilâf alâ kavâle on bin karîb askerle Hire'den Dûme'ye ve Dûme'den Kurâkır'a azîmet eyledi ise de Kırâkır'la Şâm'da ki ordu-yı hümâyûn'un bulunduğu mevki'e gidecek yol üzerinde Rûm askeri [349]bulunduğundan o yoldan gitse düşmânla harbe tutuşmak ve binâ'en-aleyh vusûlî te'hîr etmek lâzım gelip ordu-yı hümâyûn mezkûrun ise müntazır olduğu mu'âvenetin te'hîrinde mahzûr-ı azîm bulunduğu cihetle Rûm askerlerinin arkalarından bilâ mani' gidecek bir yolun tahkîkine teşebbüs eyledi. Bir tarîk var ise de sudan hâlî birden ibâret ve ma'mâfih tehlikeden gayr-ı sâlim olduğu ba'zı ashâb ma'lûmât haberi verdiler. Râfi' bin Umeyru't-ta'î, Kurâkır'dan beş konak öteye varıncaya değin yollarda su olmadığından tarîk-i mezbûreden tek atlının bile mürûrî müşkil iken cem'iyyeti askeriye'nin emr-i ardında tehlike-i azîme melhûz olduğunu söyledi.

Hazreti Hâlid tarîk-i mezkûrdan azîmeti ordu-yı hümâyûna sür'at-i vusûle vesile görüldüğünden azminde sebât ile her bir süvârî içeceği mikdâr su karba ve mutahhirelerine doldurmaları ve hayvânât için dahi mümkün olduğu mertebe develere su tahmîl edilerek ataşdan devalerce şiddet hâsıl oldukça ba'zılarının zebh ve hamûleleriyle hayvânât-ı mevcûde iskâ edilerek bu tedbir ile yola devâm

olunmasını tensîb ve Kurâkır'dan hareket eylediler. Avsec [350]denilen bir ağaç yanına kadar su yok idi. Râfî' bin Umeyr gelinceye değin babası ile ticâret için giderek orada bir kuyu görmüş ve sonraları kuyu kapanıp eseri meydânda kalmamışdı. Râfî' arâ'isiyle eser-i görünen mahal kazıldıkta kuyu meydâna çıkarak bir tatlı su zuhûr eyledi. Cümlesi Cenâb-ı Hakk'a teşekkür ve Râfî'e beyân-ı memnûniyetle ihtiyâçlarını izâle etdiler.

Oradan Serî nâm mahale gitdiler. Mahal-i mezkûr Rûmlar'a tâbi' Behrâ Kabîlesi'nin münâzili idi. Kabîle'i mezkûre halkının ba'zıları şûrb-i hamr ile mugannileri: La'el menâ yâ nâ-karîb velâ nedrî (1)⁹⁰ matla'ıyla mastar bir nazım ile tagannî ediyorlar idi. Hâlid bin El-Velîd Hazretleri refâkatlerindeki muhâcidîn ile ecl-i mübrem gibi kabileyi mezkûreyi basıp inde'l-muhârebe mugannileri ve kabileden yakaladıklarını öldürdüler. Kabîle re'isi Harkûs bin Nu'mân, Behrânî dahi maktûl oldu.

Oradan Erek ve Tedmür taraflarına giderek ahâlinin tav' [351]ve muvâfakatlarıyla akd-ı musâlaha olundu. Ve Tedmür havâlisindeki karînin ahâlisi kâtıla tasdi etdiklerinden harben târ u mâr ve malları igtinâm eylediler. Kureytî'den, Havârin'e geldikde bi'l-muhârebe galebe ve Kasma vardıklarında butûn Kuzâ'a'dân oradaki sâkin Benî Müşecce'e ile akd-ı musâlaha olundu.

Kasma'den, Sâniye'ye azîmet olunarak Resûl-i Ekrem Efendimizin Ukâb nâm siyah sancâğı orada açılmakla mücâhidîn kirâmın şevki ve gayretleri tecdîd edip Saniyye-i mezkûre ondan sonra Saniyyetü'l-Ukâb nâmıyla şöhrat verdi.

Bundan sonra Hazreti Hâlid, Havrân'a vâsıl olup ordu-yı hümayûn ile muhârebeye mübâşeret ve Ubeyde bin El-Cerrâh Hazretlerine şu mâlda bir mektûb irsâl eyledi.

⁹⁰(1) Malî. Ey Sâkî! Ebû Bekir'in askeri gelmezden evvel beri beri ardınca bana şarâb sun melhûzdur ki o levminiz yaklaşmışdadır da biz bilmiyoruz.

Bu me'mûriyyet benim talebim sabkat etmeksizin taraf-ı hilâfetden i'tâ buyurulmuş ve emr-i halîfeye imtisâlen kabûl olunmuş ise de senin Seyyidü'l-Mürselîn olduğun musaddık ve her işte re'inize etibbâ' edeceğim mukarrirdir.

Mektûb-ı mezkûrî Amr bin Tufeyl götürüp i'tâ ve Ebû Ubeyde kırâ'et etdikte beşere ve akvâl-i şerifelerinde [352]kerâhate dâ'ir zerre kadar bile eser-i nümâyân olmadıktan başka Halîfenin re'ini kemâl-i memnûniyetle takdir ve istihsân etmiştir.

O sırada taraf-ı hilâfetten Ebû Ubeyde Hazretlerine mâlî atîde muharrer mektûb-ı âlî şûr kurûd eyledi.

“Hâlid'in Emirü'l-Ceyş ta'yîn olunması harice olan fetânet ve mâ'lûmâtına mübennâ olup senin and-ı hilâfete şânın ve hakkındaki i'timâd her vakit âlî ve musaddıktır”.

Hazreti Hâlid, Aynü't-Temr'e ve oradan Merc-Râhit cânibine azîmetle Rûmlara mensûb Gassân ve Benî Tağlîb Kabâ'ilini pâymâl etdikden sonra ordu-yı hümayûna vusûle isti'câl gösterirken â'mâl-i Şâm'dan Havrân'a tabî Basra belesindeki Rûmlar muhâlefete kıyâm eylediklerinden bir hücum ile beldeyi feth ve teshîr etdi. Basra'dan, Vâkûsa'ya giderek oradaki asâkir-i müslimîni bi'l-istishâb Rebiü'l-ahirde Yermük'e vâsıl olmuşdur.

Ecnâdeyn Vak'ası

Hazreti Hâlid, Yermük'e ba'de'l-vusûl Ebû Ubeyde Hazretleriyle mülâkât ve umûr-ı harbiyenin teshîl ve temşiyetine mübâşeret eyledi.

Amr bin El-Âs, Filistin havalisinden, Gûr nâm mahalde ve Rûm askeri Hirakl'ın karındâşı kumandasıyla Celk [353]denilen mevzi'de idi. Rûmlar o esnâda ordularını Remle'nin arka tarafıda vâki Ecnâdeyn sahrâsına nakl etdiler. Ecnâdeyn'de ki Rûm ordusu doksan bin nefer mevcûdlu olup Amr bin El-Âs'ın ma'iiyetindeki asker ise ona nisbetle pek az idi. Şu askere mu'âvenetin vücûbî tahkîk etmekle Hâlid bin El-Velîd Hazretleri sâ'ir ümerâ-i İslâmiyet'e refâkatlerindeki firkaları kendi mevcûduyla birleştirip Amr'ı imdâd için Yermük'den

hareket ve düşmân askerinin mukâbilinde neşr-i livâ-yı besâletle harbe başladı. Düşmân mukâbeledede her ne kadar gayret gösterdi ise de mücâhidîn-i kirâm seyl-i hâ'il ve ebr-i vâbil gibi Rûmlar'ın ordûsunu istisâlde şiddet gösterdiler. Şühedâ-yı müslimînin mikdârı üç bin nefer bâliğ olmaksızın Rûmlar'ın elli bin neferi hâk-ı helâke yatırıldı.

Mücâhidîn-i İslâm'ın her birisi öküz sürülerine girmiş birer arslan gibi düşmân ordûsunun içinde taraf taraf irâ'e savlet ve î'lâ Kelimetullah uğûrunda şehâdeti hayâta tercih ile izhâr-ı celâdet ve besâletle â'dâya karşı işâ'a eyledikleri mehâbet ve dehşet Rûmlar'ın ellerinde salâh tutmaya iktidâr bırakmadığından cümlesi münhezim ve perişân oldular.

[354]Şu muhârebe Cemâdiye'l-Ahire'nin dokuzuncu gününde vâki' olup yevm-i mezkûr Ebû Bekir Es-Sıddık radiyallâhu anh Efendimizin vefâtından on üç gün mukaddem idi. Hûbin Velîd yazdığı Beşâretnâme'yi Abdurrahman bin Himyer, Medine'ye götürüp takdîm eyledi ise de Abdurahman'ın vusûlü Hazreti Halîfenin hâlet-i ihtisârda olduğu bir vakitte musâdif olmakla halîfe-i zişân Beşâret'i aldıktan ve Cenâb-ı Hakk'a arz-ı şükrân etdikden sonra hicret-i Nebvî'nin on üçüncü senesi Cemâdiye'l-Ahire'sinin yirmi ikinci günü âzim-i ravza-i cinân oldu. Radiyallâhu anhüm.

Ebû Bekir Es-Sıddık Hazretlerinin Vefâtı

Halîfe-i müşârün-ileyh Hazretlerine bir gün bir şahıs tarafından bulâmâc denilen ta'âm ihdâ olunduğundan zât-ı âlîleri etibbâ-i meşhûre-i Arab'dan Hâris bin Kelede birlikte olarak ekl ediyorlar idi. Hâris: "Yâ Halîfe-i Resûlallâh vallâh şu ta'âmda sem hissediyorum elini çek" demekle elini çekmiş ve bir sene sonra semin te'sirinden ikiside [355]vefât etmiş olduğu Tarihü'l-Hamîs'de Sâhib ibni Şehâb'dan rivâyet ediyor.

Ma'mâfih Halîfe-i zişân radiyallâhu te'âlâ anh Hazretleri vefât-ı Peygamberîden sonra istilzâm eylemiş olduğu esef ve kederi hiçbir sûretle izâle edemeyip cism-i şeriflerine günden güne za'af-ı galebe ediyor idi. On üç sene-i

hicriyesi Cemâdiye'l-Ahire'sinin yirmi ikinci cum'a günü vakt-i aşâda azim-i gülşen-sarây bekâ buyurdular.

Son tekellümleri (Rab tevfenî müslimen ve'l-hakkanî bi'l-salihin) idi. Ömrü şerifleri altmış iki sene altı ay ve müddet-i hilâfetleri iki sene iki ay on gündür.

Maraz-ı mevtlerinde cesed-i mübâreklerini zevcesi Esmâ binti Umeys gusûl etmesini ve kabr-i Nebevî'nin canibinde defin olunmasını vasiyyet etmekle vaziyetleri icrâ olundu. Namâzını Ömer bin El-Hattâb Hazretleri kıldırması ve necl-i âlîleri Abdurrahman ve Ömer bin El-Hattâb ve Osmân bin Affân ve Talha bin Abdullah radiyallâhu anhüm Hazerâtı kabre indirmişlerdir. Vefâtlarında Medine halkı beynende hâsıl olan ye's ve mâtem bekâ-yı umûmîyi mevcib olup Hazreti Peygamberin vefâtında umûma ârız olmuş olan hüzn ve esef tecdîd eyledi. [356]Halîfe-i müşârün-ileyh Hazretlerinin vâlid-i mâcideleri Ebû Kuhâfe bin Âmir bin Amr bin Ka'b bin Sa'd bin Temîm bin Mürre'dir. Neseb-i âlîleri neseb-i mes'ûd-ı Nebevî Mürre'de birleşir.

Cism-i şerifleri nahîf, levn-i şerifleri beyaz, ârızları hafif, gözleri çukûr, cebheleri yumru idi.

Ahkâm-ı şerî'at ve ilm-i insâb Arab'a mâhir ve her türlü mekârim ahlâkı câmi', âdil, afîf, sahî, mükerrem, şecî' idi. Emvâlini dîn-i mübeyyin uğrunda sarf etmiştir.

Zamânı-ı hilâfetlerinde taraf taraf açılan ebvâb-ı ihtilâli tevcihle südde-i muvaffak olduğu ve tedâbir ve ikdâmet-i âlîleriyle şân ve şevket-i İslâm dünyânın en kuvvetli devletleri olan Rûm ve Fûrs devletlerinin bilâd ve memâlikini nasûretle lerce-nâk-ı dehşet eylediği bi'l-edâ tafsîl olundu.

Müddet-i hilâfetlerinde Hazreti Ömer kadı ve Osmân bin Affân ve Zeyd bin Sâbit kâtibleri idiler. Âmilleri Mekke'de; Attâb bin Esîd, Tâ'if'de; Osmân bin Ebî El-Âs, San'â'da; Muhâcir bin Ebî Ümeyye, hudur-ı mevtde Lebîd bin Ziyâd, Zübeyde Ebû Mûsâ El-Eş'arî, cündde Mu'âz bin Cebel, Bahreyn'de; Alâ El-Hadramî idi.

[357]Vâlid-i mâcideleri Ebû Kuhâfe, Mekke-i Mûkerreme'de sâkin idi. Halîfe-i güzîn Hazretlerinin vefâtlarından altı ay ve birkaç gün sonra doksan yedi yaşında oldukları hâlde vefât eyledi. Rıdvânallahi aleyhim ecma'in.

SONUÇ

Diyarbakırlı Sa'id Paşa'nın, Mirat'ül-İber adlı dokuz ciltten oluşan ve dünya tarihi açısından kıymetli eserinin beşinci cildi İslam Tarihi açısından oldukça önemlidir. Eser, Peygamber Efendimizin hayatı hakkında bilgi vermesi açısından oldukça kapsamlı hazırlanmıştır. Eserde Yüce Peygamberin örnek hayatı kaleme alınarak karanlığa bürünmüş olan yeryüzünü nasıl aydınlattığı gerçeği anlatılır.

Dünya tarihi hakkında da bilgiler veren beşinci cilt daha çok Peygamber Efendimizin doğumunu ve sonrasını anlatan önemli bir siyerdir. Eserin ilk bölümünde Hazreti Muhammed'in, Hazreti İbrâhim'in soyundan geldiğine dair önemli bilgiler verilmektedir. Ayrıca Müslümânların mescidi Kâ'be'nin Hazreti İbrâhim döneminde inşa edildiği belirtilip bu mescidin anhtarının daha sonra Hazreti Muhammed'in de içinde bulunduğu kabilenin eline geçtiği rivayet edilip Hazreti İbrâhim döneminden Hazreti Muhammed'in dönemine ulaştığı bilgisi verilir.

Eserin birinci bölümünden sonra Kainât'ın Efendisi'nin yeryüzüne gelip yeryüzünü şerefleştirdiği ve doğumundan sonra çevresinde olan akrabaları hakkında fazla detaya girilmeden bilgiler verilmektedir. Eser Peygamberimizin bulunduğu ortamı anlatması bakımından oldukça önemli detaylara da yer vermektedir. Peygamber Efendimize ilk vahyin gelmesi ve başımdan geçenler detaylı anlatılmaktadır. Eserde âyet ve hâdislere yer verilmiştir. Yalnızca Peygamberimizin hayatı değil aynı zamanda kendisinin onurlandırıldığı ve İslâmiyet'in önemli parçası olan âyet ve hâdislerin neler olduğu ve ne zaman Peygamberimize geldiği bilgisi üzerine durulan önemli detaylardır.

Peygamber Efendimizin yaşadığı bu zorlu yolculuk zamanında ilk olarak yalnız olduğu ve daha sonra çevresinde bulunan ashabının kimler olduğu ve kendisine muhalefet olan müşrikler hakkında bilgi veriler. Peygamber Efendimiz döneminde yaşanan savaşlar fazla detaya girilmeden anlatılarak özellikle Peygamberimizin her savaştan nasıl galibiyetle ayrılıp kendisine Cenab-ı Hak tarafından gelen yardımların ve önemli mucizelerin detayları anlatılır. Zira Kainât'ın

Efendisi Peygamber olduğuna önemli mucizelere göstermiş ve Müslümânların güvenini kazanmıştır.

Eserde Peygamberimizin doğumu, evliliği, çocukları, dostları ve düşmanları ayrı ayrı konu başlıkları halinde anlatılmaktadır. Bazı konular detaylı bazıları ise kısa anlatılarak konu yarıda kesilmesi eserin bütünlüğünü bozan detaylardır.

Sa'id Paşa dünya tarihi ve İslam tarihini anlatan kıymetli bir yazardır. Hazreti Muhammed'in hayatını beşinci ciltte anlatarak onu tanımamızı sağlamakta hemde İslamî dönem tarihi hakkında bilmemiz gereken konuları bize aktarmaktadır. Eser kapsamlı olduğu için tarih olsun Peygamberimizin hayatı olsun hepsini bütünleştirerek bizlere sunmaktadır.

Sa'id Paş'nın Mir'atü'l-İber'in adlı eserinin beşinci cildi Kâinatın Efendisi Hazreti Muhammed'i gerçek şahsiyetini anlatmakta ve tanıtılmasına vesile olmaktadır. Eser aynı zamanda edebiyat ve İslâm tarihi sahasında yapılan çalışmalara katkı sağlaması bakımından büyük öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- ADSOY, Şerafettin, “Sa’id Paşa ve Hülâsa-i Mantık Adlı Risalesi”, **E-Şarkiyat Dergisi**, Kasım 2015, s 14, s.327-344.
- AKYÜZ, Kenan, **Bati Şiirinde Türk Şiiri Antolojisi**, Doğu Matbaası, İstanbul, 2002.
- AYDOĞAN, Saliha, **Sa’id Paşa Mîzânü’l-Edeb İnceleme-Metin**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007.
- AYDOĞAN, Saliha, **Diyarbakırlı Sa’id Paşa Mizanü’l Edeb**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyat Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998.
- BEYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, Birinci ve İkinci Cilt, San Matbaası, Ankara, 1997.
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2010.
- ERDOĞAN, Kenan, “Klâsik Mi‘râciyyelerden Farklı Bir Mi‘râciyye: Sa’id Paşa ve Mirâciyyesi”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 12, Erzurum, s. 163-185.
- ERDOĞAN, Kenan, **Diyarbakırlı Sa’id Paşa Divânı**, Tekin Matbaası, Manisa, 2004.
- FİDANCI, Mahmut, **Sa’id Paşa Mizanü’l-Edeb**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Diyarbakır, 1986.
- GÖVSA, İbrahim Alâeddin, **Meşhur Adamlar**, C.1, Sedat Simavi Matbaası, İstanbul, 1933-1935.
- GÖVSA, İbrahim Alâeddin, **Süleyman Nazif**, Semih Lütfü Yayınevi, İstanbul, 1933.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, Milli Eğitim Basımevi, C.3, Ankara, 2002.
- KARAKAŞ, Şuayb, **Süleyman Nazif**, KTBY, Ankara, 1988.
- KAYA, Muhammet, “Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî ile Mîzânü’l-Edeb’in Muhtevâlarını Mukayese Denemesi” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.
- KILIÇ, Atabey, “Sa’id Paşa Divânı’nın Neşri Üzerine Notlar” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.
- KOÇOĞLU, Turgut, “Sa’id Paşa’nın Tahmid’i Üzerine Düşünceler” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.

KONCU, Hanife, “Vardır Söyleyecek Çok Sözüm Sana – Sa’id Paşa’nın Bir Şiir Defteri Üzerine Bazı Düşünceler” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.

KURGAN, Şükrü, **Süleyman Nazif**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1955.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

ŞANLI, Bilal, Osmanlı Dönemi, Diyarbakırlı Dîvân Şairleri, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2013.

ŞEKER, Mehmet, “Müsâberetü’l Ahbâr’a göre Anadolu Selçuklu Müesseselerine Bir Bakış”, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Selçuk Dergisi, I. Alâeddin Keykûbât Özel Sayısı, Sayı: 3, s. 67-72, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.47, s.323-330.

ŞEMSETTİN, Sâmi, **Kâmus-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2009.

TANYILDIZ, Ahmet, “Akrabalık Yönüyle Diyarbakırlı Dîvân Şairleri” Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu, 15-16 Kasım Diyarbakır 2014.

TANYILDIZ, Ahmet, “Sa’id Paşa’nın Nuhbetü’l-Emsâl Adlı Eseri Üzerine” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.

TEVFİKOĞLU, Muhtar, **Ali Emîrî Efendi**, KBY, Ankara, 1989.

TİMUR, Kemal, “Mekân ve İnsan Bağlamında Diyarbakırlı Sıradışı Şahsiyetler” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.

TUĞLUK, İbrahim Halil, “Sa’id Paşa’nın Mir’âtü’l-İber Adlı Eseri Üzerine” Sa’id Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu, 26-27 Mart Diyarbakır, 2015.

TULUM, Mertol, **Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

Türk Dil Kurumu, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ([http:// www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr))

ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Türkoloji Dergisi**, C.XI, S.1, s. 51-89.

YAVUZ, Kemal, Saraç, Yekta, **Âşık Paşazâde Osmanhoğulları’nın Tarihi**, Koç Kültür Sanat, İstanbul, 2003.

DİZİN

A

Abbâs bin Bişr	201
Abbâs 53, 72, 78, 84, 85, 92, 128, 129, 130, 131, 142, 182, 192	
Abbâs bin Abdülmuttalib	69, 79, 84, 85, 91
Abbas bin Ubâde.....	71
Abbâsiye	137
Abd bin El-Cülendî	146
Abdî.....	223
Abdimenât	51
Abdimenâf	53
Abdişems	53
Abdiyâfil	160, 161
Abdu Duâ'mir.....	52
Abdulka'be	53
Abdullah.....	48, 53, 57, 82, 110, 124, 156, 198
Abdullah bin Akil	90
Abdullah bin Beşîr	109
Abdullah bin Caşş	82, 101, 120
Abdullah bin Caşş El-Esed	77
Abdullah bin Cubeyr	95
Abdullah bin Ebî Bekir.....	73
Abdullah bin Ebî bin Selûl	164
Abdullah bin El-Münzir	84
Abdullah bin Eslem	200
Abdullah bin Ettebe	37, 201
Abdullah bin Huzâfe Es-Sehmî.....	36, 201
Abdullah bin Huzâyfe.....	118, 199
Abdullah bin Mes'ûd..	51, 63, 66, 83, 142, 157, 199, 211
Abdullah bin Mukarrin.....	212
Abdullah bin Rebî'a.....	66, 90, 94
Abdullah bin Revâha.....	37, 89, 122, 123, 202, 203
Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh.....	37, 202
Abdullah bin Sa'd ibni Ebî Serh.....	135
Abdullah bin Tânk.....	100
Abdullah bin Übey bin Selûl.....	93, 87, 109

Abdullah bin Ümeyye	128
Abdullah bin Zeyd	163
Abdullah bin Zeyd bin Abdürabih.....	37, 202
Abdullah bin Zübeyr	75, 137
Abdullah bin Zü'l-Bicâdeyn	156
Abdullah Zü'l-Bicâdeyn	157
Abdulmesih.....	58
Abdulsafvân	65
Abduluzza	156
Abdurrahman	43, 236
Abdurrahman bin Avf	63, 140, 207
Abdurrahman bin Ebî Bekir	220
Abdurrahman bin Humeyr	235
Abdüddâr.....	52
Abdülkays	222, 224
Abdülkays Kabîlesi	221, 222
Abdülmedân Kabîlesi.....	169
Abdülmesih.....	58, 228
Abdülmuttalib.....	48, 53, 59, 79, 82, 142
Abdülrahman bin Humeyr.....	235
Abdüluzza	52
Abdüluzza bin Hatal.....	135
Abdülyalîl	141
Abûzer.....	36, 197
Adal Kabîlesi	51
Adâvân	49
Adî.....	50, 172
Adî bin Adî bin Bedâ	172
Adî bin Hâtem	151, 214, 225, 227
Adî.....	52, 166
Adnân	48, 49
Afif bin El-Münzir	222
Afv.....	82
Ahâbiş	132
Ahmâl.....	200
Ahmed	195
Ahmed bin Hambel.....	203
Ahtal	139

Akîl	84
Akke	212
Akra'	148
Akra' bin Hâbis	148
Alâ bin El-Hadrâmî	37, 202, 222, 223
Alâ' bin Hadramî	119, 121
Alâ bin Ukbe	37, 202
Alâ El-Hadrâmî	36, 201, 236
Alkame bin Mücezziz	151
Amik	48
Amine	58
Amine binti Vehb	52
Amir bin El-Âs	146
Amîr bin Vehb El-Cumehî	86
Ammâr	169
Ammar bin Ümeyye	101
Ammar bin Yâsir	63, 64, 74
Ammâr bin Yâsir	36, 169, 197
Amr	51, 101, 178, 236
Amr bin Âmir	50
Amr bin El-Âs	36, 37, 52, 66, 77, 90, 91, 94, 121, 122, 140, 201, 202, 215, 230, 231, 234
Amr bin El-Hitâm	148
Amr bin Hadramî	77, 82
Amr bin Hazem	212
Amr bin Osmân	84
Amr bin Sâlim	125
Amr bin Tufeyl	234
Amr bin Ümeyye	119, 160
Amr bin Ümeyye Ed-Damrî	36, 118, 201
Amr bin Ümmü Gülsüm	202
Amr bin Vehb	136
Amr El-Hadrâmî	79
Amrû bin Adûd	105
Anbâr	229
Aniz	48
Arab	49, 50, 54, 57, 91, 101, 104, 140, 148, 152, 190, 236
Arız	92
Ashame El-Necâşî	66

Asîb Beder	200
Asme'â	170
Asya	55
Asya-yı Suğrâ	55
Aşdah bin Şerîk	36, 199
Atike	79
Attab bin Esîd	36, 201
Attâb bin Esîd bin Ebî El-Âs bin Ümeyye	145
Atûd	48
Avân	158
Avec	48
Avf	71
Avf bin El-Haris	70
Ayfer	48
Ayine	104
Ayneyn	92, 94
Aynü't-temr	229
Ays	115

Â

Âdem	48
Â'îşe	69, 75, 186, 187, 189
Â'îşe binti Ebî Bekir Es-Sıddık	69, 199
Âlî 36, 37, 72, 73, 75, 82, 84, 94, 95, 96, 98, 101, 105, 107, 112, 116, 117, 126, 127, 136, 137, 139, 140, 142, 153, 165, 166, 170, 175, 177, 192, 193, 197, 200, 201, 202, 204, 205, 207, 215	
Âlî bin Ebî Tâlib	36, 80, 141, 151, 186, 191, 201, 202, 211
Âlî El-Murtezâ	72, 97, 105
Âlî ibni Ebî Tâlib	88
Âmir	82, 190, 215, 236
Âmir bin El-Ekvâ'	37, 203
Âmir bin El-Seken	158
Âmir bin Führeyre	37, 73, 202
Âmir bin Hâris	70
Âmir bin Mâlik bin Ca'fer	101
Âmir bin Sa'sa'	101

Âmir bin Şehr	212
Âmir bin Şehrü'l-Hemdânî	172
Âmir bin Tufeyl	101
Âs bin Münebbih	205
Âsım bin Sâbit	100
Âsî bin Münebbih Ebü'l-Âs Kays	84

B

Bâbil	54
Bâdân	119, 171
Bâdân bin Sâmân	36, 201
Bâdiye binti Gaylân	144
Bâd-kalâ	228
Bağdat	212
Bâhile	49
Bahreyn.....	119, 121, 210, 222, 223, 225, 230, 236
Basra	50, 51, 59, 122, 174, 234
Bedil bin Ebî Mâriye	172
Bedir.....	53, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 96, 99, 101, 102, 110, 127, 198, 199, 205, 207, 210, 215
Bedr bin Adî	50
Bedvân	48
Behmen.....	227
Behrâ.....	230
Behrâ Kabîlesi	233
Behrâm	229
Bekî'a	173
Bekir bin Vâ'il Kabîlesi.....	90
Bekir bin Şeddâh El-Leysî.....	36, 199
Bekir bin Vâ'il Kabîlesi.....	222, 223
Belâdin	58
Belkeyn Kabîleleri	122
Benî Abbas	50
Benî Adî.....	52
Benî Advân	49
Benî Ahlâf.....	161
Benî Âmir	101, 210, 215, 219
Benî Ammâr	157
Benî Amr	49, 216
Benî Amr bin Avf.....	157

Benî Bekir.....	51, 125, 132, 133
Benî Bekir Kabîlesi	125, 141
Benî Cemh	52
Benî Damra	51, 77
Benî Delîl.....	51
Benî El-Mustalik.....	108, 109
Benî Esed	211, 215
Benî Esed Kabîlesi	186
Benî Fezâra	50
Benî Fihri.....	52
Benî Fihri Kabîlesi	53
Benî Firâs	51
Benî Ganem	158
Benî Ganem bin Avf.....	157
Benî Ganem Kabîlesi.....	159
Benî Gatafân	87, 215
Benî Gatafân Kabîlesi.....	108, 217
Benî Ğaffâr.....	51
Benî Hanîfe Kabîlesi	182, 185
Benî Hallac	52
Benî Hanîfe	219, 220, 221
Benî Hâris.....	51, 132
Benî Hâris bin Ka'b Kabîlesi	169
Benî Hâşim.....	127, 139, 141, 191, 192, 193
Benî Hevn Kabîlesi	100
Benî Hezil	51
Benî Hezil Kabîlesi.....	100
Benî Hilâl.....	141
Benî Huzâ'a	49
Benî Ka'b	147
Benî Ka'b Kabîlesi.....	128, 147
Benî Kalec	52
Benî Kame'a	50
Benî Kaynukâ	87, 205
Benî Kenâne.....	211
Benî Kilâb Kabîlesi.....	150
Benî Kinâne.....	51
Benî Kinde.....	54
Benî Kureyza	103, 107
Benî Kuzâ'a	50

Benî Leys	51
Benî Leys Kabîlesi	109, 143
Benî Mahzûm	52
Benî Mâlik	161, 216
Benî Mâzin Kabîlesi	50
Beni Medhec	180
Benî Müdlîc	51, 77, 204
Benî Milkân	51
Benî Mudar	49
Benî Muhârib	52
Benî Mustalik Kabîlesi	149
Benî Müşecce	233
Benî Nâciye	224
Benî Nadîr Kabîlesi	102
Benî Nakr	141
Benî Nudayr	89
Benî Ömer	158
Benî Rebi'a	222
Benî Sa'd Kabîlesi	58
Benî Sâ'de	190
Benî Sakîf	210
Benî Sehm	52
Benî Selîm	50, 87, 101, 210, 216
Benî Selîm Kabîlesi	128, 141
Benî Şerîd Kabîlesi	216
Benî Şeybân Kabîlesi	223
Benî Tağlîb	217, 234
Benî Temîm	147, 148, 215, 217, 219
Benî Temîm Kabîlesi	185
Benî Turûd	49
Benî Ullâc	160
Benî Uzre	230
Benî Ümeyye	100
Benî Yarbû' Kabîlesi	218
Benî Zekvân	101
Benî Zibyân	211, 212
Benû Abdülmuttalib	68
Benû Abdüşşems	68
Benû Hâşim	68
Benû Nevfel	68

Berâ bin Âzib	219
Berrû's-Şâm	54, 55
Beşîr	191
Beşîr bin Sa'd	191, 229
Beyne'l-Harameyn	110
Beyt-i Şerîf	33, 54, 121, 134, 166, 175, 210
Beytû'l-Harâm	111
Bezîd bin Ebî Süfyân	36, 201
Bidâ'	174
Bilâl	166, 200, 203
Bilâl bin Rebâh bin Habeşî	202
Bilâl bin Rebâh El-Habeşî	64
Bilâl bin Rebâh Habeşî	36, 197
Bilâl bin Rebâh-ı Habeşî	36, 199
Bilâl-i Habeşî	36, 63, 76, 83, 197
binti Sa'd	200
Bi'r-i Ma'ûne	101
Bişr bin Berâ'	117
Bişr bin Süfyân	37, 147, 201
Butâh	217
Büdeyl bin Verakâ	111

C

Câbân	225, 227
Câbir	175
Câbir bin Abdullah	70
Ca'fer	36, 124, 197
Ca'fer bin Ebî Tâlib	119, 120, 122, 123
Carûd	222
Cârûd bin El-Mu'allâ	221
Cehîne	132
Celîl Samedânî	158
Celîndîn	223
Celk	234
Cemâs	133
Cenâb bin Münzar	191
Cerf	178, 179, 208
Cerîr bin Abdullah El-Becelî	36, 170, 201
Cevâsî	222
Ceven	216

Cevriye	199
Cez'â	204, 205
Cezîme Kabîlesi	140
Cezîre-i Mâbeynü'n-Nehreyn	54, 55
Cezîretü'l-Arab	54, 55
Cezü bin El-Hal	199
Cibrîl	33, 107, 173, 224
Cibrîl-i Emîn	61, 63, 69, 72, 127
Cidde	151
Cîfer	223
Cî'râne	144, 145
Cûrcî	231
Cübeyr bin Mut'im	96
Cünd	212
Cürhüm	53
Cürhüm Kabîlesi	47
Cüveyriye	108
Cüzâm	122
Cüzzâm	230
Cüzzâm bin Hâlid	158

D

Da'da'	48
Dâdüye	181, 212, 225
Dahhâk	150
Dahhâk bin Süfyân	36, 201
Dahhâk bin Süfyân El-Kilâbî	150
Dâhis	50
Damdam	78, 86
Damra bin Damra	200
Dareyn	223
Derâkûs	231
Derfâ'a binti Ukil	144
Deys Kabîlesi	51
Dihye bin Halife	36, 201
Dimaşk	103, 231
Dirâr	53, 105
Dirâr bin Ezver	186, 214
Dicle	57, 58
Dihye bin Hâlife	118, 119

Diyarbakir	56
Diyârbekir Keldânî Katoliği Kilisesi	154
Dûme	229
Dûmetü'l-Cendel	154, 229
Dübbâ	223
Düldül	142, 204

E

Ebâ Süfyân	129
Ebî Bekir Es-Sıddık	37, 73, 74, 75, 79, 81, 83, 84, 141, 153, 161, 165, 187, 202, 219
Ebî Bekir	36, 165, 191, 193, 194, 199, 205, 207
Ebî bin Ka'b	37, 202
Ebî bin Ka'b El-Ensârî	75
Ebî Cehil	100
Ebî Fâtıma	200
Ebi Mahzûre	203
Ebî Süfyân	65
Ebî Tâlib	72, 75, 82
Ebî Ubeyde	191
Ebihâ	69
Ebliye	204
Ebrak	211, 212
Ebrehe	111
Ebrehe bin Es-Sabâh	170
Ebû Abîde bin El-Cerrâh	75
Ebû Âmir	143, 157
Ebû Âmir Fasık	164
Ebû Azîz bin Amîr	84
Ebû Aziz Zûrâre bin Umeyr	81
Ebû Azze	91
Ebu Azze El-Cumehî	86
Ebû Bâsir	114
Ebû Bâsir Es-Sekâfî	114
Ebû Bekir	63, 65, 98, 144, 157, 187
Ebû Bekir Amr	97
Ebû Bekir Es-Sıddık	36, 63, 70, 72, 116, 126, 169, 178, 185, 189, 195, 197, 201, 208, 216, 224, 229, 235
Ebû Bekir Nafî'	200

Ebû Berâ'nın	101	Ebû Süfyân bin El-Hâris.....	142
Ebû Bürde	93	Ebû Süfyân bin Harb	36, 90, 91, 201
Ebû Cehil ...52, 64, 66, 67, 68, 78, 79, 82, 83, 84, 90, 110		Ebû Süfyân Sahr bin Harb	37, 202
Ebû Cendel	113, 115	Ebû Talha	164
Ebû Dücâne	94, 95	Ebû Tâlib	53, 64, 68, 69, 70
Ebû El- Âs	85, 86, 126	Ebû Ubeyde	231
Ebû El-Âs bin Rebî'a	75, 84, 85	Ebû Ubeyde Âmir bin Abdullah bin El-Cerrâh	63
Ebû El-Necrâ bin Hişâm	68	Ebû Ubeyde bin Cerrâh.....	94
Ebû El-Sahhah	200	Ebû Ubeyde bin El-Cerrâh ...	52, 171, 179, 190, 207, 230, 231, 232
Ebû El-Yeser	200	Ebû Ubeyde El-Cerrâh	132
Ebû Es-Semh İyâd Ebû Zer Ğîfârî	36, 199	Ebû'l-Bâbe.....	200
Ebû Eyüb Ensârî	36, 74, 75, 197	EbûUbeyde Sa'id.....	200
Ebû Eyüb Hâlid El- Ensârî	71	Ebû'l-Heysem bin Teyyihân	71
Ebû Gabşân	53	Ebvâ	92
Ebû Huzeyfe	219	Ebvâm	137
Ebû Hüreyre	182	Edhem bin Gâffarî.....	127
Ebû Kabile	200	Efleh.....	200
Ebû Katâde.....	218	El-Münzir	54
Ebû Kays bin El-Velid	84	Em'aşâ.....	228
Ebû Keysân Hürmüz.....	200	Emevîye	137
Ebû Kuhâfe.....	236, 237	Emirü'l-Ceyş.....	230
Ebû Leheb	58, 65, 79, 86	Enceşe.....	203
Ebû Mahzûre Evs El-Cumahî El-Mekî.....	203	Enceşe El-Hâdî	200
Ebû Mekhûl.....	200	Ender Velece.....	227
Ebû Melîh bin Urve	162	Ender-Zağr	227
Ebû Mesleme Abdülesed	94	Enes bin Mâlik	199
Ebû Mevhîbe.....	186	Enes bin Nadr	97
Ebû Mûsâ	166	Erek.....	233
Ebû Mûsâ El-Eş'arî	36, 143, 166, 172, 201, 212	Erkâm bin Ebû'l-Erkâm	37, 202
Ebû Müvehhîbe.....	178, 200	Ertât	94
Ebû Râfi'	89, 200	Ertât bin Şurahbîl.....	94
Ebû Safiye	200	Erzâh	232
Ebû Seleme bin Abdülesed	37, 71, 202	Es'ad bin Zûrâre	70, 71
Ebû Selmâ	200	Esâfe	106, 107, 134
Ebû Serh Enîse	200	Esâme	74
Ebû Süfyân bin Hâris.....	192	Esed	51, 215, 216
Ebû Süfyân ..77, 78, 79, 87, 90, 94, 98, 99, 102, 103, 106, 120, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 137, 138, 142, 162, 212		Esedullah El-Gâlib	117
		Esîd	191
		Esîd bin Huzeyr	92, 93, 191

Eskâl	200
Eslem	50, 200
Esmâ binti Umeys	164, 236
Esved.....	162, 180, 181, 213
Esved Ansî.....	173, 180, 212
Esved bin Abdi Yağus	65
Esved bin El-Muttalib.....	66
Eş'ar	212
Eşkâniyân	54
Evs.....	70, 191
Evs bin Afv.....	161
Evs bin Havlî.....	193
Evs bin Havlî El-Ensârî.....	192
Evs bin Sâbit El-Ensârî.....	75
Evs Kabîlesi	89, 107
Eymen bin Ümmü Eymen	199, 200

F

Fadıl	192, 193
Fadl bin Abbâs	186, 187
Fakire Gürîb	200
Fâtıma	60, 63, 67, 74, 191, 195, 198, 200
Fâtımatü'z-Zehrâ	88, 98, 126, 194
Fedâle El-Yamânî	200
Fedek	117
Fehm.....	49
Ferre bin Amr El-Cüzâmi.....	36, 201
Ferve bin Mesîk	181
Ferve bin Ömer.....	204
Fezâra	50, 103, 104
Fırât bin Hayyân	90
Fidde	204
Filistin.....	230, 231
Fîrûz	181
Fîrûz Deylemî	173, 181, 212, 213
Fücâ'e bin Yâfil	216
Fürs	53, 54, 55, 56, 57, 58

G

Gâbe	108
Gabrâ	50
Gadbâ'	204, 205
Gadirü'l-Eştât.....	111
Galib.....	52
Ganî.....	49
Gassân	230, 234
Gatafân	49, 102, 215, 216
Gatâfan	103
Gatafân Kabîlesi.....	214
Gaydâk.....	53
Gaylân	200

Ğ

Ğibâr	132
Ğusâsane	54

H

Habbâb bin El-Eret.....	63, 64
Habeşe	57, 66, 68, 80, 119, 120, 121, 164, 229
Hacerü'l-Esved.....	60, 133
Hâcî	100
Hâcî Ebû Azze El-Cumehî	84
Hacl	53
Hadika	220
Hafere	200
Hafsa	49, 101, 221
Hafsa bin Kays.....	50
Hafsa binti Ömer	199
Hakem bin Amr.....	161
Halef	66
Hâlid... 100, 122, 155, 156, 163, 170, 215, 218, 221,	
225, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 234	
Hâlid bin El-Âs.....	172
Hâlid bin El-Bekir	100

Hâlid bin El-Velîd..	37, 52, 84, 93, 95, 110, 111, 121, 122, 124, 132, 140, 141, 143, 162, 186, 202, 214, 215, 217, 219, 226, 232, 233, 234
Hâlid bin Hişâm	84
Hâlid bin Sa'id	36, 201, 212, 230
Hâlid bin Velîd	154
Halim	59
Halime binti Abdullah	58
Halime'i Sa'diyye	140, 143
Hamraü'l-Esed	100
Hams	153
Hamza ...	53, 68, 77, 82, 84, 93, 94, 96, 97, 137, 158, 199, 220
Handeme	132, 136
Hanîn	200
Hantale bin Er-Rebiü'l-Esedî	37, 202
Hanzele Kabîlesi	216
Haram bin Milhân	101
Harem-i Şerîf	53
Hares bin Amr	48
Hârîce bin Zeyd	75
Hâris	52, 58, 82, 104, 108, 122, 235
Hâris bin Abdükelâl	163
Haris bin Dırâr	108
Haris bin es-Samma	97
Hâris bin Kelde	144, 235
Hâris bin Râşid	224
Hâris bin Şimr	118
Hâris bin Tulâtıla	137
Hâris bin Umeyr	122
Hâris Gassâni	120
Harkûs bin Nu'mân	233
Harmele	225
Hârûn bin Habîb	182
Hasan	126, 155, 156
Hasan bin Âlî bin Ebî Tâlib	90
Hasân bin Sâbit	203
Hâşim	53
Hâtem	200
Hatem-i Tayî	166
Hâtemü'l-Enbiyâ	61, 74
Hâtib	127
Hâtib bin Amr bin Hanzala	37, 202
Hâtib bin Belte'a	118, 120, 127, 139
Hâtib bin Ebî Belte'a El-Hamî	36, 201
Hatice	63, 198, 201, 207
Haticetü'l-Kübrâ	52, 59, 69
Hatî'e	50
Hatim	222
Hattâb bin Hâbis	148
Havâb	215
Havârin	233
Havât bin Cubeyr	94
Havle binti El-Hakîm	144
Hayber	89, 116, 117, 184
Hazrec	70, 191
Hazrec Kabîlesi	70, 89
Hazreti Âlî	52, 63, 184
Hazreti Ebî Bekir	190
Hazreti Ebû Bekir Es-Sıddık	52, 56
Hazreti Hâlid	170, 220
Hazreti Hamza	67, 68
Hazreti Hatice	62
Hazreti Osmân	53, 66, 111, 113, 153
Hazreti Osmân bin Affân	164
Hazreti Ömer	67, 138, 207
Hazreti Ömer bin El-Hattâb	52, 86
Hecr	223
Hekîm	52
Hemedân	163, 212
Hendek	198
Hevâzin .	50, 137, 141, 143, 145, 158, 210, 214, 215, 216
Hevze	120
Hevze bin Âlî	118
Hezîl Kabîlesi	176
Hıms	231
Hındif	50
Hırâş bin Ümeyye	111
Hire	225, 228, 232

Hısne'l-Mes'ub	116
Hicâz	54, 119, 175
Hilâl bin El-Hâris	36, 199
Hilâl bin Ümeyye	159
Himyer	163
Hind	126, 138, 139
Hind binti Utbe	95, 97, 132, 137, 138
Hirâ	61
Hirakl	119, 153, 154, 230, 231, 232, 234
Hişâm bin Amr El-Amirî	68
Hişâm bin Sübâbe	109
Hişâm Kabîlesi	150
Hûbâb bin El-Münzir	91, 92, 93
Hubâr bin El-Esved	136
Hubel	99
Hubeyb bin Adî	100
Hubeyre	105
Hûbin Velîd	235
Hudeybiye	198
Humeyr	223
Huneyn	140, 141, 143, 144, 145
Hurûc	178
Hurucî	191
Husays	52
Huşeyre bin Vehb	91
Huveyrîs bin Nukayz	136
Huveytâb bin Abdülazî El-Âmirî	37, 202
Huyey bin Ahtab	103
Huzâ'a	50, 108, 111
Huzâ'a Kabîlesi	53, 113, 125, 133
Huzeyfe	36, 50, 197, 219
Huzeyfe bin El-Yamân	37, 50, 106, 202
Huzeyfe bin Mahsîn	223
Hûbel	106, 107, 134
Hürmüz	225, 226, 227
Hüseyn bin Âlî	103
Hüseyn bin Numeyr	37, 202
Hüseyn bin Sâbit	37, 203
Hüsrev-i Perviz	119
Hüzeyl	51, 132

Hüzeyl bin İmrân	217
Hüzeyl Kabîlesi	143
Hüzeyme	51

I

Irâk	54, 87, 212, 225, 232
Irak-ı Acem	57

i

İbni Ebî Süfyan	53
İbni Ebî Züheyra El-Ensârî	75
İbni Kami'a	96, 97, 99
İbni Mes'ûd	36, 197
İbni Târik	100
İbrâhim	47, 154, 173, 200
İkrime	90, 133
İkrime bin Ebî Cehil	110, 125, 132, 136, 219, 223, 230, 231
İkrime ile Velîd	230
İmâm Şâfi'	53, 203
İmâme	48
İsmâ'il	47, 48, 53, 154
İstahr-Âbâd	57
İtbân bin Mâlik El- Ensârî	75
İyâs	225
İyâs bin Kabîsa	225
İyâz bin Ganem	229

K

Ka'b	49, 89, 137, 236
Ka'b bin Mâlik	36, 97, 159, 201
Ka'b bin Mâlik El-Ensârî	75
Ka'b bin Züheyr	137, 151, 152
Ka'b ve Alkame bin Alâ	215
Ka'kâ bin Amr	226
Ka'kâ' bin Ömer	215
Kame'a	50
Kamûs	116
Kar Karatü'l-Küdr	87

Karen.....	227
Kârib.....	162
Kârib bin El-Esved	162
Kârib El-Esved	141
Kâsım	192, 198
Kasım bin Abbâs.....	193
Kasvâ.....	174, 175, 176, 204
Kaydâr	48
Kaydâr bin İsmâ'îl.....	48
Kays.....	50, 131, 146, 213, 214
Kays bin Âsım	148, 216
Kays bin Ebî Sa'sa El-Ensârî.....	80
Kays bin Mekşûh	213
Kays bin Sa'd bin Ubâde	200
Kayser	66, 122, 200
Kayser-i Rûm Hirakl	118
Kâzime	226
Kedâ'	175
Kedâ	132, 175
Kelb	230
Keldânî Kilisesi	56
Kelde	142
Kerkere	200
Kerrâ'ü'l-Amîme.....	111
Keysân.....	200
Kıtâl.....	216, 223, 233
Kinâne	51
Kirâ'ül-Gamim.....	114
Kirâme.....	228
Kisrâ	65, 66, 119, 227
Kisrâ-yı Hüsrev-i Perviz	118
Kubâd	227
Kudüs-i Şerîf.....	202
Kûfe.....	51, 75
Kurâ.....	90
Kurâkır	232
Kuratâ	150
Kureybe.....	139
Kureys .52, 53, 60, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 96, 98,	

100, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 114,
115, 121, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 137, 139, 142, 152, 190, 191, 202, 210

Kureytî	233
Kurra bin Hübeyre	215
Kuruntâ.....	139
Kusayy.....	52, 53
Kusayy bin Hekim	51
Kusem	53
Kutâde bin El-Nu'mân.....	179
Kutbe bin Âmir.....	70, 150
Kuzâ'a	233
Kuzâ'a Kabîlesi	214, 230
Kübâ.....	73, 91, 157, 203, 207

L

Lahm	122
Lâni	107
Lât.....	106, 129, 162, 163
Lebîd bin Ziyâd.....	236
Lekit	223
Luhâm	230
Lüey	52

M

Mâd.....	54
Mâhân.....	230
Mahmûd	48
Mâhne Muhammed.....	200
Maşşer.....	48
Ma'kil bin Mukranî	226
Makîs	109
Mâlik	51, 146, 203, 217
Mâlik bin Avf El-Nadrî.....	141
Mâlik bin Duşşüm.....	158
Mâlik bin Mürre.....	164
Mâlik bin Mürre El-Rehâvî.....	163
Mâlik bin Nevîre	216, 217, 219
Mâlik bin Rafî	122

Mâlik bin Ubâde.....	163	Mescid-i Dırâr	158
Mâme binti Mühelhil bin Avf.....	47	Mescid-i Şerîf..74, 75, 148, 156, 159, 160, 161, 186,	
Ma'n bin Adî	158	187, 191, 211, 218	
Mârib	212	Mes'ûd bin Ümeyye.....	84
Mâriye.....	120, 200	Meşhur Eyvân-ı Kısra.....	57
Ma'zer	48	Meymene.....	212
Mâzin	50	Meymûne	199, 200
Mecmaü'l-Süyûl	104	Meymûne binti Ebî Asîb	200
Mecûsîle.....	57	Mezîne	132
Medâr	227	Mikdâd.....	36, 197
Medine49, 50, 69, 71, 72, 73, 77, 79, 85, 86, 87, 89,		Mikdâd bin Amr.....	94
90, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 108,		Mikdâr bin Esved	80
109, 110, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 122,		Milkân	51
124, 125, 127, 128, 134, 135, 137, 145, 146,		Mirdâs.....	105
150, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162,		Mu'âd bin Amr.....	83
164, 165, 166, 169, 170, 172, 173, 180, 181,		Mu'âfer	163
183, 189, 198, 202, 203, 207, 209, 211, 212,		Mu'ân.....	122, 123
214, 217, 221, 226, 231, 235, 236		Mu'âviye	53, 137
Medine-i Münevvere.....	77, 89, 90, 108, 114, 115,	Mu'âviye bin Ebî Süfyân	37, 202
121, 174, 212, 224		Mu'âviye bin Mugayyir.....	100
Med'ûver	225	Mu'aykib	200
Mehca'	82	Mu'âz	106, 167, 168, 169
Mehre	210, 219, 223	Mu'âz bin Cebel ...	36, 163, 166, 177, 201, 202, 212,
Mekâ'is.....	216	236	
Mekke .48, 54, 57, 59, 60, 62, 66, 70, 71, 72, 73, 75,		Mu'âz bin Hâris.....	71
77, 78, 79, 86, 87, 90, 91, 99, 100, 102, 103,		Mu'âzer.....	82
106, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 121, 126,		Mugire	163
128, 129, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 140,		Mugire bin Şu'be	36, 37, 197, 198,
141, 142, 145, 146, 151, 152, 207, 210, 236		112, 161, 162, 202	
Mekke-i Mükerrreme.....	47, 48, 165, 205, 209, 210,	Muhâcir bin Ebî Ümeyye	236
237		Muhâcir bin Ümeyye	212
Melâ'ib El-Esne Ebû Berâ.....	101	Muhammed 41, 48, 57, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 69,	
Menât	140	79, 81, 82, 85, 88, 94, 96, 97, 98, 107, 112, 113,	
Merc-Râhit.....	234	118, 125, 130, 131, 134, 140, 145, 148, 168,	
Merhab	116, 117	182, 183, 184, 189, 191, 221	
Merrû'z-Zahrân.....	128	Muhammed bin Abdurrahman	200
Mersed.....	100	Muhammed bin Müslime36, 37, 153, 197, 198, 202	
Mersed bin Mersed	100	Muhammed bin Seleme	89
Merzibâne.....	181, 228	Muhammed Mustafa.....	186
Mescid-i Aksa.....	69		

Muhârib	52
Muhkem bin Tufeyl.....	220
Muhriz bin Nadle	108
Mukavkis	120, 204
Mukavkis Ceriha bin Metâ	118
Mukavvim	53
Mukayyes bin Sûbâbe	136
Musâ	80
Mûsâ bin El-Eş'arî	202
Mûsâ bin İmran.....	62
Mus'ab	81
Mus'ab bin Umeyr	93, 96
Mus'ab bin Umeyr bin Abdüddâr	80
Mûte	122, 123
Mut'im bin Adiyy bin Nevfel	68
Mücâhid bin Zamân	202
Müd'im	200
Müdrîke	50
Münzir.....	121
Münzir bin Sâvâ	221
Münzir bin Sevîd	222
Mürâre bin El-Rebî'	159
Mürc-i Safer	231
Müreysi'	108
Mürre.....	49, 50, 52, 103, 236
Müsennâ	225, 226
Müsennâ bin Hârîse.....	225, 226, 232
Müseylime . 182, 183, 184, 185, 186, 219, 220, 221, 223	
Müseylimetü'l-Kezzâb	210, 219
Müyessereye	212
Müzebne	51
Müzeyne Kabîlesi	108
Müzn Kabîlesi.....	156

N

Nâbit	48, 53
Nadr	51
Nadr bin Hâris	84
Nâfi' bin El-Sâ'ib	200

Na'if	144
Nâ'ile	106, 107, 134
Na'im	116
Na'im bin Abdükelâl	163
Na'im bin Zeyd.....	148
Nebîl	200
Nebîyye bin Haccâc	84
Necâşî	36, 66, 119, 120, 121, 199
Necâşî Eshame	164
Necâşî Eshame bin Bahre	118
Neccâr Kabîlesi	71
Necîbe ibni El-Meşnâyî	216
Necid.....	49, 51, 54, 101, 102, 104
Necrân	137, 169, 171, 212
Neh'a Kabîlesi	177
Nevfel	53, 105
Nevfel bin Hâris	84
Nitât.....	116
Nizâr.....	49
Nu'aym bin Rebî'a Ebû El-Hamrâ.....	36, 199
Nûfil	105
Nuhayle bin Abdullah Elleysi	136
Nu'mân bin Beşîr	75
Nu'mân bin Mukarrin	211
Nu'mân bin Münzir	58
Nu'mân Kîl Zî-Ra'in	163
Nûşcân	227
Nûşîrevân.....	53, 57, 58, 228
Nühîn	200
Nümejr bin Harşe.....	161

O

Osmân.....	36, 37, 72, 101, 135, 197, 202, 207, 221
Osmân bin Affân	43, 63, 75, 85, 198, 236
Osmân bin Ebî El-Âs.....	161, 162, 236
Osmân bin Maz'un.....	66, 144
Osmân bin Talha	121, 134

Ö

Ömer..	36, 37, 68, 98, 127, 129, 139, 144, 145, 157, 161, 165, 171, 190, 191, 193, 194, 197, 202, 204, 210, 215, 218, 236
Ömer bin Âs	172
Ömer bin Beşîr	229
Ömer bin El-Hattâb	43, 50, 63, 72, 75, 82, 84, 101, 105, 109, 114, 116, 141, 208, 221, 236
Ömer bin Hüzzem	170, 172
Ömer bin Resâb	229
Ömer bin Sa'de	48
Ömer El-Fârûk	126, 129, 190, 191

R

Râfi'	71, 93, 200
Râfi' bin Hadic	93
Râfi' bin Mâlik	70
Râfi' bin Umeyr	233
Râfi' bin Umeyru't-ta'î	232
Râ'ime	48
Rebâb	216
Rebâh	200
Rebî'a	49, 72
Rebî'a bin Ebî El-Berâ	204
Rebî'a bin Hâris	176
Rebî'â bin Ka'b	199
Refâ'a bin Zeyd El-Cüzâmî	200
Resûl-i Ekrem	53, 62, 63, 65, 69, 71, 73, 74
Revâfiz	201
Revhâ	77
Reyhâne	108, 200
Rızavî	200
Ribâb	51, 155, 217
Riha	200
Rukiye	60, 65, 66, 85, 101, 164, 198
Rûm	54, 55, 152, 211, 236

S

Sa'd Hüzeyme	230
Sâbık	200
Sâbit bin Akrâm	214
Sâbit bin Kays	37, 109, 202, 219
Sa'd	36, 49, 50, 91, 199, 200, 236
Sa'd bin Â'iz	203
Sa'd bin Ebî Vakkâs	37, 77, 84, 98, 179, 198, 202, 207
Sa'd bin Hayseme	193
Sa'd bin Kays	49
Sa'd bin Mu'âz	36, 75, 84, 92, 107, 197
Sa'd bin Ubâde	141, 146, 190, 204, 205
Sa'd bin Zeyd	140
Sa'd Kabîlesi	176
Sadâ Kabîlesi	146
Safâ	175
Saffân bin Ümeyye	90
Safiye	199
Safiye binti Abdülmuttalib	164
Safvân	133
Safvân bin Safvân	216
Safvân bin Ümeyye	65, 86, 91, 94, 125, 132, 136, 142
Sâhib ibni Şehâb	235
Sâ'ibe	200
Sa'id bin Ebî Vakkâs	94
Sa'id bin El-Âs	37, 53, 202
Sa'id bin El-Hudrî	97
Sa'id bin El-Müseyyib	206
Sa'id bin Mu'âz	105
Sa'id bin Telzâd	200
Sa'id bin Ubâde	131
Sa'id bin Zeyd	63, 67, 75, 179, 200, 207
Sâkaya	212
Sakîf	70, 141, 143, 145, 146, 161, 162, 190
Sakîf Kabîlesi	143
Sale'be	48
Sa'lebe	50

Salebe bin Abdurrahman El-Ensârî.....	36, 199
Salih	230
Sâlim	200
Salit bin Amr	118, 120
Sâlit bin Amr El-Âmrî.....	36, 201
San'â	212, 213, 236
Sancâr bin Sârsâr	224
Sâre.....	127, 139
Sarîme.....	170
Sâsân.....	58
Sâsâniyân	54
Satîh	58, 228
Save.....	58
Sayfî	48
Sefîne.....	200
Selâlim	116
Selh	104
Selîl bin Kays	217
Selîm	215
Selmân	216, 225
Selmân-ı Fârisî.....	36, 197, 200
Selmân-ı Fârisî Hazretleri.....	104
Selme binti Mâlik bin Huzeife'	215
Semâme.....	182
Semâve	58
Semeratü'l-Ri'â	143
Semifi	170
Semüre bin Cündeb	50, 93
Senâsin.....	172
Sender.....	200
Seniyye-i Irmîyâ	111
Serî.....	233
Seric	48
Sevbân bin Muhammed	200
Sevde binti Zam'a	199
Seyde bint El-Haris bin Muzâz bin Amr bin Cürhüm	47
Seyyidi Urve bin Mes'ûd Es-Sakîfi	146
Siddikât	212
Secâh.....	186, 210, 217

Secâh binti Hâris	217
Sinân Cühenî.....	109
Sinâne binti Hâtem	151
Sire bin Amr	216
Sûde.....	69, 74
Suğûr bin Harbe.....	107
Suvâ'	140
Suveybe	58
Süfyân bin Hâris.....	128
Süheyb-i Rûmî.....	63
Süheyl	112, 113, 210
Süheyl bin Amr	79, 84, 86, 112, 125, 132, 230
Sülâfe binti Sa'd	134
Sümeyye	63, 64
Süveyd bin Mukarrin	212

Ş

Şâcib.....	48
Şâm	58, 59, 60, 72, 106, 114, 151, 152, 153, 158, 172, 204, 214, 230, 232
Şehdûd.....	48
Şehr.....	230
Şemh.....	50
Şem'un bin Zeyd	200
Şerîk.....	228
Şevâhidü'l-Nübüvve.....	150
Şeybân Kabîlesi	223
Şeybe	53
Şeymâ binti El-Hâris.....	143
Şirviye	119
Şücâ' bin Vehb Esedî.....	118
Şücâ' bin Veheb El-Esedî.....	36, 201
Şücâ' El-Esedî	120
Şükrân.....	192, 193, 200
Şürâhbil.....	122, 219
Şürâhbil bin Amr El-Gassânî	122
Şürâhbil bin Gaylân.....	161
Şürâhbil bin Hasene.....	37, 202, 231

T

Tâbiha	50
Tâbiha bin İlyas	51
Tafar Kabîlesi	215
Tâhir	198
Tâhir bin Hâle	212
Tâ'if	70, 140, 143, 144, 145, 146, 160, 215, 236
Talha	94, 97, 207, 211
Talha bin Abdullah	43, 97, 160, 236
Talha bin Osmân	93, 94
Talha bin Talha	81
Talha bin Ubeydullah	63, 75, 191
Talî'a	141
Tâtâr	137
Tayy	216
Tayy Kabîlesi	89, 151, 214
Tayyib	198
Tebük ..	153, 155, 156, 157, 158, 160, 163, 165, 206
Temim	51
Temîm Dârî	172
Temîm Ed-Dârî	172, 204
Tevrât	154
Teym	52
Teymü'l-Edrem	52
Tu'ayme	96
Tuleyha	110, 186, 210, 214
Tureyfe	216
Tureyfe Bin Hâciz	216

U

Ubâde bin Beşir	36, 197
Ubâde bin Sâmit	109
Ubâde'nin Eslem	132
Ubede bin Sâmit	71
Ubeyde	82
Ubeyde bin El-Cerrâh	97, 233
Ubeyde bin El-Hâris	63, 77, 82
Ubeyde bin Sa'id	84
Ubeyde bin Ubeyd Gaffârî	200

Ubeyyine	50
Ubeyyine bin Hısn	214
Uded	48
Uhud ..	50, 93, 97, 100, 101, 102, 104, 131, 134, 137, 187, 198, 204
Ukâb	233
Ukba İbn-i Rabia'	53
Ukbe	71
Ukbe bin Âmir	70, 199
Ukbe bin Helâl Nümür	217
Ukbe bin Mu'ayt	84
Ukkâşe bin Mihsan El-Esedî	83
Ukkâşe bin Mihsan	94, 214
Ukkâşe bin Sevrî	172, 212
Ummân	146, 210, 219, 223, 230
Urfece	223
Urve	162
Urve bin Mes'ûd	160
Urve bin Mes'ûd El-Sakîfî	112
Urve	112
Usâme bin Zeyd bin Hârîse	178
Utârid bin Hâcib	148
Utâs	143, 144
Utbe	71, 82, 84
Utbe bin Ebî Leheb	164
Utbe bin Ebî Vakkas	96
Utbe bin Gazvân	50
Utbe bin Rebî'a	82
Utbe bin Şeybe	81
Uveym bin Sâide	71
Uyeyne	108
Uyeyne bin Hısn	215
Uyeyne bin Hısn El-Fezârî	36, 148, 186, 201
Uzzâ	99, 106, 107, 129, 140

Ü

Übehile bin Ka'b	180
Übey	109
Übey bin Ka'b	91
Übey bin Halef	52, 97

Ükeydir.....	155, 156
Ükeydir bin Abdülmelik	154
Ümeyye.....	53, 66
Ümeyye bin Halef	64, 73, 83
Ümeyye El-Mahzûmî.....	36, 201
Ümmeyye bin Halef	52
Ümmü Atiyye	164
Ümmü Ayyâş.....	200
Ümmü Cemîle	65
Ümmü Eymen	74, 200
Ümmü Gülsüm.....	60, 65, 74, 102, 164, 198
Ümmü Habîbe.....	120, 125, 199
Ümmü Râfi'	200
Ümmü Sa'd	139
Ümmü Seleme	128, 199
Ümmü Zamire.....	200
Ümmü'l-Fazl.....	85
Ümmü'l-Kurâ	91
Ürdün.....	230, 231
Üsâme.....	178, 179, 180, 208, 209
Üsâme bin Zeyd	200, 212
Üsâme bin Zeyd bin Hârîse	200
Üsâme ile Bilâd	211
Üseyd bin Hafir	141

V

Vâdî'l-Kurâ	118
Vahşî	96, 97, 137, 159, 221
Vâkûsa.....	234
Varaka	62
Vekî' bin Mâlik	216
Veleyse.....	227
Velîd	149
Velîd bin El-Velîd.....	84
Velîd bin Ukbe.....	149, 230
Velîd bin Utbe	78, 84
Verdân	200

Y

Yakaza	52
Ya'î bin Emniyye.....	212
Ya'î bin Meniyye	172
Ye'fûr	204
Yehmen Câdûye.....	227
Yemâme.....	118, 183, 210, 219, 225
Yemen...54, 106, 119, 136, 146, 166, 168, 169, 170,	
171, 175, 177, 180, 181, 201, 202, 212, 213	
Yermük.....	234
Yesrib	53, 70
Yezîd bin Ebî Süfyân.....	37, 202, 230, 231

Z

Zaba	51
Zabbe	217
Zâlim	50
Zât-ı El-Eştât.....	147
Zâtü'r-rikâ	102
Zâzûye.....	228
Zebid	212
Zekvân bin Abdikays	36, 71, 197
Zekvân bin Kays	198
Zem'a bin El-Esved.....	84
Zem'a bin Esved.....	68
Zerrin	48
Zeyd	72, 122, 124
Zeyd bin Desine	100
Zeyd bin Erkam	109
Zeyd bin Hârîse	63, 74, 86, 89, 90, 123
Zeyd bin Hârîse bin Şürahbil.....	200
Zeyd bin Mâlik bin Aded	180
Zeyd bin Mevlâ	200
Zeyd bin Sâbit	236
Zeyd bin Sâbit bin El-Dahhâk	37, 202
Zeyd bin Yesâr	200
Zeyneb	60, 75, 85, 117, 126, 136
Zeyneb binti El-Hâris.....	117
Zeyneb binti Haceş	199

Zeyneb binti Huyey bin Ahtab	116	Zübeyde Ebû Mûsâ El-Eş'arî	236
Zeyneb binti Huzeyme	101	Zübeyr.....	53, 97, 132, 207, 211
Zibrikân bin Bedr	148	Zübeyr bin El-Avvâm. 36, 37, 66, 191, 197, 198, 202	
Zi-Kard.....	108	Zübeyr.....	105, 134
Zi-Tûvâ	131, 132	Zübeyr bin El-Avvâm.....	52, 105, 134
Zî-Tuyy	111	Zübyân bin Bagîd	50
Ziyâd bin Bilâl El-Cezire.....	217	Züheyr.....	50
Ziyâd bin El-Hâris	146	Zühre.....	52
Ziyâd bin Kays	217	Zühre bin Ümeyye El- Mahzûmî	68
Ziyâd bin Lebîd	36, 172, 201, 212	Zühre Kabîlesi	79
Zü'l-halife	91, 110, 174	Zü'l-Huveysira	145
Zü'l-Kassa	211	Zülkelâ'	230
Zü'l-kela'	170, 171	Zülkelâ' bin Semeyfa.....	213
Zü'l-Mecâz	140	Zü-Mihmer.....	36, 199
Zü'l-Merve	231		